

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS

BILETENS

NR.5 / 2012 OKTOBRIS

TIESLIETU
PADOME:
LĒMUMI,
DOKUMENTI

PIEREDZE:
KOMANDĒJUMU
INFORMĀCIJA
UN ATZIŅAS

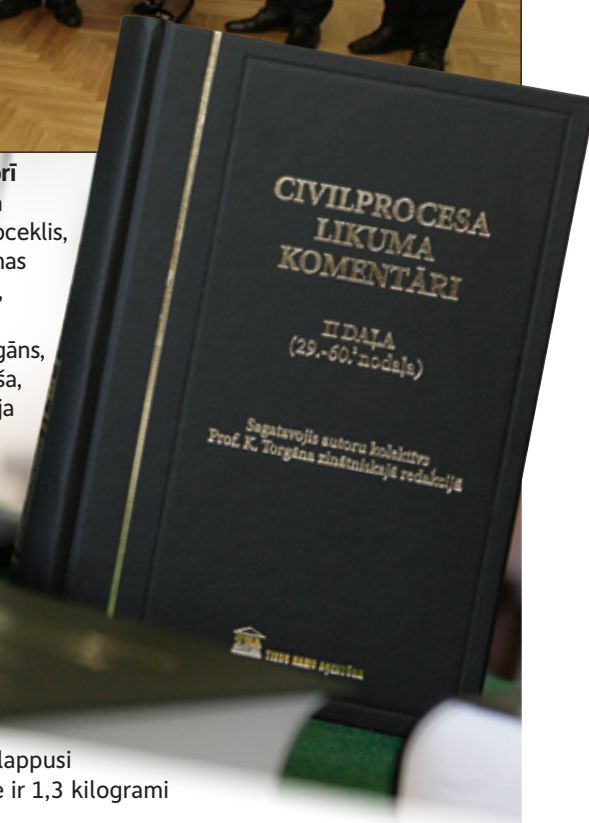
STARPTAUTISKA KONFERENCE
“**NACIONĀLO AUGSTĀKO
TIESU LOMA CILVĒKTIESĪBU
AIZSARDZĪBĀ**”

Civilprocesa likuma komentāru otrās daļas atvēršanas svētki 19. septembrī Latvijas Universitātē. Komentāru otrās daļas, kas aptver Civilprocesa likuma 29.-60.1 nodaļu, zinātniskais redaktors profesors, Dr.habil.iur., LZA īstenais loceklis, Augstākās tiesas senators Kalvis Torgāns. Autoru kolektīvs grāmatas atvēršanas pasākumā: no kreisās Augstākās tiesas senatora palīgs Gunvaldis Davidovičs, LU doktorants Martins Osis, Augstākās tiesas senators Valerijans Jonikāns, juridiskā redaktore Signe Terihova, zinātniskais redaktors senators Kalvis Torgāns, Augstākās tiesas tiesnese Zane Pētersone, senatori Aldis Laviņš, Edīte Vernuša, maksātnespējas procesa speciālisti Helmutš Jauja un Gatis Flinters. Klāt nebija Augstākās tiesas senators Zigmanis Gencs un tiesnesis Gunārs Aigars

Zinātniskais redaktors
Kalvis Torgāns atver 1031 lappusi
biezo grāmatu un saka: „Te ir 1,3 kilogrami
juridiskās kultūras!”

STARPTAUTISKĀ KONFERENCE „NACIONĀLO AUGSTĀKO TIESU LOMA CILVĒKTIESĪBU AIZSARDZĪBĀ” 2012. GADA 2. MAIJĀ

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs atklāj konferenci

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs sagaida Polijas Augstākās tiesas tiesnešus Terēzi Biļšku-Sobokoviču (Teresa Bielska-Sobokowicz) un Tadeušu Erecinski (Tadeusz Ereciński)

Pārtraukumā turpinās diskusijas un gatavošanās nākamajai konferences daļai

Referē Igaunijas Augstākās tiesas tiesnesis Ēriks Kergandbergs

ECT tiesneses Ineta Ziemeļe un Danute Jočiene

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs un ECT tiesnese Danute Jočiene (Danutė Jočienė)

Lietuvas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Gintars Križevičius un Polijas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Tadeušs Erecinskis

Rīgas Juridiskās augstskolas prorektors Mārtiņš Mīts un ECT tiesnese Ineta Ziemeļe

BILETENS 'Nr.5 2012. gada oktobris

ISSN 1691-810X

Izdevējs
**LATVIJAS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀ TIESA**
Brīvības bulvāris 36, Rīgā, LV-1511

Sagatavoja
Augstākās tiesas Administrācija
Redkolēģija
Zigmants Gencs, Pēteris Dzalbe,
Veronika Krūmiņa
Redaktore Rasma Zvejniece

Foto: Augstākā tiesa,
Boriss Koļesņikovs

Rīga, 2012

I	INFORMĀCIJA	2
	1. Krimināllietu tiesu palāta turpina skatīt lietas, kas bija tai piekritīgas līdz grozījumiem Kriminālprocesa likumā	2
	2. Ar videokonferenci Augstākajā tiesā noslēdzas Latvijas tiesu modernizācijas projekta posms	2
	3. Zane Pētersone pārstāv Latviju Eiropas tiesnešu asociācijā mediācijai	2
II	TIESLIETU PADOME: LĒMUMI, DOKUMENTI	3
	1. Tieslietu padome apstiprina tiesnešu profesionālās novērtēšanas kārtību	3
	2. Tieslietu padomes lēmumi tiesu sistēmai konceptuālos jautājumos	7
III	PIEREDZE: KOMANDĒJUMU INFORMĀCIJA UN ATZIŅAS	8
	Informē senatori Ivars Bičkovičs, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Dace Mita, Jānis Neimanis, Kalvis Torgāns, Rudīte Viduša, tiesneši Arnis Dundurs, Zane Pētersone, Anita Poļakova, Marika Senkāne	
IV	TIESĪBU PRAKSE	13
	1. Veronika KRŪMIŅA. Piezīmes pie pārskata par administratīvo tiesu iesniegtajiem pieteikumiem Satversmes tiesā	13
	2. Anita NUSBERGA. Tiesu prakse kriminālprocesā, nosakot medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus	22
	3. Aldis LAVIŅŠ. Bioloģiskā tēva tiesības apstrīdēt citas personas brīvprātīgi atzītu paternitāti. <i>Publicēts žurnālā „Jurista Vārds” 2012. gada 4. septembrī</i>	24
	4. Senāts maina judikatūru. <i>Tēzes nolēmumiem, kuros mainīta Senāta prakse</i>	27
V	STARPTAUTISKA KONFERENCE „NACIONĀLO AUGSTĀKO TIESU LOMA CILVĒKTIESĪBU AIZSARDZĪBĀ”	28
	Ievaduizrūna	
	Dr.jur. Mārtiņš MITS. Dialogs starp tiesām cilvēktiesību aizsardzības kontekstā	28
	1.daļa. Eiropas cilvēktiesību arhitektūra. Moderators Mārtiņš Mits	30
	Ph.D. Ineta ZIEMELE. Von Hannover lieta Nr. 2 un Eiropas tiesu dialogs un tiesu kultūra	31
	Dr.iur. Danute JOČIENE (Danutė Jočienė). Konvencijas sistēmas subsidiaritāte lietas L. pret Lietuvu kontekstā	34
	Pīters GJORTLERS (Peter Gjortler). Cilvēktiesību piemērošana Eiropas Savienības tiesā	40
	2.daļa. Augstāko tiesu un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas mijiedarbība. Moderatore Ineta Ziemeļe	47
	Gintars KRIŽEVIČIUS (Gintaras Kryževičius). Izaicinājumi Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas ieviešanā un tiesā piemērošanā Lietuvas Augstākās tiesas judikatūrā	48
	Dr.hab.iur. Tadeušs ERECINSKIS (Tadeusz Ereciński). Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu ietekme uz Polijas likumdošanu un Augstākās tiesas nolēmumiem civillietās	58
	Ph.D. Ēriks KERGANDBERGS (Eerik Kergandberg). Vai Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir Igaunijas ceturtais instances tiesa?	62
	3.daļa. Latvijas tiesu cilvēktiesību dialogs. Moderatore Veronika Krūmiņa	65
	Dr.hab.iur. Kalvis TORGĀNS. Cilvēktiesību aizsardzība civiltiesisku strīdu izspriešanas kontekstā	66
	Pēteris DZALBE. Cilvēktiesības un kriminālprocess Latvijā	70
	Dace MITA. Aktuālie cilvēktiesību jautājumi Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta judikatūrā	73
	Gunārs KŪTRIS. Konstitucionālās tiesas un Augstākās tiesas dialogs kā līdzeklis cilvēktiesību aizsardzībā	76
	Konferences diskusiju apkopojums. Sagatavoja Senāta Administratīvo lietu departamenta senatoru palīgi Agris Dreimanis un Līva Skujiņa	79

Starptautiskā konference „Nacionālo Augstāko tiesu loma cilvēktiesību aizsardzībā”
2012. gada 2. maijā fotogrāfijās
Tiesnešu pašpārvaldes institūcijas

2. vāks
3. vāks

I INFORMĀCIJA

KRIMINĀLLIETU TIESU PALĀTA TURPINA SKATĪT LIETAS, KAS BIJA TAI PIEKRITĪGAS LĪDZ GROZĪJUMIEM LIKUMĀ

Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palāta turpina darbu arī pēc 1. jūlija, kad stājušies spēkā grozījumi *Kriminālprocesa likumā*, kas paredz tā saukto *tīro tiesu instanču* ieviešanu kriminālprocesā, atsakoties no lietu izskatīšanas Kriminālietu tiesu palātā.

Kriminālietu tiesu palāta turpina iztiesāt lietas, kas atrodas tās tiesvedībā, kā arī atbilstoši *Kriminālprocesa likuma Pārejas noteikumu* 34. punktam kā apelācijas instance izskatīs pārsūdzētos nolēmumus lietās, kuras nodotas izskatīšanai apgabaltiesā kā pirmās instances tiesā līdz 2012. gada 30. jūnijam. Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palātas tiesvedībā 1. jūlijā neizskatītas bija 246 lietas, savukārt pēc Tiesu informatīvās

sistēmas statistikas datiem apgabaltiesās kā pirmajā instancē uz 30. jūniju neizskatītas bija 128 krimināllietas.

Tieslietu ministrijas izstrādātajā koncepcijā *tīro tiesu instanču* sistēmu paredzēts ieviest pakāpeniski: kriminālprocesā ar 2015. gadu, bet civilprocesā – pakāpeniski 7-10 gadu laikā, likumā *Par tiesu varu* nosakot termiņu, kad Augstākās tiesas palātas tiek likvidētas. Likumprojektā, kas tiek gatavots Saeimas pirmajam lasījumam, paredzēts, ka Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palāta turpina izskatīt lietas līdz 2015. gada 1. janvārim, savukārt lietas, kuras palāta nebūs izskatījusi līdz šim datumam, tiks nodotas izskatīšanai apgabaltiesām kā apelācijas instances tiesām.

AR VIDEOKONFERENCI AUGSTĀKAJĀ TIESĀ NOSLĒDZAS LATVIJAS TIESU MODERNIZĀCIJAS PROJEKTA POSMS

Ar videokonferences un skaņu ierakstu iekārtu prezentāciju Augstākās tiesas zālē 28. jūnijā noslēdzās viens posms Latvijas un Šveices sadarbības projektā *Tiesu modernizācija Latvijā*, ko īsteno Tiesu administrācija sadarbībā ar Augstāko tiesu un Ieslodzījuma vietu pārvaldi, izmantojot Šveices Konfederācijas padomes piešķirto finansējumu.

Projekta ietvaros ar videokonferences iekārtām aprīkotas 47 Latvijas tiesas un 12 ieslodzījuma vietas – kopumā 312 zāles. Augstākajā tiesā videokonferenci tiesas procesa gaitā varēs organizēt Senāta zālē un Kriminālietu tiesu palātas zālē.

Videokonferenci tiesas varēs izmantot gadījumos, kad lietas dalībnieks nespēj ierasties tiesā, piemēram, atrodoties ārstniecības iestādē, mājās arestā, citā pilsētā vai valstī. Tas saīsinās laiku un resursus, lai apsūdzēto nogādātu tiesas zālē, uzlabos sabiedrības drošību, kā arī tiesu pieejamību.

Projekta posma noslēguma pasākumā uzņēmums *Lattelecom*, kas aprīkoja Latvijas tiesu sēžu zāles ar videokonferences un skaņu ierakstu iekārtām, demonstrēja to darbību, saslēdzoties videokonferencē ar ekspertu video konferenču ieviešanas projektos tiesās Eiropā Albertu Bosmanu Nīderlandē un Rīgas Centrālcietumu.

ZANE PĒTERSONE PĀRSTĀV LATVIJU EIROPAS TIESNEŠU ASOCIĀCIJĀ MEDIĀCIJAI

Latvija arī turpmāk būs pārstāvēta Eiropas tiesnešu asociācijas mediācijai (*GEMME*) – maijā Parīzē notikušajā asociācijas Ģenerālajā Asamblejā, ievēlot jaunu valdi, tajā tika pārvēlēta Augstākās tiesas tiesneša pienākumu izpildītāja Zane Pētersone. Eiropas tiesnešu asociācijas mediācijai

(*Association of European Judges for Mediation/Groupement Europeen des Magistrats pour la Mediation (GEMME)*) ir pēc Francijas tiesībām dibināta nevalstiska asociācija, kas apvieno Eiropas valstu tiesnešus, lai veicinātu mediācijas attīstību un piemērošanu.

II TIESLIETU PADOME: LĒMUMI, DOKUMENTI

TIESLIETU PADOME

TIESLIETU PADOME APSTIPRINA TIESNEŠU PROFESIONĀLĀS NOVĒRTĒŠANAS KĀRTĪBU

Lai veicinātu tiesnešu nepārtrauktu profesionālo izaugsmi visas tiesneša karjeras laikā, ar 2013. gada 1. janvāri paredzēts atteikties no līdzšinējās kvalifikācijas klašu sistēmas, tā vietā nosakot tiesnešu profesionālās darbības regulāru novērtēšanu reizi piecos gados, kā arī ārpuskārtas novērtēšanu, lemjot par tiesneša pārcelšanu vai aizstāšanu.

Tieslietu padome 2012. gada 18. jūnija sēdē apstiprināja Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas reglamentu, kas nosaka kārtību, kādā tiek veikta tiesnešu profesionālās darbības novērtēšana, profesionālās darbības ārpuskārtas novērtēšana, tiesneša amata kandidāta kvalifikācijas eksāmena norise, kā arī citi Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijā izskatāmie tiesnešu karjeras jautājumi.

Tieslietu padomes priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs pauž gandarījumu, ka padome konstruktīvi tikusi galā ar sarežģīto uzdevumu izstrādāt jaunu tiesnešu profesionālās novērtēšanas kārtību un tai atbilstošu Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas nolikumu. Priekšsēdētājs cer, ka jaunā sistēma veicinās tiesnešu pašizglītošanos un sava darba pilnveidošanu, līdz ar to sekmējot tiesu sistēmas darba efektivitāti.

*Apstiprināts ar Tieslietu padomes
2012. gada 18. jūnija lēmumu saskaņā ar likuma
Par tiesu varu 89.¹¹ panta deviņto daļu un
94. panta ceturto daļu*

TIESNEŠU KVALIFIKĀCIJAS KOLĒĢIJAS REGLAMENTS

I. VISPĀRĪGIE JAUTĀJUMI

1. Reglaments nosaka kārtību, kādā tiek nodrošināta tiesneša profesionālās darbības novērtēšana, profesionālās darbības ārpuskārtas novērtēšana, tiesneša amata kandidāta kvalifikācijas eksāmena norise, kā arī citi Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijā (turpmāk – kolēģija) izskatāmie tiesnešu karjeras jautājumi.

2. Kolēģijas funkcijas un uzdevumus nosaka likums *Par tiesu varu*, Ministru kabineta 2009. gada 3. marta noteikumi Nr.204 *Tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un*

kvalifikācijas eksāmena kārtības, Tieslietu padomes 2011. gada 27. septembra nolikums *Augstākās tiesas tiesneša amata kandidātu atlases atklāta konkursa nolikums* un Tieslietu padomes 2012. gada 10. janvāra nolikums *Rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesneša atlases konkursa nolikums*.

3. Kolēģijas sastāvu nosaka likums *Par tiesu varu*.

II. KOLĒĢIJAS DARBA ORGANIZĀCIJA

4. Kolēģijas sēdes notiek ne retāk kā reizi mēnesī, un tās sasauc kolēģijas priekšsēdētājs.

5. Kolēģijas lēmuma pieņemšanai nepieciešamo kvorumu nosaka likums *Par tiesu varu*.

6. Kolēģija lēmumus pieņem ar vienkāršu balsu vairākumu. Ja balsu skaits sadalās vienādi, izšķirošā ir kolēģijas priekšsēdētāja balss. Lēmumu ieraksta sēdes protokolā.

7. Lēmums tiek pieņemts, klātesot tikai kolēģijas locekļiem un personām, kuras piedalās sēdē ar padomdevēja tiesībām.

8. Balsošana notiek aizklāti, ja to pieprasa vismaz viens kolēģijas loceklis.

9. Kolēģijas loceklis nepiedalās lēmuma pieņemšanā, ja tiesneša amata kandidāts vai tiesnesis, par kuru tiek pieņemts lēmums, ir kolēģijas locekļa laulātais vai kolēģijas locekļa vai viņa laulātā radnieks taisnā līnijā visās pakāpēs, sānu līnijā līdz ceturtajai pakāpei vai svainībā līdz trešajai pakāpei. Kolēģijas loceklis nepiedalās lēmuma pieņemšanā, ja ir personīgi tieši vai netieši ieinteresēts vērtējumā, vai ir citi apstākļi, kas rada pamatotas šaubas par viņa objektivitāti.

10. Lēmumu noformē atsevišķa dokumenta veidā, to paraksta kolēģijas priekšsēdētājs.

11. Lēmumu nekavējoties paziņo tiesnesim vai tiesneša amata kandidātam, uz kuru tas attiecas. Ja tiesnesis vai tiesneša amata kandidāts nepiedalās kolēģijas sēdē, lēmumu viņam paziņo elektroniski.

12. Kolēģijas priekšsēdētājs:

- 12.1. vada un organizē kolēģijas darbu;
- 12.2. apstiprina kolēģijas sēdes darba kārtību;
- 12.3. sasauc un vada kolēģijas sēdi;
- 12.4. paraksta kolēģijas sēdes protokolu.

13. Priekšsēdētāju tā prombūtnes laikā aizvieto kolēģijas priekšsēdētāja vietnieks.

14. Kolēģijas sekretāra pienākumus veic Tiesu administrācijas norīkots darbinieks.

15. Kolēģijas sekretārs:

15.1. kārtu kolēģijas lietvedību;

15.2. informē kolēģijas locekļus un personas, kurām ir tiesības piedalīties kolēģijas sēdēs, par kolēģijas sēdēm, to norises laiku, vietu un darba kārtību;

15.3. protokolē kolēģijas sēdes un izpilda citus ar kolēģijas darba nodrošināšanu saistītus pienākumus;

15.4. nosūta elektroniski kolēģijas locekļiem sēdes materiālus ne vēlāk kā piecas dienas pirms sēdes;

15.5. informē tiesnesi vai tiesneša amata kandidātu par pienākumu piedalīties kolēģijas sēdē ne vēlāk kā piecas dienas pirms sēdes;

15.6. iepazīstina tiesnesi vai tiesneša amata kandidātu ar attiecīgās lietas materiāliem;

15.7. nosūta kolēģijas pieņemtā lēmuma norakstu Tiesu administrācijai vai Augstākās tiesas administrācijai;

15.8. paziņo ne vēlāk kā piecu dienu laikā par pieņemto lēmumu tiesnesim vai tiesneša amata kandidātam, kurš nav piedalījies attiecīgajā kolēģijas sēdē.

III. TIESNEŠA AMATA KANDIDĀTA STAŽĒŠANĀS LAIKA NOTEIKŠANA

16. Likumā *Par tiesu varu* noteiktajos gadījumos kolēģija nosaka tiesneša amata kandidāta stažēšanās laiku.

17. Lai noteiktu tiesneša amata kandidāta stažēšanās laiku, Tiesu administrācija vai Augstākās tiesas priekšsēdētājs iesniedz kolēģijai šādus dokumentus:

17.1. tiesneša amata kandidāta pieteikumu;

17.2. tiesneša amata kandidāta dzīves un darba aprakstu (atbilstoši Europass CV standartam)

17.3. apkopotu informāciju par tiesneša amata kandidāta darba pieredzi juridiskajā specialitātē.

18. Kolēģija nosaka tiesneša amata kandidāta stažēšanās ilgumu, ievērojot tiesneša amata kandidāta darba pieredzi juridiskajā specialitātē, it īpaši ņemot vērā darba pieredzi tiesā.

IV. TIESNEŠA AMATA KANDIDĀTA KVALIFIKĀCIJAS EKSĀMENA NORISE

19. Lai novērtētu tiesneša amata kandidāta piemērotību tiesneša amatam, Tiesu administrācija vai Augstākās tiesas priekšsēdētājs iesniedz kolēģijai šādus dokumentus:

19.1. tiesneša amata kandidāta dzīves un darba aprakstu (atbilstoši Europass CV standartam);

19.2. par stažēšanos atbildīgās personas sniegto atsauksmi par tiesneša amata kandidātu un stažēšanās rezultātiem un tiesneša amata kandidāta stažēšanās pārskatu.

20. Pirms kvalifikācijas eksāmena pieņemšanas kolēģija atbilstoši likuma *Par tiesu varu* 94. panta pirmajai daļai lemj par tiesneša amata kandidāta piemērotību tiesneša amatam.

21. Tiesneša amata kandidāta kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtību nosaka Ministru kabineta 2009. gada 3. marta noteikumi Nr.204 *Tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtība*.

22. Kolēģijas locekļi un personas, kuras piedalās sēdē ar padomdevēja tiesībām, var uzdot jautājumus tiesneša amata kandidātam.

23. Katrs kolēģijas loceklis novērtē katra tiesneša amata kandidāta atbildes uz eksāmena jautājumiem un juridiskās problēmas uzdevuma (kāzusa) risinājumu ar pozitīvu vai negatīvu vērtējumu.

V. TIESNEŠA PROFESIONĀLĀS DARBĪBAS NOVĒRTĒŠANA

24. Lai novērtētu tiesneša profesionālo darbību, Tiesu administrācija vai Augstākās tiesas priekšsēdētājs iesniedz kolēģijai šādus dokumentus:

24.1. Tiesu administrācijas uzziņu (1. pielikums) vai Augstākās tiesas administrācijas uzziņu, kurā ietverta šā reglamenta 1. pielikumā minētā informācija atbilstoši Augstākās tiesas kompetencei;

24.2. tiesas priekšsēdētāja (zemesgrāmatu nodaļas priekšnieka) atsauksmi par tiesneša darbu (2. pielikums);

24.3. augstākās instances tiesneša atsauksmi par tiesneša darbu, izņemot par Augstākās tiesas tiesnešu darbu (3. pielikums);

24.4. tiesneša profesionālās darbības pašnovērtējumu (4. pielikums);

24.5. aptaujas anketu par attiecīgās tiesas tiesnešu un tiesas darbinieku aptauju par tiesneša darbu (5. pielikums).

25. Tiesneša profesionālās darbības novērtēšanas kārtību nosaka likums *Par tiesu varu*.

26. Kvalifikācijas kolēģija tiesneša profesionālās prasmes vērtē atbilstoši šā reglamenta 6. pielikumam.

27. Kolēģijas locekļi un personas, kuras piedalās sēdē ar padomdevēja tiesībām, tiesnesim var uzdot jautājumus.

28. Katrs kolēģijas loceklis novērtē katra tiesneša profesionālo darbību ar pozitīvu vai negatīvu vērtējumu.

29. Ja saņemts tiesneša lūgums novērtēt viņa profesionālo darbību bez viņa klātbūtnes un kolēģija atzīst, ka tiesneša piedalīšanās nav nepieciešama, kolēģija var sniegt atzinumu bez tiesneša klātbūtnes.

30. Kolēģija atliek tiesneša profesionālās darbības novērtēšanu:

30.1. ja uz kolēģijas sēdi nav ieradies tiesnesis, par kuru jāsniedz atzinums, un kolēģija atzinusi tiesneša piedalīšanos par nepieciešamu;

30.2. lai pieprasītu papildu materiālus.

VI. TIESNEŠA PROFESIONĀLĀS DARBĪBAS ĀRPUSKĀRTAS NOVĒRTĒŠANA

31. Kolēģija veic tiesneša profesionālās darbības ārpuskārtas novērtēšanu (turpmāk – ārpuskārtas novērtēšana), ja tiesnesis atbilstoši likuma *Par tiesu varu* 53. panta pirmajai un 1.¹ daļai un 54. panta pirmajai un 1.¹ daļai pretendē uz apgabaltiesas tiesneša amatu vai Augstākās tiesas tiesneša amatu, kā arī likuma *Par tiesu varu* 73.¹ panta pirmās daļas 2., 3., 4., 5. punktā un 73.¹ panta otrās daļas 2. un 3. punktā noteiktajos gadījumos.

32. Lai novērtētu tiesneša profesionālo darbību ārpus kārtas, Tiesu administrācija vai Augstākās tiesas priekšsēdētājs iesniedz kolēģijai šā reglamenta 24. punktā minētos dokumentus.

33. Kvalifikācijas kolēģija tiesneša profesionālās prasmes vērtē atbilstoši šā reglamenta 6. pielikumam.

34. Ārpuskārtas novērtēšanā pārbauda tiesneša zināšanas par administratīvo lietu, civillietu vai krimināllietu iztiesāšanas problēmām vai par problēmām lietu tiesību nostiprināšanā zemesgrāmatā.

35. Ārpuskārtas novērtēšanai tiesnesis sagatavo aktuālu tiesību normas piemērošanas problēmas (pēc paša tiesneša

izvēles) analīzi. Aktuālo tiesību normas piemērošanas problēmas analīzi sagatavo datorrakstā, un tās apjoms nepārsniedz trīs lappuses (ar intervālu 1,15).

36. Tiesnesis vismaz divas darbdienu pirms kolēģijas sēdes nosūta aktuālo tiesību normas piemērošanas problēmas analīzi uz kolēģijas sekretāra norādīto elektroniskā pasta adresi.

37. Aktuālās tiesību normas piemērošanas problēmas analīzes prezentācijai tiesnesim tiek dotas 15 minūtes. Pēc prezentācijas noklausīšanās kolēģijas locekļi un personas, kuras piedalās sēdē ar padomdevēja tiesībām, tiesnesim var uzdot jautājumus.

38. Katrs kolēģijas loceklis ārpuskārtas novērtēšanā novērtē katra tiesneša profesionālās zināšanas ar pozitīvu vai negatīvu vērtējumu.

VII. CITI TIESNEŠU KVALIFIKĀCIJAS KOLĒĢIJĀ IZSKATĀMIE TIESNEŠU KARJERAS JAUTĀJUMI

39. Lai sniegtu atzinumu tiesneša pārcelšanai uz vakanto tiesneša amatu citā tāda paša līmeņa tiesā vai tiesu namā, augstāka līmeņa tiesā, augstāka līmeņa tiesas tiesneša aizstāšanai vakances vai pagaidu prombūtnes gadījumā, Tiesu administrācija vai Augstākās tiesas priekšsēdētājs iesniedz kolēģijai tiesneša pieteikuma vēstuli un šā reglamenta 24.1., 24.2. un 24.3. apakšpunktā minētos dokumentus.

40. Ja rajona (pilsētas) tiesas zemesgrāmatu nodaļas tiesnesis pieteicies uz vakanto tiesneša amata vietu rajona (pilsētas) tiesā, kolēģija pirms atzinuma sniegšanas pārbauda tiesneša zināšanas atbilstoši šā reglamenta VI.nodaļā noteiktajai kārtībai.

41. Jautājumu izskatīšanai bez tiesneša klātbūtnes un jautājumu atlikšanai piemēro šā reglamenta 29. un 30. punktā minēto kārtību.

VIII. NOSLĒGUMA JAUTĀJUMS

42. Reglaments stājas spēkā 2013. gada 1. janvārī.

1. pielikums

TIESU ADMINISTRĀCIJAS UZZIŅA

Tiesu administrācijas uzziņā iekļaujamā informācija par rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesnesi:

1) izglītība;
2) darba stāžs tiesneša amatā (tostarp, informācija par tiesneša iecelšanu un apstiprināšanu amatā, piešķirto kvalifikācijas klasi);

3) statistikas dati par tiesneša darbu:

3.1. saņemto lietu skaits (informācija par iepriekšējiem trim gadiem);

3.2. pabeigto lietu skaits, tostarp – visu pieņemto lēmumu skaits (informācija par iepriekšējiem trim gadiem);

3.3. tiesneša noslogotības salīdzinājums (t.i. konkrētā tiesneša saņemto un izskatīto lietu skaita vidēji mēnesī salīdzinājums ar konkrētajā tiesā saņemto un izskatīto lietu skaitu vienam tiesnesim mēnesī un visās attiecīgā līmeņa tiesās vienam tiesnesim mēnesī saņemto un izskatīto lietu skaitu – informācija par iepriekšējiem trim gadiem);

3.4. neizskatīto lietu atlikums;

3.5. augstākas instances tiesā pārsūdzēto nolēmumu skaits, tostarp pārsūdzēto nolēmumu īpatsvars procentuālā izteiksmē par lietu veidiem salīdzinoši ar visiem pieņemtajiem nolēmumiem, kā arī informācija par pārsūdzēto nolēmumu

izskatīšanas rezultātiem (informācija par iepriekšējiem trim gadiem);

3.6. attiecībā uz apgabaltiesu tiesnešiem un Augstākās tiesas tiesnešiem – informācija par to, cik lietu izskatīšanā tiesnesis ir kā referents un cik lietu izskatīšanā tiesnesis piedalījies nereferējot;

3.7. attiecībā uz zemesgrāmatu nodaļu tiesnešiem – informācija par izskatītajām lietām par saistību bezstrīdus izpildi un izpildi brīdinājuma kārtībā (tostarp procentuālā izteiksmē attiecībā pret tiesneša izskatīto nostiprinājuma lūgumu skaitu) un informācija par izskatīto nostiprinājuma lūgumu skaitu un izskatīšanas termiņiem (par iepriekšējiem trim gadiem);

4) dalība kvalifikācijas celšanas pasākumos laika periodā starp novērtēšanām:

4.1. apmeklētās mācības Latvijas Tiesnešu mācību centrā;

4.2. Tiesu administrācijas rīcībā esošā informācija par tiesneša apmeklētajiem Tiesu administrācijas, Valsts administrācijas skolas, kā arī citu institūciju organizētajiem semināriem un konferencēm;

4.3. ārvalstu komandējumi (semināri, konferences, pieredzes apmaiņas vizītes);

5) par rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu priekšsēdētājiem un rajonu (pilsētu) tiesu zemesgrāmatu nodaļu priekšniekiem – informācija par tiesu priekšsēdētāju un zemesgrāmatu nodaļu priekšnieku sadarbību ar Tieslietu ministriju un Tiesu administrāciju.

2. pielikums

TIESAS PRIEKŠSĒDĒTĀJA (ZEMESGRĀMATU NODAĻAS PRIEKŠNIEKA) ATSAUKSME PAR TIESNEŠA DARBU

Tiesas priekšsēdētāja (zemesgrāmatu nodaļas priekšnieka) atsauksmē par tiesneša darbu iekļaujamā informācija:

1) tiesneša specializācija (t.i., kādu kategoriju lietas tiesnesis skata vai ir skatījis laika periodā starp novērtēšanām);

2) tiesas procesa vadīšanas kvalitāte (izņemot zemesgrāmatu nodaļu tiesnešiem);

3) darba organizācija tiesas lietu izskatīšanas nodrošināšanai;

4) darba organizācijas noteikumu un tiesas priekšsēdētāja (zemesgrāmatu nodaļas priekšnieka) rīkojumu ievērošana tiesneša darbā;

5) sabiedriskā darbība (dalība tiesnešu pašpārvaldes institūcijās, normatīvo aktu projektu izstrādē un pilnveidošanā, viedokļu par tiesību jautājumiem sniegšana Saeimai, Satversmes tiesai un citām institūcijām);

6) tiesneša prasme izskaidrot savu viedokli un pārliecināt par tā pareizību;

7) tiesneša prasme analizēt savu rīcību un uz klausīt kritiku;

8) tiesneša prasme rast kompromisu problēmsituācijās;

9) tiesneša prasme saglabāt emocionālo līdzsvaru stresa situācijās.

3. pielikums

AUGSTĀKAS INSTANCES TIESNEŠA ATSAUKSME PAR TIESNEŠA DARBU

Augstākas instances tiesneša atsauksmē par tiesneša darbu iekļaujamā informācija:

1) tiesneša pieņemto nolēmumu, kas pārsūdzēti augstākas instances tiesā, kvalitāte (ieteikums – papildus norādīt attiecīgo nolēmumu pārsūdzības rezultātus) (ieteikums – analizēt 7 – 10 nolēmumus);

2) tiesneša pieņemto nolēmumu, kas nav pārsūdzēti augstākas instances tiesā, kvalitāte (ieteikums – analizēt 5 – 10 nolēmumus);

3) tiesneša pieņemto nolēmumu kvalitāte – nolēmumos ietvertā juridiskā argumentācija, materiālo un procesuālo normu piemērošana;

4) materiālo un procesuālo normu piemērošana nolēmumu sagatavošanā;

5) tiesību palīgavotu izmantošana nolēmumu sagatavošanā.

4. pielikums

TIESNEŠA PROFESIONĀLĀS DARBĪBAS PAŠNOVĒRTĒJUMS

Tiesneša pašnovērtējumā tiesnesim jānorāda šāda informācija:

1) pieņemto nolēmumu kvalitāte – sagatavoto nolēmumu struktūra, tajos ietvertā juridiskā argumentācija, materiālo un procesuālo normu piemērošana, tiesību palīgavotu izmantošana;

2) tiesas procesa vadišanas kvalitāte (izņemot zemesgrāmatu nodaļu tiesnešus);

3) darba organizācija tiesas lietu izskatīšanas nodrošināšanai;

4) darba organizācijas noteikumu un tiesas priekšsēdētāja (zemesgrāmatu nodaļas priekšnieka) rīkojumu ievērošana tiesneša darbā;

5) profesionālās un akadēmiskās kvalifikācijas celšana (tostarp maģistra un doktora grāda iegūšana), kā arī pedagoģiskā un zinātniskā darbība;

6) sabiedriskā darbība (dalība tiesnešu pašpārvaldes institūcijās, normatīvo aktu projektu izstrādē un pilnveidošanā, viedokļu par tiesību jautājumiem sniegšana Saeimai, Satversmes tiesai un citām institūcijām);

7) prasme iegūt un analizēt informāciju, lai izdarītu pamatotus secinājumus;

8) prasme pieņemt lēmumus, izvērtējot informāciju un izmantojot dažādas pieejas problēmas risinājumam;

9) prasme izskaidrot savu viedokli un pārliecināt par tā pareizību;

10) prasme analizēt savu rīcību un uzklaut kritiku;

11) prasme rast risinājumu problēmsituācijās;

12) prasme saglabāt emocionālo līdzsvaru stresa situācijās;

13) personālvadības prasmes (par šo prasmi pašnovērtējums jāsniedz tikai tiesu priekšsēdētājiem un zemesgrāmatu nodaļu priekšniekiem);

14) mācību vajadzības;

15) tiesneša pienākumu izpildi veicinošie vai kavējošie faktori;

16) cita informācija (pēc tiesneša ieskatiem cita būtiska informācija, kuru, viņaprāt, būtu nepieciešams ietvert pašnovērtējuma anketā).

5. pielikums

APTAUJAS ANKETA ATTIECĪGĀS TIESAS TIESNEŠU UN TIESAS DARBINIEKU APTAUJĀM PAR TIESNEŠA DARBU

Aptaujas anketas jautājumi:

1) kā Jūs vērtējat tiesneša spēju organizēt savu darbu;

2) raksturojiet tiesneša profesionālās spējas;

3) raksturojiet tiesneša izturēšanos saskarsmē ar tiesas darbiniekiem, citiem tiesnešiem un procesa dalībniekiem.

6. pielikums

TIESNEŠA PROFESIONĀLO PRASMJU APRAKSTS

PRASME	APRAKSTS
Prasme iegūt un analizēt informāciju, lai izdarītu pamatotus secinājumus	Prasme raksturo tiesneša spēju iegūt, apkopot un analizēt profesionālo informāciju un izmantot to ikdienas darbā.
Prasme pieņemt lēmumus, izvērtējot informāciju un izmantojot dažādas pieejas problēmas risinājumam	Prasme raksturo tiesneša spēju pieņemt skaidrus, konkrētus lēmumus, apsverot arī iespējamus riskus, kā arī tiesneša pārliecību par saviem pieņemtajiem lēmumiem, gatavību un spēju tos aizstāvēt. Spēja izmantot dažādas pieejas lēmumu pieņemšanā, kā arī pieņemt nepopulārus lēmumus, un pieņemt lēmumus paaugstināta stresa situācijās.
Prasme izskaidrot savu viedokli un pārliecināt par tā pareizību	Prasme raksturo tiesneša spēju prasmīgi izmantot argumentus sava viedokļa paušanā, objektīvi novērtējot pušu nostāju un paustos argumentus, izmantojot strukturētus argumentus, meklējot individuālu pieeju, kā arī, vai tiesnesim piemīt oratora prasmes un diskutēšanas prasme.
Prasme analizēt savu rīcību un uzklaut kritiku	Prasme raksturo tiesneša spēju analizēt sava darba rezultātus un meklēt iespēju uzlabot sava darba efektivitāti, apgūt jaunas iemaņas, mācoties arī no citu pieredzes, uzklaut citu viedokli par savu darbu, konstruktīvi uztverot kritiku un gūstot atgriezenisko saiti, lai uzlabotu darba rezultātus un pilnveidotu sevi.
Prasme rast risinājumu problēmsituācijās	Prasme raksturo tiesneša spēju uzklaut un respektēt iesaistīto pušu viedokļus, apsvērt un piedāvāt alternatīvus risinājumus problēmsituācijās, kā arī pieņemt un respektēt panākto risinājumu.
Prasme saglabāt emocionālo līdzsvaru stresa situācijās	Prasme raksturo tiesneša spēju produktīvi strādāt un rīkoties pārdomāti stresa situācijās, tostarp paaugstinātas darba intensitātes apstākļos. Prasme kontrolēt un vadīt emocijas, kas var ietekmēt attiecības ar citiem vai darba rezultātu, analizējot kļūdas un nepieļaujot to atkārtosanos.
Personālvadības prasmes (tiesu priekšsēdētājiem un zemesgrāmatu nodaļu priekšniekiem)	Prasme raksturo, vai tiesnesim piemīt prasmju un personības īpašību kopums, kas ļauj efektīvi vadīt tiesas/ zemesgrāmatu nodaļas kolektīvu, dot uzdevumus, nodrošināt atgriezenisko saikni, motivēt tiesnešus/darbiniekus darbam.

TIESLIETU PADOMES LĒMUMI TIESU SISTĒMAI KONCEPTUĀLOS JAUTĀJUMOS

28.05.2012. LĒMUMS NR.42.

PAR LIKUMPROJEKTU „GROZĪJUMI LIKUMĀ „PAR INTEREŠU KONFLIKTA NOVĒRŠANU VALSTS AMATPERSONU DARBĪBĀ””

2012. gada 10. maijā Tieslietu padome no Latvijas Republikas Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldību komisijas saņēma vēstuli Nr.9/7-2-n/48-11/12, kurā izteikts aicinājums sniegt viedokli par likumprojektu *Grozījumi likumā Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā*.

Izvērtējot Tieslietu padomei iesniegtā likumprojekta redakciju, kas paredz izdarīt grozījumus likuma *Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā* 7. panta trešajā daļā, papildinot to ar 5. punktu, un likumprojektam pievienotos materiālus, kā arī sēdē izteiktos viedokļus,

Tieslietu padome nolēma:

- ievērojot Apvienoto Nāciju Tiesu varas neatkarības pamatprincipu 8. un 9. punktā un likuma *Par tiesu varu* 86. panta otrajā daļā nostiprināto tiesību tiesnesim brīvi apvienoties un darboties profesionālajās organizācijās, aicināt izslēgt tiesnešus no to subjektu loka, uz kuriem attiecināms pienākums saņemt atļauju, lai ieņemtu amatu biedrībās, kas aizsargā tiesnešu neatkarību, veicina profesionālās kvalifikācijas celšanu un aizstāv tiesnešu tiesības un intereses.

28.05.2012. LĒMUMS NR.47.

PAR TIESU, PROKURATŪRAS, IESLODZĪJUMA VIETU PĀRVALDES UN VALSTS POLICIJAS DARBINIEKU VESELĪBAS APDROŠINĀŠANU

Pamatojoties uz likuma *Par tiesu varu* 89.¹ pantu, Tieslietu padome nolēma:

- aicināt Tieslietu ministriju izstrādāt grozījumus *Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma* 37. panta trešajā daļā, nosakot, ka Valsts institūcija apdrošina tiesu, prokuratūras, ieslodzījuma vietu pārvaldes un Valsts policijas darbiniekus.

18.06.2012. LĒMUMS NR.53.

PAR PIEMAKSU PAR TIESNEŠU KVALIFIKĀCIJAS KLASĒM AIZSTĀŠANU AR PIEMAKSU PAR TIESNEŠA AMATĀ NOSTRĀDĀTO LAIKU

Tieslietu ministrija 2012. gada 23. maija vēstulē ir aicinājusi Tieslietu padomi izvērtēt ministrijas sagatavoto koncepciju *Par piemaksu par kvalifikācijas klasēm aizstāšanu ar atlīdzību par tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanu*.

Savukārt 2012. gada 15. jūnija vēstulē ministrija ir aicinājusi Tieslietu padomi apspriest un izvērtēt ministrijas sagatavoto koncepciju *Par piemaksu par tiesnešu kvalifikācijas klasēm aizstāšanu ar piemaksām par tiesneša amatā nostrādāto laiku*.

Apspiežot Tieslietu padomei iesniegtos priekšlikumus un sēdē izteiktos viedokļus,

Tieslietu padome nolēma:

- atbalstīt Tieslietu ministrijas 2012. gada 15. jūnija koncepciju *Par piemaksu par tiesnešu kvalifikācijas klasēm aizstāšanu ar piemaksu par tiesneša amatā nostrādāto laiku*, precizējot, ka tiesneša amatā nostrādātais laiks skaitāms no brīža, kad tiesnesis ir iecelts amatā, kā arī risinot jautājumu par tiesneša amatam radniecīgā profesijā nostrādātā laika pielīdzināšanu tiesneša amatā nostrādātajam laikam.

27.08.2012. LĒMUMS NR.66

PAR PAPILDU TIESNEŠU AMATA VIETĀM

Tieslietu ministrija 2012. gada 18. jūnijā vēstulē Nr.1-22/2294 aicinājusi Tieslietu padomi apspriest ministrijas sagatavoto priekšlikumu par nepieciešamību piešķirt papildu piecas tiesneša amata vietas, kā arī papildu tiesu darbinieku amata vietas Rīgas apgabaltiesas darbības teritorijā esošajām rajonu (pilsētas) tiesām, piešķirot šim mērķim papildu finanšu līdzekļus no valsts budžeta.

Ievērojot minēto un pamatojoties uz likuma *Par tiesu varu* 32. panta trešo daļu un 89.¹ pantu,

Tieslietu padome nolēma:

- ierosināt Saeimai piešķirt papildu piecas tiesnešu amata vietas Rīgas apgabaltiesas darbības teritorijā esošajām rajonu (pilsētas) tiesām, piešķirot šim mērķim papildu finanšu līdzekļus no valsts budžeta;
- atbalstīt Tieslietu ministrijas priekšlikumu par papildu tiesu darbinieku amata vietu piešķiršanu Rīgas apgabaltiesas darbības teritorijā esošajām rajonu (pilsētas) tiesām, piešķirot šim mērķim papildu finanšu līdzekļus no valsts budžeta.

III PIEREDZE: KOMANDĒJUMU INFORMĀCIJA UN ATZIŅAS

Kriminālietu tiesu palātas tiesnese Anita POĻAKOVA piedalījās apvienības cīņai pret korupciju Austrumeiropā un Centrālajā Āzijā (OECD) un Eiropas Padomes valstu pretkorupcijas grupas (GRECO) organizētajā seminārā par tiesu varas neatkarību un godprātīgumu

(Stambula, 2012. gada jūnijā)

Seminārā piedalījās Austrumeiropas un Centrālās Āzijas valstu tiesu varas pārstāvji, kas saistīti ar tiesu varas orgānu neatkarības un godprātības problēmu risināšanu savā valstī, pārsvarā ētikas komisiju un disciplinārkolēģiju pārstāvji. Semināra mērķis bija pieredzes apmaiņa par tiesnešu neatkarības nodrošināšanu to ievēlēšanas un karjeras izaugsmes procesā, tieslietu padomēm un to lomu, kā arī tiesnešu disciplinārtbildību, ētikas normu izpratni un ētikas komisiju darbu, ienākumu deklarēšanas pienākumu.

Uzsvērtā tiesnešu pašpārvaldes orgānu loma tiesnešu kandidātu atlasē un karjeras izaugsmē, norādot, ka lēmējbalss vairākumam jāpieder tiesnešiem, kas garantētu tiesnešu virzības pa karjeras kāpnēm objektivitāti un mazinātu risku ietekmēt tiesnesi vai izrēķināties par pieņemtiem nolēmumiem. Savukārt, lai mazinātu iekšējās, proti, tiesu varas orgānu vidē iespējamās, ietekmēšanas risku, ir jāpastāv konkrētiem, viennozīmīgi saprotamiem atlases kritērijiem un detalizētai, objektīvai iepriekšējā darba analīzei. Tika prezentēta arī prakse, ka pašpārvaldes orgānos ievēlētie tiesneši savu pilnvaru laikā nevar pretendēt uz paaugstinājumu amatā.

Kā galvenais garants tiesnešu ētikas normu ievērošanai uzsvērtā tiesnešu apmācība šajā aspektā, kā progresīvu atzīstot dažādu līmeņu tiesu tiesnešu vienlaicīgu apmācību, turklāt teorētiskās nodarbības apvienojot ar konkrētu problēmsituāciju risināšanu, un nodrošinot apmācību ne tikai tiesnešiem, bet arī tiesu darbiniekiem, proti, principi, kas Latvijā jau tiek realizēti.

Kā viens no būtiskākajiem tiesnešu godprātības kontroles mehānismiem analizēts likumdošanā noteikts tiesneša pienākums sniegt ziņas par saviem ienākumiem

un radniekiem. Jautājumā par pienākumu deklarēt savus ienākumus pārsvarā pastāvēja viedoklis, kas atbilst mūsu valsts likumdošanā noteiktajam deklarējamo objektu uzskaitījumam. Savdabīga likās prakse deklarācijas sadaļā par radniekiem norādīt arī viņu ieņemamos amatus, kas garantētu tiesas procesā iesaistīto personu tiesības izvērtēt interešu konflikta esamību vai neesamību izskatāmajā lietā. Šī sadaļa deklarācijā tiek dēvēta par „interesu deklarēšanu”.

Visu valstu pārstāvji bija vienisprātis, ka pastāv reālā un šķietamā negodprātība tiesu varas orgānos.

Lai mazinātu šķietamo negodprātību, uzsvērtā tiesu varas un sabiedrības komunikācijas nozīme, norādot uz nepieciešamību skaidrot sabiedrībai tobrīd aktuālo nolēmumu pamatotību, nodrošināt informācijas pieejamību, tostarp arī tiesas nolēmumu pieejamību, informēt par tiesnešu pašpārvaldes orgānos pieņemtajiem nolēmumiem, nodrošināt konkrētu un subjektīvi neietekmējamu lietu sadales un nozīmēšanas izskatīšanai procesu, kā arī ētikas normu ievērošanu tiesas procesā un tiesas darbinieku saskarsmē ar apmeklētājiem.

Vienlaikus uzsvērts, ka, nodrošinot tiesnešu godprātīgumu un sabiedrības ticību tam, ir jāievēro tiesnešu noteicošā loma pašpārvaldes orgānu lēmumu pieņemšanā, deleģējot valsts iestādēm pārsvarā tikai tiesības piedalīties jautājuma izskatīšanā, bet ne nolēmuma pieņemšanā, kā arī nodrošinot iespējami lielāku informācijas pieejamību sabiedrībai.

Ieskatu starptautisko institūciju atzinumos jautājumā par tiesu varas neatkarību un godprātību var gūt šādās interneta vietnēs un tur esošajos atzinumos:

- Opinions of the Consultative Council of European Judges http://www.coe.int/t/DGHL/cooperation/cjje/default_en.asp

- Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe No. CM/Res (2010) 12 on judges: independence, efficiency and responsibilities, November 2010 <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1707137&Site=CM>

- Opinions of the Venice Commission on national laws and various studies, including on independence of the judicial system <http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD%282010%29040-spa.asp>

- OSCE Kyiv Recommendations on Judicial Independence in Eastern Europe, South Caucasus and Central Asia, 2010 <http://www.osce.org/odihr/71178>

- Criminal Law Convention on Corruption (ETS No.173) <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/173.htm>

- Civil Law Convention on Corruption (ETS No.174) <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/174.htm>
- Additional Protocol to the Criminal Law Convention on Corruption (ETS No.191) <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/191.htm>
- Twenty Guiding Principles against Corruption (Resolution (97) 24) http://www.kpk-rs.si/upload/datoteke/ResCM_97_24E_01%281%29.pdf
- Recommendation on Codes of Conduct for Public Officials (Recommendation No.R(2000)10) http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/documents/Rec%282000%2910_EN.pdf

Senāta Administratīvo lietu departamenta senators Jānis NEIMANIS piedalījās Eiropas Tiesību akadēmijas (ERA) rīkotajā seminārā par Līguma par Eiropas Savienības darbību 101. un 102. panta piemērošanu privāttiesiskās zaudējumu atlīdzības prasībās (Londona, 2012. gada jūnijā)

Nacionālo dalībvalstu tiesnešiem ir jāatpazīst, ka ikviena persona, kurai nodarīti mantiski zaudējumi ar tādu tirgus dalībnieku rīcību, kas ir pretrunā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 101. un 102. pantu, t.i., aizliegtu vienošanos (karteli) vai dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, var prasīt zaudējumu atlīdzību prasības ceļā nacionālajā tiesā. Šādas tiesības ir arī tad, ja Eiropas Komisija ir piemērojusi soda sankcijas vainīgajam tirgus dalībniekam, un šādas tiesības ir arī tad, ja Eiropas Komisija nav vēl veikusi vai tikai vēl veic konkurences pārkāpuma izmeklēšanu. Par prasītāju var būt arī valsts.

Pārsvarā šādas prasības ir pierasta prakse Rietumeiropā un zaudējumu atlīdzības sniedzas miljonos.

Kā ikviena zaudējumu atlīdzības prasība romāņu-ģermāņu tiesību grupā, arī šī prasība nevar pārsniegt faktisko nodarīto mantisko zaudējumu apmēru un arī šī prasība ir pakļauta nacionālās dalībvalsts procesuālajiem likumiem par pierādīšanu. Tas, protams, ir visai sarežģīti, jo ir grūti iegūt pierādījumus (čēkus, rēķinus u.tml.) par darījumiem, kas notikuši ilgāk par laiku, kādu ir jāglabā grāmatvedības dokumenti. Tomēr zaudējumu apmēru var noteikt arī pēc citiem rādītājiem, t.i., netiešiem pierādījumiem – bilances datiem, aizskartā tirgus analīzes datiem, īpašiem ekonomiskiem testiem un ekspertīzes.

Seminārā aplūkota iespēja iegūt datus no atbildētāja vai konkurences uzraudzības iestādes. Atkārtoti analizēts Eiropas Savienības Tiesas spriedums Pfeiderer lietā Nr.C-360/09, kura galvenā doma ir, ka nacionālajām tiesām ir jāizvērtē, kuras intereses (konkurences aizsardzības efektivitāte vai konkurences iestādes ziņotāju aizsardzība) ir augstākas, ja tās lemj izprasīt pierādījumus no konkurences iestādes. Tiesai nepieciešams izvērtēt katru saņemto dokumentu un noteikt pat individuāla dokumenta atsevišķas teksta daļas aizsardzību, lai pārējā daļa būtu pieejama un

konkurences aizsardzības efektivitāte tiktu maksimāli sasniegta, vienlaikus neaizskarot konkurences iestādes „ziņotāju” aizsardzību.

Seminārā apskatīta arī kolektīvo prasību celšanas prakse dažādās valstīs, Brisele I un Roma II regulu piemērošana, nosakot kompetento tiesu un piemērojamo likumu.

Latvijas tiesnešiem jāievēro, ka arī Latvijā tirgus dalībnieki un patērētāji var celt prasības par zaudējumu atlīdzību, kas tiem nodarīti ar aizliegtu vienošanos vai dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, neatkarīgi no tā, vai ir attiecīgs Konkurences padomes lēmums vai nē.

Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore Jautrite BRIEDE un departamenta priekšsēdētāja Veronika KRŪMIŅA piedalījās Eiropas Augstāko administratīvo tiesu un valsts padomju asociācijas (ACA) ģenerālajā asamblejā (Madride, 2012. gada jūnijā)

Šā gada pasākuma tematika bija saistīta ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (stājās spēkā 2009. gada 1. decembrī) piemērošanu dalībvalstu nacionālajās tiesās. Mērķis bija pārrunāt atsevišķus problēmjautājumus un dalīties pieredzē.

Asamblejā diskutēts, kādos gadījumos ir piemērojama Eiropas Savienības Pamattiesību harta un vai to var piemērot ar atpakaļejošu spēku vai tikai *ex nunc*, vai harta ir piemērojama kā normatīvais akts, kas ietver tikai principus vai arī tiesību normas klasiskajā izpratnē. Tāpat diskutēts, vai no hartas izriet privātpersonas subjektīvās tiesības prasīt tās ievērošanu. Jāatzīmē, ka dažādu valstu tiesnešu viedoklis atsevišķos jautājumos atšķiras.

Asamblejā piedalījās arī Eiropas komisijas pārstāvji, kuri citstarp uzsvēra, ka tiesām, piemērojot un interpretējot Eiropas Savienības tiesību normas, jāņem vērā, ka dažkārt no attiecīgā normatīvā akta nav iespējams izsecināt skaidru Eiropas Savienības likumdevēja mērķi, jo tiesību norma, iespējams, formulēta dalībvalstu kompromisa rezultātā.

Ziņojums, kas apspriests asamblejā un ir izstrādāts, pamatojoties uz dalībvalstu sniegtajām atbildēm uz jautājumiem, pieejams elektroniski http://www.aca-europe.eu/seminars/DenHaag2011/Gen_Report_en.pdf

Civillietu tiesu palātas tiesnese Zane PĒTERSONE piedalījās Eurojust (Eiropas Savienības tiesiskās sadarbības iestāde) Apvienotās uzraudzības iestādes dalībvalstu pārstāvju ikgadējā sanāksmē (Hāga, 2012. gada jūnijā)

Sanāksmē pārskatīts pagājušajā gadā *Eurojust* un *Eurojust* Apvienotajā uzraudzības iestādē (pārraudzības iestāde datu aizsardzības jomā) paveiktais, izskatītas jaunākās tendences datu aizsardzības un tās pārraudzības jomā Eiropas Savienībā, apspriesti nākamā gada plāni, sadarbība ar trešajām valstīm un diskutēts par apelācijas lietām.

Liela uzmanība pievērsta datu aizsardzības līmenim un problēmām, tai skaitā darbam ar *Eurojust* lietu apstrādes (elektronisko) sistēmu. Nozīmīga sanāksmes daļa bija arī viena no trīs t.s. *troikas* locekļiem vēlēšanas. Atkārtoti darbam *troikā* tika pārvelēts *Carlos Campos Lobo* no Portugāles.

Sanāksmē arī prezentēts informatīvais prospekts par *Eurojust* Apvienotās uzraudzības iestādes lomu un atkārtoti prezentēta *Eurojust* datu aizsardzības uzraudzes (*Data protection officer of Eurojust*) sagatavotā grāmatiņa par datu aizsardzības režīmu *Eurojust* - "*Data protection at Eurojust: a robust, effective and tailor-made regime*". Abi šo izdevumu eksemplāri nodoti Augstākās tiesas rīcībā.

Tiesnese Zane Pētersone piedalījās Eiropas Kopienas preču zīmju un dizainparaugu nacionālo tiesu tiesnešu seminārā, ko organizēja Iekšējā tirgus saskaņošanas birojs (preču zīmes un dizainparaugi) – Office for Harmonization in the Internal Market (Trade marks and Designs) – OHIM (Alikante, 2012. gada jūnijā)

Seminārā runāts gan par noziedzības apkarošanu un izpaušmēm preču zīmju viltošanas jomā, gan policijas rīcību preču zīmju pārkāpumu lietās, bet lielākā semināra daļa bija veltīta pagaidu un galīgajiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem preču zīmju pārkāpumu civillietās, jo īpaši koncentrējoties uz mantiskā un nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanas jautājumiem.

Lielākoties darbs notika diskusiju formā, kurā dalībvalstu pārstāvji debatēja un dalījās pieredzē. Pirms semināra bija jāsaprot mājās darbs, atbildot uz 10 jautājumiem, piemēram, kādus pagaidu (līdz tiesas spriedumam) tiesiskās aizsardzības līdzekļus mūsu valsti var piemērot, lai pārtrauktu kontrafakto preču tirdzniecību; kādi galīgie tiesiskās aizsardzības līdzekļi mūsu valsti ir pieejami preču zīmju pārkāpumu lietās; kādus pierādījumus prasītājam ir jāiesniedz, lai panāktu gan pagaidu, gan galīgo aizsardzības līdzekļu piemērošanu; kāda ir Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 29. aprīļa Direktīvas 2004/48/EK par intelektuālā īpašuma tiesību piemērošanu ietekme uz mūsu valsts tradicionālo praksi, utt. Seminārā bija jādebatē par mājās darba jautājumiem un papildu jautājumiem, izskaidrojot situāciju savā valstī un meklējot labākos risinājumus.

Tiesnese Zane Pētersone piedalījās Eiropas tiesnešu asociācijas mediācijai (GEMME) simpozijā „Tiesas mediācijas perspektīva”, GEMME asociācijas valdes un dalībvalstu pārstāvju sēdē un GEMME Ģenerālajā Asamblejā

(Parīze, 2012. gada maijā)

Eiropas tiesnešu asociācija mediācijai (Association of European Judges for Mediation/Groupement Europeen des Magistrats pour la Mediation (GEMME)) simpozijā aplūkota mediācijas funkcionēšana un ieviešana dažādās Eiropas Savienības dalībvalstīs, īpašu uzmanību pievēršot tam, kā tiek ieviestas 2008. gada 21. maija Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2008/52/EK par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās prasības. Speciāli referāti bija veltīti mediācijas direktīvas pārņemšanas juridiskajiem un faktiskajiem aspektiem Francijā, Beļģijā, Ungārijā, Bulgārijā, Nīderlandē, Rumānijā, Lielbritānijā, Itālijā, Spānijā un Vācijā. Papildus dalībnieki noklausījās ziņojumu par mediācijas tiesisko regulējumu Krievijā, kurā arī no 2011. gada 1. janvāra ir spēkā Mediācijas likums un attiecīgi grozījumi Civilprocesa likumā.

Ievērojama simpozija daļa bija veltīta dalībvalstu pieredzes apmaiņai par labāko praksi, kas saistīta ar mediāciju komercietās, krimināllietās un administratīvajās lietās. Pēc simpozija organizētāju lūguma tika prezentēts ziņojums par mediācijas funkcionēšanu krimināllietās Latvijā, jo mūsu valstī mediācija un tās regulējums krimināllietās, kuru piedāvā Valsts probācijas dienests, ir progresīva un var būt pierādams citām valstīm.

GEMME asociācijas valdes un dalībvalstu pārstāvju sēdēs un GEMME Ģenerālajā Asamblejā galvenie jautājumi bija saistīti ar GEMME organizāciju un nākotnes attīstības virzieniem. Apspriesti statūtu grozījumi, diskutēts par vēlamo valdes locekļu skaitu un funkcijām, prezentēti prezidenta un grāmatveža ziņojumi par iepriekšējā gada aktivitātēm un finansēm, apspriesta nākamā sanāksme un konference Sofijā, Bulgārijā 2012. gada novembrī un GEMME 10 gadu jubilejas pasākumi 2013. gada decembrī Parīzē, Francijā.

Ģenerālajā Asamblejā ievēlēti jauni valdes locekļi, bet valdes un dalībvalstu pārstāvju otrajā sanāksmē ievēlēts jauns prezidents – Jaime O. Cardona Ferreira no Portugāles, kā arī viņa vietnieki.

Tiesnese Zane Pētersone piedalījās Eiropas Patentu biroja (European Patent Office) un Īrijas Tieslietu studiju komitejas (Committee for Judicial Studies) organizētajā Eiropas patentu tiesnešu simpozijā. (Dublina, 2012. gada septembrī)

Simpozijā tika pārskatīta šobrīd Eiropā funkcionējošā patentu reģistrācijas un aizsardzības tiesiskā sistēma un plaši diskutēts par pēdējām aktualitātēm saistībā ar iespējamo Eiropas un Eiropas Savienības Patentu tiesas izveidi. Lai gan šai idejai pastāv arī opozīcija, tomēr vienotās patentu tiesas plānošana turpinās. Simpozijā tika iztirzātas vairākas ar šo tiesu saistītas ieceres, īpaši apskatot tādos jautājumos kā tiesas sastāvs, tiesas uzturēšanas izmaksu sadalījums, tiesas nodaļu atrašanās vietas, izvēles piekritība, tiesvedības valodas u.tml. Iecerēts, ka vismaz pirmajos gados nacionālo valstu tiesneši daļu laika strādās savas valsts tiesās, bet daļu laika – Vienotajā Patentu tiesā.

Nozīmīgas lekcijas bija par bifurkāciju – patentu lietu duālo sistēmu, kad patenta spēkā esamības un reģistrācijas

lietas tiek izskatītas citā tiesā nekā patentu pārkāpumu lietas. Tā kā šāda sistēma vismaz daļēji pastāv arī Latvijā, bija nozīmīgi uzzināt, kā no šīs sistēmas izrietošās problēmas risina citās valstīs. Piemēram, Vācijā pagaidu tiesiskās aizsardzības līdzekli – pagaidu pienākumrikojumu (aizliegumu izmantot patentēto izgudrojumu) tiesas pārkāpuma lietā piemēro tikai tad, ja tiesas ir pieteikumi pārliecinātas, ka spriedums būs prasītāja labā gan jautājumā par pārkāpumu, gan citā tiesvedībā izskatāmā lietā par patenta spēkā esamību. Proti, gadījumā, ja prasītājam pagaidu stadijā vēl ir spēkā esošs patents, atbildētājs tomēr var izvairīties no iepriekšminētā pagaidu līdzekļa piemērošanas, ja atbildētājs ir apstrīdējis patentu vai nu ar iebildumu procedūru pret reģistrāciju, vai ar prasību par spēkā neesamību.

Simpozijā bija arī vairākas nozīmīgas lekcijas par pagaidu tiesiskās aizsardzības līdzekļu piemērošanu, kas atklāja dažādu valstu (Lielbritānijas, ASV, Īrijas, Vācijas, Francijas, Itālijas) dažādās pieejas šim jautājumam, jo īpaši par pagaidu pienākumrikojuma piemērošanas pamatu (piemērošanas priekšnoteikumiem). Bija būtiski uzzināt, ka citu valstu tiesas arvien vairāk pieteikumus par pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanu izskata *inter partes*, nevis *ex parte*.

Simpozijā tika apskatītas arī disklamācijas (dizainparauga īpašnieka daļēja atteikšanās no izņēmuma tiesībām) problēmas un jaunākā tiesu prakse biotehnoloģisko izgudrojumu patentēšanas jomā, atklājot Eiropas Patentu biroja un atsevišķu dalībvalstu tiesu praksi.

Atsevišķa simpozija diena bija veltīta jaunākajām tendencēm Eiropas un nacionālajās patentu tiesībās un tiesu praksē.

**Civillietu tiesu palātas tiesneši
Marika SENKĀNE un
Arnis DUNDURS
piedalījās Eiropas Tiesību
akadēmijas (Academy of European
Law) rīkotajā seminārā
„Anti-diskriminācijas tiesības
Eiropas Savienībā”
(Trīra, 2012. gada jūnijā)**

Seminārā aplūkoti starptautisko tiesību normatīvi, kas piemērojami lietās par personu diskrimināciju, padziļināti pievēršoties principiem, kas ietverti 2000. gada 27. novembra Padomes direktīvā 2000/78/EK, ar ko noteikta kopēja sistēma vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju, un 2000. gada 29. jūnija Padomes direktīvā 2000/43/EK, ar ko ieviests vienādas attieksmes princips pret personām neatkarīgi no rasu vai etniskās piederības. Atsevišķa lekcija bija veltīta jautājumiem, kas saistās ar personu ar invaliditāti starptautiski regulētajām tiesībām un to piemērošanu, kā arī jautājumiem par diskriminācijas pierādīšanas veidiem un pienākumu.

Uzsvērtā nepieciešamība juridiskajā praksē dalībvalstīm piemērot vienādas tiesību principus un veidot vienotu izpratni jautājumos, kas skar diskrimināciju.

Dalībnieki saņēma apjomīgus semināra lekciju un ar tiem saistīto Eiropas starptautisko tiesu nolēmumu materiālus.

**Senāta Administratīvo lietu departamenta
senatore Rudite VĪDUŠA piedalījās Eiropas
Administratīvo tiesnešu asociācijas vides tiesību
darba grupas seminārā par pagaidu aizsardzību
vides tiesību lietās
(Bukareste, 2012. gada maijā)**

Semināra ietvaros bija sagatavots vispārējs apskats par Eiropas Savienības tiesisko regulējumu, kurā, atbilstoši Eiropas Savienības Tiesas interpretācijai, ir ietverta prasība pēc pagaidu aizsardzības lietās, kas saistītas gan ar Eiropas Savienības tiesību piemērošanu vispār, gan ar Eiropas Savienības tiesību piemērošanu ietekmes uz vidi novērtējuma lietās un lietās par piesārņojošu darbību atļaujām. Šo jautājumu izklāstīja gan pārstāvis no Eiropas Komisijas Vides ģenerāldirektorāta, gan Vācijas pārstāvis.

Vācijas, Zviedrijas un Francijas tiesneši iepazīstināja ar savas valsts tiesu sistēmu, jo īpaši attiecībā uz jurisdikciju vides lietās, un pēc tam semināra dalībnieki risināja šo tiesnešu sagatavotos uzdevumus par pagaidu aizsardzības līdzekļa piemērošanu. Uzdevumi risināti gan darba grupās, gan pēc tam kopīgi diskutēti, tādējādi iepazīstot visu klātesošo dalībvalstu (Vācija, Zviedrija, Francija, Itālija, Rumānija, Grieķija, Latvija) tiesisko regulējumu un praksi.

Būtiskie jautājumi, kurā gūts salīdzinošs ieskaits:

- 1) *locus standi* noteikumi vides lietās,
- 2) procesa dalībnieki vides lietās,
- 3) pagaidu aizsardzības lūguma pieļaujamības noteikumi, tostarp attiecībā uz iesniegšanas termiņu,
- 4) pagaidu aizsardzības piemērošanas pamats (Šis ir būtiskākais jautājums, kurā arī Latvijas administratīvo tiesu prakse nav pilnīgi viennozīmīga attiecībā uz to, kāds svārs piešķirams katram no abiem likumā paredzētajiem kritērijiem – pārsūdzētā administratīvā akta pirmšķietamam prettiesiskumam un iesaistīto pušu interešu aizsardzības nepieciešamībai tiesas procesa laikā. Jāatzīmē, ka dažādās valstīs ir dažāda pieeja – lielākoties lielāka nozīme tiek piešķirta pārsūdzētā administratīvā akta pirmšķietamam prettiesiskuma vērtējumam, taču Francijā lielāka nozīme noteikti tiek piešķirta vērtējumam, vai pagaidu aizsardzība tiešām nepieciešama, ņemot vērā iespējamo kaitējumu iesaistītajām interesēm.);

5) tiesas pienākums un tiesības atsevišķus pagaidu aizsardzības izlemšanā nepieciešamus faktus noskaidrot *ex officio*;

6) atsevišķu argumentu veidu pieļaujamība pagaidu aizsardzības lūgumā un vides lietā vispār;

7) nosacījumu pieļaujamība lēmumā par pagaidu aizsardzību;

8) pagaidu aizsardzības lūguma iesniedzēju atbildība par iespējamiem zaudējumiem, kas operatoram (piemēram, būvatļaujas saņēmējam) nodarīti ar pagaidu aizsardzības piemērošanu;

9) tiesas tiesības un pienākums interpretēt un precizēt pieteikuma priekšmetu.

Pagaidu aizsardzības līdzekļu piemērošanas institūts Latvijā ir salīdzinoši jauns, taču praktiski ārkārtīgi nozīmīgs,

arī vides lietās. Gan šobrīd Senāta izspriešanā atrodas, gan pastāvīgi arī nākotnē ir sagaidāmas lietas, kurās jāpiemēro pagaidu aizsardzības līdzekļi būvatļauju, ietekmes uz vidi novērtējuma vai tamlīdzīgās pārsūdzībās.

Senāta Civillietu departamenta senators Kalvis TORĢĀNS piedalījās Tiesnešu un tiesu ekspertīžu speciālistu konferencē „Civīlās tiesvedības ekspertīžu nākotne Eiropas Savienībā” (The Future of Civil Judicial Expertise in European Union)
(Brisele, 2012. gada martā)

Konferences organizators bija EEEI (European Expertise and Expert Institute) ar Eiropas Komisijas Justīcijas ģenerāldirektorāta finansiālu atbalstu. Piedalījās ap 150 dalībnieku.

Konferences galvenais mērķis bija apspriest un mēģināt panākt vienprātību par pamatjautājumiem programmai EUREXPERTISE, ko minētais institūts gatavo iesniegšanai Eiropas Komisijas Justīcijas ģenerāldirektorātam Baltās Grāmatas sagatavošanai līdz jūnija beigām. Konferencē notika divas plenārsēdes un apaļā galda diskusiju veidā – četras sekcijas. Plenārsēdēs dalībnieki noklausījās teorētiskus un ar ekspertīžu veikšanas praksi saistītus referātus, tostarp ECT tiesneša no Slovēnijas Bostjana Zupančiča referātu par kauzalitātes problēmu ekspertīzēs un bijušās Austrijas Augstākās tiesas prezidentes Irmgardes Grisas salīdzinošo analīzi par ekspertīžu norisi Eiropā, ekspertu statusu un regulējuma perspektīvām. Sekciju darbs bija vērsts uz vienotu Eiropai rekomendējošu Uzvedības vadliniju (iespējams Ētikas kodeksa) izstrādi, ekspertu darba un pakalpojumu brīvības īstenošanu starp dalībvalstīm, sertifikāciju vai akreditāciju, nozaru ekspertu sarakstu veidošanu un aktualizēšanu.

Iegūta plaša informācija par ekspertīžu noteikšanu un ekspertu atzinumu vērtēšanas jautājumiem dažādās ES dalībvalstīs un darbu vienotas nostājas veidošanai ES rekomendējošu (pagaidām) dokumentu veidā. Latvijas tiesu praksē noderīgi var būt konferencē izteiktie atzinumi par attieksmi pret ekspertīžu dokumentiem, kas iegūti pēc vienas puses iniciatīvas, par atkārtotām ekspertīzēm. Apsverama citu valstu pieeja ekspertu atbildības palielināšanai par atzinumu kvalitāti, tiesas tiesībām un iespējām mainīt vai papildināt ekspertam uzdotos jautājumus u.c.

Iegūta informācija par ES atbalstu ekspertīžu tiesību kā zinātniskas nozares attīstībai un nākotnē no ES institūcijām gaidāmām aptaujām un datu vākšanu, tostarp par ekspertu sertifikāciju, ekspertu birojiem vai apvienībām, kas gan tieši neietilpst Augstākās tiesas darbības laukā. Par to informēt Tiesu ekspertu padomi uzņēmās Tieslietu ministrijas pārstāve, kas arī piedalījās konferencē.

Konferences nostādnes daļēji iestrādājamas Tiesu ekspertu likumā, kura jauna redakcija tiek gatavota Tieslietu ministrijā, dodot atzinumu par projektu.

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars BIČKOVIČS un Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore Dace MITA piedalījās Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) rīkotajā seminārā „Kā nodrošināt nacionālo tiesu lielāku ieguldījumu Konvencijas sistēmā” un svinīgā jaunā tiesas darba gada atklāšanā
(Strasbūra, 2012. gada janvārī)

Šādus seminārus sakarā ar jaunā darba gada atklāšanu ECT rīko kopš 2005. gada. Lai gan rīkoti par dažādiem tematiem, to pamatā ir vienota ideja par dialogu starp tiesnešiem. Tādējādi tiek aplūkoti dažādi aspekti ECT un nacionālo tiesu tiesnešu attiecībās, lai efektīvizētu Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas iedibināto cilvēktiesību aizsardzības sistēmu.

Šā gada seminārā tika izvirzīti trīs sarunu temati: 1) nacionālās tiesas loma Konvencijas sistēmā šodien; 2) kā Eiropas Cilvēktiesību tiesa var pastiprināt nacionālo tiesu lomu; 3) vai šajā sistēmā ir iespējami konsultatīvie atzinumi (*advisory opinions*).

Diskusijas faktiski notika tikai par trešo semināra tematu – konsultatīvajiem atzinumiem. ECT savu viedokli par minēto jautājumu vēl nav paudusi, tāpēc uzklusija valstu pārstāvju domas.

Ši ir neviennozīmīgi uztverta ideja ar kardināli atšķirīgiem viedokļiem. Idejas atbalstītāji uzsver, ka tiesības lūgt šādu atzinumu būtu tikai augstākajām tiesām, atzinums nebūtu saistošs un tas jau savlaicīgi varētu dot atbildes arī uz citās lietās aktuāliem jautājumiem, tādējādi novēršot vēlāku vēršanos Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Norādīts uz veiksmīgi darbojošos prejudiciālo nolēmumu sistēmu Eiropas Savienības Tiesā. Savukārt tie, kuri neatbalsta šādu priekšlikumu, norāda, ka iespēja izlemt pretēji ECT atzinumam ir teorētiska, viedoklis par to, ka šāds institūts samazinātu tiesā esošo lietu lielo uzkrājumu, ir maldīgs un ka šī ideja ir pretēja subsidiaritātes principam, kas ir viens no pamatiem Konvencijas sistēmā.

Atklājot tiesas darba gadu, tiesas prezidents sers Nikolass Bratza cita starpā minēja aktuālo problēmu par lielo lietu uzkrājumu, kuru ECT nav iespējams izskatīt esošās sistēmas ietvaros, jo tiesa tika veidota apstākļos, kad Konvencijas dalībvalstu skaits bija būtiski mazāks. Tas nozīmē, ka Konvencijas sistēmas reforma nav pabeigta.

IV

TIESĪBU PRAKSE

Veronika KRŪMIŅA

Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja

PIEZĪMES PIE PĀRSKATA PAR ADMINISTRATĪVO TIESU IESNIEGTAJIEM PIETEIKUMIEM SATVERSMES TIESĀ

Tiesas ir vienas no svarīgākajām institūcijām tiesiskās kultūras veidošanā sabiedrībā. Tiesas primārais uzdevums ir nolēmumā atbildēt uz procesa dalībniekam svarīgiem argumentiem par tiesisko strīdu. No tā, cik kvalitatīvi tiesa spēj risināt tiesisko strīdu un argumentēt savu viedokli, ir atkarīga uzticēšanās tiesām un valstij kopumā.

Gan tiesām, gan konstitucionālajai tiesai ir viens mērķis – atrast tiesību normām atbilstošu, taisnīgu tiesiskā strīda risinājumu, taču katrai no tām ir sava loma. Tiesas, tostarp administratīvās tiesas, veic konkrētu tiesību normu interpretāciju un piemērošanu, bet Satversmes tiesa – tiesību normu konstitucionalitātes kontroli. Līdz ar to kvalitatīvs strīda risinājums ir sasniedzams tikai tiesu un Satversmes tiesas savstarpējās sadarbības un dialoga rezultātā. Tādējādi viens no tuvākās nākotnes jautājumiem ir tieši šīs sadarbības un dialoga pilnveidošana.

Dialogs sākas ar tiesas pieteikumu Satversmes tiesai. *Satversmes tiesas likuma* 18. panta pirmās daļas 4. punkts citstarp ietver prasību pieteikumā norādīt tā juridisko pamatojumu. Savukārt *Satversmes tiesas likuma* 19.¹ panta otrās daļas pirmais teikums noteic, ka tiesas pieteikums formulējams motivēta lēmuma veidā. Satversmes tiesa, jau tālāk attīstot prasību par pieteikuma pamatojumu, ir norādījusi, ka „par pieteikuma juridisko pamatojumu ir uzskatāma: 1) apstrīdētās normas satura analīze; 2) paskaidrojumi, kādā veidā apstrīdētā norma ierobežo [personas] pamattiesības; 3) apstrīdētās normas pieņemšanas procedūras tiesiskuma izvērtējums; 4) apstrīdētās normas leģitīmā mērķa un pamattiesību ierobežojuma samērīguma izvērtējums”².

Nenoliedzami šādu pieteikuma pamatojuma kritēriju noteikšana ir labs palīgs tiesām pieteikuma sagatavošanā. Taču te būtu apsverams, vai šo kritēriju ievērošana (daļēja ievērošana) ir tā kvalitātes jautājums, kas būtu risināms, apmācot tiesnešus, vai pieteikuma pieļaujamības jautājums.

Satversmes tiesa var ierosināt lietu vai atteikties to

ierosināt. Satversmes tiesa var arī izbeigt tiesvedību ierosinātā lietā, atzīstot, ka lieta attiecas uz apstrīdētās tiesību normas interpretāciju un piemērošanu.² Izbeidzot tiesvedību lietā, Satversmes tiesa var sniegt tiesību normas interpretāciju, kas ir saistoša.³ Taču, lai arī kuru ceļu Satversmes tiesa ietu – izbeigtu tiesvedību lietā vai arī izskatītu lietu pēc būtības –, tiesām ir svarīgi saņemt atbildi uz tām savām šaubām, kas, tiesas ieskatā, bija pamats, lai vērstos ar pieteikumu Satversmes tiesā. Gadījumā, ja tiesvedība tiek izbeigta, sniedzot saistošu tiesību normas interpretāciju par tādu tiesību normu, kuru jau ir interpretējusi Augstākā tiesa, tikai tad tiesu savstarpējais dialogs būs pilnīgs, ja Satversmes tiesa aplūkos arī Augstākās tiesas argumentus un, tiem nepiekrītot, sniegs pretargumentus. Nesaņemot pretargumentus, administratīvās tiesas paliek neizpratnē par to, vai to argumenti ir pareizi un izmantojami turpmākā tiesas nolēmumu argumentācijā.

Administratīvā procesa likums paredz tiesas pienākumu vērsties ar pieteikumu Satversmes tiesā, ja tiesa uzskata, ka tiesību norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmei vai starptautisko tiesību normai (aktam).⁴

No pievienotās tabulas ir redzams, ka administratīvās tiesas ir vērsušās Satversmes tiesā 2004. gadā ar pieciem pieteikumiem, 2005., 2007. un 2008. gadā katrā ar vienu pieteikumu, 2006. gadā ar trīs pieteikumiem, 2009. gadā ar četriem pieteikumiem, 2010. gadā ar desmit pieteikumiem, 2011. gadā ar sešiem pieteikumiem un 2012. gada astoņos mēnešos ar sešiem pieteikumiem.

Statistika liecina, ka salīdzinoši biežāk administratīvās tiesas ir vērsušās Satversmes tiesā savas darbības pirmajā gadā un pēdējos trīs gados.

² Sk. lietas Nr.2009-14-01; 2010-11-01; 2010-09-01; 2010-47-01; 2010-52-03; 2011-15-01.

³ Satversmes tiesas likuma 29.panta 2.1.daļa.

⁴ Administratīvā procesa likuma 104.panta otrā daļa.

¹ Satversmes tiesas kolēģijas 2012.gada 20.janvāra lēmums par Administratīvās rajona tiesas pieteikumu Nr.185/2011.

PĀRSKATS PAR ADMINISTRATĪVO TIESU IESNIEGTAJIEM PIETEIKUMIEM SATVERSMES TIESĀ

SPRIEDUMI PAR APSTRĪDĒTĀS NORMAS NEATBILSTĪBU SATVERSMEI

TIESA UN LIETAS NUMURS SATVERSMES TIESĀ	NOSAUKUMS	SATVERSMES TIESAS (ST) SECINĀJUMI
Administratīvā rajona tiesa 2005-19-01	Par Valsts sociālo pabalstu likuma 4.panta piektās daļas 2.punkta vārdu „un Latvijas Republikā nodzīvojis kopumā ne mazāk kā 60 mēnešus, no tiem pēdējos 12 mēnešus nepārtraukti” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110.pantam	ST atzina par neatbilstošu Satversmei normā iepriekš ietverto ierobežojumu, ka bērns, kura bijušais apgādnieks nav nodzīvojis Latvijas Republikā kopumā vismaz 60 mēnešus, no tiem pēdējos 12 mēnešus nepārtraukti, valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu apgādnieka zaudējuma gadījumā saņemt nevar. ST uzskatīja, ka nav pamata bērnam paredzētā pabalsta piešķiršanas ierobežojumu saistīt ar zaudētā apgādnieka dzīvesvietu. Turklāt jebkurš lēmums, kas attiecas uz bērnu, jāpieņem tādā veidā, lai, cik vien tas iespējams, tiktu ievērotas bērna intereses un nodrošinātas viņa tiesības. ST neatrada pietiekamus iemeslus, kas attaisnotu bērna interešu neievērošanu šajā gadījumā.
Administratīvā apgabaltiesa 2004-14-01	Par Imigrācijas likuma 61.panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam	ST apstrīdēts Imigrācijas likuma pants, kas noteic, ka Iekšlietu ministra rīkojums par personas iekļaušanu „melnajā sarakstā” nav pārsūdzams. Apgabaltiesa uzskatīja, ka, neļaujot personai pārsūdzēt tiesā attiecībā uz viņu pieņemtu lēmumu, kas nodibina konkrētas publiski tiesiskas attiecības, nedz arī nodrošinot alternatīvu efektīvu procedūru pieejamību, personai tiek liegtas Satversmes 92.pantā paredzētās tiesības uz taisnīgu tiesu. ST atzina, ka apstrīdētā norma nenodrošina līdzsvaru starp demokrātiskas sabiedrības tiesībām uz nacionālo drošību un indivīda cilvēktiesībām un ir pretrunā ar samērīguma principu.
Administratīvā apgabaltiesa un Senāta Administratīvo lietu departaments 2006-43-01	Par likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 22.panta ceturtais daļas otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam	Saskaņā ar likumu “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” personām, kas patstāvīgi maksā iedzīvotāju ienākuma nodokli, līdz kārtējā gada 1.aprīlim ir jāsniedz Valsts ieņēmumu dienestam gada ienākuma deklarācija un tai pievienotie dokumenti. Likuma 22.panta ceturtais daļas otrais teikums noteica, ka par nodokļa maksātāja pierādījumiem nodokļa summas apstrīdēšanai ir atzistami tikai tie dokumenti, kas uzrādīti vai iesniegti reizē ar deklarāciju, deklarācijas precizējumu un papildu deklarāciju. ST secināja, ka apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums veicina iedzīvotāju ienākuma nodokļa savlaicīgu iekasēšanu un novērš izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, tātad norma ir radīta sabiedrības interesēs. Tomēr indivīda tiesību ierobežojums – aizliegums administratīvā akta apstrīdēšanas vai pārsūdzēšanas brīdī iesniegt jaunus pierādījumus – pārmērīgi ierobežo personas tiesības, tādēļ tas nav samērīgs. Ir iespējams noteikt saudzējošākus līdzekļus, lai mazāk ierobežotu personas tiesības uz taisnīgu tiesu, vienlaikus nodrošinot efektīvu nodokļu administrēšanu.
Senāta Administratīvo lietu departaments 2011-02-01	Par likuma “Par zemes reformu Latvijas Republikas lauku apvidos” 22.panta pirmās daļas otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam	Apstrīdētā norma noteica, ka zemes kadastrālo uzmērīšanu par valsts budžeta līdzekļiem, ja tā saistīta ar ārzemes īpašuma tiesību atjaunošanu vai zemes īpašuma kompensēšanu ar līdzvērtīgu zemi, veic tikai tajā administratīvajā teritorijā, kurā bijušie zemes īpašumi atrodas. ST secināja, ka lieta ir strīds nevis par īpašuma tiesību atjaunošanas ierobežojumu, bet gan par atjaunotā zemes īpašuma uzmērīšanas apmaksas kārtību. ST piekrita, ka iespēja saņemt valsts budžeta finansējumu īpašumā piešķirtās zemes uzmērīšanai uzskatāma par valsts īpaši piedāvātu finansiālu atbalstu, nevis par personas pamattiesībām. ST uzsvēra, ka likumdevējs viennozīmīgi ir tiesīgs pieņemt lēmumu par īpaša finansiāla atbalsta sniegšanu kādai personu grupai, taču šāda rīcība nevar būt pretrunā ar Satversmes 91.panta pirmajā teikumā nostiprināto vienlīdzības principu. Tika konstatēts, ka atšķirīgajai attieksmei pret personām, kuru īpašuma tiesības atjaunotas, piešķirot līdzvērtīgu zemi citā administratīvajā teritorijā no personas gribas neatkarīgu apstākļu dēļ, nav objektīva un saprātīga pamata un tā ir pretrunā ar Satversmes 91.pantu.

TIESA UN LIETAS NUMURS SATVERSMES TIESĀ	NOSAUKUMS	SATVERSMES TIESAS (ST) SECINĀJUMI
Senāta Administratīvo lietu departaments 2011-21-01	Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajam teikumam	Interpretējot Satversmes 92.panta trešajā teikumā ietvertu jēdzienu „atbilstīgs atlīdzinājums”, tiesa uzsvēra, ka ir būtiski ievērot, lai šis pamattiesības tvērums netiktu nepamatoti sašaurināts un attiecināts vienīgi uz mantisko tiesību jomu vai zaudējumu atlīdzību. Jēdziens „atbilstīgs atlīdzinājums” vispirms ir interpretējams kā jebkuram tiesību aizskārumam atbilstošs gandarījums, kas aptver gan zaudējumu atlīdzināšanu, gan arī nemantiskā (morālā un personiskā) kaitējuma kompensēšanu. Tiesiskajās attiecībās līdztekus fiziskajām personām piedalās arī juridiskas personas un valsts vara juridisko personu tiesības var nepamatoti aizskart līdzīgi kā fizisko personu tiesības. Tādēļ vispārīgs pieņēmums, ka juridisko personu pamattiesību aizsardzība būtu istenojama mazākā apjomā, var novest pie patvaļīgas likumdevēja rīcības un apdraudēt pamattiesību visaptverošo iedarbību. Apstrīdētā norma nedod tiesai iespēju nodrošināt personai taisnīgas tiesas garantijas un piešķirt atbilstīgu atlīdzinājumu par tās pamattiesību nepamatotu aizskārumu, līdz ar to likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, nav pilnībā izpildījis no Satversmes 92.panta izrietošo pienākumu, un šis apstāklis ir novedis pie minētās Satversmes normas pārkāpuma. ST atzina Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.panta otrās daļas vārdu „tikai” par neatbilstošu Satversmes 92.pantam un spēkā neesošu no šīs normas pieņemšanas dienas. Atlīdzība šī likuma izpratnē ir maksājums no valsts vai pašvaldības budžeta. Tā kompensē zaudēto mantisko labumu, kuru zemes īpašnieks neiegūst tāpēc, ka saskaņā ar normatīvajiem aktiem teritorijai ir noteikta īpaša aizsardzība un ar to saistīti saimnieciskās darbības ierobežojumi. Tā kā atlīdzībai ir ekonomiska vērtība, tiesības to prasīt par ierobežojuma noteikšanu ir mantiska rakstura tiesības. Tādējādi atlīdzība par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu ietilpst Satversmes 105.pantā minētā jēdziena „īpašums” saturā. Apstrīdētā norma ierobežo tiesības saņemt atlīdzību par nekustamā īpašuma vērtības samazinājumu personām, kuras nekustamo īpašumu ieguvušas uz tiesiska darījuma pamata, bet nav reģistrējušas īpašuma tiesības zemesgrāmatā pirms mežsaimnieciskās darbības ierobežojuma noteikšanas. ST atzina, ka apstrīdētā norma nenodrošina tiesību uz īpašumu aizsardzību tām personām, kuras nekustamo īpašumu likumīgi valda, lai gan savas īpašuma tiesības dažādu iemeslu dēļ nav nostiprinājušas zemesgrāmatā.
Senāta Administratīvo lietu departaments 2011-19-01	Par likuma „Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargajamās dabas teritorijās un mikroliegumos” 6.panta otrās daļas 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.panta pirmajam teikumam un 105.pantam	

SPRIEDUMI PAR APSTRĪDĒTĀS NORMAS NEATBILSTĪBU SATVERSMEI DAĻĀ

TIESA UN LIETAS NUMURS SATVERSMES TIESĀ	NOSAUKUMS	SATVERSMES TIESAS (ST) SECINĀJUMI
Administratīvā rajona tiesa un Administratīvā apgabaltiesa 2004-03-01	Par likuma „Par valsts pensijām” 30.panta piektās un sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 91.pantam	Viens no likuma grozījumiem paredzēja personai tiesības atteikties no vecuma pensijas ar iesniegumu. Tādējādi noteiktu laika periodu persona pensiju nesaņēma, bet vēlāk varēja prasīt tās piešķiršanu no jauna. Ņemot vērā vecuma pensijas aprēķina formulu, proti, “jo vēlāka pensionēšanās, jo lielāka pensija”, šādā veidā valsts deva iespēju palielināt izmaksājamas pensijas summu. Taču Saeima vēlāk pieņēma grozījumus Pensiju likumā, kas liedza tiesības uz vecuma pensijas piešķiršanu no jauna personām, kuras no tās bija atteikušās ar iesniegumu. Tādējādi personām, kuras bija atteikušās no pensijas un bija gaidījušas trīs gadus, pensiju no jauna nepiešķīra, bet gan atjaunoja iepriekšējo apmēru, papildinot pensijas kapitālu. ST secināja, ka tas ir pretrunā ar tiesiskās palāvbības principu. Saeima bija mainījusi noteikumus spēles gaitā, neparedzot saudzējošu pāreju, un tas bija radījis negatīvas sekas daļai pensionāru. Līdz ar to Pensiju likuma 30.panta sešto daļu un pārejas noteikumu 24.punktu attiecībā uz tām personām, kuras bija atteikušās no valsts pensijas uz iesnieguma pamata saskaņā ar Pensiju likuma pārejas noteikumu 16.punkta 11.apakšpunktu, atzina par neatbilstošu Satversmes 1.pantam un šo normu pieņemšanas brīža. Savukārt attiecībā uz sievietēm, kas pieprasīja priekšlaicīgu vecuma pensiju, tiesa lēma citādi. Proti, likums nekad nebija paredzējis, ka priekšlaicīgas pensijas apturēšana uz likuma pamata ir iemesls tam, lai pēc trim gadiem šo pensiju piešķirtu no jauna. Tādēļ šīm personām nevarēja rasties tiesiskā palāvbība, ka viņas varēs pieprasīt piešķirt priekšlaicīgo vecuma pensiju no jauna, palielinot tās apmēru.

SPRIEDUMI PAR APSTRĪDĒTĀS NORMAS ATBILSTĪBU SATVERSMEI

TIESA UN LIETAS NUMURS SATVERSMES TIESĀ	NOSAUKUMS	SATVERSMES TIESAS (ST) SECINĀJUMI
Administratīvā rajona tiesa 2006-12-01	Par Prokuratūras likuma 1.panta pirmās daļas, 4.panta pirmās daļas, 6.panta trešās daļas, 22. un 50.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 58., 82., 86. un 90.pantam	Attiecībā uz prokuratūras kā tiesu varai piederīgas institūcijas statusu ST norādīja: apstāklis, ka normatīvie akti piešķir prokuratūrai pilnvaras valsts pārvaldes jomā, nenozīmē, ka šā jomas daļēji prokuratūra kļūst par izpildvarai piederīgu valsts pārvaldes iestādi. Prokuratūrai katrā valstī var būt atšķirīgas pilnvaras un statuss, un prokuratūras piederība pie izpildvaras vai tiesu varas ir lietderības un tradīciju jautājums. Attiecībā uz Administratīvās rajona tiesas šaubām par procesuālo kārtību, kādā pārsūdzami prokurora lēmumi, un atbildētāju šajās lietās, ST norādīja, ka gadījumos, kad Prokuratūras likums neparedz īpašu pārsūdzēšanas kārtību, sudzība par prokurora rīcību iesniedzama procesuālajos likumos noteiktajā kārtībā. Ģenerālprokurora pāvele par prokurora atļaušanu no amata pārsūdzama administratīvā procesa kārtībā un šajā gadījumā atbildētājs lieta ir Latvijas Republika.
Administratīvā rajona tiesa 2008-37-03	Par Ministru kabineta 2006.gada 31.oktobra noteikumu Nr.899 „Ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtība” 100. un 100. ¹ punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam	Apstrīdētās normas noteic, ka pacientam noteiktos gadījumos tiek kompensēti zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumi, bet ne vairāk kā 10 000 latu apmērā vienam pacientam 12 mēnešu periodā. Ja paredzamie izdevumi ir lielāki, tiek noteikts kompensācijas limits par vienu zāļu iepakojumu, starpību sedz pacients. ST norādīja, ka valsts nevar pilnībā uzņemties atbildību par indivīda iespējām sasniegt visaugstāko veselības līmeni. Sociālo tiesību jomā nedrīkst pieļaut situāciju, ka jebkura sabiedrības grupa, pieprasot, lai valsts tai nodrošina noteiktus medicīnas pakalpojumus bez maksas, iegūst priekšrocības salīdzinājumā ar citām sabiedrības grupām. Ja valsts finanšu resursi ir ierobežoti, uzmanība pievēršama visas sabiedrības labklājībai. ST uzskata, ka atšķirīgā attieksme pret personām, kas saņem kompensāciju par kompensējamo zāļu sarakstā iekļautām zālēm, un personām, kas kompensāciju saņem individuālā mehānisma ietvaros, ir objektīvi un saprātīgi pamatota.
Administratīvā rajona tiesa 2010-49-03	Par Ministru kabineta 2008.gada 25.augusta noteikumu Nr.692 „Noteikumi par patērētāja kredīšanas līgumu” 30.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105.pantam	Apstrīdētā norma noteic, ka kredīta devējam (kreditētādei) nav tiesību prasīt kompensāciju no patērētāja par kredīta saistību pildīšanu pirms noteiktā termiņa. Norma noteic, ka šādā gadījumā kredīta devējs var prasīt no patērētāja tikai samērīgu maksu par administratīvajiem izdevumiem, ja tādi rodas. ST atzina, ka apstrīdētās normas mērķis ir patērētāju kā kredītliguma vajākas puses tiesību aizsardzība. Likumā ietvertais pilnvarojums ir noteikt kopējo kredīta izmaksu taisnīgu samazināšanu patērētāja interesēs. Šāds pilnvarojums ir pietiekami skaidrs un Ministru kabinets to nav pārkāpis, tādējādi norma atbilst Satversmes 64.pantam. ST atzina, ka norma atbilst arī Satversmes 105.pantam, jo kredīta devēju īpašuma tiesību ierobežojums ir samērīgs. Gadījumos, kad patērētājs izpilda saistības pirms kredīta līgumā noteiktā termiņa, kredīta devējam atmaksāto summu ir iespējams ieguldīt peļņas gūšanai. Atkarībā no ieguldījuma nosacījumiem un tirgus situācijas kredīta devējs nākotnē var ciest zaudējumus vai arī gūt peļņu, proti, kredīta devējs uzņemas komercrisku.
Administratīvā rajona tiesa 2011-14-03	Par Ministru kabineta 2001.gada 13.marta noteikumu Nr. 120 „Rezidentu sadales un rezidentūras finansēšanas noteikumi” 3.1 5.apakšpunkta un 11.punkta un Ministru kabineta 2009. gada 25.augusta noteikumu Nr. 972 „Rezidentu sadales un rezidentūras finansēšanas noteikumi” 11.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 106.pantam	Apstrīdētās normas veido vienotu regulējumu, kas noteic, ka ar rezidentūrā uzņemtu personu, kas izlēmusi studēt par valsts budžeta līdzekļiem, tiek noslēgts līgums, kurā paredzēts, ka pēc rezidentūras beigšanas persona trīs gadus strādās noteiktā ārstniecības iestādē. Taču, ja persona šo pienākumu nepilda, tai jāatmaksā apmacībai izlietotie valsts budžeta līdzekļi piecu gadu laikā. Ņemot vērā rezidentūras īpatnības, mērķi un nozīmi ārsta profesijā, ST atzina, ka rezidenti neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar citiem studējošiem, tāpēc attiecībā uz rezidentiem nav pārkāpts vienlīdzības princips. ST atzina, ka apstrīdēto normu legītimais mērķis ir gan citu cilvēku tiesību (<i>konstitucionālais pienākums aizsargāt cilvēku veselību un garantēt ikvienam medicīniskās palīdzības minimumu</i>), gan sabiedrības labklājības aizsardzība.

TIESA UN LIETAS NUMURS SATVERSMES TIESĀ	NOSAUKUMS	SATVERSMES TIESAS (ST) SECINĀJUMI
Administratīvā apgabaltiesa 2004-16-01	Par Administratīvā procesa likuma 124. panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam	ST secināja, ka valsts nodevas nomaksa administratīvajās lietās ir pieļaujama un pat nepieciešama, jo tādējādi tiek nodrošināta tiesu sistēmas efektivitāte, kas izpaužas ne tikai tādējādi, ka tiek mazināta nepamatotu pieteikumu vai apelācijas sūdzību iesniegšana, bet arī lai daļēji segtu tiesu uzturēšanas izdevumus. Citāds secinājums izdarīts attiecībā uz prasību maksāt valsts nodevu administratīvo pārkāpumu lietās. Tas aizskarot personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Šajās lietās tiesas pieejamība ir īpaši svarīga, jo tiek pārbaudīts tāda administratīvā akta tiesiskums, kas saistīts ar krimināltiesiskai sankcijai pielīdzināma soda piemērošanu. ST uzskatīja, ka prasība par valsts nodevas samaksu šādos gadījumos var mazināt privātpersonas motivāciju vērsties tiesā. Savukārt tas neesot pieļaujams gadījumos, kad izpildvara īsteno sodīšanas funkciju. Apstrīdētās normas noteic: „Latvijas pilsoņi un viņu pēcnācēji, kuri laikā no 1940.gada 17.jūnija līdz 1990.gada 4.maijam, glābdamies no PSRS un Vācijas okupācijas režīma terora, ir atstājuši Latviju kā bēgļi, tikusi deportēti vai minēto iemeslu dēļ nav varējuši atgriezties Latvijā un šajā laikā naturalizējušies ārvalstīs, saglabā tiesības reģistrēties Iedzīvotāju reģistrā kā Latvijas pilsoņi un pēc reģistrācijas pilnā apjomā bauda pilsoņa tiesības un pilda pilsoņa pienākumus, ja reģistrācija notiek līdz 1995.gada 1.jūlijam. Ja šīs personas reģistrējas pēc 1995.gada 1.jūlija, tām jāatsakās no citas valsts pilsonības (pavalstniecības).” ST atzina, ka Saeima, pieņemot Pilsonības likumu, nolēma ievērot vēsturisko dubultpilsonības aizlieguma principu. Apstrīdētās normas paredz īpašu tiesisko režīmu tām personām, kuras bija Latviju atstājušas piespiedu kārtā un okupācijas laikā ieguvušas citas valsts pilsonību. Apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1. un 2.pantam, kā arī 1990.gada 4.maija deklarācijai. ST atzina, ka lietā izskatāmais jautājums daļēji skar nevis tiesā, bet gan Saeimā izšķiramu jautājumu. Proti, ilggadējā valstu prakse dubultpilsonību uzskatīja par nevēlamu un izskauzamu parādību. Gan no starptautiskajām tiesībām, gan no tiesību doktrīnas izriet, ka dubultpilsonības jautājums pamatā ir politisks, nevis tāds, kas būtu izšķirams, balstoties uz juridiskiem apsvērumiem. Tādējādi vispārīgi jautājums par dubultpilsonības pieļaujamību būtu jāizšķir likumdevējam vai pilsoņu kopumam.
Senāta Administratīvo lietu departaments 2009-94-01	Par Pilsonības likuma pārejas noteikumu 1.punkta pirmā teikuma vārdu „ja reģistrācija notiek līdz 1995.gada 1.jūlijam” un otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 2.pantam, kā arī Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4.maija deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” preambulai	Senāta Administratīvo lietu departaments norādīja, ka apstrīdētā norma ir pieņemta, pārkāpjot Ceļu satiksmes likumā ietvertu pilnvarojumu, proti, no likuma neizrietot likumdevēja pilnvarojums Ministru kabinetam noteikt to, ka personai ir pienākums kartot eksāmenu, lai atgūtu transportlīdzekļu vadīšanas tiesības. ST norādīja, ka ar likumdevēja pilnvarojumu izpildvarai jāsaprot ne tikai viena konkrēta, lakoniska tiesību norma, bet paša likuma būtība un mērķi. ST atzina, ka personu, kas izdarījusi būtisku pārkāpumu ceļu satiksmē, kura rezultātā tai atņemtas transportlīdzekļu vadīšanas tiesības, nevar uzskatīt par kvalificētu transportlīdzekļa vadītāju. Tādējādi šādai personai ir atkārtoti jānokārto attiecīgi eksāmeni, lai tā apliecinātu savu kvalifikāciju. Likumdevējs pietiekami skaidri formulējis Ceļu satiksmes likuma mērķi, savukārt transportlīdzekļu vadītāja kvalifikācijas iegūšanas kārtību uzdevis izstrādāt Ministru kabinetam. Līdz ar to Ministru kabinets, pieņemot apstrīdēto normu, ir rīkojies tam piešķirtā pilnvarojuma ietvaros.
Senāta Administratīvo lietu departaments 2010-40-03	Par Ministru kabineta 2007. gada 6.marta noteikumu Nr.173 „Transportlīdzekļu vadītāja kvalifikācijas iegūšanas, transportlīdzekļu vadīšanas tiesību iegūšanas un atjaunošanas kārtība un vadītāja apliecības izsniegšanas, apmaiņas un atjaunošanas kārtība” 40.punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64.pantam	

LĒMUMI PAR TIESVEDĪBAS IZBEIGŠANU

TIESA UN LIETAS NUMURS SATVERSMES TIESĀ	NOSAUKUMS	SATVERSMES TIESAS (ST) SECINĀJUMI
Administratīvā rajona tiesa 2004-26-01	Par Imigrācijas likuma 42.panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam	Administratīvā rajona tiesa uzskatīja, ka izbraukšanas rīkojums ir administratīvs akts Administratīvā procesa likuma izpratnē. Tādējādi Imigrācijas likuma 42.panta trešā daļa, nosakot, ka izbraukšanas rīkojums nav pārsūdzams tiesā, nonāk pretrunā ar Administratīvā procesa likumā un Satversmes 92.pantā nostiprināto principu par pieejamību tiesai. 2005.gada 1.jūlija stājas spēkā Saeimas pieņemtie grozījumi Imigrācijas likumā. Ar tiem apstrīdētā norma no Imigrācijas likuma izslēgta un 42.pants izteikts jaunā redakcijā, kas paredz tiesības izbraukšanas rīkojumu pārsūdzēt.
Administratīvā rajona tiesa 2009-13-0106	Par Reliģisko organizāciju likuma 10.panta trešās daļas trešā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 99.pantam un Eiropas Cilveka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 9.pantam	Pieteikuma iesniedzēja pauda viedokli, ka izvēles iespēja – iekļauties jau esošā baznīcā vai turpināt darboties kā neregistrētai draudzei – esot pretrunā ar tiesībām uz reliģiskās pārliecības brīvību. Norma ierobežojot personas tiesības nodoties savai reliģijai, kā arī esot pretrunā ar valsts pienākumu saglabāt neitralitāti attiecībā ar reliģiskajām organizācijām. Tā kā likumdevējs 2009. gada 29. oktobrī pieņēma grozījumu Reliģisko organizāciju likumā, ar kuru apstrīdētā norma no minētā likuma tika izslēgta, tiesvedība lietā tika izbeigta.
Administratīvā apgabaltiesa 2004-25-03	Par Ministru kabineta 2002. gada 15.janvāra noteikumu Nr.27 „Noteikumi par upēm (upju posmiem), uz kurām zivju resursu aizsardzības nolūkā aizliegts būvēt un atjaunot hidroelektrostaciju aizsprostus un veidot jebkādas mehāniskus šķēršļus” 2.2. un 2.3.apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam	Administratīvā apgabaltiesa secināja, ka apstrīdētās normas attiecībā uz uzņēmumu radīja atšķirīgas un nelabvēlīgas sekas salīdzinājumā ar tiem projektu realizētajiem, kuri realizāciju uzsākuši vēlāk. Norādīts, ka atšķirīgā attieksme pret uzņēmumu nav objektīva un saprātīga, tas ir, tai nav lēģitīma mērķa un tā nav nepieciešama demokrātiskā sabiedrībā. Ierobežojums būtu pamatots, ja attiektos uz to personu loku, kas projektu realizāciju uzsākušas vēlāk. Līdz ar to ir konstatējama apstrīdēto normu neatbilstība Satversmes 91.pantam. ST, piemērojot gramatisko, sistēmisko un vēsturisko interpretācijas metodi, secināja, ka apstrīdētās normas paredz vienādu pieeju abām hidroelektrostaciju projektu grupām un nav pamata izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91.pantam.
Administratīvā apgabaltiesa 2011-15-01	Par likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 9.panta pirmās daļas 19.punkta “c” apakšpunkta (2001. gada 22.novembra likuma redakcijā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam	ST secināja, ka likumdevēja mērķis apstrīdētās normas regulējuma kontekstā bija nošķirt tādu tiesisko situāciju, kad persona atsavina savu nekustamo īpašumu, no situācijas, kad persona iegādājas nekustamos īpašumus ar nolūku vēlāk tos atsavināt un gūt peļņu. Apstrīdētajā normā ietvertā regulējuma rašanās apstākļi liecina par to, ka tajā paredzētais atbrīvojums no nodokļu maksāšanas pienākuma neattiecas uz gadījumiem, kad persona pārdod vairākus nekustamos īpašumus un ar to sistemātiski nodarbojas peļņas gūšanas nolūkā. Par ienākumiem no „sava īpašuma” pārdošanas, ņemot vērā likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 11.pantā 1. ¹ daļā ietverto fiziskās personas saimnieciskās darbības definējumu, nav atzīstami ienākumi no darbības, kas vērsta uz tirdzniecību, proti, ienākumiem no tirdzniecības. Nav pamata vērtēt normas atbilstību Satversmes 91.panta pirmajam teikumam, jo būtībā šī lieta ir izšķirama, veicot normas interpretāciju un piemērošanu atbilstoši tas mērķim un likumdevēja paustajai gribai.

TIESA UN LIETAS NUMURS SATVERSMES TIESĀ	NOSAUKUMS	SATVERSMES TIESAS (ST) SECINĀJUMI
Administratīvā apgabaltiesa un Senāta Administratīvo lietu departaments 2010-64-01	Par Personu apliecināšanu likuma 16.panta pirmās daļas 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 98.panta pirmajam un otrajam teikumam	Administratīvā apgabaltiesa vērsās ST, izskatot lietu, kurā pieteicējam bija liegts izbraukt no valsts, jo viņa tiesiskais statuss līdz ar kļūšanu par Latvijas pilsoni bija mainījies un viņa nepilsoņa pase bija kļuvusi nederīga. ST secināja, ka apstrīdētā norma neskar personas tiesības brīvi izbraukt no Latvijas un atgriezties tajā. Proti, tā nenosaka brīdi, ar kuru personas tiesiskais statuss uzskatāms par mainītu. Tāpat apstrīdētajā normā nav regulēta kārtība un termiņi personas informēšanai par tās tiesiskā statusa maiņu un jauna personu apliecināšanas dokumenta saņemšanai. Līdz ar to apstrīdētā norma neierobežo personām Satversmes 98. panta pirmajā un otrajā teikumā noteiktās pamattiesības.
Administratīvā apgabaltiesa un Senāta Administratīvo lietu departaments 2010-68-01	Par Saeimas vēlēšanu likuma 6.panta pirmās daļas, ciktāl tā attiecas uz tiesnesi, kurš ir pieteikts par deputāta kandidātu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam	Administratīvā apgabaltiesa uzskatīja, ka apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam. Tiesa vērsās ST, izskatot administratīvo lietu par vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesneses svītrotu no 10.Saeimas deputātu kandidātu saraksta. ST secināja, ka apstrīdētā norma ir zaudējusi spēku 2011.gada 24.martā. Pieteikumā nav ietverts prasījums atzīt normu par spēkā neesošu no tās pieņemšanas vai spēkā stāšanās brīža. Turklāt ST atzina, ka lietas par vēlēšanu tiesībām būtiska ir tiesiskā stabilitāte, bet normas atzīšana par spēkā neesošu ar atpakaļvērstu spēku izraisītu tiesisko nenoteiktību.
Administratīvā apgabaltiesa un Senāta Administratīvo lietu departaments 2010-11-01	Par Administratīvā procesa likuma 18.panta ceturtnās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam	Pieteicēji uzskatīja, ka norma neatbilst Satversmes 92.pantam, jo paredz atbildību pārstāvim tikai tajās lietās, ko iestāde vai tiesa ir atzinusi par sarežģītu, un atbildība ir saistīta ar pārstāvamās personas materiālo stāvokli. ST norādīja, ka apstrīdētā norma un Atlīdzināšanas likuma normas (7.panta trešā daļa) neattiecas uz vienu un to pašu subjektu loku un regulē atšķirīgu tiesisko situāciju. Proti, apstrīdētā norma, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, paredz juridiskās palīdzības izmaksu atlīdzināšanu sarežģītās lietās tikai fiziskajai personai, turklāt jau procesa laikā un neatkarīgi no tā, kāds būs lietas iznākums. Savukārt Atlīdzināšanas likuma 7.panta trešā daļa attiecas uz jebkuru privātpersonu un pamatā paredz juridiskās palīdzības izmaksu atlīdzināšanu pēc tam, kad tiesvedības procesā ir konstatēts administratīvā akta vai iestādes faktiskās rīcības prettiesiskums. Tādējādi apstrīdētās normas piemērošana neizslēdz Atlīdzības likuma 7.panta trešās daļas piemērošanu. Abas minētās tiesību normas ir spēkā un ļauj personai izvēlēties, kā tā īsteno savas tiesības. ST arī norādīja, ka, ņemot vērā objektīvās izmeklēšanas principu, administratīvajām tiesām ir plaša rīcības brīvība attiecībā uz Atlīdzināšanas likuma 7.panta trešās daļas piemērošanu.
Senāta Administratīvo lietu departaments 2006-41-01	Par likuma „Par ārvalstnieku un bezvalstnieku iecelšanu un uzturēšanos Latvijas Republikā” 35.pantā ietverto vārdu „uzturēšanās atļaujas neizsniedz” un līmigrācijas likuma 34.pantā ietverto vārdu „uzturēšanās atļaujas izsniegšanu atsaka” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110.pantam	Pieteicējs norādīja, ka apstrīdēto normu piemērošanas gadījumā esot izslēgtas iestādes un tiesas iespējas analizēt personas ģimenes un privātās dzīves ierobežojumu samērīgumu. Samērīguma principa piemērošana neaprobežojas tikai ar lietderības apsvērumu izdarīšanu. Arī atsaucoties uz apstrīdēto normu imperatīvo raksturu, tiesa ir vērtējusi valsts pārvaldes rīcības samērīgumu. Līdz ar to tika secināts, ka apstrīdētajās normās nav ietverts aizliegums iestādēm ievērot samērīguma principu. ST secināja, ka apstrīdētās normas neliedz iestādei un tiesai ņemt vērā samērīguma principu, nav pamata izvērtēt šo normu atbilstību Satversmes normām.

TIESA UN LIETAS NUMURS SATVERSMES TIESĀ	TIESA UN LIETAS NUMURS SATVERSMES TIESĀ	TIESA UN LIETAS NUMURS SATVERSMES TIESĀ	SATVERSMES TIESAS (ST) SECINĀJUMI
Senāta Administratīvo lietu departaments 2009-14-01	Par Elektroenerģijas tirgus likuma 30.panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam		Apstrīdētā norma noteic: „Ražotāji, kas elektroenerģijas ražošanai izmanto atjaunojamās energoresursus un darbību uzsākuši pirms šā likuma stāšanās spēkā, pārdod elektroenerģiju publiskajam tirgotājam atbilstoši tiem nosacījumiem par darbības režīmu, iepirkuma termiņiem un cenu, kādi uz tiem attiecas šā likuma spēkā stāšanās brīdī.” ST norādīja, ka, veicot normas iztulkošanu, ir jāsecina, ka Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija ir kompetenta noteikt elektroenerģijas realizācijas vidējo tarifu un šajā gadījumā jēdziens „cena” apzīmē nevis fiksētu un nemainīgu tarifa likmi, bet gan mehānismu, kādā cena ir aprēķināma. Pieteicējs norādīja, ka līdz 2007.gada 1.augustam pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kuriem tika pārdota zeme, kas tiem bija piešķirta pastāvīgā lietošanā līdz 1996.gada 1. novembrim, bija piemērojams likuma „Par zemes privatizāciju lauku apvidos” 18.pants, kas noteica kārtību, kādā viņiem par īpašumā piešķirto zemi jāmaksā, kā arī iespēju samaksu samazināt. Atsaucot uz 18.pantu bijusi ierakstīta likuma „Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos” 8.pantā. Pēc grozījumu izdarīšanas likuma „Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos” 10.panta pirmās daļas 1.punkts esot izteikts citā redakcijā, kas neietver norādi uz tā paša likuma 8.panta piemērošanu. Līdz ar to pastāvīgajiem iedzīvotājiem esot liegta tiesības pretendēt uz samaksas samazinājumu, kādu paredz likuma „Par zemes privatizāciju lauku apvidos” 18.pants. Senāts uzskatīja, ka pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās, pastāvēt vienādiem apstākļiem – zeme piešķirta pastāvīgā lietošanā līdz 1996.gada 1.novembrim, normatīvais regulējums attiecībā uz samaksu par šīs zemes pirkšanu vai izpirkšanu ir atšķirīgs Latvijas Republikas pilsoņiem un Latvijas Republikas pastāvīgajiem iedzīvotājiem (nepilsoņiem). Pilsoņiem esot tiesības pretendēt uz samaksas samazinājumu, bet nepilsoņiem šādu tiesību neesot. Tas radot nevienlīdzīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Turklāt šādi atšķirīgi attieksmei neesot objektīva un saprātīga pamatojuma, tāpēc apstrīdētā norma neatbilstot Satversmes 91. pantā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam. ST norādīja, ka kāda tiesību jautājuma izlemšanā tā var iesaistīties tikai tad, ja nepastāv vai jau ir pilnībā izmantoti visi pieejamie konkrēta tiesiskā strīda risināšanas līdzekļi. Par minētajiem līdzekļiem ir uzskatāma arī tāda tiesību normu interpretācija un piemērošana, kas novērš esošu vai iespējamu tiesību normas neatbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām.
Senāta Administratīvo lietu departaments 2010-47-01	Par 2007.gada 14.jūnija likuma „Grozījumi likumā „Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos”” 9.panta daļas, ar kuru likuma „Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos” 10.panta pirmās daļas 1.punkts izteikts citā redakcijā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam		Senāta Administratīvo lietu departaments vērsās ST, izskatot lietu, kurā notiesātais bija sodīts par atrašanos gultā dienas laikā. Pieteikuma iesniedzējs norādīja, ka apstrīdēto normu iespējams interpretēt vairākos veidos, arī tādejādi, ka tā aizliedz notiesātajiem dienas laikā gulēt gultā. ST secināja, ka apstrīdētā norma ietver vienīgi pienākumu notiesātajiem uzturēt savu gulamvietu noteiktā kārtībā. Tiesa norādīja, ka šī lieta attiecas uz apstrīdētās normas piemērošanu un interpretāciju atbilstoši soda mērķim. Pieteicējs uzskatīja, ka apstrīdētajā normā paredzētais sods par skaidrā naudā veikto darījumu deklarēšanas kārtības neievērošanu esot smagāks nekā sods par šādu darījumu nedeclarēšanu vispār. ST norādīja, ka, apstrīdētā norma nav tulkojama tāda veida, kā norāda pieteikuma iesniedzējs. Likuma mērķis bija ierobežot darījumu veikšanu skaidrā naudā, tādēļ likums paredzēja sodu par skaidras naudas darījumiem, kuru summa mēnesī pārsniedz 3000 latu. Savukārt, ja šādi darījumi netika deklarēti pienācīgā kārtībā, sods tika noteikts lielākā apmērā. Tādēļ ST secināja, ka šajā lietā strīds ir par normas interpretāciju, nevis tās atbilstību Satversmei.
Senāta Administratīvo lietu departaments 2010-52-03	Par Ministru kabineta 2006. gada 30.maija noteikumu Nr.423 „Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi” 44.4.apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam		Par likuma „Par nodokļiem un nodevām” (1997. gada 4. decembra redakcijā) 30.panta otrās daļas vārdu „ja šie darījumi nav deklarēti šā panta pirmajā daļā noteiktajā kārtībā, – 15 procentu apmērā no šo darījumu kopsummas, ja šajā pantā nav noteikts citādi” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam
Senāta Administratīvo lietu departaments 2010-09-01			

LIETA NAV IEROSINĀTA

TIESA UN LIETAS NUMURS TIESĀ	NOSAUKUMS
Administratīvā rajona tiesa A420794110	Par Saeimas vēlēšanu likuma 44.panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 6., 7., 91. un 101.pantam
Administratīvā rajona tiesa A42945009	Par likuma „Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem” 1.panta daļā par „komunistiskās ideoloģijas atzīšanu par noziedzīgu” un likuma „Par sapulcēm, gājieniem un piketiem” 10.panta otrajā daļā par „aizliegumu sludināt komunisma ideoloģiju” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. un 102.pantā nostiprinātajām tiesībām
Administratīvā apgabaltiesa A420718810	Par Administratīvā procesa likuma 126.panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam
Senāta Administratīvo lietu departaments SKA – 200/2007	Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 35.panta otrās daļas vārdu „un tos izskata viena un tā pati institūcija (amatpersona)” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam
Senāta Administratīvo lietu departaments SKA – 340/2011	Par Aizsargjoslu likuma 35.panta deviņās daļās pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105.pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 1.pantam.
Senāta Administratīvo lietu departaments SKA – 184/2012	Par Valsts valodas likuma 19.panta un Ministru kabineta 2004.gada 2.marta noteikumu Nr.114 „Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 116.pantam.

LIETAS IR SAGATAVOŠANAS STADIJĀ

TIESA UN LIETAS NUMURS SATVERSMES TIESĀ	NOSAUKUMS
Administratīvā rajona tiesa 2012-02-01	Par likuma „Par akcīzes nodokli” 33.panta piektās un septītās daļas vārdu „un soda naudu saskaņā ar likumu „Par nodokļiem un nodevām”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta otrajam teikumam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Septītā protokola 4.pantam
Senāta Administratīvo lietu departaments 2012-01-01	Par Atkritumu apsaimniekošanas likuma pārejas noteikumu 12.punkta, ciktāl tas attiecas uz līgumiem, kas noslēgti, nepiemērojot normatīvos aktus par publisko iepirkumu vai neatbilstoši normatīvajiem aktiem par publisko iepirkumu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam
Senāta Administratīvo lietu departaments 2012-09-01	Par likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16.punkta 1.apakšpunkta, ciktāl tas attiecas uz invaliditātes pensijas pārrēķina formulu invaliditātes grupas maiņas gadījumā, ja invaliditātes pensijas saņēmējs līdz invaliditātes grupas maiņai ir bijis darba ņēmējs un veicis sociālās iemaksas, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 109.pantam
Senāta Administratīvo lietu departaments 2012-10-01	Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 17.panta vārdu „bet ne vēlāk kā piecu gadu laikā no iestādes prettiesiskā administratīvā akta spēkā stāšanās vai prettiesiskas faktiskās rīcības veikšanas dienas” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam
Senāta Administratīvo lietu departaments 2012-01-01	Par Atkritumu apsaimniekošanas likuma pārejas noteikumu 12.punkta, ciktāl tas attiecas uz līgumiem, kas noslēgti, nepiemērojot normatīvos aktus par publisko iepirkumu vai neatbilstoši normatīvajiem aktiem par publisko iepirkumu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam

Pārskatu sagatavoja Senāta Administratīvo lietu departamenta konsultants Aleksandrs Potačuks

Anita NUSBERGA

Senāta Krimināllietu departamenta senatore

TIESU PRAKSES APKOPOJUMS KRIMINĀLPROCESĀ, NOSAKOT MEDICĪNISKA RAKSTURA PIESPIEDU LĪDZEKĻUS

Augstākās tiesas Judikatūras nodaļa sadarbībā ar Senāta Krimināllietu departamentu un tiesībspēcinātņu speciālistu Andreju Judinu veikusi pētījumu par tiesu praksi kriminālprocesā, nosakot medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus.

No pētījuma izriet nepieciešamība veikt dažus grozījumus vai papildinājumus *Kriminālprocesa likumā* un *Ārstniecības likumā*, lai sekmētu medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu efektīvu piemērošanu, ievērojot Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvenciju. Tādēļ Augstākā tiesa pētījumu nosūtījusi tieslietu ministram, aicinot iniciēt attiecīgus grozījumus likumos.

Pētījuma secinājumos norādīts, ka likumā būtu nosakāms maksimālais laiks medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu izpildei, sasaistot tā ilgumu ar izdarīto nodarījumu, bet pēc tam medicīniskā palīdzība personai būtu sniedzama ārpus kriminālprocesa – *Ārstniecības likumā* noteiktajā kārtībā. *Kriminālprocesa likumā* arī jānosaka, vai ir pieļaujama viena medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa aizstāšana ar citu, kas lielākā mērā ierobežo personas tiesības, kā arī, vai tiesa drīkst vairākkārt grozīt personai piemēroto līdzekli.

Apkopojot tiesu praksi, secināts, ka problēmu rada personas izvairīšanās no ambulatoriskas ārstēšanas medicīnas iestādē, tādēļ normatīvajos aktos būtu jādefinē speciāls tiesiskais regulējums šādiem gadījumiem. Savukārt, lai novērstu domstarpības par tiesu kompetenci medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu izpildes kontrolē, to nepieciešams skaidri definēt *Kriminālprocesa likumā*.

Augstākās tiesas pētījums sagatavots, analizējot medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanas kārtību un to piemērošanas kontroli Latvijas tiesās. Tiesu prakses apkopojuma secinājumi balstās uz izpēti gaitā izanalizētajiem 336 lietu materiāliem, kā arī informāciju, kas iegūta, intervējot tiesnešus un apspriežot medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu problēmjautājumus Latvijas tiesnešu mācību centrā organizētajos semināros un Latvijas tiesnešu konferencē.

Medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi ir nosakāmi personām, kuras izdarušas *Krimināllikumā* paredzētos nodarījumus, būdamas nepieskaitāmības stāvoklī, vai pēc nodarījuma izdarīšanas vai sprieduma taisīšanas saslīkušas ar psihisku slimību, kas atņēmusi tām spēju saprast savu darbību vai to vadīt, un ierobežoti pieskaitāmām personām, ja šīs personas pēc izdarītā nodarījuma rakstura un sava psihiskā stāvokļa dēļ ir bīstamas sabiedrībai. Medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi ir ambulatoriska ārstēšana medicīnas iestādē, ārstēšana vispārējā tipa psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) un

ārstēšana specializētā psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) ar apsardzi. Nosakot personai medicīniska rakstura piespiedu līdzekli, tiesai jāizvēlas konkrētajā gadījumā visefektīvākais līdzeklis, kas nodrošinās personai iespēju saņemt viņai nepieciešamo psihiatrisko palīdzību, kā arī novērsīs kaitīgas darbības recidīvu, šādi garantējot sabiedrības drošību.

Pētījums *Tiesu prakses apkopojums kriminālprocesā, nosakot medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus* publicēts Augstākās tiesas mājas lapā www.at.gov.lv sadaļā Tiesas informācija/ Tiesu prakses apkopojumi.

SECINĀJUMI UN REKOMENDĀCIJAS

1. Medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi (turpmāk – MRPL) ir nosakāmi personām, kuras izdarušas *Krimināllikumā* paredzētos nodarījumus, būdamas nepieskaitāmības stāvoklī, vai pēc nodarījuma izdarīšanas vai sprieduma taisīšanas saslīkušas ar psihisku slimību, kas atņēmusi tām spēju saprast savu darbību vai to vadīt, un ierobežoti pieskaitāmām personām, ja šīs personas pēc izdarītā nodarījuma rakstura un sava psihiskā stāvokļa dēļ ir bīstamas sabiedrībai.

2. MRPL noteikšana nav obligāta visos gadījumos, kad nodarījumus ir izdarušas nepieskaitāmas vai ierobežoti pieskaitāmas personas. MRPL nav jāpiemēro personām, kuras pēc izdarītā nodarījuma rakstura un sava psihiskā stāvokļa dēļ nav bīstamas sabiedrībai.

3. Izdarītā nodarījuma raksturs un ar to radītais kaitējums ietekmē personai nosakāmā MRPL veidu, tomēr nav pamata uzskatīt, ka vairāk ierobežojošie piespiedu līdzekļu veidi jāizvēlas izdarītā nodarījuma smaguma un ar to radīto seku dēļ. MRPL piemērošanas mērķis nav sodīt nepieskaitāmo vai ierobežoti pieskaitāmo personu par izdarīto nodarījumu, bet gan sniegt viņai medicīnisko palīdzību un nodrošināt tādu aprūpi, kas novērstu jaunu kaitīgu nodarījumu izdarīšanu un garantētu sabiedrības drošību.

4. Lemjot par MRPL noteikšanu un tā veidu, primārā nozīme ir personas veselības stāvoklim un varbūtībai, ka tā nākotnē var izdarīt darbību, kas radīs kaitējumu viņai pašai vai citu personu un sabiedrības interesēm.

5. Nosakot personai MRPL, tiesai jāizvēlas tāds piespiedu līdzeklis, kas konkrētajā gadījumā ir visefektīvākais, proti, kas nodrošinās personai iespēju saņemt viņai nepieciešamo psihiatrisko palīdzību, kā arī novērsīs kaitīgas darbības recidīvu, šādi garantējot sabiedrības drošību.

6. Personai piemērojamais MRPL nedrīkst būt vairāk ierobežojošs, kā tas ir nepieciešams noteikto mērķu sasniegšanai.

7. *Krimināllikuma* 68. panta pirmā daļa ietver izsmelošu medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu uzskaitījumu. Latvijas krimināltiesībās ir definēti šādi trīs MRPL veidi: ambulatoriska ārstēšana medicīnas iestādē; ārstēšana vispārējā tipa psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā); ārstēšana specializētā psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) ar apsardzi.

8. Lēmumu par MRPL noteikšanu pieņem tiesa, izskatot krimināllietas vispārējā kārtībā, kā arī sevišķā kriminālprocesa ietvaros. Vispārējā kriminālprocesa ietvaros MRPL piemērojams personai, kura psihisko traucējumu vai garīgās atpalicības dēļ nav bijusi spējīga visā pilnībā saprast savu darbību vai to vadīt, tas ir, izdarījusi noziedzīgu nodarījumu ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī. Sevišķā kriminālprocesa kārtībā tiesa lemj par MRPL noteikšanu personām, kuras saskaņā ar tiespsihiatriskās ekspertīzes atzinumiem var tikt atzītas par nepieskaitāmām, kā arī personām, kuras pēc noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas vai sprieduma taisīšanas saslīmušas ar tādām psihiskām slimībām, kas atņēmušas tām spēju saprast savu darbību vai to vadīt.

9. Medicīniska rakstura piespiedu līdzekļiem, kas piemērojami nepieskaitāmām un ierobežoti pieskaitāmām personām, ir piespiedu raksturs. Lai noteiktu personai MRPL, nav nepieciešama pašas personas, viņas likumiskā pārstāvja vai tuvinieku piekrišana. Tomēr tiesai jāizvērtē procesā iesaistīto personu viedokļi par medicīniskā rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu.

10. Izskatot krimināllietu par MRPL noteikšanu nepieskaitāmajai personai vai personai, kura pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vai sprieduma taisīšanas saslīmusi ar tādiem psihiskiem traucējumiem, kas atņēmuši tai spēju saprast savu darbību vai to vadīt, tiesai jāievēro Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta 1. daļas (tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu) un *Kriminālprocesa likuma* 15. panta nosacījumi. Psihiskā saslīmšana var būt iemesls noteiktiem personas tiesību ierobežojumiem attiecībā uz lietas iztiesāšanu, bet tas nav iemesls, lai pilnīgi atņemtu personai tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu.

11. Lemjot par MRPL noteikšanu un tā veidu, tiesai jāievēro tiespsihiatriskās ekspertīzes gaitā izdarītie secinājumi, ārstu-ekspertu komisijas rekomendācijas, psihiatru, psihologu un citu pieaicināto speciālistu viedokļi. Ja, pēc tiesas ieskauda, eksperta ieteikums attiecībā uz MRPL noteikšanu nav pareizs, tas ir mazāk vai vairāk ierobežojošs, ievērojot tās rīcībā esošo informāciju par konkrētu personu, tiesa var nozīmēt papildu vai atkārtotu tiespsihiatrisku ekspertīzi, kā arī aicināt ekspertu sniegt liecību.

12. Papildu tiespsihiatriskās ekspertīzes noteikšana var būt nepieciešama gadījumā, ja no dienas, kad tika sagatavots tiespsihiatriskās ekspertīzes atzinums, ir pagājis ilgs laiks un ir pamats pieņemumam, ka ekspertīzes atzinumā ieteiktais MRPL vairs neatbilst personas veselības stāvoklim un personas bīstamībai.

13. Atbildot uz tiespsihiatriskās ekspertīzes jautājumiem, eksperts parasti norāda, vai ir pamats atzīt pārbaudāmo personu par nepieskaitāmu vai ierobežoti pieskaitāmu. Tomēr, ņemot vērā, ka gan *nepieskaitāmība*, gan *ierobežota pieskaitāmība* ir juridiski, nevis medicīniski jēdzieni, attiecīgo stāvokļu konstatācija ir tiesas kompetencē. Tiesai pirms MRPL noteikšanas personai jākonstatē un tiesas nolēmumā jānorāda, ka konkrētā persona nodarījuma izdarīšanas brīdī ir bijusi nepieskaitāma, ierobežoti pieskaitāma vai pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vai sprieduma taisīšanas saslīmusi ar tādiem psihiskiem traucējumiem, kas atņēmuši tai spēju saprast savu darbību vai to vadīt.

14. Lēmums par personas nodošanu tuvinieka vai citas personas gādībā un medicīnas iestādes uzraudzībā nozīmē, ka tiesa atzinusi nepieciešamību sniegt personai psihiatrisko palīdzību, bet nav uzskatījusi par nepieciešamu nodrošināt personu ar medicīniska rakstura piespiedu līdzekļiem. Persona šajā gadījumā saņem psihiatrisko palīdzību *Ārstniecības likumā* noteiktajā kārtībā.

15. Ņemot vērā, ka personas nodošana tuvinieku vai citu personu gādībā nav MRPL, tiesa nekontrolē personas ārstēšanas norisi, kā arī neizskata jautājumu par pieņemtā lēmuma atcelšanu vai grozīšanu. Jāievēro, ka *Ārstniecības likuma* 68. pantā ir paredzēta iespēja ārpus kriminālprocesa sniegt personai psihiatrisko palīdzību bez viņas piekrišanas.

16. Lemjot par personas nodošanu tuvinieku gādībā un medicīniskās iestādes uzraudzībā, tiesai jāizvērtē arī tuvinieku un citu personu iespēja un apņēmība gādāt par personu, kas izdarījusi nodarījumu nepieskaitāmības vai ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī.

17. MRPL ierobežoti pieskaitāmām personām nosakāmi, izskatot krimināllietu vispārējā kārtībā, nevis saskaņā ar *Kriminālprocesa likuma* 55. nodaļā noteikto. Kriminālprocesa īpatnības, kas definētas *Kriminālprocesa likuma* 55. nodaļā, ir attiecināmas vien uz gadījumiem, kad tiespsihiatriskā ekspertīze rekomendē atzīt personu par nepieskaitāmu vai konstatē faktu, ka persona pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vai sprieduma taisīšanas ir saslīmusi ar tādiem psihiskiem traucējumiem, kas atņēmuši tai spēju saprast savu darbību vai to vadīt.

18. MRPL ierobežoti pieskaitāmām personām nosakāmi ar tiesas spriedumu, savukārt nepieskaitāmām personām un personām, kuras pēc noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas vai sprieduma taisīšanas saslīmkušas ar tādām psihiskām slimībām, kas atņēmušas tām spēju saprast savu darbību vai to vadīt, – ar tiesas lēmumu.

19. Gadījumā, ja ierobežoti pieskaitāmāi personai tika noteikts MRPL, kontrole par tā piemērošanu, kā arī lēmuma pieņemšana par tā atcelšanu un grozīšanu notiek kārtībā, kas paredzēta *Kriminālprocesa likuma* 55. nodaļā.

20. Ierobežoti pieskaitāmās personas ārstēšana brīvības atņemšanas vietā nav patstāvīgs medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis. To piemērojot, tiesas pienākums ir ne vien noteikt, ka ārstēšana notiks brīvības atņemšanas vietā, bet arī norādīt konkrētu personai piemērojamo piespiedu līdzekli. Ierobežoti pieskaitāmo personu ārstēšana brīvības atņemšanas vietā var tikt organizēta gan ambulatoriski, gan arī psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā).

21. Tiesa nevar piemērot *Kriminālprocesa likuma* 75. panta otro daļu, lai atbrīvotu ierobežoti pieskaitāmo personu no samaksas par aizstāvja palīdzību. Tomēr saskaņā ar *Kriminālprocesa likuma* 85. panta pirmās daļas 1. punktu tiesa var lemt par ierobežoti pieskaitāmas personas atbrīvošanu no samaksas par aizstāvja palīdzību, ja viņas mantiskais stāvoklis izslēdz iespēju samaksu par aizstāvja palīdzību nodrošināt no saviem līdzekļiem.

22. Tiesas nolēmums, ar kuru personai noteikts MRPL, ir pārsūdzams vispārējā kārtībā.

23. Kontroli par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa izpildi isteno pirmās instances tiesa vai tiesa, kuras darbības teritorijā to piemēro. Kontrolējot medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu izpildi, pirmās instances tiesai ir šādi pienākumi: izskatīt ierosinājumus un lūgumus par MRPL grozīšanu vai atcelšanu; pēc savas iniciatīvas ierosināt un izskatīt jautājumu par MRPL piemērošanas turpināšanu, ja gada laikā nav iesniegts lūgums vai ierosinājums atcelt vai grozīt noteikto piespiedu līdzekli.

24. Kontroli par MRPL piemērošanu pirmās instances tiesa īsteno no dienas, kad stājas spēkā lēmums par MRPL piemērošanu, līdz dienai, kad stājas spēkā tiesas lēmums par MRPL piemērošanas atcelšanu.

25. Par savlaicīgu MRPL izpildes kontroli ir atbildīgi gan tiesneši, gan tiesas darbinieki. Saskaņā ar Tieslietu ministrijas Iekšējo noteikumu Nr.1-2/6 *Rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu lietvedības organizēšanas noteikumi* (pieņemti 2011. gada 15. martā) 125. punktu tiesas darbiniekam ir pienākums ziņot tiesnesim par kontroles termiņa beigām, savukārt tiesnesim ir pienākums izskatīt tiesas sēdē jautājumu par MRPL izpildes turpināšanu vai grozīšanu. Saskaņā ar *Kriminālprocesa likuma* 607. panta ceturto daļu tiesai, kura kontrolē MRPL piemērošanu personai, ir pienākums pēc savas iniciatīvas izvērtēt tā turpināšanas nepieciešamību, ja jautājums par MRPL piemērošanas atcelšanu vai grozīšanu netika skatīts gada laikā.

26. Kontrolējot MRPL piemērošanas izpildi, tiesai tas jāatceļ, ja ir zudusi nepieciešamība turpināt MRPL piemērošanu, vai ir jāgroza, ja konstatēta nepieciešamība piemērot citu MRPL.

27. Ja personas veselības stāvoklis ir uzlabojies, tiesa var grozīt MRPL, piemērojot citu – mazāk ierobežojošu MRPL vai arī atcelt piemēroto MRPL.

28. Gadījumā, ja veselības stāvoklis ir pasliktinājies personai, kura neizvairās no viņai piemērota MRPL izpildes, jautājums par personas ārstēšanas veidu jāizskata *Ārstniecības likuma* XI nodaļā noteiktajā kārtībā, tajā skaitā nepieciešamības gadījumā nosakot psihiatrisko palīdzību bez pacienta piekrišanas. Šajos gadījumos nav tiesiskā pamata izlemt ar personas ārstēšanu saistītos jautājumus kriminālprocesa ietvaros.

29. Lēmumu pārsūdzēšanas kārtība par MRPL atcelšanu vai grozīšanu vai arī atteikšanos to darīt noteikta *Kriminālprocesa likuma* 608. panta piektajā daļā. Šajā tiesību normā nekādi izņēmumi attiecībā uz to personu tiesībām pārsūdzēt tiesas lēmumu, kuras nav piedalījušās tiesas sēdē, nav paredzēti. Par personas uzaicināšanas nepieciešamību uz tiesas sēdes izlemj tiesa. Neatkarīgi no tā, vai persona piedalās tiesas sēdē vai nepiedalās tiesas sēdē, viņas tiesības nolēmuma pārsūdzēšanai nav ierobežojamas.

Aldis LAVIŅŠ

Senāta Civillietu departamenta senators

BIOLOĢISKĀ TĒVA TIESĪBAS APSTRĪDĒT CITAS PERSONAS BRĪVPRĀTĪGI ATZĪTU PATERNITĀTI

Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2012. gada maijā paplašinātā sastāvā izskatīja bioloģiskā tēva kasācijas sūdzību par apelācijas instances tiesas spriedumu, ar kuru noraidīta bioloģiskā tēva prasība lietā pret bērna māti un juridisko tēvu par brīvprātīgi atzītās paternitātes apstrīdēšanu un paternitātes noteikšanu. Ievērojot prasību aizsargāt fizisko personu datus, no vienas puses, un nepieciešamību informēt sabiedrību par nozīmīgiem tiesību jautājumiem, no otras puses, ir sagatavots lietas atreferējums, kurā apkopotas Senāta atziņas par *Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā* (turpmāk arī – Konvencija) 4. panta, kā arī *Civillikuma* 155. un 156. panta interpretāciju. Tas, iespējams, palīdzēs risināt citas līdzīgas lietas, kā arī rosinās diskusiju par atsevišķu normatīvo aktu regulējuma uzlabošanu.

ĪSS LIETAS APSTĀKĻU IZKLĀSTS

2005. gadā prasītājam un atbildētājam izveidojās tuvas attiecības. 2006. gada sākumā atbildētāja paziņoja prasītājam par grūtniecību, kā arī to, ka viņš ir gaidāmā bērna tēvs. Tuvojoties dzemdībām, pušu attiecības pasliktinājās. 2006. gadā atbildētājam piedzima dēls. Prasītājs gribēja, lai viņu reģistrē kā bērna tēvu, kas atbilst faktiskajai situācijai, taču atbildētāja atteicās to darīt. 2007. gada janvārī prasītājs uzzināja, ka, pamatojoties uz brīvprātīgas paternitātes atzīšanas iesniegumu, par bērna tēvu reģistrēts cits vīrietis, ar kuru atbildētājam pastāv

partnerattiecības (faktiskā kopdzīve). Prasītājs cēla tiesā prasību pret bērna māti, kā arī personu, kura brīvprātīgi atzina paternitāti, lūdzot anulēt dzimšanas reģistrā ierakstu par tēvu, noteikt bērnam paternitāti un papildināt dzimšanas reģistra ziņas, ka bērna tēvs ir prasītājs, kā arī piešķirt bērnam prasītāja uzvārdu.

Pirmās instances tiesa, kā arī apelācijas instances tiesa, secinot, ka prasītājam nav tiesības apstrīdēt citas personas brīvprātīgi atzītu paternitāti, prasību noraidīja.

PRASĪTĀJA KASĀCIJAS SŪDZĪBAS ARGUMENTI

[1] Apelācijas instances tiesa nepareizi iztulkojusi un piemērojusi *Civilprocesa likuma* 5.pantu, aprobežojot sprieduma secinājumus tikai ar nacionālajām tiesību normām, lai gan uz lietā konstatētajiem apstākļiem bija jāattiecinā starptautisko normatīvo aktu tiesību normas, kurām ir augstāks juridiskais spēks. Tādējādi tiesa nepamatoti atzinusi, ka prasītājam nav prasījuma tiesību apstrīdēt brīvprātīgi atzītu paternitāti. Šādi likuma pārkāpumi pieļauti, nepareizi interpretējot Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedumu lietā Nr. 2004-02-0106, saskaņā ar kuru *Civillikuma* 155. panta sestajā daļā noteiktais ierobežojums apstrīdēt paternitāti bērna tēvam bez laulātās piekrišanas, ja viņš sastāv citā laulībā, atzīts par neatbilstošu Konvencijas 4. pantam. Satversmes tiesa šajā spriedumā ir nevis secinājusi, ka paternitātes apstrīdēšana ir apspriežama

tikai atbilstoši Latvijas tiesību normām, bet gan ka Latvijas tiesību normās reglamentētā paternitātes apstrīdēšana, tostarp personu loks, kuras drīkst apstrīdēt paternitātes atzīšanu, neatbilst Konvencijā noteiktajam. Līdz ar to, interpretējot Civillikuma 156. pantu, tiesai bija jāvadās gan no Konvencijas 4. pantā noteiktā regulējuma, gan no Satversmes tiesas spriedumā norādītajiem principiem.

[2] Atbilstoši Eiropas Padomes 2006. gada 23. oktobra Ziņojuma par principiem, kas attiecas uz paternitātes noteikšanu, 11. punktam tiesības apstrīdēt noteiktu paternitāti jo īpaši jāpiešķir personām, kuras uzskata sevi par bērna tēvu (*Strasbourg, 23 October 2006, CJ-FA (2006), Committee of experts on family law (CJ-FA) report on principles concerning the establishment and legal consequences of parentage - The White paper*).

[3] Tiesa rīkojusies pretēji taisnīgumam un no morāles izrietošajiem vispārējiem tiesību principiem, kas nosaka katra bērna tiesības zināt savus istos vecākus. Liegums bērna tēvam rūpēties par savu bērnu kopš bērna piedzimšanas dienas ir diskriminējošs, prettiesisks un neatbilst vispārējai izpratnei par taisnīgumu. Šāds liegums ir pretējs normālai lietu dabiskajai kārtībai un ir cilvēktiesību pārkāpums.

[4] *Civillikuma* ģimenes tiesību normas, kuras joprojām tiek piemērotas nacionālā līmenī, izstrādātas 1937. gadā, lai gan cilvēka tiesību un brīvību jomā ir notikušas būtiskas pārmaiņas, kas nacionālajā likumā nav iestrādātas. Par nacionālo normu neatbilstību starptautiskajam tiesiskajam regulējumam un nepieciešamību veikt attiecīgas izmaiņas *Civillikumā* norādījuši arī Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, kas savā pētījumā par *Civillikuma* Ģimenes tiesību daļas modernizāciju konstatējusi, ka bērna bioloģiskā tēva tiesības nacionālajos tiesību aktos ir nepamatoti ierobežotas.

[5] Absurds ir tiesas spriedumā norādītais apgalvojums, ka “bērna bioloģiskā izcelšanās nav būtiska, svarīgāka ir personas griba atzīt paternitāti ne tikai bioloģiskā, bet daudz plašākā izpratnē – audzināt bērnu kā savu, realizējot ikdienas aizgādību. Bioloģiskai radniecībai nav izšķirošas nozīmes un ietekmes paternitātes atzīšanai”. Šāds secinājums ir pretējs ANO Konvencijas par bērnu tiesībām 7. pantam, turklāt šāda tiesu prakse sniedz iespēju negodprātīgām sievietēm, piemēram, mantisku vai kādu citu interešu vadītām, veikt dažādas manipulācijas ar bērnu, savstarpēji vienojoties ar svešu vīrieti, ierakstīt viņu par bērna tēvu. Valstij ir pienākums nodrošināt tiesisku iespēju arī bērna bioloģiskajam tēvam pieteikt savas tiesības uz bērnu un apstrīdēt nepatiesu brīvprātīgas paternitātes atzīšanu. Īpaši tas ir svarīgi gadījumā, kad paternitāte noteikta izskata pēc, lai liegtu prasītājam izlietot savas tiesības.

SENĀTA ARGUMENTĀCIJA

[1] Veicot tiesību normu interpretāciju, tiesām ir jāievēro valsts pamatlikumā un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā (turpmāk arī – Cilvēktiesību konvencija) ietvertās vērtības. To iespējams nodrošināt ar tiesību normu interpretāciju saskaņā ar valsts pamatlikumu un cilvēktiesībām, proti, ja tiesību normu ir iespējams tulkot vairākos veidos, no kuriem viens ir tāds, kura rezultāts nonāk pretrunā ar pamatlikumu un cilvēktiesībām, bet otrs ir saskanīgs, tad jāpiemēro pēdējais.

Senāta ieskatā, tulkojot *Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā*, 4. pantu kopsakarā ar Cilvēktiesību konvencijas 8. pantu, ir pamats atzīt, ka bērna tiesību un interešu nodrošināšanas nolūkā bioloģiskajam tēvam ir tiesības apstrīdēt citas personas brīvprātīgi atzītu paternitāti.

[2] Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk arī – Tiesa) spriedumos lietās *Schneider v. Germany* (pieteikums Nr. 17080/07) un *Anayo v. Germany* (pieteikums Nr. 20578/07) ir atzinusi, ka Cilvēktiesību konvencijas 8. pants nodrošina bioloģiskā tēva tiesības uz ģimenes dzīvi aizsardzību, ja pastāv apstākļi, kas pamato ciešu personisko attiecību pastāvēšanu starp tēvu un bērnu. Šādu attiecību pastāvēšanu var apliecināt gan kopdzīves esamība, gan arī citādas *de facto* ģimenes saites, kas konstatējamas, novērtējot bērna bioloģisko vecāku starpā pastāvošās attiecības, kā arī tēva interesi un piekēršanos bērnam gan pirms, gan pēc dzimšanas. Taču apstākļi, ka vēl nebija paspējušas izveidoties attiecības starp bērnu un bioloģisko tēvu, nevar tikt vērstas pret pēdējo. Lietā *Anayo v. Germany* secināts, ka tiesām vispirmām kārtām jāņem vērā tēva izrādītā interese un piekēršanās bērnam.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā *Schneider v. Germany* atzinusi, ka gadījumos, kad bioloģiskajam tēvam nekad nav bijis kontakta ar bērnu tā iemesla dēļ, ka bērna juridiskie vecāki saskaņā ar likumā noteiktajām tiesībām to bija lieguši, bioloģisko tēvu nevar vainot ģimenes saišu nenodibināšanā. Minētajā lietā, kurā Vācijas tiesa liedza pieteicējam sazināšanās tiesības ar bērnu un informācijas iegūšanu par viņu, Tiesa atzina, ka pieteicējam bija liegts izmantot viņa tiesības uz privāto dzīvi. Proti, pat tad, ja starp bioloģisko tēvu un bērnu nebija nodibinājusies ģimenes dzīve (nepastāvēja ciešas personiskas attiecības), pieteicējam ir tiesības zināt savu bioloģisko bērnu un ar viņu saistīto informāciju, jo tā satur būtisku daļu no prasītāja identitātes apziņas, kas veido viņa privātās dzīves saturu Cilvēktiesību konvencijas 8. panta izpratnē.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa abās norādītajās lietās ir konstatējusi, ka, liedzot pieteicējam saskarsmes tiesības, kā arī tiesības saņemt informāciju par bērnu, ir aizskartas Cilvēktiesību konvencijas 8. pantā pieteicējam paredzētās tiesības uz ģimenes, kā arī privāto dzīvi. Tiesa ir vērtējusi, vai minēto tiesību aizskārums katrā no minētajiem gadījumiem ir attaisnojams. Šajā sakarā Tiesa ir uzsverusi, ka bērna intereses jebkurā līdzīgā lietā ņemamas vērā vispirmām kārtām un tās stāv pāri vecāku tiesībām.

Tā kā Vācijas tiesas nevērtēja, vai bioloģiskā tēva saskarsmes tiesību un tiesību saņemt informāciju par bērnu īstenošana atbilst bērna interesēm, bet pieteicēju prasības par saskarsmes tiesībām un informācijas iegūšanu par bērnu noraidīja tikai tāpēc, ka nacionālie normatīvie tiesību akti neparedz tādas tiesības bioloģiskajam tēvam gadījumā, kad bērnam ir atzīta paternitāte, Tiesa secinājusi, ka abos gadījumos pieteicēja cilvēktiesību aizskārums nav attaisnojams.

[3] Norādītie apsvērumi liecina, ka katrā konkrētā gadījumā nacionālajām tiesām ir jānoskaidro, vai iejaukšanās bioloģiskā tēva tiesībās ir uzskatāma par nepieciešamu demokrātiskā sabiedrībā un vai tiesību ierobežojuma iemesli ir attaisnojami un atbilst Cilvēktiesību konvencijas 8. panta 2. punktā minētajiem mērķiem.

Izskatāmajā lietā strīds nepārprotami ir saistīts ar Cilvēktiesību konvencijas 8. pantā paredzētajām prasītāja kā bērna bioloģiskā tēva tiesībām gan uz ģimenes dzīvi (atbilstoši prasības pieteikumā norādītajam prasītājs ir rūpējies par bērnu, palīdzējis viņu uzturēt, rūpējies par bērna māti viņas dzīvesvietā), gan arī uz privāto dzīvi (tās ietver arī tiesības identificēt sevi ar savu bioloģisko bērnu), tāpēc minētajos Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos ietvertās atziņas, lai arī izteiktas lietās par saskarsmes tiesību īstenošanu, ir attiecināmas uz izskatāmo lietu.

[4] Apelācijas instances tiesa, secinot, ka Konvencijas 4. pants neparedz noteiktas personas vai varas iestādes, kas var pārsūdzēt vai apstrīdēt brīvprātīgi atzītu paternitāti, atzinusi, ka personu loks, kas var apstrīdēt paternitāti, nosakāms, piemērojot nacionālos normatīvos aktus. Šajā sakarā tiesa atsaukusies uz *Civillikuma* 156. pantu, norādot, ka minētā tiesību norma neparedz bērna bioloģiskajam tēvam tiesības apstrīdēt citas personas brīvprātīgi atzītu paternitāti. Senāta ieskatā, šāds Konvencijas 4. panta un *Civillikuma* 156. panta tulkojums nav pamatots, turklāt, ievērojot Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos lietās *Schneider v. Germany* un *Anayo v. Germany* izteiktās atziņas, tas var novest pie Cilvēktiesību konvencijas 8. pantā paredzēto tiesību aizskārums, proti, neesot tiesībām apstrīdēt paternitāti, bērna bioloģiskā tēva prasība nebūs pieļaujama, bet, ja tā būs iesākta, tiesvedība būs izbeidzama saskaņā ar *Civilprocesa likuma* 223. panta 2. punktu, nevērtējot pēc būtības, vai viņa tiesību uz ģimenes un privāto dzīvi aizskārums ir objektīvi attaisnojams.

[5] Noskaidrojot *Civillikuma* 156. panta tvērumu, ir jāņem vērā *Civillikuma* 155. panta pirmā daļa, kas paredz paternitātes atzīšanas kārtību (paternitātes atzīšana notiek, bērna tēvam un mātei personiski iesniedzot kopīgu iesniegumu dzimtsarakstu nodaļai vai pie notāra publiski apliecinātu iesniegumu). Norādītās normas saturs liecina, ka likumdevējs paternitātes atzīšanas tiesības ir paredzējis bērna tēvam. Tajā pašā laikā jāņem vērā, ka, iesniedzot paternitātes atzīšanas iesniegumu, radniecība nav jāpierāda, tāpēc var veidoties situācijas, ka paternitāti atzīst persona, kura sevi uzskata par bērna miesīgo tēvu, taču realitātē bērna tēvs ir cita persona. Tieši šādiem gadījumiem ir paredzēts *Civillikuma* 156. pants, kas paredz, ka paternitātes atzīšanu tiesa var atzīt par spēkā neesošu tikai tad, ja persona, kas bērnu atzinusi par savu, nevar būt viņa miesīgais tēvs un bērnu atzinusi par savu maldības, viltus vai spaidu rezultātā.

Izskatāmajā lietā juridiskais tēvs brīvprātīgi atzinis paternitāti, zinot, ka nav bērna miesīgais tēvs. Šādu paternitātes atzīšanu likums neaizliedz, taču ir jāņem vērā, ka to nebūs iespējams atzīt par spēkā neesošu saskaņā ar *Civillikuma* 156. pantu, proti, gadījumā, kad persona ir atzinusi paternitāti, apzinoties, ka nav bērna tēvs, nebūs iespējams konstatēt pazīmi – persona bērnu atzinusi par savu maldības, viltus vai spaidu rezultātā. Taisni tāpēc Senātam ir pamats atzīt, ka *Civillikuma* 156. pants nav piemērojams tādiem gadījumiem, kad persona atzinusi paternitāti, apzinoties, ka nav bērna miesīgais tēvs.

[6] Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā, 4. pants noteic, ka brīvprātīgas paternitātes noteikšana nav pārsūdzama un apstrīdama, ja iekšējie likumi neparedz šādas procedūras, izņemot gadījumus, kad persona, kas vēlas atzīt vai ir atzinusi bērnu, nav viņa bioloģiskais tēvs. Senāts 2008. gada 5. marta lēmumā lietā Nr. SPC-22, kā arī 2009. gada 13. maija spriedumā lietā Nr. SKC-107 ir atzinis, ka Konvencijas 4. pants paredz bērna bioloģiskajam tēvam tiesības apstrīdēt ārpuslaulībā dzimuša bērna paternitāti. Šāds Konvencijas 4. panta tulkojums ir saskanīgs gan ar Cilvēktiesību konvencijas 8. pantu, gan ar *Latvijas Republikas Satversmes* 110. pantu, kā arī tas aizpilda *Civillikuma* regulējuma trūkumu attiecībā uz brīvprātīgi atzītas paternitātes apstrīdēšanu gadījumos, kad persona atzinusi paternitāti, apzinoties, ka nav bērna miesīgais tēvs.

Paredzot tiesības apstrīdēt citas personas brīvprātīgi atzītu paternitāti, tiek nodrošināta iespēja ne vien bērna bioloģiskajam tēvam aizsargāt savas tiesības uz ģimenes un

privāto dzīvi, bet arī nodrošināt bērna interešu ievērošanu, kas ir valsts pienākums atbilstoši *Satversmes* 110. panta, ANO Konvencijas par bērna tiesībām 3. panta, kā arī *Bērnu tiesību aizsardzības likuma* 6. panta noteikumiem. Jāņem vērā, ka bērna intereses var būt daudzveidīgas. Piemēram, kā tas norādīts *Satversmes* tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedumā lietā Nr.2004-02-0106, bērna interesēs nepārprotami ir noteikt paternitāti ar dzimšanas brīdi un piešķirt tai stabilitāti uz turpmāko laiku (sk. 12. punktu). Tajā pašā laikā atbilstoši ANO Konvencijas par bērna tiesībām 7. panta noteikumiem bērnam kopš piedzimšanas brīža ir tiesības, ciktāl tas iespējams, zināt savus vecākus un būt viņu aizgādībā.

[7] Tādējādi apstākļi, kas saskaņā ar Konvencijas 4. pantu bērna bioloģiskajam tēvam ir atzīstamas tiesības apstrīdēt citas personas brīvprātīgi atzītu paternitāti, nebūt nenozīmē, ka šāda prasība ir automātiski apmierināma, jo, kā tas jau norādīts iepriekš minētajos Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos, katrā atsevišķā gadījumā primāri ir jāvērtē bērna intereses, kas var prevalēt pār bioloģiskā tēva tiesībām.

[8] Konkrētajā gadījumā Senāts konstatēja, ka, lai arī apelācijas instances tiesa pretēji Konvencijas 4. pantam nav atzinusi bioloģiskajam tēvam tiesības apstrīdēt juridiskā tēva brīvprātīgi atzītu paternitāti, tā tomēr prasību ir izskatījusi pēc būtības, jo ir veikusi bērna interešu izvērtējumu.

Piekrītot bāriņtiesas pārstāves paskaidrojumiem, ka bērns dzīvo ģimenē, drošā, stabilā vidē un apstākļu izmaiņas neatbildis bērna interesēm, tiesa secināja, ka juridiskā tēva brīvprātīgi atzītā paternitāte nav atzīstama par spēkā neesošu. No apelācijas instances tiesas sprieduma satura izrietēja, ka tiesa ir vērtējusi bērna intereses kā Cilvēktiesību konvencijas 8. pantā paredzēto bioloģiskā tēva tiesību aizskārums attaisnojošu apstākli. Līdz ar to spriedums attiecībā uz bērna interešu izvērtējumu un to prioritāro nozīmi tika atzīts par atbilstošu gan *Satversmes* 110. pantam, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai līdzīgās lietās. Neraugoties uz to, ka spriedums pēc satura bija pretrunīgs (atzīstot, ka prasītājam nav tiesības apstrīdēt paternitāti, tiesvedība būtu izbeidzama un citi apstākļi vairs nebūtu vērtējami), Senāts, ņemot vērā nesamērīgi ilgo tiesvedības laiku, atzina par iespējamu spriedumu atstāt negrozītu.

SECINĀJUMI

1. *Civillikuma* 156. pants nav piemērojams tādiem gadījumiem, kad persona brīvprātīgi atzinusi paternitāti, apzinoties, ka nav bērna miesīgais tēvs.

2. Saskaņā ar *Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā*, 4. pantu bērna bioloģiskajam tēvam ir atzīstamas tiesības apstrīdēt citas personas brīvprātīgi atzītu paternitāti. Šāda interpretācija aizpilda *Civillikuma* regulējuma trūkumu attiecībā uz brīvprātīgi atzītas paternitātes apstrīdēšanu gadījumos, kad persona atzinusi paternitāti, apzinoties, ka nav bērna miesīgais tēvs. Paredzot tiesības apstrīdēt citas personas brīvprātīgi atzītu paternitāti, tiek nodrošināta iespēja ne vien bērna bioloģiskajam tēvam aizsargāt savas tiesības uz ģimenes un privāto dzīvi, bet arī nodrošināt bērna interešu ievērošanu.

3. Apstākļi, kas bērna bioloģiskajam tēvam ir atzīstamas tiesības apstrīdēt citas personas brīvprātīgi atzītu paternitāti, nebūt nenozīmē, ka šāda prasība ir automātiski apmierināma, jo atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai katrā atsevišķā gadījumā primāri ir jāvērtē bērna intereses, kas var prevalēt pār bioloģiskā tēva tiesībām.

Publicēts žurnālā *Jurista Vārds* 2012. gada 4. septembrī

SENĀTS MAINA JUDIKATŪRU: TĒZES NOLĒMUMIEM, KUROS MAINĪTA SENĀTA PRAKSE

PRASĪJUMS PRET VALSTS IEŅĒMUMU DIENESTU
PAR PĀRMAKSĀTĀ NODOKĻA ATMAKSU
KĀ KOMERČĪLAS PRIEKŠMETS

Senāta Civillietu departamenta

2012. gada 25. aprīļa lēmums lietā Nr.SPC-1/2012

Nodokļu maksātāja publiski tiesisko prasījumu par pārmaksātā nodokļa samaksu pret nodokļu administrāciju nevar nodot citai personai un tāpēc saskaņā ar *Civillikuma* 1294. panta noteikumiem tas nevar būt par komerčķīlas priekšmetu.

PIETEIKUMA PAR JURIDISKA FAKTA KONSTATĒŠANU
IZSKATĪŠANAS PAKĻAUTĪBAS NOTEIKUMI

Senāta Civillietu departamenta

2012. gada 22. februāra spriedums lietā Nr.SK-88/2012

Juridiskā fakta konstatācija, kas attiecas uz publisko tiesību jomu, risināma administratīvajā, nevis vispārējās jurisdikcijas tiesā.

MAKSĀTNESPĒJĪGA UZŅĒMUMA DARBINIEKU
SUBJEKTĪVĀS TIESĪBAS VĒRSTIES AUGSTĀKĀ IESTĀDĒ
UN TIESĀ, JA MAKSĀTNESPĒJAS ADMINISTRĀCIJA
ATTEIKUSIES PIEŠKIRT LĪDZEKĻUS DARBINIEKU
PRASĪJUMU APMIERINĀŠANAI

Senāta Administratīvo lietu departamenta

2012. gada 22. jūnija lēmums lietā Nr.SKA-630/2012

1. Ņemot vērā Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 22. oktobra direktīvas 2008/94/EK un *Maksātnespējas likuma* mērķi aizsargāt **darbiniekus** to darba devēja maksātnespējas gadījumā, darbiniekiem piemīt subjektīvās publiskās tiesības saņemt izmaksu no garantiju fonda un tāpat arī prasījuma tiesības. Tādēļ nelabvēlīga iestādes lēmuma gadījumā darbiniekiem ir tiesības pašiem bez administratora starpniecības prasīt sev izmaksu no garantiju fonda.

2. Tas vien, ka likumdevējs paredzējis noteiktu kārtību, kādā sākotnēji Maksātnespējas administrācijā iesniedzami darbinieku prasījumi (proti, ka administratoram ir pienākums apkopot, pārbaudīt un iesniegt darbinieku prasījumus un darbiniekiem nav tiesību personīgi vērsties administrācijā), nevar ierobežot darbinieku tiesības vērsties augstākā iestādē un tiesā.

PIENĀKUMS MAKSĀT IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA
NODOKLI PAR ĪPAŠUMIEM, KAS BIJUŠI PERSONAS
ĪPAŠUMĀ ILGĀK PAR 12 MĒNEŠIEM; NODOKĻU
SANKCIJU SAMĒRĪGUMS VALSTS PĀRVALDES IESTĀDES
ILGSTOŠAS NEPAREIZAS PRAKSES GADĪJUMĀ

Senāta Administratīvo lietu departamenta

2012. gada 4. jūnija spriedums lietā Nr.SKA-28/2012

1. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis nav jāmaksā tikai no ienākumiem par tāda nekustamā īpašuma pārdošanu, kas

personas īpašumā bijis ilgāk par 12 mēnešiem, ja persona nekustamos īpašumus nav pārdevusi sistemātiski nolūkā gūt peļņu. Ja fiziskas personas darbības attiecībā uz nekustamo īpašumu atsavināšanu atbilst saimnieciskās darbības pazīmēm, tad likuma *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* 9. panta pirmās daļas 19. punkta „c” apakšpunkts neatbrīvo personu no pienākuma maksāt iedzīvotāju ienākuma nodokli.

2. Atbilstoši labai pārvaldībai, *Valsts pārvaldes iekārtas likuma* 10. panta septītajai daļai un arī likuma *Par Valsts ieņēmumu dienestu* 8. panta 4. punktam būtu tikai saprātīgi, ka Valsts ieņēmumu dienests, redzot sistemātiski nepareizu normas interpretāciju, kas noved pie nodokļu nemaksāšanas valsts budžetā, sniegtu savu viedokli par normas tulkojumu, jo vēlākā dienesta darbība nodokļu iekasēšanā skars nodokļu maksātājus.

3. Kļūdaina tiesību normas interpretācija nevar liegt valstij labot savas kļūdas, un valsts iestādes var atteikties no nepareizas prakses. Taču šādos gadījumos, it īpaši, ja prakse ir bijusi ilgstoša un plaši izplatīta, ir jāņem vērā, ka ar stabilas prakses maiņu būtiski tiek iedragāta sabiedrības uzticība tiesībām un tiesiskai drošībai.

4. *Valsts pārvaldes iekārtas likuma* 10. panta trešā daļa noteic, ka valsts pārvalde darbojas sabiedrības interesēs. Pie sabiedrības interesēm pieder arī samērīga privātpersonas tiesību un tiesisko interešu ievērošana. Visas sabiedrības interesēs ir saņemt noteiktos nodokļus, tādēļ pat nepareiza valsts nostāja nodokļa piemērošanas jautājumā vēlāk (bet likumā noteiktajos termiņos) nevar liegt valstij nodokli tomēr iekasēt. Savukārt nodokļu sankciju (nokavējuma naudas un soda naudas) aprēķināšana attiecīgo likuma *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* normu sarežģītības un dienesta un Finanšu ministrijas pasivitātes dēļ šādā situācijā būtu nesamērīga.

ATTEIKUMA SNIEGT INFORMĀCIJU, KAS SATUR VALSTS
NOSLĒPUMU, PĀRSŪDZĪBAS KĀRTĪBA

Senāta Administratīvo lietu departamenta

2012. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr.SKA-135/2012

1. Jautājumiem, kas saistīti ar valsts noslēpumu, tiesību normās ir paredzēta speciāla pārsūdzības kārtība. Iestādes lēmumu var pārsūdzēt Satversmes aizsardzības biroja direktoram, bet Satversmes aizsardzības biroja direktora lēmumu – ģenerālprokuroram. Minēto amatpersonu kompetencē ir pārbaudīt iestādes atteikuma pamatotību izsniegt valsts noslēpumu saturošu informāciju, tostarp vērtēt, vai konkrētajai pieprasītajai informācijai pamatoti noteikts valsts noslēpuma statuss.

2. Tā kā valsts noslēpums nav ierobežotas pieejamības informācija *Informācijas atklātības likuma* izpratnē, un iestādes atteikumam sniegt informāciju, kas pamatots ar pieprasīto ziņu piederību valsts noslēpumam, tiesību normās ir noteikta speciāla pārsūdzības kārtība, tiesai nav pamata vērtēt, vai iestāde kādai informācijai pamatoti noteikusi valsts noslēpuma statusu vai arī tās statuss bija nosakāms, ievērojot *Informācijas atklātības likumu*.

V STARPTAUTISKA KONFERENCE „NACIONĀLO AUGSTĀKO TIESU LOMA CILVĒKTIESĪBU AIZSARDZĪBĀ”

Aktualizējot nacionālo Augstāko tiesu lomu cilvēktiesību aizsardzībā, Augstākā tiesa sadarbībā ar Rīgas Juridisko augstskolu 2012. gada 2. maijā organizēja starptautisku konferenci augstāko tiesu tiesnešiem.

Konferencē piedalījās Latvijas, Igaunijas, Lietuvas un Polijas Augstāko tiesu tiesneši, Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) tiesneses Ineta Ziemeļe un Danute Jočiene (*Danutė Jočienė*), kā arī Satversmes tiesas tiesneši un Rīgas Juridiskās augstskolas mācībspēki.

Šajā Biļetenā publicējam konferences materiālus.

Dr.jur. Mārtiņš MITS

Rīgas Juridiskās augstskolas prorektors

DIALOGS STARP TIESĀM CILVĒKTIESĪBU AIZSARDZĪBAS KONTEKSTĀ

Idejai par konferences *Nacionālo augstāko tiesu loma cilvēktiesību aizsardzībā* rīkošanu ir jāpateicas Augstākajai tiesai. Lieki teikt, ka Rīgas Juridiskā augstskola ir priecīga līdzdarboties konferences rīkošanā, kuras atslēgvārdi ir *tiesas* un *cilvēktiesību aizsardzība*. Cilvēktiesības ir viens no augstskolas studiju virzieniem, kur tās iespējams apgūt, smēloties pieredzi no esošajiem un bijušajiem ārvalstu un Latvijas tiesnešiem. Augstskola ir viens no partneriem *Menu for Justice* pētniecības projektā, kurā ir iesaistītas vairāk nekā četrdesmit augstskolas un tiesnešu mācību centri no visām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Šī projekta ietvaros tiek apzināti šķēršļi vienotas Eiropas tieslietu kultūras veidošanai, kā arī apkopota Eiropas Savienības valstu labākā prakse, ar mērķi ieteikt labākos risinājumus tiesnešu apmācībā. Katru gadu augstskola rīko diskusiju par aktuālajiem cilvēktiesību jautājumiem Latvijā, kurā tiek analizēti Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmi Latvijas lietās. Minētās aktivitātes ilustrē augstskolas akadēmisko iesaisti un interesi jautājumos, kas tieši ir saistīti ar cilvēktiesību normu piemērošanu tiesās nacionālā un starptautiskā līmenī.

Īpašs gandarījums ir par to, ka augstskolas akadēmisko interesi daļa tik nopietns un cienijams partneris, kāda ir Augstākā tiesa. Tas arī ir loģiski, jo pienākums respektēt cilvēktiesības saista valsti kopumā un katru valsts institūciju atsevišķi, un tiesām šajā procesā ir īpaša nozīme. Cilvēktiesības caurauž ikvienu dzīves situāciju un iesniedzas katrā tiesību nozarē – civiltiesībās, krimināltiesībās, administratīvajās tiesībās un konstitucionālajās tiesībās. Tomēr ne vienmēr cilvēktiesību aspekti ir acīmredzami un pārkāpuma konstatēšana – vienkārša. Tiesneša darbā tas nozīmē tiesības identificēšanu, satura noskaidrošanu, pareizās metodoloģijas izvēli, lai secinātu, vai attiecīgās tiesību normas piemērošana noved pie cilvēktiesību pārkāpuma. Tas nebūt nav vienkāršs uzdevums, jo īpaši tad, ja lietas būtība pirmajā brīdī nemaz nešķiet saistīta ar cilvēktiesībām. Savukārt tiesneša atbildība ir liela un – pienākuma respektēt cilvēktiesības gadījumā – nereti ar publisku rezonansi.

Mūsdienu dinamiskajā pasaulē tiesneši nav izolēti no ārpusaules. Ikvienu personu var sūdzēties par cilvēktiesību pārkāpumiem augstākā un (vai) starptautiskā tiesā. No

cilvēktiesību aspektu iztirzāšanas nav iespējams izvairīties. Vienlaikus nacionālo tiesību aizvien pieaugošai atvērtībai starptautiskajiem procesiem ir liels praktisks labums. Proti, līdzīgas situācijas var būt jau risinātas citās tiesās, citās valstīs vai starptautiskās institūcijās. Šai ziņā starptautisko cilvēktiesību institūciju nolēmumi, jo īpaši Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse, ir īpaši noderīgs palīgīdzeklis tiesneša ikdienas darbā. Tā palīdz ne tikai noskaidrot Eiropas Cilvēktiesību konvencijā ietvertu tiesību saturu, principus un piemērošanas metodoloģiju, bet, kas ir īpaši noderīgi, tā parāda ceļu, kā atbilstīgi iztulkot un piemērot pašmāju tiesību normas.

Augstākajai tiesai ir īpaši svarīga loma cilvēktiesību aizsardzības procesā. Gan Latvijas Republikas Satversmes 92. pants, gan Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 13. pants norāda, ka cilvēktiesību pārkāpuma gadījumā ikvienam cilvēkam ir jābūt iespējai savas tiesības aizstāvēt. Tiesām tas nozīmē divkāršu pienākumu – pirmkārt, pārbaudīt to, vai cilvēktiesību pārkāpums jau nav noticis, otrkārt, raudzīties, lai tas netiktu izdarīts ar pašas tiesas darbību. Savukārt Augstākā tiesa ļoti bieži ir pēdējais glābējriņķis valstī. Veidojot vienotu izpratni par tiesību piemērošanu katrā tiesību nozarē, ar savu viedumu Augstākā tiesa isteno valsts pienākumu aizsargāt cilvēktiesības. Līdz ar Augstāko tiesu visbiežāk valsts garantētās aizsardzības iespējas ir izsmeltas un pēc tam atliek tikai starptautiskie tiesību aizsardzības mehānismi.

Nedrīkst aizmirst, ka starptautiskajām cilvēktiesību aizsardzības institūcijām ir tāds pats pienākums kā nacionālajām tiesām – nodrošināt cilvēktiesību aizsardzību. Turklāt standarti gan Eiropas Cilvēktiesību konvencijā, gan Latvijas Republikas Satversmē ir lielā mērā līdzīgi. Ir ļoti svarīgi apzināties, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir partneris kopējā pienākuma – nodrošināt cilvēktiesību aizsardzību – izpildē. Nedz Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir ieinteresēta cilvēktiesību pārkāpuma konstatēšanā, nedz Augstākā tiesa ir ieinteresēta, lai Eiropas Cilvēktiesību tiesa pārkāpumu konstatē. Gluži otrādi – abu tiesu darbība ir vērsta uz to, lai pārkāpums tiek novērsts valsts ietvaros nacionālajās tiesās. Ne velti 2005. gadā Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzsāka ikgadējo semināru ciklu ar nosaukumu *Dialogs starp tiesnešiem*. Šajos semināros tiesneši

no 47 dalībvalstu konstitucionālajām un augstākajām tiesām un Eiropas Cilvēktiesību tiesas cenšas rast vienotu izpratni par tik komplicētiem jautājumiem kā, piemēram, dalībvalstu rīcības brīvība Eiropas Cilvēktiesību konvencijas standartu istenošanā vai Eiropas Cilvēktiesību tiesas uzraudzības robežas.

Dialogs starp tiesām ir pamattēma, kas caurauž šo konferenci. Tas ir attiecināms uz pirmo diskusiju bloku par Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Savienības tiesas mijiedarbību, uz otru diskusiju bloku par Lietuvas, Polijas un Igaunijas augstāko tiesu pieredzi Eiropas Cilvēktiesību konvencijas kontekstā, un arī uz trešo diskusiju bloku par Latvijas Republikas Augstākās tiesas pieredzi un sadarbību ar Satversmes tiesu. Faktiski dialogs starp tiesām izkristalizējas divos vienlīdz svarīgos līmeņos – starp nacionālajām tiesām un Eiropas Cilvēktiesību tiesu, kā arī starp vispārējās jurisdikcijas tiesām un Satversmes tiesu.

Tradicionāli lielāka uzmanība tiek veltīta pirmajam līmenim. Kā rāda spriedums lietā *Lavents pret Latviju*, kurā Eiropas Cilvēktiesību tiesa nepiekrīta Augstākās tiesas sniegtajam likuma tulkojumam, šai diskusijai Latvijā ir sena vēsture. Bet nedrīkst nenovērtēt arī otra līmeņa nozīmi. Raugoties šauri no attiecīgās tiesību nozares procesuālo noteikumu viedokļa, prasība vai pieteikums var tikt noraidīts. Tas var novest pie situācijas, kad cilvēkam nav pieejama tiesa un līdz ar to kopumā netiek nodrošināta iespēja aizstāvēt savas tiesības. Tas savukārt var novest pie pārkāpuma konstatācijas starptautiskā cilvēktiesību institūcijā. Ņemot vērā valsts kopējo pienākumu cilvēktiesību aizsardzībā, un tiesu institūcijām savstarpēji sadarbojoties, nosakot, kuras tiesību nozares ietvaros vai kuras tiesu institūcijas līmeni (vispārējās jurisdikcijas tiesas vai Satversmes tiesa) panākams risinājums, tādās situācijās ir iespējams novērst. Turklāt negaidot pārkāpuma konstatāciju starptautiskā līmenī.

Noslēgumā jāsaka, ka šī ir pirmā starptautiska līmeņa konference Latvijā, kurā, ņemot par atskaites punktu Augstāko tiesu, tiek veidots dialogs ar Eiropas Cilvēktiesību tiesu un Satversmes tiesu. Kā rāda pieredze, visupirms ir jābūt vēlmei dialogā iesaistīties. Šāds dialogs ir nebeidzams process, un caur nolēmumiem un profesionālām diskusijām tas ir jātur!

1. DAĻA

EIROPAS CILVĒKTIESĪBU ARHITEKTŪRA

MODERATORS MĀRTIŅŠ MITS

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs (no kreisās) kopā ar konferences 1. daļas moderatoru Mārtiņu Mitu un lektoriem Inetu Ziemeli, Pīteru Gjortleru (Peter Gjortler) un Danuti Jočieni (Danutė Jočienė)

Konferences klausītāji

Ph.D. Ineta ZIEMELE

Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnese, 2. sekcijas prezidente,
Rīgas Juridiskās augstskolas profesore

VON HANNOVER LIETA NR.2 UN EIROPAS TIESU DIALOGS UN TIESU KULTŪRA

I. IEVADS

Ievadā būtu jāpiemin tie divi galvenie iemesli, kāpēc es izraudzījos šo tēmu šai konferencē. Pirmais iemesls ir tas, ka praksē līdzsvarot vārda brīvību un personas goda un cieņas aizsardzību jeb privātuma tiesību līdzsvarošana civiltiesiskajā tiesvedībā ir sarežģīts un bieži vien arī subjektīvs process. Tātad tās ir smagas lietas. Otrais iemesls – tāpēc, ka Latvijā tiesneši paši saskārušies ar *Von Hannover* lietu un mēģinājuši piemērot *Von Hannover* Nr.1 spriedumu konkrētos gadījumos. Varētu arī pieminēt zināmā mērā atvasinātu iemeslu minētās tēmas izvēlē, kas ir saistīts ar to, ka *Von Hannover* lietā Nr.1, kā droši vien atceraties, Vācijas konstitucionālā tiesa samērā asi reaģēja uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) spriedumu pirmajā lietā 2004. gadā un izcēlās neliels, ja tā varētu teikt, konflikts starp abām tiesām. Līdz ar to arī viena no galvenajām tēmām kontekstā ar *Von Hannover* lietu Nr.1 un Nr.2 ir tieši jautājums par tiesu dialogu, kuru jau iepriekšējie runātāji ieskicēja.

Augstākās tiesas priekšsēdētājs pareizi atzīmēja, ka ir virkne sagādīšanos šīs konferences priekšvakarā. Viena no tām ir arī 2012.gada 7.februārī ECT pasludinātais spriedums lietā *Von Hannover* pret Vāciju Nr.2, kas, kā es par to arī runāšu, ir jāsasa kontekstā ar šajā pašā dienā pasludināto vēl vienu Lielās palātas spriedumu – *Axel Springer AG pret Vāciju*.

II. VON HANNOVER PRET VĀCIJU NR.2 - FAKTI

Vispirms ir nepieciešams iepazīstināt ar *Von Hannover* lietas Nr.2 apstākļiem. Tātad šajā lietā runājam par trīs fotogrāfijām, kurās ir redzama Monako princese Karolīna Von Hannover. Par katru no šīm fotogrāfijām Vācijā tika ierosināta civilā tiesvedība pret mediju, kas publicēja šīs trīs fotogrāfijas, kuras savukārt ilustrēja konkrētu rakstu, saistītu ar princesi vai Monako prinča ģimeni. Ir viens būtisks fakts, kas ir jāņem vērā, proti, likums, kas attiecās uz šo civilo tiesvedību, bija Vācijas autortiesību likums, kas nosaka, ka personas attēls var tikt izplatīts tikai ar šīs personas piekrišanu, ja vien tas neattiecas sabiedriskās dzīves situācijas un neiejaucas personas legītimajās interesēs. Tātad izņēmumi no piekrišanas normas ir iespējami, ja tas ir būtisks sabiedriskās dzīves pasākums, un no samērīguma viedokļa, ņemot vērā, cik daudz, teiksim, šī publikācija iejaucas personas legītimajās interesēs.

Kādas bija šīs fotogrāfijas? Pirmā fotogrāfija – princese ziemas brīvdienās slēpošanas atpūtas centrā vienkārši atpūšas. Bet raksts, kuram šī fotogrāfija tika pievienota, bija par tēvu, tātad bijušā Monako valdnieka, veselības stāvokli un par to, kā viņa bērni viens pēc otra ir kopā ar tēvu šādā situācijā. Patiesībā ļoti sirsnīgs raksts, bet arī ar nopietnu informācijas devu. Otrā fotogrāfija ir vienkārši par to, kā princese pastaigājas brīvdienā laikā, par ko arī ir neliels raksts. Trešā fotogrāfija – princese ir nofotografēta slēpošanas trasē,

pacēlājā, bet raksts ir par slaveno Monako rožu balli, kuru parasti ievada karaliskās ģimenes vecākā meita.

Kas notiek ar šīm trijām fotogrāfijām? Pirmās instances tiesa piekrita princeses prasībai aizliegt publicēt minētās fotogrāfijas. Pamatojot ar to, ka nebija saņemta personu piekrišana, un pat, ja likumā noteiktais izņēmums attiektos uz šīm publikācijām, ir neapšaubāmi notikusi iejaukšanās personas legītimajās interesēs jeb ir noticis privātuma aizskārums. Apelācijas instance daļēji piekrita pirmās instances tiesas spriedumam, norādot, ka nevar principā liegt preseī publicēt fotogrāfijas, kas ir uzņemtas publiskā vietā, kur princese ir daudzu citu cilvēku vidū. Sabiedrībā atpazīstamu cilvēku fotogrāfiju publicēšana var arī nebūt saistīta ar tiem oficiālajiem pienākumiem, kas šiem cilvēkiem būtu jāpilda.

Vadoties no šādas argumentācijas, apelācijas instance nolēma fotogrāfijas nošķirt. Pirmās fotogrāfijas publicēšana tika pieļauta, bet divu pārējo fotogrāfiju publikācija netika pieļauta.

Kasācijas instance akceptēja, ka attiecībā uz pirmo fotogrāfiju, kas pavadīja būtisku rakstu par princeses tēva veselības stāvokli, tik tiešām publikācija ir pieļaujama un piekrita apelācijas instancei, ka attiecībā uz pārējām divām fotogrāfijām samērīguma princips privātuma aizsardzībā būtu pārkāpts, ja publikācija tiktu pieļauta, ievērojot kontekstu, kurā fotogrāfijas parādījās. Lūk, tādi bija aptuveni *Von Hannover* lietas Nr.2 apstākļi, kā tos skatīja un analizēja Vācijas tiesu instances.

III. JAUNA PIEEJA?

Līdz ECT spriedumam *Von Hannover* lietā Nr.1 Vācijas tiesu praksē bija atšķirīga pieeja, ja salīdzina ar tiesu analīzi iepriekš aprakstītajās situācijās. Varētu teikt, ka būtībā šī pieeja bija par labu vārda brīvības principam tajā ziņā, ka vācu tiesas parasti pieļāva, ka tomēr prese var publicēt daudz un dažāda tipa fotogrāfijas ar sabiedriski pazīstamām personām. *Von Hannover* Nr.2 lietā kasācijas instance pateica, ka, ņemot vērā *Von Hannover* Nr.1 spriedumu, vajadzētu līdzsvarot vārda brīvību un privātuma tiesības.

Pirmkārt, kasācijas instance norāda, ka Vācijas tiesu prakse pēc *Von Hannover* Nr.1 lietas ir kļuvusi niansētāka attiecībā uz līdzsvara meklēšanu starp dažādām interesēm.

Otrām kārtām, un kas ir būtisks princips, sabiedrībā pazīstamiem cilvēkiem nepazūd viņu tiesības uz privātās dzīves aizsardzību jeb privātuma tiesības. Tādējādi ir aizliegta jebkāda automātiska fotogrāfiju publicēšana un darbojas piekrišanas iegūšanas norma, ja vien fotogrāfija neatspoguļo nozīmīgu sabiedrisku notikumu un ja vien šī fotogrāfija nesniedz informāciju. Bet interesanti ir aizdomāties, par kādu informāciju tad ir runa. Šeit tiesa atzīst, ka informācija var būt arī izklaidējoša rakstura publikācija.

Tomēr tālāk kasācijas instance apstājas pie principa, kas ir izkristalizējies Vācijas tiesu praksē un ko gala rezultātā *Von Hannover* lietā Nr.2 Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina kā pareizu un no kura vajadzētu smelties arī zināmas atziņas. Kasācijas instance pasaka, ka vienmēr, arī tad, ja personas tiek uzskatītas par publiski atpazīstamām un publiskām personām, tomēr jāuzdod jautājums – vai informācijas sniegšana par šīm personām palīdz diskusijai sabiedrībā, tātad uzsvārs ir uz tādu informāciju, kas sekmē diskusiju. Un vai šī informācija, kas var būt arī, kā teicu, izklaidējoša, tomēr sekmē kādu diskusiju. Var būt dažāda rakstura izklaidējoša informācija: var būt vienkārši izklaidējoša informācija, kura apmierina mūsu cilvēcisko ziņkārību par otru cilvēku, bet ir izklaidējoša rakstura informācija, kas rosina domāt. Tātad arī šajā izklaidējošajā informācijā tomēr ir dažādi līmeņi.

Līdz ar to dzeltenā prese Eiropā tomēr ir ielikta noteiktā tiesiskā ietvarā. Tai ir jāpievērš uzmanība, vai fotogrāfijas neaizskar personu privātuma tiesības. Kā to konstatēja kasācijas instance – arī sabiedrībā pazīstamām personām ir tiesības uz savas privātās dzīves aizsardzību.

Interesanti ir pievērst uzmanību vēl vienai dimensijai šīs lietas kontekstā. Kasācijas instance bija nopietnas dilemmas priekšā, jo tai būtībā bija jāatzīst, ka tā tiesiskā situācija, kas dominēja Vācijā uz *Von Hannover* Nr.1 lietas laiku, bija nepareiza no cilvēktiesību viedokļa. Neskatoties uz delikāto situāciju, kasācijas instance to atzina un konstitucionālā tiesa to apstiprināja, pasakot, ka ir noteikti jauni principi, kas attiecas uz vārda brīvības un privātuma aizsardzības līdzsvara meklēšanu. Interesanti, ka Vācijas tiesas nesaka, ka iepriekšējā pieeja ir novecojusi vai tiek noraidīta, bet vienkārši nosaka jaunus principus, kas ir nākuši klāt tiesu praksē.

IV. NACIONĀLO TIESU ANALĪZES VĒRTĪBA UN TIESU DIALOGS

ECT spriedums piedāvā ļoti detalizētu Vācijas tiesas argumentācijas pārstāstu, kas ir atrodams sprieduma faktu sadaļā plašā izvērsumā. Kā pamatprincips, kuru tiesas skaidri pateica, ir jāatzīmē tas, ka brīvdienas ir populāru personu privātā lieta *par excellence*. Attiecībā uz otro un trešo bildi, kas vai nu vienkārši rādīja princesi pacēlājā, vai runāja par balli, bet fotogrāfija rādīja viņas jauno slēpošanas tērpu, ja tiešām ir nepieciešams publicēt tādu informāciju, tad ir nepieciešama šīs personas piekrišana, kā to nosaka Vācijas likums. Konstitucionālās tiesas viedoklis, kas ir atspoguļots sprieduma 43. - 45. punktā, patiesībā ir ļoti interesants gan pēc būtības, gan no ECT izvēlētas metodes, kā atspoguļot šo viedokli. Ņemot vērā Latvijas diskusiju par to, ka varbūt ir jāorientējas uz pilnu konstitucionālo sūdzību, šo piemēru vajadzētu analizēt un modelēt, kā tāda sistēma varētu izskatīties Latvijā un kā to varētu uzņemt ECT. Savukārt *Von Hannover* lietas Nr.2 kontekstā ir interesanti šajos punktos iedziļināties, kā Vācijas konstitucionālā tiesa reaģēja uz ļoti fundamentālu apelācijas un kasācijas instances darbu ārkārtīgi delikātā situācijā, kad, kā jau biju minējusi, *Von Hannover* Nr.1 lietas kontekstā tika apstrīdēti Vācijā izveidoti, patiesībā ļoti pamatoti kritēriji, kuriem ECT tomēr nepiekrīta.

Konstitucionālā tiesa ievieš tādu jēdzienu kā *atbilstība konstitūcijai* (46. punkts), pasakot, ka kasācijas instances, pareizāk sakot, apelācijas instances radītie kritēriji interešu līdzsvara meklēšanai ir atbilstoši konstitūcijai. Šis jēdziens angļu valodā ir tulkots spriedumā kā *constitutionally objectionable*. Patiesībā tā jēga ir, ka tikpat labi varēja būt arī

citi kritēriji, kuri arī varētu būt atbilstīgi konstitūcijai kopumā. Tā ir izdomas brīvība. Konstitucionālā tiesa neies, ja tā varētu teikt, *skaidīt matus*. Konstitucionālā tiesa apskatās – jā, tas var darboties, jo visas intereses tiek ņemtas vērā. Tas, kā Vācijas tiesas savu kompetenču ietvaros atrisināja virkni jautājumu, kurus *Von Hannover* Nr.2 lieta pacēla, ir vērtīgs tiesu sadarbības un dialoga piemērs, kura rezultātā kopumā ir iegūts risinājums tiesību aizsardzības problēmai, kas patreizējai Eiropas vērtību skalai ir atbilstīgāks.

Protams, ir virkne citu nianšu. Piemēram, Konstitucionālā tiesa piebilst, ka fotogrāfijas ir uzņemtas apstākļos, kur konkrētā persona ir ļoti neizdevīgā situācijā. Piemēram, ja paparaci visu laiku seko personai un pēkšņi ir mirklis, kad tai personai vairs nav kur slēpties, vai arī, ja bilde ir uzņemta ar slēptām kamerām. Šie ir apstākļi, kas jāņem vērā, kādā veidā pie fotogrāfijas žurnāls ir nonācis. Jāpiezīmē, ka arī Vācijas valdība procesā Cilvēktiesību tiesā paskaidroja, ka patiesībā pierādījumu nasta nacionālajā tiesvedībā ir mainījusies, ka tas ir medijs, kuram ir jāpierāda, kāpēc tomēr ir nepieciešams publicēt fotogrāfiju, kas ir acīm redzami saistīta ar privātu pasākumu.

Vēl viens aspekts, kas ir saistīts ar Eiropas Padomes valstu valdību Braitonas konferenci un kas arī ir dialoga forma. Vācijas valdība procesā tomēr kārtējo reizi uzsvēra (un tas bija iemesls, kāpēc bija tāda nepatika Vācijā pret *Von Hannover* Nr.1 spriedumu) dažādo interešu līdzsvarošanu kā iekšējā izvērtējuma procesu, kas ir ļoti cieši saistīts ar katras sabiedrības morāli, kultūru un skatījumu uz privātuma vērtību. Te var uzdot jautājumu, kāda, piemēram, vērtība ir tiesībām uz privāto dzīvi Latvijā un kāda ir vērtība Vācijā un citās kultūrās. Vācijas valdība arī uzsver, ka ECT katru reizi jau šo nacionālā līmenī noteikto līdzsvaru nevar pārskatīt. Faktiski ECT pārvērstos par apelācijas instanci. ECT neapšaubāmi sniedz atbildi šim viedoklim.

V. ECT KOPSAVILKUMS

Kādi ir Eiropas Cilvēktiesību tiesas kritēriji, kurus tā akceptēja, gan skatoties konkrēti šo lietu, gan ņemot vērā visu savu judikatūru jautājumos par vārda brīvību un privātumu?

Pirmais – privātuma tiesībām un vārda brīvībai ir vienāds svars. Nav hierarhisko attiecību.

Otrais – ir jāanalizē, kāds publikācijai ir ieguldījums publiskajā diskusijā.

Trešais – publiskā diskusija var būt arī par nepolitiskiem jautājumiem, lai arī tas izriet no tiesas judikatūras, piemēram, jautājums par valsts prezidenta laulības grūtībām nav priekšmets, kuru tiesa ir atzinusi par publiskas diskusijas vērtu. Te var likt tādu nelielu atsauciti un salīdzināt, kā vārda brīvība darbojas, piemēram, Amerikas Savienotajās Valstīs un Eiropā attiecībā uz valsts prezidentiem, viņu laulību problēmām. Tās ir pilnīgi atšķirīgas lietas, kultūru atšķirības.

Ceturtais – ir jānovērtē personas atpazīstamība. *Axel Springer* lieta ir ļoti labs paraugs, kā vērtējams, kas ir sabiedrībā atpazīstama persona. Šajā lietā arī apstiprinās princips, jo atpazīstamāka persona, jo proporcionāli samazinās šīs personas privātuma tiesības, un ar to ir jāreķinās, ja esi aktieris vai cita publiska persona.

Neapšaubāmi, tiesa vēlreiz atkārt, ka politiķi un valsts darbinieki ir īpaša kategorija. Neskatoties uz to, ka tiesa to atzīst, protams, ir pilnīgi iespējams, ka sabiedrībā ir lielāka interese par citām personām, nevis par politiķiem un valsts amatpersonām. Bet, ņemot vērā demokrātijas procesu raksturu, politiķus var un vajag kritizēt un rādīt, ko viņi dara.

Ir jāņem vērā arī personas uzvedība, pirms viņa/viņas attēls ir iegūts, tātad pirms fotografēšanas. Piemēram, ja šī persona ir uzaicinājusi presi, ir vēlējusies sadarboties, vēlējusies kļūt publiska, tas, protams, ir jāņem vērā šī līdzsvara meklēšanā. Ir jāņem vērā, kā jau minēju, kādā kontekstā, kādiem paņēmieniem šis attēls ir iegūts, un arī to, kāda būs šī attēla izplatība – vai tālāk attēls tiks publicēts internetā, pārdots citiem medijiem utt. Ir jāņem vērā, vai ir speciāls nacionālais likums, ko paredz tradīcijas, vai tā ir bijusi slēpta vai uzbāzīga fotografēšana. Neapšaubāmi, viss ECT spriedums, arī tā virsraksti, jau parāda nepieciešamos analīzes pieturas punktus.

Tādējādi lietā *Von Hannover* Nr.2, ņemot vērā dialogu starp Vācijas Konstitucionālo tiesu un Eiropas Cilvēktiesību tiesu, ECT tiešām piestrādāja pie tā, lai skaidrāk izteiktu minētos kritērijus. Zinu, ka tiesneši, kam nācās piemērot *Von Hannover* Nr.1, saskārās ar zināmām grūtībām. Domāju, ka *Von Hannover* Nr.2 patiesībā nāk talkā potenciāli salīdzināmām lietām. Talkā var nākt sprieduma 120. punktā ietvertā analīze un definīcija par to, kas tad ir publiska persona. Tā varbūt nedaudz atšķiras no Vācijas kasācijas instances analīzes, bet kopumā ECT to pieņēma un uzsvēra šo ļoti pamatīgo, dziļo vērtējumu, ko veica nacionālās tiesas, ka visās instancēs tika piesaukta virkne Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu.

VI. SAISTĪBA AR AXEL SPRINGER LIETU

Sākumā abi pieteikumi bija kopā vienā tiesvedībā, bet vēlāk tos izdalīja divās atsevišķās lietās. Taču, kā jau minēts, abi spriedumi tomēr jālasa kopā, jo kopā tie veido vienu kopīgu bildi. *Axel Springer* lieta skāra pazīstamu filmu aktieri Vācijā, kurš tika tiesāts par kokaina lietošanu. Aktieris prasīja apturēt vairākus rakstus, kuros viņa vārds tika minēts un klāt bija pielikta viņa fotogrāfija, kā arī aizliegt jebkādu pārpublicēšanu. Interesanti, ka šajā lietā tiesas visās instancēs, ieskaitot Konstitucionālo tiesu, akceptēja aktiera prasību nepublicēt šo fotogrāfiju un vārdu un, lai arī nenoteica administratīvo sodu, pēdējā instancē konkrētajiem *Axel Springer* medijiem bija jāsamaksā tiesāšanās izdevumi.

Var salīdzināt argumentus. Tātad nacionālās tiesas sākotnēji teica, ka aktieris nav gluži publiska persona. Apelācijas instance gan šo pirmās instances argumentu noraidīja. Tad tiesa teica, ka patiesībā nelielas devas kokaina lietošana nav nopietns noziedzīgs nodarījums un līdz ar to tas nav tādas sabiedriskās apspriešanas vērts jautājums, lai arī kā aktieris viņš bija tēlojis ļoti populāru policijas inspektoru Vācijas seriālā, kuru visi zina. Vēlākās stadijās tiesa mēģināja nošķirt tēlu, ko viņš spēlē filmā, no aktiera kā cilvēka un viņa privātās dzīves jautājumiem un teica, ka arī kā privātai personai viņam jābūt labam piemēram jaunai paaudzei un sabiedrībai kopumā.

Jāuzsver, ka Lielajā palātā *Von Hannover* lieta Nr.2 bija par 8. pantu, bet *Axel Springer* lieta bija par 10. pantu. *Axel Springer* ir medijs, kurš uzskatīja, ka ir notikusi iejaukšanās vārda brīvībā. Interesanti, ka kritēriji 10. panta piemērošanai šeit ir precīzi tie paši, kā tos uzskaitīju *Von Hannover* lietas kontekstā, bet *Axel Springer* lietā ECT konstatēja pārkāpumu. Lai arī faktu limeni ir dažas nianšes, piemēram, nebija skaidrs, no kurienes žurnālists vispār bija ieguvis informāciju, ka šis aktieris ir aizturēts. Neskaidrs bija arī laika jautājums: vai prokurora paziņojums jau bija, vai žurnālists bija nopublicējis rakstu pirms tam, un neapšaubāmi arī tas,

ka medijs bija publiskojis vārdu. Bet tik un tā, skatoties uz pašu analīzi, tiesa izgājusi cauri tiem pašiem kritērijiem: cik atpazīstama ir persona, kādā kontekstā fotogrāfija ir iegūta utt.. Tiesa konstatēja, ka nacionālo tiesu analīze bijusi neatbilstoša jautājumā par to, vai ir runa par sabiedrībai būtisku jautājumu, secinot, ka sabiedrībai bija interese zināt par radušos situāciju ar kopumā atpazīstamu sabiedrisku personu. Tādējādi ECT secināja, ka nacionālo tiesu izvēle nosliekties par labu aktiera privātumam bija nesamērīgs vārda brīvības ierobežojums konkrētās situācijas kontekstā.

Kopsavilkumā, kā jau minēju, abi spriedumi ir vērtīgi, jo tiešām šoreiz dod samērā precīzas norādes, kā risināt vārda brīvības un goda un cieņas aizskāruma konfliktus. Es aicinātu visas klātesošās Augstākās tiesas šos spriedumus pārtulkot vai iniciēt, lai valdības to izdara. Šie divi spriedumi veido tādu nelielu rokasgrāmatu lietu kategorijā, kas ir diezgan sarežģīta.

VII. TIESU DIALOGS UN MODERNĀS TIESAS KULTŪRA

Ir interesanti pavērot, kā ECT rīkojas situācijā, kuru jau ieskicēju, proti, ka *Von Hannover* Nr.1 spriedums radīja zināmu konfliktu starp Vācijas tiesām un ECT. Pēc minētā sprieduma notika nepārtrauktas tiesu tikšanās, lai varētu saprast viens otra argumentus. Šī dialoga rezultātā ir attīstīties privātuma nozīmes vērtējums Vācijā. Vācijas tiesu argumentācija kļuvusi niansētāka, un ECT varēja to novērtēt un atzīmēt kā pozitīvu praksi. Tas nebūt nenozīmē, ka ECT ir pateikusi, ka interešu līdzsvarošanas gadījumos ECT vispār lietas neskatis. *Axel Springer* lieta parāda, ka ir un būs ko darīt. Līdz ar to šie divi spriedumi jālasa kopā. *Von Hannover* Nr.1 lietas izraisītās debātes ir normāla parādība – nevienam nepatīk, ka kādam viedoklim, kas izteikts nolēmuma formā, nākamā instance atļaujas nepieņemt. Tas attiecas gan uz Augstāko tiesu, gan Konstitucionālo tiesu, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesu. Tā tomēr ir pilnīgi normāla situācija un nevajadzētu šādos gadījumos ierauties sevī, bet ir jāļaujas diskusijai.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, manuprāt, aicina uz dialogu – gan divpusēju, gan daudzpusēju. Atsevišķi nacionālo tiesu kolēģi ir bijuši uz ECT gada atklāšanas ceremoniju. Tiesu dialogs ir ārkārtīgi svarīgs, un šāda tiesu kultūra ir jāveido un jāaudzina. Manuprāt, Latvijā tas ir ļoti svarīgi, jo mazākās jurisdikcijās ir ļoti svarīgi attīstīt tiesu dialoga kultūru un pret padarīto attiekties ar cieņu, bet viedokļu atšķirību diskutēt. Katrā ziņā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesai tas nav nācis viegli. Var nepieņemt, bet vismaz mēģināt saprast to domu gājieni, kas ir aiz katra nolēmuma. Šis saprašanās mēģinājums ir jāveido ar domu, ka iepriekšējā instance arī ir vēlējusies izdarīt visu pareizi un labi.

Tiesu dialogs ir ārkārtīgi svarīgs, jo Eiropas modernajā sabiedrībā mēs esam izteikti uz tiesām orientētas sabiedrības. Mums ir izteikta tendence strīdus pārnest uz tiesām, un līdz ar to sadarbība un savstarpējā cieņa dažādu tiesu instanču starpā ir ārkārtīgi svarīga. Tas nenozīmē, kad nedrīkst novērst kļūdas augstākās instancēs, bet ir svarīgi, kā to dara. Kādā formā to dara, kādiem vārdiem to dara, – pie tā ir jāstrādā. Līdz ar to es liktu priekšā tādu tēmu kā Eiropas moderno tiesu kultūras jautājumu. Tas ir tiesas kā ļoti svarīgas demokrātiskās sabiedrības institūcijas kultūras jautājums. Tas ir Augstākās tiesas kultūras jautājums, Satversmes tiesas, Eiropas Cilvēktiesību tiesas jautājums. Mēs tikai tagad, faktiski pēdējos gados, esam sākuši par to domāt.

Dr. iur. Danute JOČIENE (*Danutė Jočienė*)

Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnese, 2. sekcijas viceprezidente,
bijusi Viļņas Universitātes Juridiskās fakultātes asociētā profesore

KONVENCIJAS SISTĒMAS SUBSIDIARITĀTE LIETAS *L. PRET LIETUVU* KONTEKSTĀ

1. PRIEKŠVārds

Sirsniīgi pateicos Latvijas Augstākajai tiesai par laipno ielūgumu uz konferenci. Nepastarpināts dialogs starp Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnešiem un vietējo tiesu tiesnešiem ir īpaši apsveicams efektīvas sadarbības veids cilvēktiesību aizsardzības jomā kā vietējā, tā arī starptautiskajā mērogā. Vēlos uzsvērt, ka saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju (turpmāk – Konvencija) vispirmām kārtām vietējās iestādes, jo īpaši tiesas, ir atbildīgas par to, lai nodrošinātu pamattiesību un brīvību ievērošanu valstiskā līmenī. Tādēļ to uzdevums ir atrast nepieciešamos līdzekļus cilvēktiesību pārkāpumu novēršanai valsts iekšienē.

Šodien es runāšu par Konvencijas sistēmas subsidiaritāti lietas *L. pret Lietuvu* kontekstā, kas ir izraisījusi interesantas diskusijas par juridisko aktivismu/tiesas rīcības brīvību, iespējamo rīcību ārpus likuma pilnvarām, vēl vairāk – vietējās likumdevēja varas ietekmēšanu.

Būdam Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnese, ievērošu tiesnešu ētikas principus, neatklājot konfidencialu informāciju, kas attiecas uz apskatāmo tematu.

2. KONVENCIJAS SISTĒMAS SUBSIDIARITĀTE

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – Tiesa, Strasbūras tiesa vai ECT) ir viena no galvenajām Eiropas Padomes organizācijām, kas izveidota 1949. gadā un ir starptautiska reģionāla organizācija. Galvenais Eiropas Padomes mērķis ir cilvēka pamattiesību veicināšana un aizsardzība, kā arī tiesiskuma stiprināšana¹. Tiesa ir starptautiska tiesu iestāde, kas atbilstoši Konvencijas 34. pantam galvenokārt izskata individuālus pieteikumus. Konvencijas sistēmu, kas tika izveidota 1950. gadā, sākotnēji veidoja divas institūcijas: kvazi-tiesa – Komiteja un Tiesa; minētās institūcijas darbojās līdz 1998. gadam, kad stājās spēkā Protokols Nr.11, ar kuru Komiteja tika likvidēta. Pamatojoties uz Konvencijas 19. pantu ar turpmākajiem grozījumiem, kas veikti saskaņā ar Protokolu Nr.11, tika izveidota pastāvīga Eiropas Cilvēktiesību tiesa, kuras uzdevums ir nodrošināt dalībvalstu uzņemto saistību ievērošanu saskaņā ar Konvenciju.

Konvencijas 46. pants paredz Tiesas spriedumu saistošo spēku – dalībvalstīm ir jāizpilda Tiesas spriedumi lietās, kurās tās ir iesaistītas kā puses.

Dalībvalstis un Tiesa atbilstoši subsidiaritātes principam kopīgi uzņemas atbildību, lai nodrošinātu efektīvu Konvencijas piemērošanu. Tomēr, neraugoties uz subsidiaritātes principu,

uz kuru balstīta visa Konvencijas sistēma, lielais Strasbūrā izskatāmo lietu skaits (jo īpaši atkārtoti izskatāmo) liek apšaubīt Konvencijas sistēmas efektivitāti un uzticamību. Līdz ar to rodas jautājums, kas būtu darāms, lai nodrošinātu Konvencijas sistēmas efektivitāti nākotnē. Šo jautājumu dalībvalstis ļoti nopietni apsprieda 2010. gada februārī Interlakenā, ministru konferencē par ECT nākotni, kur tika pieņemta Interlakenas deklarācija un izstrādāts rīcības plāns². Tāda pati diskusija turpinājās Izmiras konferencē 2011. gada aprīlī un Braitonas konferencē 2012. gada aprīlī³. Braitonas konferences deklarācija vēlreiz paredz dalībvalstīm ieviest efektīvus līdzekļus pārkāpumu novēršanai valstiskā līmenī; turklāt valstu tiesām un tribunāliem, izskatot lietas un sagatavojot spriedumus, jāņem vērā Konvencija un Tiesas prakse⁴.

Statistikas dati skaidri apliecina, kādēļ ir jāveicina Konvencijas sistēmas efektivitāte.

2011. gada beigās Strasbūras tiesā bija vairāk nekā 151 600 nozīmēto un neizskatīto lietu. 26,6% lietu vērstas pret Krieviju, 10,5% lietu attiecināmas uz Turciju, 9,1% – uz Itāliju un 8,1% uz Rumāniju, kas kopā veido vairāk nekā pusi (54,3%) no Tiesā izskatāmo lietu skaita. Pieskaitot arī pret Ukrainu (6,8%) un Serbiju (4,5%) vērstās lietas, pret sešām nosauktajām valstīm izskatāmās lietas veido gandrīz divas trešdaļas (65,6%) no visām izskatāmajām lietām⁵. Līdz 2011. gada beigām izskatīšanu Strasbūras tiesā gaidīja 586 lietas pret Lietuvu un 552 lietas pret Latviju⁶.

Latvijas un Lietuvas situācija šķiet līdzīga. Kopumā lietās pret Latviju ir pieņemti 57 spriedumi, 47 no tiem konstatējot vismaz vienu pārkāpumu un septiņās lietās pārkāpumus nekonstatējot. Lietās pret Lietuvu ir pieņemti 75 spriedumi, no tiem 61 gadījumā tika konstatēts vismaz viens pārkāpums,

² <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/The+Court/Reform+of+the+Court/Conferences/>

³ Turpat.

⁴ “7. Pilnīga Konvencijas īstenošana nacionālā līmenī prasa dalībvalstīm veikt efektīvus pasākumus, lai novērstu pārkāpumus. Visām tiesību normām un procedūrām jābūt formulētām un visām valsts amatpersonām jāpilda savi pienākumi tā, lai palīdzētu pilnībā īstenot Konvenciju. Dalībvalstīm arī jāparedz veids, kādā var tikt lūgts atļūdzināt zaudējumus (kaitējumu), kas nodarīts, pieļaujot Konvencijas pārkāpumu. Valstu tiesām un tribunāliem jāņem vērā Konvencija un Tiesas prakse. Kopumā šiem pasākumiem vajadzētu samazināt Konvencijas pārkāpumu skaitu. Tie samazinātu arī Tiesā iesniegtu pamatoto pieteikumu skaitu, tādējādi palīdzot atvieglot tās darba slodzi”. Sk. arī Eiropas Padomes Ministru padomes komitejas interneta mājaslapu par Braitonas konferenci: http://www.coe.int/t/dgi/brighton-conference/Documents/default_en.asp

⁵ ECT gada pārskats, Eiropas Padome, 2011, 13.lpp.

⁶ Turpat, 152.lpp.

¹ A. H. Robertson. *Human Rights in Europe. 2-nd ed.* (Manchester University Press, 1977), P. 2–3; sk. arī: Jacobs and Waite. *European Convention on Human Rights. Third Edition.* Clare Ovey and Robin C. A. White. (Oxford University Press), P. 1–4.

septiņos gadījumos pārkāpumus nekonstatējot.⁷

Tiesa, pat palielinot savu darba un organizatorisko kapacitāti – ieviešot pilotsprieduma procedūru, lietu prioritātes politiku, viena tiesneša sistēmu saskaņā ar jaunā Protokola Nr.14 noteikumiem, ar kuru atkal ir izdarīti grozījumi Konvencijā*, piešķirot jaunas pilnvaras trīs tiesnešu komitejām, izstrādājot darbības plānu attiecībā uz vienpusējām deklarācijām u.c. – nespēj izskatīt visas lietas *saprātīgā termiņā*; šī situācija ir paradoksāla, jo Strasbūras tiesa prasa valstu tiesām izskatīt lietas *saprātīgā termiņā* (Konvencijas 6. pants), bet tajā pašā laikā Tiesa šo prasību pati savā praksē nav spējīga ievērot.

Kā norādījis bijušais Tiesas priekšsēdētājs Žans Pols Kosta (*Jean-Paul Costa*), šādu pārslodzi var izskaidrot ar diviem faktoriem. Pirmkārt, pieteikumu iesniedzēji iesniedz pieteikumus, kuriem viennozīmīgi nav izredžu tikt apmierinātiem, tomēr tie tāpat ir jāizskata. Otrkārt, Tiesa ir izskatījusi atkārtoti daudz lietu, kas, jāatzīmē, ir bijušas labi pamatotas, bet kuras varēja tikt izskatītas valstu nacionālajās tiesās saskaņā ar Strasbūras tiesas praksē izstrādātajiem principiem. [...] Tādējādi ir nepieciešams veicināt *subsidiaritāti* un solidaritāti valstu nacionālā mēroga sistēmu un Eiropas mehānismu starpā [...].⁸

Tāds secinājums skaidri izriet arī no Interlakenas konferences (2010) deklarācijas, kurā uzsverts ar Konvenciju ieviestais pārraudzības mehānisma subsidiārais raksturs; tāpat tajā norādīts uz valsts mēroga iestāžu, tas ir, valdības, tiesu un parlamenta būtisko lomu cilvēktiesību nodrošināšanā un aizsardzībā nacionālā mērogā.⁹ Arī Braitonas konferencē (2012) tika apliecinātas dalībvalstu saistības attiecībā uz Konvencijas pienācīgu īstenošanu nacionālā līmenī.

Atbilstoši Tiesas iedibinātajai praksei Konvencijas 1. pants paredz, ka galvenā atbildība par Konvencijā garantēto tiesību un brīvību īstenošanu un nodrošināšanu *gulstas* uz valsts vietējā mēroga iestādēm. Tādējādi sūdzību iesniegšana Tiesā ir pakārtota valsts sistēmai, kas aizsargā cilvēktiesības. Šis subsidiārais raksturs ir formulēts Konvencijas 13. pantā un 35. panta pirmajā daļā¹⁰. Tiesa var un tai vajadzētu iesaistīties vienīgi tad, ja vietējās valsts iestādes šo uzdevumu neīsteno; attiecīgi subsidiaritāte šajā kontekstā ir vērtējama kā *papildu subsidiaritāte*, kad Tiesas pilnvaras iesaistīties ir attiecināmas uz tām lietām, kurās valsts vietējās institūcijas nav spējīgas efektīvi nodrošināt un aizsargāt cilvēktiesības atbilstoši Konvencijai¹¹.

Subsidiaritātes principa skaidrojums ir atrodams latīņu valodas terminā *subsidiūm* – palīdzība, atbalsts; un

⁷ Turpat, 160.lpp.

⁸ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.protokols, ar kuru grozīta Konvencijas kontroles sistēma, un tā skaidrojošais ziņojums. Strasbūra, 2004. gada 13. maijs; atrodams *In – Applying and supervising the ECHR. Guaranteeing the effectiveness of the European Court of Human Rights*. Collected texts. Council of Europe, 2004. P. 16–51.

⁹ *The Foreword of Jean-Paul Costa*, President of the European Court of Human Rights. *Annual Report 2008* (Provisional Edition. European Court of Human Rights, 1959–50–2009), pp. 5–6. Sk. arī: Анисимова Н.В. Принципы субсидиарности в европейском праве: проблемы и перспективы применения. М.: «КОМТЭК», 2005. С. 7–10. Vairāk par subsidiaritāti sk.: Jočienē D. "The Subsidiary Character of the System of the European Convention on Human Rights with Reference to Cases against Lithuania". *Baltic Yearbook of International Law*. Vol. 9, 2009, P. 1–46.

¹⁰ Sk. ECT mājaslapu: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/The+Court/Reform+of+the+Court/Conferences/>

¹¹ ECT Lielās palātas 2006.gada 29.marta sprieduma lietā Nr.36813/97 *Scordino v. Italy* 140.punkts; sk. arī ECT 2000.gada 26.oktobra sprieduma lietā Nr. 30210/96 *Kudla v. Poland* 92.punktu.

¹² Interlaken Follow-up, the Principle of Subsidiarity, Note of the Jurisconsult, P. 2 - http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D932C687-6805-4C0B-8828-EE7862873D0D/0/Interlaken_followup__Subsidiarity.pdf

subsidiaries – rezerves, papildu, aizvietojošs¹². Tas nozīmē, ka Konvencijas sistēmai ir tikai papildu jeb otršķirīga loma pamattiesību nodrošināšanā valsts līmenī; noteicošā loma ir vietējām iestādēm, jo īpaši valstu tiesām un tribunāliem.

Tiesas kontekstā var tikt izdalīti divi subsidiaritātes veidi: patstāvīgā subsidiaritāte un procesuālā subsidiaritāte.

Patstāvīgā subsidiaritāte nosaka relatīvu atbildību par lēmumu pieņemšanu un novērtēšanu; procesuālā subsidiaritāte regulē attiecības starp Tiesu un nacionālajām iestādēm¹³. Konvencijas 1. pants, kas paredz dalībvalstīm pienākumu nodrošināt ikvienam, kas atrodas to jurisdikcijā, Konvencijā paredzētās tiesības, ir piemērojams gan likumdošanas ietvaros (tas ir, pieņemot likumus saskaņā ar Konvenciju), gan izpildvaras ietvaros (tas ir, piemērojot likumus saskaņā ar Konvenciju)¹⁴.

Lietā *Sisojeva un citi pret Latviju*¹⁵ Tiesa atkārtoti uzsvera, ka „saskaņā ar Konvencijas 19. pantu tās vienīgais pienākums ir nodrošināt Konvencijas Līgumslēdzēju pušu saistību ievērošanu. **Jo īpaši tās funkcija nav pārbaudīt faktiskos apstākļus vai likuma piemērošanas kļūdas, ko it kā pieļāvusi valsts tiesa, vai sniegt savu vērtējumu [...], ja vien nav gūti skaidri pierādījumi par patvaļīgu rīcību**” (sk. *Sisojeva un citi pret Latviju*, Nr.60654/00, ECT 2007–II, § 89).

Tajā pašā uz Latviju attiecināmajā spriedumā Tiesa norāda: „[...] Konvencija nenosaka līgumslēdzējvalstīm konkrētus veidus, kā efektīvi piemērot Konvenciju valsts līmenī. Vispiemērotākā līdzekļu izvēle ir jāizdara vietējām valsts iestādēm, vispirmām kārtām valsts tiesām, kuras [...] labāk spēj novērtēt visas iespējas un resursus, ko tām nodrošina attiecīgās tiesu sistēmas, protams, paturot prātā, ka Konvencijas sistēma „nodrošina nevis teorētiskas vai iluzoras tiesības, bet tiesības, kas ir praktiskas un efektīvas”¹⁶.

Konvencijā garantēto tiesību īstenošanas praktiskai efektivitātei ir ietekme arī uz subsidiaritātes principu, un tā var ierobežot šā principa darbību (sk., piem., ECT 2002. gada 11. jūlija sprieduma lietā Nr.28957/95 *Christine Goodwin v. the United Kingdom* 73. - 75. punktu attiecībā uz dzimuma maiņas juridisku atzīšanu). Turklāt Tiesai ir arī tiesības praksē izmantot evolucionāru pieeju, tas ir, interpretēt Konvenciju atbilstoši mūsdienai apstākļiem, ņemot vērā jauno iespējamo sociālo, zinātnisko un tehnisko attīstību (sk., piem., ECT 2011. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr.23459/03 *Bayatyan v. Armenia* 58. - 70. punktu; sk. arī tiesneša Gyulumyan atsevišķās domas par šo spriedumu), kurā Tiesa nolēma mainīt praksi Konvencijas 9. panta piemērošanai attiecībā uz militārā dienesta pārstāvju iebildumiem saistībā ar reliģiskās pārliecības brīvību.

Vēl kāda praktiska subsidiaritātes patstāvīgā aspekta izpausme, par kuru tika diskutēts Braitonas konferencē, ir rīcības brīvības robežu doktrīna. Kā norādīts Braitonas konferences deklarācijā: „Tiesas prakse skaidri norāda, ka dalībvalstis izbauda rīcības brīvību, piemērojot Konvenciju atkarībā no lietas apstākļiem un tā, kādas tiesības un brīvības ar tiem saistītas. Tas atspoguļo Konvencijas sistēmas subsidiaritāti attiecībā uz cilvēktiesību aizsardzību nacionālā

¹² Современный словарь иностранных слов. М.: Русский язык, 1992;

Крысин А.П. Толковый словарь иноязычных слов. М.: Русский язык, 1998.

¹³ Interlaken Follow-up, the Principle of Subsidiarity, Note of the Jurisconsult, P. 6.

¹⁴ Ibid, P. 5.

¹⁵ ECT Lielā palāta 2007.gada 15.janvāra spriedums lietā Nr.60654/00 *Sisojeva un citi pret Latviju* (*Reports of Judgments and Decisions* 2007-II, §§ 89-90).

¹⁶ ECT 1993.gada 24.novembra sprieduma lietā Nr.13972/88 *Imbrioscia pret Šveici* 38.punkts.

limenī un to, ka nacionālās iestādes labāk spēj novērtēt vietējās vajadzības un apstākļus, nekā starptautiska tiesa. Rīcības brīvība ir rokrokā ar Konvencijas uzraudzības sistēmu. Šajā sakarā Tiesas uzdevums ir pārbaudīt, vai vietējo iestāžu nolēmumi ir atbilstoši Konvencijai, pienācīgi ievērojot valsts rīcības brīvību”.

Tiesas prezidents Sers N.Bratsa (*N.Bratz*) Braitonas konferencē (2012) attiecībā uz piedāvājumu definēt rīcības brīvības robežas norādīja, ka „[...] rīcības brīvības doktrīna ir sarežģīta, [...] mēs neapstrīdam tās nozīmi [...], taču par to ir nepastāvīgs viedoklis, un tai nav precīzas definīcijas [...]”.

Atsevišķi Tiesas prakses piemēri attiecībā uz šo jautājumu.

Lietā *Sukhovetskyj pret Ukrainu* par Pirmā protokola 3. pantā paredzētajām vēlēšanu tiesībām (obligātais vēlēšanu depozīts) Tiesa vairākkārt atkārtoti uzsvera Konvencijas papildnozīmi, norādot, ka valsts atbildīgās iestādes labāk nekā starptautiskā tiesa spēj novērtēt vietējās vajadzības un apstākļus. Lietās par vispārējiem politiskajiem jautājumiem, par kuriem demokrātiskā sabiedrībā viedokļi var būtiski atšķirties, vietējās politikas veidotāja lomai būtu piešķirama īpaša nozīme (sk. *Hutton un citi pret Lielbritāniju*, Nr.36022/97, § 97, ECT 2003–VIII)¹⁷. Tomēr šī dalībvalstīm atstātā rīcības brīvība ir cieši saistīta ar Eiropas pārraudzību. Tādējādi Tiesas loma ir pārliecināties, vai dalībvalstu ziņā atstātā rīcības brīvība netiek pārkāpta, lai netiktu apdraudētas tiesības pēc būtības un lai joprojām nodrošinātu to efektivitāti.

Tātad saskaņā ar Tiesas iedibināto praksi vietējās iestādes labāk spēj novērtēt veiksmīgas Konvencijas standartu īstenošanas praktiskās iespējas valstu limenī. Konvencijas mehānismam ar tā subsidiāro raksturu būtu jāpalīdz valstu sistēmām/tiesām īstenot Konvencijas standartus piemērotākajā veidā.

Sūdzību iesniegšanas mehānisma subsidiārais raksturs ir skaidri redzams Konvencijas 13. pantā un 35. panta pirmajā daļā (tā saucamā procesuālā subsidiaritāte). 13. pants ļauj valsts iestādēm nacionālā limenī nodrošināt efektīvu aizsardzību Konvencijā noteikto tiesību pārkāpuma gadījumā; 35. panta pirmā daļa ietver principu, ka pirms sūdzības iesniegšanas Strasbūrā ir jābūt izsmeltām visām iekšējām apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas iespējām, kurām praksē jābūt pietiekamām, pieejamām un efektīvām¹⁸.

3. ATSEVIŠKI TIESAS NOLĒMUMI LIETĀS PRET LIETUVU UN LATVIJU AR NORĀDĒM UZ KONVENCIJAS SISTĒMAS SUBSIDIĀRO RAKSTURU

Saistībā ar efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekļu izsmelšanu atbilstoši Konvencijas 35. panta pirmajai daļai vēlos vērst uzmanību uz divām Lietuvas lietām Strasbūrā.

¹⁷ 2006.gada 28.marta sprieduma lietā Nr.13716/02 *Sukhovetskyj pret Ukrainu* 68.punkts; par vispārējo kārtību/ valsts rīcības brīvības jautājumiem: 2012.gada 12.aprīļa spriedumā lietā Nr.43547/08 *Stübing pret Vāciju* (netika konstatēts 8.panta pārkāpums) Tiesa, analizējot iesniedzēja sūdzības par spriedumu, ar kuru viņš notiesāts par incesta attiecībām ar savu jaunāko māsu, norādīja, ka “tomēr gadījumā, ja starp Eiropas Padomes dalībvalstīm nav vienprātības [...] vai ja lieta skar īpaši jutīgus morāles vai ētikas jautājumus, robežas būs plašākas. Ņemot vērā dalībvalstu tiešo un nepārtraukto kontaktu ar saviem pilsoņiem, valsts iestādes principā ir labākā situācijā nekā starptautiska tiesa, lai paustu savu nostāju ne tikai par “morāles normu precīzu saturu” konkrētajā valstī, bet arī par ierobežojumu nepieciešamību, lai tās īstenotu” (sk. arī 1976. gada 7. decembra sprieduma lietā *Handyside pret Lielbritāniju* 48.punktu).

¹⁸ ECT Lielās palātas 1999.gada 28.jūlija spriedums lietā Nr.25803/94 *Selmouni pret Franciju*; Ziņojums par spriedumiem un lēmumiem 1999-V, § 74.

Lietā *Jankauskas pret Lietuvu*¹⁹ Strasbūras tiesa iepazinās ar 1999. gadā izveidotās Lietuvas administratīvo tiesu sistēmas progresīvo attīstību un atzina, ka jau 2003. gadā šīs tiesas ir kļuvušas par efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli attiecībā uz apstākļiem ieslodzījuma vietās un citiem ar brīvības atņemšanu saistītiem jautājumiem²⁰. Tā bija atšķirīga tiesas nostāja, salīdzinot ar lēmumu lietā *Valašinas pret Lietuvu* 2000. gadā (lieta Nr. 44558/98; 2000. gada 14. marta spriedums), kurā tika atzīts, ka nav nepieciešams izsmelt visus tiesiskās aizsardzības līdzekļus saskaņā ar Konvencijas 35. pantu, ja tie nav efektīvi.

Lietā *Lavents pret Latviju* (lieta Nr.58442/00; 2002. gada 28. novembra spriedums) Tiesa norādīja, pat neraugoties uz to, ka vienlaikus ar lietas izskatīšanu Strasbūrā tā gaidīja arī izskatīšanu Latvijas Augstākās tiesu palātā, Tiesa varēja turpināt lietas izskatīšanu, jo Latvijas valdība nenorādīja uz izskatīšanas nepieļaujamību (sprieduma 57. punkts). Autores ieskatā, šāda tiesas nostāja ir izraisījusi Latvijā daudz diskusiju attiecībā uz subsidiaritātes principu.

Vēl kāds interesants piemērs saistībā ar Latviju. Daudzos gadījumos* attiecībā uz pirmstiesas izmeklēšanas apcietinājuma termiņu (Konvencijas 5. panta trešā daļa) Tiesa ir nospriedusi, ka pieteikuma iesniedzējiem nav nepieciešams pārsūdzēt lēmumus par pirmstiesas izmeklēšanas apcietinājuma termiņa pagarināšanu augstākās instances tiesā, jo augstākās instances tiesas būtībā tikai atkārtoti zemāko instanču tiesu argumentus (sk., piem., 2007. gada 1. februāra sprieduma lietā Nr.3992/02 *Vogins pret Latviju* 30. un 31. punktu²¹, 2011. gada 19. aprīļa sprieduma lietā Nr.69458/01 *Gasīņš pret Latviju* 60. punktu un citas lietas). Tāda pieeja pastāvēja lietās, kas tika izskatītas pirms vecais Kriminālprocesa kodekss tika aizstāts ar Kriminālprocesa likumu. Ņemot vērā kārtību, kāda paredzēta Kriminālprocesa likumā, Strasbūras tiesa visbeidzot atzina, ka pieteikuma iesniedzējiem ir *prima facie* pienākums vērsties augstākās instances tiesā (sk. lēmuma lietā Nr. 417/06 *Dergačovs pret Latviju* 31–37. punktu). Secināms, ka šāds jauns tiesiskās aizsardzības līdzeklis, ko ieviesa Latvijas likumdevējs un kuru pareizi piemēroja Latvijas tiesas attiecībā uz sūdzību izskatīšanu par apcietinājuma termiņu, bija efektīva reakcija uz neskaitāmajiem Tiesas spriedumiem šajā sakarā.

Lietuvā, tāpat kā daudzās citās Konvencijas dalībvalstīs, pastāv problēmas saistībā ar lietu izskatīšanas ilgumu. Pagaidām Lietuvā nepastāv efektīvs tiesiskās aizsardzības līdzeklis, neskatoties uz to, ka ir pieņemti daudzi spriedumi pret

¹⁹ ECT 2003.gada 16.decembra sprieduma lietā Nr.59304/00 *Jankauskas pret Lietuvu* 1.punkts.

²⁰ Sk. arī 2006.gada 12.decembra lēmuma par pieteikuma pieļaujamību lietā Nr. 34096/02 *Živulinskas pret Lietuvu* 3.punktu, kurā Tiesa nepieņēma pieteikuma iesniedzēja sūdzību par kratišanu, kas veikta viņam piederošai mantai, jo pieteikuma iesniedzējs nav tieši apstrīdējis kratišanas tiesiskumu administratīvās tiesvedības laikā.

* Patiesa pateicība Tiesas juristam Kristapam Tamužam par informāciju par Latvijas lietām.

²¹ Šajā lietā Tiesa atkārtoti norādīja: “[...] S’agissant de la période comprise entre le 26 janvier et le 10 mai 2000, la Cour reconnaît que le requérant n’a pas fait usage du recours prévu à l’article 222–1 du code de procédure pénale. Cependant, elle rappelle qu’elle a examiné plusieurs affaires dirigées contre la Lettonie, dans lesquelles les requérants avaient effectivement recouru à cette voie (voir, *mutatis mutandis*, les arrêts *Svipsta et Kornakovs*, précités, ainsi que *Lavents c. Lettonie*, no 58442/00, 28 novembre 2002, *Freimanis et Lidums c. Lettonie*, no 73443/01 et 74860/01, 9 février 2006, et *Moisejevs c. Lettonie*, no 64846/01, 15 juin 2006). Dans chacune de ces affaires, la Cour a conclu à l’existence d’une violation de l’article 5 § 3 de la Convention, notamment parce qu’au cours de toute la période de détention, la juridiction d’appel avait utilisé le même raisonnement stéréotypé, reproduisant les critères énumérés par la loi mais ne précisant pas de quelle manière ils entraient en jeu dans le cas d’espèce [...]. See also the case *Čistiakov c. Lettonie*, no. 67275/01, §§ 46–51, 8 février 2007.

Lietuvu, kuros konstatēts Konvencijas 6. panta pārkāpums²². Strasbūras tiesa ir noraidījusi Lietuvas valdības argumentu, ka pastāv iespēja prasīt zaudējumu atlīdzību par pārāk ilgu lietas izskatīšanu saskaņā ar jaunā Civill kodeksa 6.272. pantu (tiesības prasīt atlīdzinājumu par iestāžu prettiesiskas rīcības rezultātā radītajiem zaudējumiem) un ka tā ir kļuvusi par efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli atbilstoši Konvencijas 35. panta pirmajai daļai²³. Tāpēc vēlreiz vēršu savu Lietuvas Augstākās tiesas kolēģu tiesnešu uzmanību uz problemātisko aspektu. Manuprāt, Lietuvas Augstākajai tiesai vajadzētu uzņemties daudz aktīvāku lomu, piemērojot un interpretējot minēto 6.272. pantu saistībā ar Tiesas praksi par Konvencijas 6. pantu, skaidri norādot, ka šis ir efektīvs līdzeklis pārkāpumu novēršanai, kas saistīti ar pārmērīgi ilgu tiesvedību.

Ļoti interesants *subsidiaritātes* aspekts izriet no *Lenkauskienē*²⁴ lietas, kurā Strasbūras tiesa beidzot pieņēma valdības nostāju, ka pieteikuma iesniedzēja nav pareizi realizējusi kasācijas sūdzības iesniegšanas tiesības, jo viņa nav izvirzījusi juridiskus iebildumus pret kriminālu darbību simulācijas modeļa izmantošanu, iebilstot tikai pret faktiem, kas saistīti ar viņas notiesāšanu. Pieteikums tika noraidīts saskaņā ar Konvencijas 35. panta pirmo un ceturto daļu. Tiesa pienākumu interpretēt un piemērot valsts tiesību aktus atstāja valsts ziņā.

Tiesa atzinīgi novērtēja pienākuma atrisināt cilvēktiesību problēmas valsts līmenī izpildi lietā *Kaftailova pret Latviju* (Nr. 59643/00, 2007. gada 7. decembra sprieduma 53. - 55. punkts) par pieteikuma iesniedzējas statusa legalizēšanu Latvijā. Tiesa uzskatīja, ka Latvijas iestāžu noteiktā kārtība uzskatāma par adekvātu un pietiekamu tiesiskās aizsardzības līdzekli Konvencijas 8. panta izpratnē, tāpēc sūdzība varēja tikt uzskatīta par *atrisinātu* saskaņā ar 37. panta pirmās daļas „b” apakšpunktu. Tāda pati Tiesas argumentācija tika izmantota lietā *Pundurs pret Latviju* (Nr.43372/02; 2011. gada 20. septembra lēmums), kur pieteikuma iesniedzējs sūdzējās par liegto iespēju tiesā prasīt atlīdzinājumu par satiksmes negadījumā radīto kaitējumu. Tiesa pieteikumu atzina par nepieļaujamu, jo pieteikuma iesniedzēja rīcībā bija nepieciešamā informācija par vainīgo personu, lai celtu prasību civiltiesiskā kārtībā. Tiesa arī piebilda (sprieduma 35. punkts), ka saskaņā ar Latvijas tiesību aktiem, kas bija spēkā zaudējumu nodarīšanas brīdī, kriminālprocesa iznākums nevar tikt uzskatīts par noteicošu apstākli veiksmīgam civilprocesa iznākumam (sk. 2008. gada 14. oktobra sprieduma lietā Nr.70930/01 *Blumberga pret Latviju* 68. punktu). Turklāt saskaņā ar valsts tiesību aktiem tiesības pieprasīt zaudējumu atlīdzināšanu ir patstāvīgas un tās izvērtējamas pēc būtības, tāpēc zaudējumu gadījumā ikvienam ir tiesības uz tiesisko aizsardzību un atlīdzinājumu²⁵.

Tiesa atzina valsts tiesu galveno lomu valsts tiesību aktu interpretācijā arī lietā *Kuolelis, Bartoševičius un Burokevičius*

²² Sk. 2011.gada 18.janvāra sprieduma lietā Nr.21987/07 *Maneikis pret Lietuvu* 21.punktu, 2010.gada 5.janvāra sprieduma lietā Nr. 35624/04 *Šulcas pret Lietuvu* 60. un 62.punktu.

²³ 2007.gada 24.jūlija sprieduma lietā Nr. 11529/04 *Baškienē pret Lietuvu* 59. - 74.punktu.

²⁴ 2005.gada 3.novembra spriedums lietā Nr. 6788/02 *Lenkauskienē pret Lietuvu*.

²⁵ Sk. arī citas lietas pret Latviju: ECT 2006. gada 31. augusta lēmums lietā Nr. 16870/03 *Vikulovs un citi* (lēmums par pieteikuma pieļaujamību), kurā ietverta analīze attiecībā uz sūdzības par 8.panta pārkāpumu pieļaujamību; analīze attiecībā uz 5.panta pirmo daļu *Shannon* lietā (Nr. 32214/03; 5.panta pirmās daļas pārkāpums netika konstatēts); Pirmā protokola 1.panta analīze *Blumbergas* lietā (Nr. 70930/01, Pirmā protokola 1.panta pārkāpums netika konstatēts); nesen pieņemtais spriedums *Krivošeja* lietā (Nr. 45517/04, netika konstatēts 3.panta pārkāpums saistībā ar medicīnisko palīdzību cietumā) u.c.

*pret Lietuvu*²⁶, kurā pieteikuma iesniedzēji, bijušie Lietuvas Komunistiskās partijas līderi, tika atzīti par vainīgiem pretvalstiskā darbībā. Viņi, pamatojoties uz Konvencijas 7. pantu, sūdzējās par to, ka atzīti par vainīgiem darbībās, kuras tobrīd nevarēja tikt uzskatītas par noziedzīgu nodarījumu ne saskaņā ar valsts, ne arī starptautiskajiem tiesību aktiem. Tiesa nosprieda, ka tās uzdevums nav vērtēt pieteikuma iesniedzēju kriminālo atbildību un ka šis jautājums vispirmām kārtām izvērtējams valsts tiesā. Tiesa konstatēja (sprieduma 120. - 121. punkts), ka pieteikuma iesniedzējiem bija jāsaprot, ka viņi uzņemas lielu risku, turpinot savu darbību Lietuvas Komunistiskajā partijā, un secināja, ka viņu apsūdzība galu galā bija balstīta uz Kriminālkodeksa 68. un 70. pantu (ar 1990. gada 10. novembra grozījumiem), attiecīgi Tiesas ieskatā, Lietuvas valdības politiskā griba bija skaidri definēta.

Tāda pati Tiesas nostāja, atzīstot valsts tiesu veikto tiesību aktu piemērošanu (šajā gadījumā – starptautisko tiesību aktu) ir atrodama lietā *Kononovs pret Latviju*²⁷, kur Strasbūras tiesa bija vienprātis ar Latvijas tiesām un konstatēja, ka, notiesājot pieteicēju par kara noziegumu izdarīšanu, nav pārkāpta Konvencijas 7. panta pirmā daļa. Šajā lietā pieteikuma iesniedzējs sūdzējās par to, ka viņš ir bijis krimināltiesību retrospektīvās piemērošanas upuris, jo darbības, par kurām viņš ir ticis notiesāts, to izdarīšanas brīdī 1944. gadā nav bijušas uzskatāmas par noziedzīgu nodarījumu. Strasbūras tiesa atsauca uz valsts pozitīvo pienākumu saskaņā ar Konvencijas 2. pantu saukt pie kriminālatbildības personas par nodarījumiem, kas izriet no kara laika likumiem. Valstīm jāspēr nepieciešamie soļi, lai aizsargātu savā jurisdikcijā esošo personu dzīvības, ieviešot efektīvas krimināltiesību normas, lai novērstu pret dzīvību vērstu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Attiecīgi pieteikuma iesniedzēja apsūdzība (un vēlāk atzīšana par vainīgu), pamatojoties uz starptautiskām tiesību normām,²⁸ kas bija spēkā nodarījuma izdarīšanas brīdī un ko piemēroja Latvijas tiesas, nevar tikt uzskatīta par neparedzamu, jo pieteikuma iesniedzēja darbības to izdarīšanas brīdī atbilstoši kara laika tiesību aktiem ar pietiekamu paredzamību bija uzskatāmas par noziedzīgu nodarījumu.

Tomēr Strasbūras tiesa ne vienmēr ir vienprātis ar Lietuvas tiesām par to veikto tiesību aktu piemērošanu un

²⁶ ECT 2008.gada 19.februāra sprieduma lietā Nr. 74357/01, 26764/02 un 27434/02 *Kuolelis, Bartoševičius and Burokevičius pret Lietuvu* 63. - 81., 116. - 122.punkts.

²⁷ ECT Lielās palātas 2010. gada 17. maija sprieduma lietā Nr.36376/04 *Kononovs pret Latviju* 143., 241. - 245.punkts.

²⁸ Sk. 2005.gada 3.novembra sprieduma lietā Nr. 6788/02 *Lenkauskienē pret Lietuvu* 40.punktu – Latvijas Augstākās tiesas Senāts ar 2004.gada 28.septembra spriedumu noraidīja pieteikuma iesniedzēja kasācijas sūdzību, norādot, ka [...] apelācijas instances tiesa attiecībā uz kara noziegumiem, par kuriem V. Kononovs apsūdzēts, piemērojusi Konvencijas, tas ir, 1949.gada 12.augusta Ženēvas konvenciju [...] un [tās] 1977.gada 8.jūnija papildu protokolu, neatkarīgi no tā, kad tās stājās spēkā. Tas atbilst 1968.gada 26.novembra Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijai par noilguma neatzīšanu kara noziegumiem un noziegumiem pret cilvēci. Apelācijas tiesa norādīja, ka Latvijas Republika, kas bija PSRS okupēta, nav varējusi pieņemt lēmumu [šajā sakarā] agrāk. Atsaucoties uz likumā paredzēto ierobežojumu nepiemērojamību, apelācijas instances tiesa ievērojusi saistības, kas izriet no starptautiskiem līgumiem, un atzinusi personas par vainīgām noziedzīgos nodarījumos, kas pakļauti kriminālatbildībai neatkarīgi no datuma, kad tie tikuši izdarīti [...]. [...] Tā kā spriedumā tika raksturots kara likumu un dienesta pārkāpums, jo V. Kononovs tika apsūdzēts kara noziegumā Starptautiskā Nīrnbergas Tribunāla hartas 6.panta otrās daļas (b) punkta izpratnē, un, pamatojoties uz iepriekšminēto 1968.gada 26.novembra konvenciju [...], kas paredz, ka kara noziegumiem [...] nav piemērojams likumā noteiktais noilgums [...], Senāts konstatē, ka viņa darbības ir pareizi kvalificētas pēc Krimināllikuma 68.panta trešās daļas [...].

interpretāciju. Lietā *Ramanauskas pret Lietuvu*²⁹ (un arī dažās citās lietās³⁰) par provokatīvu darbību pielietošanu pret pieteicēju noziedzīgas rīcības izmeklēšanā Tiesa uzskatīja, ka pieteikuma iesniedzēja sūdzības par pamudinājumu izdarīt noziegumu Lietuvas tiesām bija jāizpēta daudz rūpīgāk un dziļāk, attiecīgi neļaujot izmantot pierādījumus, kas iegūti pamudinājuma rezultātā. Tāpēc Strasbūras tiesa konstatēja lietas izskatīšanas objektivitātes pārkāpumu, piespriežot pieteikuma iesniedzējam, kurš bija valsts prokurors, kompensāciju par morālo kaitējumu 30 000 eiro apmērā. Tiesas nostāja attiecībā uz taisnīga atbildzinājuma piešķiršanu saskaņā ar Konvencijas 41. pantu bija atšķirīga lietā *Malininas pret Lietuvu* (2008. gada 1. jūlija spriedums lietā Nr.10071/04), kurā saistībā ar tādu pašu sūdzību atbildzinājums netika piespriests, atstājot iespēju pieteicējam lūgt uzsākt lietas izskatīšanu no jauna.

Tik atšķirīga Tiesas nostāja par Konvencijas 41. panta piemērošanu vienāda rakstura lietās var radīt jautājumus par Tiesas spēju saglabāt piesardzību, lemjot par taisnīgu atbildzinājumu. Manuprāt, minētajos gadījumos, lai labotu tiesvedībā pieļautos pārkāpumus, daudz nepieciešamāka ir tiesvedības uzsākšana no jauna, nekā mantiska kompensācija. Jāatzīmē, ka tiesnesis Kabrals Bareto (*Cabral Barreto*) *Malininas* lietā savā atsevišķajā viedokli izvirzīja jautājumu, kā policijai būtu jārikojas, lai izvairītos no kritikas. Pēc viņa domām, valsts tiesas ir pareizi piemērojušas tiesību normas, tāpēc lietā nav konstatēts pārkāpums (sk. spriedumam pievienotās tiesneša atsevišķās domas).

Kā norādīts tiesneša atsevišķajās domās, var rasties jautājums, vai Tiesa šajā gadījumā nav rīkojusies kā ceturta tiesu instance, no jauna vērtējot pierādījumus, kuri jau tikuši izvērtēti valsts tiesās. Tāds pats jautājums var rasties attiecībā uz Tiesas piemēroto risinājumu lietā *Andrejeva pret Latviju* (2009. gada 18. februāra spriedums lietā Nr.55707/00), kurā arī Strasbūras tiesa nepiekrīt Latvijas tiesas izdarītajiem secinājumiem. Šajā lietā valsts iestādes, aprēķinot pieteicējas pensiju, atteicās ņemt vērā viņas darba stāžu, kas iegūts ārpus Latvijas. Latvijas tiesu lēmumos secināts, ka tā kā pieteikuma iesniedzējai algu izmaksāja darba devējs, kas atradās ārpus Latvijas, viņas nodarbinātība Latvijas teritorijā pielīdzināma komandējumam un tas pieteikuma iesniedzējai nepiešķir tiesības uz valsts pensiju par apspriežamo laika posmu. Tiesa nolēma, ka šāda diskriminējoša attieksme ir balstīta tikai uz apsvērumu, ka pieteicēja nav Latvijas pilsoņe. Nevienam Latvijas pilsonim tādā pašā situācijā nebūtu nekādi ierobežojumi attiecībā uz pensijas aprēķināšanu par ārzemēs nostrādāto laiku. Tādējādi pieteikuma iesniedzēja bija objektīvi vienlīdzīgā situācijā ar personām, kurām ir bijusi līdzīga karjera un kuras pēc 1991. gada tika atzītas par Latvijas pilsoņiem; pat pieņemot valsts baudīto plašo rīcības brīvību sociālās drošības jomā lietā netika izvirzīti Tiesu apmierinoši argumenti, kas liecinātu par pamatotu samērīgumu atbilstoši Konvencijas 14. pantam attiecībā uz Pirmā protokola 1. pantu (sk. 85. - 92. punktu).

Strasbūras tiesa atšķirīgus secinājumus izdarījusi attiecībā uz valsts tiesu interpretāciju tā sauktajās Lietuvas VDK aģentu lietās, kurās Tiesa nosprieda, ka ierobežojums

bijušajiem VDK aģentiem būt nodarbinātiem privātajā sektorā Lietuvas likumā ir formulēts pārāk vispārīgi un aizskar viņu tiesības uz privāto dzīvi saskaņā ar Konvencijas 14. un 8. pantu³¹. Lietuvas parlaments nav grozījis minēto likumu; tāpēc pieteikuma iesniedzēji atkārtoti iesniedza pieteikumu Strasbūrā par laika posmu no 2004. līdz 2009. gadam. Šīs lietas ir apspriestas ar Lietuvas valdību. Augstākā Administratīvā tiesa, atkārtoti izskatot lietas valsts iekšējā līmenī, ierosināja pieteikuma iesniedzējiem tieši atsaukties uz Eiropas tiesas spriedumu, meklējot darbu privātajā sektorā. Bet Lietuvas Augstākā tiesa šo ierosinājumu noraidīja, atkārtoti analizējot *Rainys* lietu. Tāpēc vēlos pievērst uzmanību faktam, ka divas valsts augstākās instances tiesas ir interpretējušas vienu un to pašu valsts tiesību aktu atšķirīgi. Šie jautājumi tiks atkārtoti izskatīti Strasbūras tiesā.

Konvencijas sistēmas *subsidiaritātes* princips izriet arī no Konvencijas 34. panta attiecībā uz prasību par *cietušā* statusu. Lietā *Dovgialo pret Lietuvu* (Pieteikums Nr. 54645/07, iesniegts 2007. gada 7. decembrī; trīs tiesnešu komiteja to 2009. gada 17. februārī noraidījusi) pieteikuma iesniedzējs sūdzējās par kompensācijas apmēru (LT 20 000,00), ko viņam Lietuvas tiesa piesprieda par prettiesisku apcietināšanu uz 10 mēnešiem. Eiropas tiesa nolēma, ka piešķirtā kompensācija bija *pietiekami taisnīgs atbildzinājums* un pieteikuma iesniedzējs vairs nevar apgalvot, ka ir *cietušais* saskaņā ar Konvencijas 34. pantu.

4. LIETA L. PRET LIETUVU, NR. 27527/03 – LABS PIEMĒRS STRASBŪRAS SPRIEDUMA TIEŠAJAI IETEKMEI UZ VALSTS TIESU SISTĒMU

Lietā *L. pret Lietuvu* (Nr.27527/03), kas ir pirmā lieta pret Lietuvu, kurā tiek iztirzātas vairākas juridiskas problēmas saistībā ar transseksuāliem un dzimuma maiņu, atklāj vairākus interesantus aspektus saistībā ar Konvencijas sistēmas subsidiaritāti³². Lietas juridiskais konteksts ir jaunā Lietuvas Civillkodeksa 2.27. panta pirmā daļa, kas paredz, ka neprecētam pieaugušam cilvēkam ir tiesības veikt dzimumu maiņas operāciju, ja tas medicīniski ir iespējams. Otrajā daļā teikts, ka dzimumu maiņas operācijas nosacījumus un kārtību nosaka likums.

Tomēr sekundārie normatīvie akti Lietuvā nav tikuši izdoti. Pieteikuma iesniedzējs L. sūdzējās, ka viņš/viņa nav varējis veikt dzimumu maiņas operāciju tiesiskā regulējuma trūkuma dēļ, jo dzimumu maiņai nav pieejama neviena piemēroti aprīkota medicīniskā iestāde. Tiesa konstatēja pieteicēja tiesību uz privāto dzīvi pārkāpumu.

Minētā lieta atklāj divus interesantus aspektus par Konvencijas sistēmas subsidiaritātes principu:

1) attiecībā uz valsts tiesību aizsardzības līdzekļu izsmelšanu. Valdība apgalvoja, ka saskaņā ar Lietuvas primārajiem tiesību aktiem (2001. gada Civillkodeksa 2.27.

²⁹ ECT Lielās palātas 2008.gada 28.marta spriedums lietā Nr. 74420/01 *Ramanauskas pret Lietuvu*, *Žinojumi par spriedumiem un lēmumiem 2008.* §§ 27, 62. - 73. Šajā lietā pieteikuma iesniedzējs valsts prokurors tika apsūdzēts kukuļņemšanā apmaiņā pret kādu juridisku pakalpojumu sniegšanu sava amata ietvaros.

³⁰ECT 2008.gada 1.jūlija spriedums lietā Nr.10071/04 *Malininas pret Lietuvu*.

³¹ Sk.: ECT 2003.gada 1.jūlija spriedumu lietā Nr.55480/00 *Sidabras un Džiautas pret Lietuvu*; 2005.gada 7.aprīļa spriedumu lietā Nr.70665/01 un 74345/01 *Rainys un Gasparavičius*. Jāatzīmē, ka Strasbūras tiesa 2009.gadā nolēma atkārtoti izsludināt *Sidabras un Džiautas pret Lietuvu* lietu (Nr. 2) saistībā ar to, ka 14. un 8.panta pārkāpums tika turpināts, tā kā ierobežojums pieteikuma iesniedzējiem tikt nodarbinātiem privātajā sektorā netika atcelts līdz pat 2009. gadam, kad attiecīgais likums zaudēja spēku. Sk. arī Latvijas lietas: 2008.gada 24.jūnija spriedums lietā Nr.3669/03 *Adamsons pret Latviju* (Pirmā protokola 3.panta pārkāpums) attiecībā uz bijušā VDK locekļa ierobežojumiem piedalīties vēlēšanās; skatīt arī to pašu jautājumu lietā *Ždanoka pret Latviju* (ECT Lielās palātas spriedums lietā Nr. 58278/00, §§ 62–63, CEDH 2006–IV; netika konstatēts Pirmā protokola 3.panta pārkāpums).

³² ECT 2007.gada 11.septembra spriedums lietā Nr.27527/03 *L. Pret Lietuvu*.

panta pirmā daļa) pastāvēja iespēja vērsties Lietuvas tiesā. Atsaucoties uz likumu *Par pacientu tiesībām un atbildību par viņu veselībai nodarīto kaitējumu* un Civillkodeksa noteikumiem, valdība ieteica pieteikuma iesniedzējam vērsties vairākās kompetentās iestādēs, tostarp tiesā, saistībā ar nespēju īstenot viņa tiesības uz dzimuma maiņu, papildus tiesībām saņemt atbildzinājumu par iespējamo kaitējumu. Valsts tiesas, atsaucoties uz Konstitucionālās tiesas spriedumu attiecībā uz vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izsmelšanu lietas pirmstiesas izskatīšanā (Lietuvas Konstitucionālās tiesas 2006. gada 8. augusta lēmuma lietā Nr.34/03 6.2.3.3. apakšpunkts)³³, būtu spējušas atrisināt pieteicēja problēmu. Tiesa šo argumentu noraidīja, norādot, ka attiecīgie Civillkodeksa noteikumi, kas piešķir pieaugušām personām tiesības mainīt dzimumu, skaidri paredz to īstenošanai izdot papildus normatīvos aktus, kas nav izdoti (sk. 25. punktu). Tiesa 2006. gada 6. jūlija lēmumā par lietas pieņemšanu norādīja, ka nav konstatējamas pazīmes, kas liecinātu par to, ka iekšējā valsts kārtībā šajā sakarā būtu ļāvuši pieteicējam teorētiski vai praktiski piekļūt tiesai vai ka pieteicējam būtu bijušas reālas iespējas saņemt atbildzinājumu par pieļautajiem pārkāpumiem.

Tiesnesis Popovičs, kurš oponentēja šajā jautājumā, pilnībā atbalstīja Konvencijas sistēmas *subsidiaritātes* principu, dodot priekšroku valsts tiesām interpretēt un piemērot vietējos likumus. Viņaprāt, pieteikuma iesniedzējam pirms vērsšanās Strasbūras tiesā bija jāvēršas valsts tiesās (sk. tiesnesa atsevišķās domas).

2) otrs aspekts – Tiesas stingrā un pat ļoti ārkārtējā nostāja sprieduma rezolutīvās daļas 5. punktā, uzliekot valstij par pienākumu [...] “izdot nepieciešamos sekundāros tiesību aktus Civillkodeksa 2.27. pantam par transseksuālu dzimuma maiņu trīs mēnešu laikā no sprieduma pieņemšanas saskaņā ar Konvencijas 44. panta otro daļu”. Un tikai kā alternatīva gadījumā, ja izrādās neiespējami pieņemt šos tiesību aktus noteiktajā termiņā, valstij uzlikts pienākums samaksāt 40 000 eiro par pieteicējam nodarītajiem mantiskajiem zaudējumiem (sk. sprieduma 74. punktu un rezolutīvās daļas 6. punktu).

Oponentējošā tiesnese Fura-Sandström brīdināja Tiesu, ka, šādi rīkojoties, tā riskē pārkāpt pilnvaras³⁴. Konvencija skaidri nosaka kompetenču sadalījumu. Saskaņā ar Konvencijas 41. pantu Tiesas kompetencē ir nepieciešamības gadījumā lemt par taisnīgu atbildzinājumu cietušajai pusei. Redzot atšķirību starp lietām *Broniowski pret Poliju* (Nr.31443/96, ECHR 2004-V) un *Hutten-Czapska pret Poliju* (Nr.35014/97, ECT 2006-VIII) viņa secināja, ka šajā gadījumā Tiesa noteica “vispārēju pasākumu individuāla pārkāpuma novēršanai” (skatīt tiesneses atsevišķās domas).

Tiesas prasība Konvencijas dalībvalstij izdot vajadzīgos tiesību aktus varētu radīt bažas attiecībā uz Tiesas juridisko aktivismu/tiesas rīcības brīvību³⁵ un tās robežām – vai tas atbilst tiesas funkcijām saskaņā ar Konvencijas 19. pantu un vai šāda Konvencijas 41. panta piemērošana attiecībā

uz *individuālo pieteikuma iesniedzēju* nevar tikt uzskatīta par iejaukšanos valsts iekšējās lietās (tās likumdošanas varā). ECT tiesnese Ineta Ziemeļe šādos apstākļos izvirza jautājumu par *ultra vires* darbībām – vai Tiesa ir darbojusies ārpus kompetences, ja tās kompetences avoti šādu rīcību neparedz? Pēc viņas ieskata, jebkurā gadījumā paliek pamatjautājums “[...], vai tiesa ir tikai interpretējusi likumu atbilstoši interpretācijas noteikumiem, vai tā izspriedusi jautājumu, kuš neietilpst tās kompetencē saskaņā ar likumu”³⁶.

Turklāt saskaņā ar Tiesas izstrādātajiem principiem „... ne 13. pants, ne Konvencija kopumā neparedz dalībvalstīm kādu konkrētu veidu, kā nodrošināt efektīvu Konvencijas ieviešanu to iekšējo tiesību aktos”³⁷; Dalībvalstīm brīvi jāspēj izvēlēties līdzekļus normatīvo aktu un prakses saskaņošanai ar Konvenciju [...].”

Kā tiesnese esot pilnībā vienprātis ar Tiesas nostāju šajā lietā, tomēr atzīstu, ka šādām situācijām ir jāpaliek kā ļoti retiem izņēmumiem ar ļoti rūpīgu, pārliecinošu un saprātīgu attaisnojumu.

Attiecībā uz šo lietu sekundārie normatīvie akti, ko Tiesa spriedumā prasīja izdot, nav izdoti vēl līdz šim brīdim. Lietuvas valdība, izpildot spriedumu, izvēlējās otro alternatīvu un samaksāja pieteikuma iesniedzējam 40 000,00 eiro.

Manuprāt, šis ir vēl viens papildu arguments tam, ka Tiesa ir pareizi piemērojusi valstij šādu stingru prasību. Neraugoties uz to, valsts nespēj vai nevēlas pieņemt vajadzīgo likumu. Neskatoties uz šo faktu, Tiesas spriedums L. lietā ir spēlējis nozīmīgu lomu valsts tiesās, kas sākušas piespriest atbildzinājumu par dzimuma maiņas operācijām, kas veiktas ārvalstīs. Lietuvas Augstākā Administratīvā tiesa savā 2010. gada 29. novembra spriedumā³⁸ tieši atsaucās uz spriedumu lietā *L. pret Lietuvu*, piespriežot pieteikuma iesniedzējam R. S. atbildzinājumu LT 30 000 par nemantisko kaitējumu. Prasība par mantisko zaudējumu atbildzināšanu tika noraidīta, jo netika konstatēti no valsts iekšējām tiesību normām izrietošie priekšnosacījumi šāda atbildzinājuma piešķiršanai. Augstākā Administratīvā tiesa nolēma, ka kompensācijas par nemantisko kaitējumu apmērs konkrētajā gadījumā bija pieteikams, ņemot vērā lietas *L. pret Lietuvu* spriedumu, kur pieteikuma iesniedzēja situācija bija daudz sliktāka un Strasbūras tiesa piesprieda pieteikuma iesniedzējam morālā kaitējuma atbildzinājumu 5 000 eiro.

Protams, minētās administratīvās lietas iznākums ir diskutabls, proti, vai prasība par mantisko zaudējumu atbildzināšanu tika noraidīta pamatoti. Neiedziļinoties diskusijā par šo jautājumu, minētais Augstākās Administratīvās tiesas spriedums ir ļoti nozīmīgs, skaidri atklājot Eiropas Cilvēktiesību tiesas sprieduma tiešo ietekmi nacionālā līmenī. Šāda valsts tiesu tieša palāšanās Strasbūras tiesas spriedumiem būtu visvēlamākā sadarbības forma starp abām pusēm, dalot kopīgu atbildību attiecībā uz Konvenciju un tās efektīvu piemērošanu.

³³ Minētajā spriedumā Konstitucionālā tiesa *inter alia* norādījusi, ka tiesām, izspriežot lietu, jāinterpretē tiesību akti tā, lai tos varētu piemērot. Savukārt vērsšanās Konstitucionālajā tiesā par likuma neesības atbilstību Konstitūcijai nav efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis, jo vienīgi var vērst parlamenta uzmanību uz nepieciešamību pieņemt trūkstošo likumu.

³⁴ Sīkāku informāciju par *ultra vires* darbībām sk.: Ineta Ziemeļe. *International Courts and Ultra Vires Acts*. Liber Amicorum Luzius Wildhaber. Human Rights-Strasbourg Views (N.P. Engel Publisher, Strasbourg, 2007), p. 537–556.

³⁵ Sīkāku informāciju par tiesas rīcības brīvību sk.: Бапар А. Судейское рассмотрение / Пер. с англ. М.: НОПМА, 1999. С. 10, 120.

³⁶ Sīkāku informāciju par *ultra vires* darbībām sk.: Ineta Ziemeļe. *International Courts and Ultra Vires Acts*. In:// Liber Amicorum Luzius Wildhaber. Human Rights – Strasbourg Views. N. P. Engel, Publisher. 2007. P. 537–556.

³⁷ ECT Lielās palātas 2000. gada 13. jūlija spriedums lietā Nr. 39221/98 un 41963/98 *Scozzari un Giunta pret Itāliju* (Zinojumi par spriedumiem un lēmumiem 2000–VIII, § 249).

³⁸ Administratīvā lieta Nr.A(858)–1452/2010, Augstākās tiesas 2010. gada 29. novembra spriedums; referējošais tiesnesis I. Jarukaitis.

NOBEIGUMA PIEZĪMES

Dalībvalstis un Tiesa uzņemas kopīgu atbildību, lai nodrošinātu Konvencijas efektīvu īstenošanu. Konvencijas 1. pants, kas nosaka, ka „Augstās Līgumslēdzējas Puses nodrošinās ikvienam, kas atrodas to jurisdikcijā, šīs Konvencijas I sadaļā minētās tiesības un brīvības”, pienākumu īstenot ar Konvenciju nodrošinātās cilvēktiesības un brīvības primāri uzliek valsts iestādēm. Konvencijas sistēma ir tikai palīgs valstu cilvēktiesību aizsardzības mehānismam. Strasbūras tiesai ir jāveicina ātra un efektīva valstu cilvēktiesību aizsardzības sistēmās atklātu nepareizu darbību novēršana. Tāpēc jāveicina atklāts dialogs Tiesas un dalībvalstu, jo īpaši valsts tiesu, starpā; abām pusēm būtu

jāapzinās to loma Konvencijas efektīvā piemērošanā. Turklāt, manuprāt, starptautiskās tiesas pienākums nav izskatīt daudzās atkārtotās lietas, ražojot simtiem spriedumu par vienām un tām pašām juridiskām problēmām (un vairumā gadījumu no Konvencijas perspektīvas – diezgan vienkāršām problēmām, tādām kā tiesvedības ilgums, spriedumu nepildīšana u. c.). Tiesas ieviestā pilotsprieduma procedūra palīdz risināt šo problēmu; tomēr, manuprāt, valstīm jārikojas aktīvāk valsts iekšējā līmenī, lai tās pašas atrisinātu šādas juridiski vienkāršas problēmas: ieviešot jaunus efektīvus tiesību aizsardzības līdzekļus, rūpīgi pildot Tiesas spriedumus, īpaši attiecībā uz vispārējiem pasākumiem, kas veicami saskaņā ar Konvencijas 41. un 46. pantu.

Piters GJORTLERS (Peter Gjortler)

Rīgas Juridiskās Augstskolas programmu direktors, asociētais profesors

CILVĒKTIESĪBU PIEMĒROŠANA EIROPAS SAVIENĪBAS TIESĀ

Šis raksts ir daļa no Eiropas Cilvēktiesību arhitektūrai veltītās konferences pirmās sesijas, kas vērsta uz dialogu starp valstu augstākajām tiesām un attiecīgi Eiropas Padomes (turpmāk – EP) un Eiropas Savienības (turpmāk ES vai Savienība) tiesām. Raksts sastāv no trim sadaļām, kurās attiecīgi pievērsta uzmanību ES līgumu pamatnosacījumiem attiecībā uz cilvēktiesībām, Eiropas Savienības tiesas (turpmāk – EST vai Tiesa) tiesu praksei, kura ir veidojusi nostādnes, uz kurām balstās šie pamatprincipi, un visbeidzot dažiem piemēriem no jaunākās tiesu prakses par šo principu un nosacījumu piemērošanu.

1. CILVĒKTIESĪBAS UN LISABONAS LĪGUMS

2009. gadā apstiprinot Lisabonas līgumu, ES ir spērusi divus soļus tuvāk pilnīgai cilvēktiesību integrācijai ES tiesībās.

Iepriekšējie soļi bija EST iedibināto standartu daļējas kodifikācijas aizsākums, 1992. gadā ar Māstrihtas līgumu nosakot, ka ES respektēs Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – ECTK) principus un citus starptautiskus cilvēktiesību dokumentus, kā arī dalībvalstu kopīgās konstitucionālās tradīcijas.

Minētā kodifikācija vēl joprojām ir daļa no Līguma par Eiropas Savienību 6.3. panta ar Lisabonas līgumā noteiktajiem grozījumiem¹, kas no starptautiskajiem dokumentiem joprojām ietver tikai ECTK (šeit un turpmāk autora pasvītrojums):

- Pamattiesības, kas garantētas ECTK un kas izriet no dalībvalstu kopīgajām konstitucionālajām tradīcijām, ir Savienības tiesību vispārīgo principu pamats.

Nākamais solis bija Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) ieviešana 2001. gadā vienlaikus

ar Nicas līgumu², kuru tomēr skaidri noteica par nesaistošu dokumentu, kas sistematizē dažādos EST iedibinātajos standartos ietvertos pamattiesību un cilvēktiesību principus.

Dokumenta nesaistošais statuss ir radījis sarežģījumus attiecībās ar EST, tostarp Pirmās instances tiesu, kas Lisabonas līguma ietvaros pārdēvēta par Vispārējo tiesu, kurai sākotnēji bija atšķirīga prakse attiecībā uz to, vai juridiskajā argumentācijā atsaukties uz Hartu. Tomēr laika gaitā skaidra atsaukšanās uz Hartu ir kļuvusi par ierastu EST praksi.

ES ar Lisabonas līgumu ir spērusi nozīmīgu soli Hartas veidošanā par juridiski saistošu dokumentu, lai gan tikai ES līgumu piemērošanas ietvaros un nepaplašinot ES likumdošanas kompetenci, kas noteikta Līguma par Eiropas Savienību 6.1. pantā:

- Savienība atzīst tiesības, brīvības un principus, kas izklāstīti 2000. gada 7. decembra Eiropas Savienības Pamattiesību hartā (pielāgota), un šai Hartai ir tāds pats juridiskais spēks kā Līgumiem.

- Hartas noteikumi nekādā ziņā nepaplašina Līgumos noteiktās Savienības kompetences.

- Hartā paredzētās tiesības, brīvības un principus interpretē saskaņā ar Hartas VII sadaļas vispārējiem noteikumiem, ar ko reglamentē tās interpretēšanu un piemērošanu, un pienācīgi ņemot vērā Hartā minētos paskaidrojumus, kuros izklāsta minēto noteikumu pamatu.

Tālākai attīstībai ar Lisabonas līgumu ir radīts skaidrs tiesiskais pamats un ES pienākums pievienoties ECTK, acīmredzot pamatojoties uz to, ka konvencijai var pievienoties starptautiska organizācija, piemēram, ES. Tādu attīstības scenāriju var uzskatīt par atbildi EST secinājumam, ka šādu pievienošanos, kā aprakstīts šā raksta nākamajā sadaļā, nav atļāvusi neviena ES vispārējā likumdošanas kompetence.

¹ OJ 2010, C 83, 1. lpp.

² OJ 2001, C 80, 1. lpp.

Likumdošanas pamats rodams Līguma par Eiropas Savienību 6.2. pantā, kurā atkal skaidri uzsvērts, ka šāda pievienošanās nepapildina ES likumdošanas kompetenci:

• Savienības pievienojas ECTK. Šī pievienošanās neietekmē Savienības kompetences, kā tās noteiktas Līgumos.

Lai gan tas ir skaidri noteikts Līguma par Eiropas Savienību 6.1. panta integrējošajā nosacījumā, kā arī netieši izriet no vispārējās ES līgumu sistēmas, kas balstās uz konkrēti deleģētām pilnvarām, arī pati Harta nosaka, ka tā ir piemērojama tikai tiktāl, ciktāl atbilstoši 51.1. pantam ir piemērojami ES līgumi:

• Šīs Hartas noteikumi attiecas uz Savienības iestādēm un struktūrām, ievērojot subsidiaritātes principu, un uz dalībvalstīm tikai tad, ja tās īsteno Savienības tiesību aktus.

• Tādēļ tās ievēro tiesības un principus, kā arī veicina to piemērošanu saskaņā ar savām atbilstīgajām pilnvarām un ievērojot Savienības kompetenci, kas tai piešķirta Līgumos.

Atbrīvojumu saņēma Apvienotā Karaliste un Polija, kas vienojās par Hartas piemērošanas papildu ierobežojumiem. Tomēr, kā konstatēts turpmākajās šā raksta sadaļās, šā atbrīvojuma faktiskā interpretācija, iespējams, kļuvusi atšķirīga no sākotnēji sagaidītās.

Minētais atbrīvojums ir noteikts 30. protokolā, kas pievienots ES līgumam un kuram ir tāda pati hierarhijas pakāpe, 1.1. apakšpunktā:

• Ar Hartu nepalielina EST vai jebkuras tiesas Polijā vai Apvienotajā Karalistē spējas atzīt, ka Polijas vai Apvienotās Karalistes tiesību akti, regulas un administratīvie noteikumi, prakse vai darbības neatbilst pamattiesībām, brīvībām un principiem, kas tajā atkārtoti apstiprināti.

Attiecībā uz cilvēktiesību interpretēšanu ES tiesību piemērošanas jomā EST prakse ir bijusi saglabāt sev tiesības veikt neatkarīgu interpretāciju, tomēr *de facto* stingri ievērojot ECT tiesu praksi.

Kā atspoguļots šā darba turpmākajās sadaļās, EST prakse sekot ECT ir kļuvusi skaidrāk pamanāma nesenajā tiesu praksē, kas atbilst Hartas 52.3. pantā ietvertajam jaunajam pienākumam attiecībā uz tās interpretāciju:

• Ciktāl Hartā ir ietvertas tiesības, kuras atbilst ECTK garantētajām tiesībām, šo tiesību nozīme un apjoms ir tāds pats kā minētajā Konvencijā noteiktajām tiesībām. Šīs noteikums neliedz Savienības tiesībās paredzēt plašāku aizsardzību.

2. CILVĒKTIESĪBAS EIROPAS SAVIENĪBĀ: FUNDAMENTĀLĀS LIETAS

Viena no sākotnējām EST cilvēktiesību lietām ir lieta Nr. 4/73 *Nold*³, kas rosina ievērot starptautiskos cilvēktiesību dokumentus, taču tikai kā iedvesmas avotu, kā minēts sprieduma 13. punktā:

• Pamattiesības veido vispārīgo tiesību principu neatņemamu daļu, kuru ievērošanu nodrošina Tiesa.

• Minēto tiesību aizsardzībā Tiesai ir pienākums smelties iedvesmu no dalībvalstu kopīgajām konstitucionālajām tradīcijām, un tāpēc tā nevar atbalstīt pasākumus, kas nav savienojami ar pamattiesībām, kuras atzīst un aizsargā šo valstu konstitūcijas.

• Tāpat starptautiskie līgumi par cilvēktiesību aizsardzību, kuru izstrādē dalībvalstis ir sadarbojušas vai kurus tās ir parakstījušas, var piedāvāt pamatnostādnes, kuras ir jāievēro kopienas tiesību ietvaros.

13. punkta kontekstā ir skaidrs, ka pamatnostādņu

³ ECR 1974, p. 491 (šeit un turpmāk ECR – izdevums “European Court Report”).

konceptija nav jāsaprot veidā, kādā to norāda parasta valodnieciska interpretācija, jo, kā minēts otrajā teikumā, nav iespējams atbalstīt pasākumus, kas ir pretrunā ar minētajām pamatnostādņēm.

Šo izpratni apliecina vēlāks EST spriedums lietā Nr. 44/79 *Hauer*⁴, kura 17. un 22. punktā norādīts:

• Tiesības uz īpašumu garantē Kopienas tiesību sistēma saskaņā ar idejām, kas ir kopīgas dalībvalstu konstitūcijām un kuras ir atspoguļotas arī ECTK Pirmajā protokolā.

• Ņemot vērā konstitucionālos principus, kas ir kopīgi dalībvalstīm, konsekvētu likumdošanas praksi un ECTK Pirmā protokola 1. pantu, fakts, ka Kopienas institūcijas akts uzliek ierobežojumus jaunu vīnogulāju stādīšanai, nevar tikt apstrīdēts principiāli kā nesaderīgs ar tiesību uz īpašumu pienācīgu ievērošanu.

Tomēr tajā pašā spriedumā ir skaidri norādīts, ka šādi ECTK izteiktie pamatprincipi interpretējami saskaņā ar to sociālo funkciju, un attiecīgi tiem nevar automātiski piešķirt augstāku statusu nekā pretējiem nosacījumiem.

Tas izskaidrots EST sagatavotā kopsavilkuma ziņojuma sestajā un septītajā sadaļā:

• Tomēr ir nepieciešams, lai minētie ierobežojumi tik tiesām atbilstu vispārējo interešu mērķiem, ko Kopiena cenšas sasniegt, un lai saistībā ar minēto mērķi tie neradītu nesamērīgu un nepanesamu iejaukšanos īpašnieka tiesībās, kas aizskartu pašu tiesību uz īpašumu būtību.

• Tāpat kā tiesības uz īpašumu, arī tiesības veikt komercdarbību vai profesionālo darbību nebūt nav neierobežota prerogative, bet gan tās ir jāaplūko kontekstā ar sociālajām funkcijām, kuras ar tām tiek aizsargātas.

Pat ievērojot ECT praksi, brīdī, kad EST kļūst par pirmo tiesu, kurai jārisina šāds jautājums, rodas sarežģīta situācija. Tāda problēma radās saistībā ar lietu Nr. 46/87 *Hoechst*⁵, kurā EST apskatīja mājokļa neaizskaramības jēdzienu saistībā ar uzņēmuma telpām un nonāca pie secinājuma, kas nedaudz atšķīrās no tā, kādu neilgi pēc tam izdarīja ECT.

Turklāt *Hoechst* lieta pievērsās sarežģītajam jautājumam par to, kā risināt situāciju, kurā kāds tiesību pamatprincips ir norādīts tikai atsevišķās dalībvalstu konstitūcijās. Lai gan principā atsakoties aizsargāt šādas tiesības, EST atzina, ka vēlāmais rezultāts tika sasniegts ar citu tiesību principu palīdzību.

Šī diskusija atspoguļota ECR kopsavilkuma 2. sadaļā:

• Kaut gan pamattiesības uz mājokļa neaizskaramību Kopienas tiesību sistēmā ir jāatzīst kā princips, kas ir kopīgs dalībvalstu tiesību aktiem attiecībā uz fizisko personu mājokļiem, tas neattiecas uz uzņēmumiem, jo pastāv ievērojamas atšķirības dalībvalstu tiesību sistēmās attiecībā uz aizsardzības raksturu un pakāpi, kādā uzņēmējdarbības telpām tiek nodrošināta aizsardzība pret valsts iestāžu iejaukšanos.

• No ECTK 8. panta nav izdarāms citāds secinājums.

• Neskatoties uz to, visu dalībvalstu tiesību sistēmās jebkādi valsts iestāžu iejaukšanās ikvienas personas (fiziskas vai juridiskas) privātajā darbībā ir jābūt juridiski pamatoti un attaisnoti atbilstoši tiesību aktiem; attiecīgi minētās tiesību sistēmas paredz aizsardzību pret patvalīgu un nesamērīgu iejaukšanos, kaut arī atšķirīgā formā. Šādas aizsardzības nepieciešamība ir jāatzīst kā Kopienas tiesību vispārīgs princips.

⁴ ECR 1979, p. 3727.

⁵ ECR 1989, p. 2859.

STARPTAUTISKA KONFERENCE „NACIONĀLO AUGSTĀKO TIESU LOMA CILVĒKTIESĪBU AIZSARDZĪBĀ”

Kā minēts ECR kopsavilkuma lietā Nr.158/91 *Levy* 2. sadaļā, ideja, ka ierobežojumus iespējams noteikt arī pamattiesībām, tiek attiecināta arī uz tādām pašām ES tiesībās definētām tiesībām:

- Kaut arī vienlīdzīga attieksme pret vīriešiem un sievietēm ir pamattiesības, kas atzītas Kopienas tiesību sistēmā, to īstenošana pat Kopienas līmenī ir bijusi pakāpeniska, un Padomei bija jārikojas, izdodot direktīvas, un minētās direktīvas pieļauj noteiktas pagaidu atkāpes no vienlīdzīgas attieksmes principa.

Principā atzīstot, ka vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm kā pamatprincipu iespējams neievērot, EST izvairījās no konkrētiem norādījumiem šajā jautājumā, atstājot nacionālās tiesas ziņā lemsānu par to, vai starptautisko līgumtiesību nosacījumi, kas ir pretrunā ar pamatprincipu, laika gaitā varētu kļūt nepiemērojami.

Tas izklāstīts sprieduma 17., 19. un 21. punktā:

- Minētajos apstākļos nav pietiekami balstīties uz vienlīdzīgas attieksmes principu, lai izvairītos no pienākumiem, kas dalībvalstij šajā jomā ir saistoši saskaņā ar agrāku starptautisku vienošanos un kuru ievērošanu aizsargā Līguma 234. panta pirmais punkts.

- Starptautiskās vienošanās normas var zaudēt savu saistošo spēku, ja izrādās, ka visas vienošanās puses ir noslēgušas vēlāku vienošanos, kuras normas ar agrākās vienošanās normām ir tik nesaderīgas, ka abas vienošanās nav iespējams piemērot vienlaicīgi (skatīt 1986. gada 21. marta Vīnes konvencijas par starptautiskajām līgumtiesībām 59. panta 1. punkta „b” apakšpunktu).

- Tomēr prejudiciāla nolēmuma tiesvedībā nevis šai Tiesai, bet gan valsts tiesai ir jānosaka, kurus pienākumus attiecīgajai dalībvalstij uzliek iepriekš noslēgta starptautiska vienošanās, un jākonstatē to piemērošanas joma, lai varētu noteikt, cik tāl tie ir šķērslis direktīvas 5. panta piemērošanai.

Ierobežojoša pieeja tika piemērota lietā Nr.C-159/90 *SPUC*⁶, lai gan nolēmums ir formāli korekts, nosakot, ka cilvēktiesību piemērošana tiek ierobežota ES tiesībās noteiktajās situācijās, kas tagad arī ir skaidri noteikts Līgumā par Eiropas Savienību un Hartā.

Tas izskaidrots sprieduma 31. punktā:

- Ja valsts tiesiskais regulējums ietilpst Kopienas tiesību piemērošanas jomā, Tiesai, ja tai ir uzdots prejudiciāls jautājums, ir jāsniedz visi interpretācijas elementi, kas vajadzīgi valsts tiesai, lai novērtētu šā tiesiskā regulējuma atbilstību pamattiesībām, kuras īpaši nosaka ECTK un kuru ievērošanu Tiesa nodrošina. Tomēr tiesai nav šādas jurisdikcijas attiecībā uz valsts tiesību aktiem, kas ir ārpus Kopienas tiesību piemērošanas jomas.

- Ņemot vērā lietas faktus un Tiesas iepriekš izdarītos secinājumus attiecībā uz Līguma 59. un 62. panta piemērošanu, šķiet, ka tas tā ir attiecībā uz valsts tiesā izskatāmo aizliegumu.

Nebūtu grūti konstruēt situāciju, uz kuru būtu attiecināmas ES tiesības, kas netieši izriet no sprieduma 32. punkta:

- Tāpēc uz valsts tiesas otro un trešo jautājumu jāatbild, ka dalībvalstī, kurā grūtniecības medicīniska izbeigšana ir aizliegta, aizliegums studentu biedrībām izplatīt informāciju par citā dalībvalstī esošu kliniku, kurās likumīgi tiek veikta brīvprātīga grūtniecības izbeigšana, tās pakalpojumiem, atrašanās vietu un saziņas veidiem nav pretrunā ar Kopienas

⁶ ECR 1991, I-4685. lpp.

tiesībām, ja attiecīgās klinikas nav iesaistītas minētās informācijas izplatīšanā.

Tāču tā vietā, lai izmantotu šo iespēju veidot komerciālu saikni starp informāciju un pakalpojumu, galvenais jautājums par tiesībām uz izteiksmes brīvību tika iesniegts ECT pēc tam, kad tika izmantoti visi Īrijā pieejamie tiesību aizsardzības līdzekļi. 1992. gada 29. oktobra spriedumā lietā *Open Door and Dublin Well Woman*⁷, ECT atzina nesamērīgu ierobežojumu un attiecīgi ECTK 10. panta pārkāpumu.

Ievērojot kompetences sadalījumu starp ES un tās dalībvalstīm, EST ierobežojošā pieeja tika piemērota, arī izsakot viedokli Nr.V-2/94⁸ par iespējamo ES pievienošanos ECTK. Tas izklāstīts kopsavilkuma 6. punktā (neoficiāls tulkojums):

- Pašreizējā Kopienas tiesību situācijā Kopienai nav atbilstošas jurisdikcijas, lai pievienotos ECTK, jo, no vienas puses, neviens Līguma nosacījums nedod Kopienas galvenajām institūcijām tiesības ieviest noteikumus par cilvēktiesībām vai parakstīt konvencijas šajā jomā, no otras puses, šāda pievienošanās nav iespējama, ja piemēro Līguma 235. pantu.

Tādējādi ES līgumu iekšējie mehānismi nav izmantojami ES likumdošanas kompetences jomas paplašināšanai, neņemot vērā ārpus šādas kompetences paliekošo jautājumu nozīmību. Šis princips tika piemērots arī saistībā ar juridisko aktivismu apelācijas lietā Nr. C-50/00-P *Union de Pequeños*⁹, kā izklāstīts sprieduma 45. punktā:

- Lai gan vispārīgi ir iespējams paredzēt sistēmu, kurā tiesas pārskata to Kopienas vispārējās piemērojamības līdzekļu likumību, kura atšķirtos no dibināšanas Līgumā noteiktās sistēmas, kuras principi nekad nav tikuši grozīti, tomēr dalībvalstu ziņā ir nepieciešamības gadījumā reformēt pastāvošo sistēmu saskaņā ar ES [Līguma] 48. pantu.

Šo ierobežojošo pieeju iespējams pretstatīt dinamiskākajiem iepriekšējās un turpmākās EST prakses elementiem. Saistībā ar 1986. gada Vienoto Eiropas Aktu¹⁰ starpvaldību konferencē dalībvalstis skaidri noraidīja jebkādu iespēju piešķirt Eiropas Parlamentam kompetenci iesniegt atcelšanas prasības.

Tāču lietā Nr.C-70/88 Eiropas Parlaments¹¹ EST šajā jautājumā pati savu nostāju mainīja uz pretējo, kā norādīts 15.-16. punktā:

- Spriedumā lietā Nr.302/87, konstatējot iemeslus, kuru dēļ Parlamentam nav tiesībspējas celt prasību saskaņā ar Eiropas Ekonomiskās Kopienas dibināšanas līguma (turpmāk EEK līguma) 173. punktu, Tiesa norādīja, ka ir pieejami dažādi tiesiskās aizsardzības līdzekļi, kas nodrošinātu Parlamenta prerogativas aizstāvēšanu.

- Tomēr šajā lietā sniegtie apstākļi un argumenti parāda, ka gan Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līgumā, gan EEK līgumā piedāvātie dažādie tiesiskās aizsardzības līdzekļi, lai cik efektīvi un dažādi tie būtu, var izrādīties neefektīvi vai neskaidri.

Atšķirībā no savas ierobežojošās pieejas ECTK, šeit EST uzņēmās iniciatīvu un noteica tiesību principus, kuri, pēc tās domām, bija nepieciešami, lai nodrošinātu efektīvu ES līgumu piemērošanu, kā izklāstīts 25. un 26. punktā:

⁷ Pieteikums Nr.14234/88 un Nr.14235/88.

⁸ ECR 1996, I-1759. lpp.

⁹ ECR 2002, I-6677. lpp.

¹⁰ OJ 1987, L 169, I. lpp.

¹¹ ECR 1990, 2041. lpp.

• Tomēr Tiesai ir pienākums nodrošināt, lai uz institucionālo līdzsvaru attiecināmie Līgumi tiktu piemēroti pilnībā, kā arī gādāt, lai Parlamenta, līdzīgi kā pārējo institūciju, privilēģijas nevarētu tikt pārkāptas, nepastāvēt tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, kas tam būtu pieejami no Līgumos minēto līdzekļu klāsta un kurus iespējams pielietot konkrētā un efektīvā veidā.

• Tas, ka Līgumos nav neviena nosacījuma, kas piešķirtu Parlamentam tiesības iesniegt atcelšanas prasības, iespējams, ir procesuāla nepilnība, taču tā nevar dominēt pār pamata interesi uzturēt un ievērot EEK līgumā noteikto institucionālo līdzsvaru.

Lietā Nr.C-233/97 *KappAhl*¹² EST piemēroja interpretāciju par labu ES pamatprincipiem citādā virzienā, lai gan tā rezultātā ar Somiju kā jauno dalībvalsti tika izstrādāta pārejas vienošanās, kurai nebija nekādas praktiskas nozīmes, kā tas norādīts 21. punktā:

• Fakts, ka pārejas periodā komersantiem bija iespēja nemaksāt Somijas muitas nodevas, transportējot cauri citai dalībvalstij preces, kuru izcelsmes valsts nebija dalībvalsts un kuras bija paredzētas Somijas tirgum, nevar attaisnot plašāku šā noteikuma interpretāciju. Ievērojot principa par preču brīvu kustību starp dalībvalstīm nozīmīgumu, pat īslaicīga atkāpe ir jānosaka skaidri un nepārprotami.

To var uzskatīt arī par vispārīgā principa par ES tiesību noteicošo stāvokli attiecībā pret valstu nacionālajām tiesībām atspoguļojumu, kurš cita starpā apstiprināts lietā Nr.C-10/97 *INCOGE*¹³, kura 20. punktā norādīts (autora atsaucies saīsinājums):

• Tiesa jau savos iepriekšējos lēmumos (lieta Nr.6/64 – *Costa v ENEL*) uzsvērusi, ka dalībvalstij nav iespējams noteikt valsts likuma pārākumu pār pretrunā esošu Kopienas likumu, taču tā nav noteikusi atšķirību starp iepriekš pastāvošajiem un vēlāk pieņemtajiem valstu likumdošanas aktiem.

3. CILVĒKTIESĪBAS EIROPAS SAVIENĪBĀ: JAUNĀKĀS LIETAS

Šīs sadaļas mērķis ir pārskatīt neseno EST praksi, lai noteiktu attīstības tendences attiecībā uz iepriekš apskatītajām fundamentālajām lietām.

Neseno tiesu praksi var iedalīt šādās kategorijās:

- Piemērojamība – cilvēktiesības un pamattiesības
- Atsauces – EST un ECT
- Personvārdi un datu aizsardzība
- Piekļuve tiesību aizsardzības iestādēm

PIEMĒROJAMĪBA – CILVĒKTIESĪBAS UN PAMATTIESĪBAS

Ir apspriežams, vai EST ir atgriezusies pie striktākas pamattiesību, tostarp cilvēktiesību, aizsardzības, kā ilustrē lieta Nr.C-236/09 *Association Belge*¹⁴, kurā tika apskatīts ar dzimumu vienlīdzības principa piemērošanu saistīts pārejas nosacījums, kuram nebija noteikts termiņš. Kā norādīts sprieduma 25. punktā:

• Šīs direktīvas 5(2). pants nosaka iespēju konkrētām dalībvalstīm – tām, kuru valsts tiesību aktos vēl nebija ieviests šis noteikums laikā, kad tika pieņemta Direktīva 2004/113 – lidz 2007. gada 21. decembrim lemt par proporcionālu atšķirību pieļaušanu personu prēmijās un

piemaksās gadījumos, kur dzimums ir noteicošais faktors, veicot uz atbilstošiem un precīziem aktuāriem un statistikas datiem balstītu risku novērtējumu.

Atšķirībā no jau iepriekš minētās lietas Nr. C-50/00-P *Union de Pequeños*, šajā lietā pastāvēja pretruna starp primārajiem un sekundārajiem ES noteikumiem, un tādējādi tā, no strukturālā viedokļa raugoties, ir uzskatāma par mazāk pretrunīgu tiesību jomu, kurā EST jāpiemēro pārākuma princips.

Tomēr situācija ir tāda pati kā lietās Nr.C-70/88 *Eiropas Parlaments* un Nr. C-233/97 *KappAhl*, kurās dalībvalstis izdarījušas skaidras politiskas un tiesiskas izvēles, kuras EST noraidīja. Sprieduma 32. punktā norādīts:

• Nosacījums, kas dod attiecīgajām dalībvalstīm tiesības bez termiņa ierobežojuma uzturēt spēkā izņēmumu no noteikuma par dzimumiem vienādi noteiktām prēmijām un piemaksām, darbojas pretēji centieniem sasniegt mērķi par vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm, kas noteikts Direktīvā 2004/113, kā arī neatbilst Hartas 21. un 23. pantam.

Atkal, salīdzinājumā ar lietu Nr. C-70/88 *Eiropas Parlaments*, EST pozīcijai bija stiprāks pamats, jo dalībvalstis faktiski bija darbojušās nekonsekventi, no vienas puses, kodificējot dzimumu vienlīdzības principu Hartā, kuru Lisabonas līgums pacēla primārā ES tiesību akta līmenī, tajā pašā laikā mēģinot ieviest izņēmumu sekundārā tiesību aktā.

Tomēr EST atzina faktiskās intereses, kas pamatoja šo izņēmumu gan politiskā, gan komerciālā līmenī, un attiecīgi noteica dalībvalstīm pārejas periodu izņēmuma atcelšanai, kā norādīts sprieduma 33.–34. punktā:

• Tādējādi ar atbilstošā pārejas perioda izbeigšanās brīdi šis nosacījums jāuzskata par spēkā neesošu.

• Ievērojot iepriekš minēto, atbilde uz pirmo jautājumu ir, ka Direktīvas 2004/113 5(2). punkts zaudē spēku ar 2012. gada 21. decembri.

Atšķirībā no šīs tiesās pieejas pamattiesībām, likās, ka lietā Nr.C-571/10 *Kamberaj*¹⁵ EST bija pieņēmusi ļoti ierobežojošu taktiku attiecībā uz ECTK principu piemērojamību ES tiesību pārvaldītajās jomās. Tas parādās sprieduma 59.–60. punktā:

• Savā otrajā jautājumā pieprasījumu iesniegusi tiesa būtībā jautā, vai pretrunu gadījumā starp valsts tiesību normu un ECTK Līguma par Eiropas Savienību 6. pantā esošā atsaucē uzlikt par pienākumu valsts tiesai piemērot ECTK nosacījumus, konkrētajā gadījumā – ECTK 14. pantu un Protokola Nr. 12 1. punktu, tiešā veidā, nepiemērojot neatbilstošo valsts tiesību normu avotu un bez nepieciešamības iepriekš celt jautājumu par konstitucionalitāti *Corte costituzionale* (Konstitucionālajā tiesā).

• Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 6(3). pantu pamattiesībām, kas garantētas ECTK un kas izriet no dalībvalstu kopīgajām konstitucionālajām tradīcijām, ir jāveido ES tiesību vispārējie principi.

Grūtības šajā lietā rada šādu vispārējo principu veidojošo pamattiesību ietvertās norādes, attiecībā uz kurām iepriekšminētā EST tiesu prakse ir piedāvājusi atšķirīgus risinājumus ES noteikumu atcelšanai, kamēr attiecībā uz valsts tiesību normu atcelšanu šī prakse ir bijusi daudz konsekvētāka un stingrāka. Tomēr sprieduma 61. un 62. punktā pieņemta atšķirīga pieeja:

• Šī ES līguma tiesību norma (6. pants) ir interpretēta Tiesas pastāvīgajā judikatūrā, saskaņā ar kuru pamattiesības ir neatņemama vispārīgo tiesību principu – kuru ievērošanu nodrošina Tiesa – sastāvdaļa.

¹⁵ ECR 2012, vēl nepublicēts.

¹² ECR 1998, i-8069. lpp.

¹³ ECR 1998, i-6307. lpp.

¹⁴ ECR 2011, vēl nepublicēts

STARPTAUTISKA KONFERENCE „NACIONĀLO AUGSTĀKO TIESU LOMA CILVĒKTIESĪBU AIZSARDZĪBĀ”

• Tomēr Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 3. punktā nav regulētas attiecības starp ECTK un dalībvalstu tiesību sistēmām, kā arī nav noteikts, kādi secinājumi valsts tiesai ir jāizdara gadījumā, ja pastāv pretruna starp šajā konvencijā garantētajām tiesībām un valsts tiesību normu.

Attiecīgi to var uzskatīt par paplašinājumu nolēmumam lietā Nr. C-159/90 *SPUC*, kur EST rūpīgi argumentēja jautājuma atrašanos ārpus ES tiesību ietvara, kamēr šajā lietā liekas, ka EST cenšas daudz vairāk samazināt ES tiesībās integrētā ECTK principa ietekmi uz valsts tiesību normām. Tas skaidri norādīts sprieduma 63. punktā:

• Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 3. punktā veikta atsaucē uz ECTK, kas parakstīta Romā 1950. gada 4. novembrī, gadījumā, ja pastāv pretruna starp valsts tiesību normu un šo konvenciju, neuzliek valsts tiesai pienākumu tieši piemērot minētās konvencijas tiesību normas, atstājot nepiemērotu ar to nesaderīgo valsts tiesību normu.

Šo ārkārtīgi ierobežojošo pieeju var pretstatīt citai lietai – Nr.C-411/10 un C-493/10 *M.E.*¹⁶, kas iesniegta izskatīšanai EST tajā pašā gadā. Šī lieta attiecas uz iespējamo patvēruma meklētāju atpakaļsūtīšanu saskaņā ar Dublinas procedūru, un 78. un 80. punktā EST acīmredzot atsaucas uz vispārējo savstarpējās uzticēšanās principu, kuram jādarbojas starp dalībvalstu iestādēm:

• Vienoto Eiropas patvēruma sistēmu veidojošo dokumentu izskatīšana parāda, ka šajā kontekstā tika iecerēts pieņemt par iespējamu, ka visas dalībnieces valstis, vai tās būtu [ES] dalībvalstis, vai trešās valstis, ievēro pamattiesības, tostarp tiesības, kas balstās uz Ženēvas konvenciju, 1967. gada Protokolu un uz ECTK, un ka dalībvalstis var uzticēties viena otram saistībā ar minēto.

• Šādā situācijā ir jāpieņem, ka attieksme pret patvēruma meklētājiem visās dalībvalstīs atbilst Hartas, Ženēvas konvencijas un ECTK prasībām.

Tādējādi radās jautājums par to, kā Beļģijas varas iestādēm bija jāreaģē situācijā, kur pastāvēja iepriekšminētajām pretējas pazīmes attiecībā uz attieksmes pret patvēruma meklētājiem Grieķijā atbilstību starptautiskajām un ES tiesību normām. Sprieduma 88.-89. punktā norādīts:

• Pamatlietām līdzīgā situācijā, proti, Regulas Nr.343/2003 izpratnē atbildīgajai dalībvalstij 2009. gada jūnijā nosūtīt patvēruma meklētāju uz Grieķiju, ECT it īpaši nolēma, ka Beļģijas Karaliste ir pārkāpusi ECTK 3. pantu, pirmkārt, pakļaujot prasītāju draudiem, ko rada patvēruma piešķiršanas procesa trūkumi Grieķijā, jo Beļģijas iestādes zināja vai tām bija jāzina, ka viņam nav nekādu garantiju, ka Grieķijas iestādes nopietni izskatīs viņa patvēruma pieteikumu, un otrkārt, pilnīgi apzināti pakļaujot prasītāju tādiem brīvības atņemšanas un dzīves apstākļiem, kas veido pazemojošu attieksmi (ECT 2011. gada 21. janvāra spriedums lietā M. S. S. pret Beļģiju un Grieķiju, 358., 360. un 367. punkts, vēl nav publicēts).

• Šajā spriedumā aprakstītais pamattiesību apdraudējuma apmērs apliecina, ka laikā, kad prasītājs M.S.S. tika nosūtīts, Grieķijā patvēruma piešķiršanas procesā un patvēruma meklētāju uzņemšanas apstākļos bija sistemātiski trūkumi.

Šajā situācijā EST atzīst, ka varētu būt nepieciešams atcelt vispārējo savstarpējās atzīšanas principu, kā to piemēro dažādo dalībvalstu pārvaldes iestādes. Kā minēts sprieduma 104.-105. punktā:

• Šādos apstākļos spriedumā konstatētais pieņēmums,

kas ir pamatā visam tiesiskajam regulējumam šajā jomā, ka patvēruma meklētājiem tiks izrādīta cilvēktiesībām atbilstoša attieksme, ir uzskatāms par apstrīdamu.

• Ņemot vērā šos faktus, uz uzdotajiem jautājumiem ir jāatbild, ka Savienības tiesībās tiekliegtis piemērot neapstrīdamu pieņēmumu, ka dalībvalsts, kura Regulas Nr. 343/2003 3. panta ir norādīta par atbildīgo, ievēro Savienības pamattiesības.

Attiecībā uz valstu tiesu pilnvarām lemt šo jautājumu EST atsaukusies uz iepriekš rakstā pieminēto īpašo protokolu par Apvienotās Karalistes un Polijas tiesu pilnvarām saistībā ar Hartu, kā norādīts 118. punktā:

• Ir jāatgādina, ka 30. protokola 1. panta 1. punktā ir paredzēts, ka ar hartu netiek palielinātas Tiesas vai jebkuras tiesas Polijas Republikā vai Apvienotajā Karalistē tiesības atzīt, ka Polijas Republikas vai Apvienotās Karalistes tiesību akti, regulas vai administratīvie noteikumi, prakse vai darbības neatbilst pamattiesībām, brīvībām un principiem, kas tajā atkārtoti apstiprināti.

Tomēr, lai gan šis nosacījums skaidri nosaka, ka attiecīgo tiesu pilnvaras netiek paplašinātas, EST uzskata, ka tas nekādā veidā neietekmē dalībvalsts, tostarp tās tiesu, pienākumu ievērot Hartu, kā minēts sprieduma 120. punktā:

• Šādos apstākļos 30. protokola 1. panta 1. punktā ir izskaidrots Hartas 51. pants par tās piemērojamību, un tā mērķis nav atbrīvot Polijas Republiku un Apvienoto Karalisti no pienākuma ievērot Hartas noteikumus, ne arī liegt šo dalībvalstu tiesām rūpēties par šo noteikumu ievērošanu.

Visbeidzot, EST spriedums pievēršas jautājumam par to, vai Harta jāuzskata par plašāku vai vienlīdzīgu dokumentu salīdzinājumā ar ECTK. Atbilde sniegta 109. un 114. punktā:

• Būtībā jautā, vai personai, uz kuru attiecas Regula Nr.343/2003, atbilstoši vispārējiem ES tiesību principiem un it īpaši Hartas 1. pantā par cilvēka cieņu, 18. pantā par patvēruma tiesībām un 47. pantā par tiesībām uz efektīvu tiesību aizsardzību piešķirtās aizsardzības apmērs ir plašāks par ECTK 3. pantā piešķirto aizsardzību.

• Hartas 1., 18. un 47. pants neizraisa citādu atbildi nekā to, kas sniegta uz otro, trešo, ceturto un sesto jautājumu lietā C-411/10, kā arī uz abiem jautājumiem lietā C-493/10.

ATSAUCES – ECT UN EST

Jautājums, kas ir pamatā iepriekš rakstā pieminētajai lietai Nr.C-159/90 *SPUC*, bija par to, vai, integrējot ECTK principus ES tiesībās, EST tiem varētu noteikt piemērošanas jomu, kas pārsniegtu ES tiesību piemērošanas jomu.

Uz jautājumu tika sniegta noliedzoša atbilde, un kopš tā laika tas ir ticis apstiprināts, tostarp ar rīkojumu lietā Nr.C-302/06 *Kovalsky*¹⁷, kur šī atziņa ir skaidri izklāstīta EST sagatavotajā kopsavilkumā:

• ES līguma 6. panta, kā arī ECTK Protokola 1. panta interpretācija.

• Tiesības uz īpašumu – valsts tiesību akti, kas atļauj uzstādīt elektrotehniskas ierīces privātos zemes gabalos, neparedzot īpašnieku tiesības saņemt kompensāciju.

• EST acīmredzami nav kompetenta atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem.

Šis jautājums parādījās vairākās paralēlās un vēlākās lietās, kurās EST uzturēja iepriekšminēto apstiprinājumu. Lietu sarakstā ietverti arī vairāki rīkojumi:

• C-166/06 *Eurodomus*¹⁸

¹⁷ ECR 2007, I-11. lpp.

¹⁸ ECR 2006, I-90. lpp.

- C-361/07 *Polier*¹⁹
- C-287/08 *Croceffissa*²⁰
- C-457/09 *Chartry*²¹
- C-538/10 *Lebrun*²²
- C-622/10 *Paquot*²³
- C-434/11 *Corpul Național*²⁴
- C-462/11 *Cozman*²⁵
- C-483/11 and C-484/11 *Boncea*²⁶

Tajā pašā laikā EST ir kļuvusi konkrētāka, izsakoties par ECT tiesu praksi attiecībā uz ECTK principu interpretāciju, kur šie principi būtu jāpiemēro ES tiesību piemērošanas apmērā. Kā piemērs tam var būt lieta Nr. C-305/05 *Ordre des Barreaux*²⁷, kur EST 31. punktā atzinusi, ka:

Saskaņā ar ECT judikatūru ECTK 6. pantā minēto jēdzienu „taisnīga tiesa” veido dažādi elementi, kas it īpaši ietver tiesības uz aizstāvību, lietas dalībnieku procesuālo tiesību vienlīdzības principu, tiesības uz pieeju tiesai, kā arī tiesības vērsties pie advokāta gan civilī, gan kriminālī. Skatīt:

- 1975. gada 21. februāra spriedumu lietā *Golder pret Apvienoto Karalisti*, A sērija Nr.18, 26.–40. punkts;
- 1984. gada 28. jūnija spriedumu lietā *Campbell un Fell pret Apvienoto Karalisti*, A sērija Nr.80, 97.–99., 105.–107. un 111.–113. punkts, kā arī
- 1991. gada 30. oktobra spriedumu lietā *Borgers pret Beļģiju*, A sērija Nr. 214-B, 24. punkts.

Pozīciju iepriekš minētajā lietā Nr. C-571/10 *Kamberaj*, kur pretrunas starp ECTK principiem veidā, kādā tie tikuši integrēti ES līgumos, un valsts tiesību normām konstatācija neuzliek par pienākumu valstu tiesām atcelt valsts tiesību normas, iespējams pretstatīt izteikti tiešajai ECT jurisprudences piemērošanai lietā Nr. C-276/06 *Mamate*²⁸, kur 73. punktā noteikts:

• Ņemot vērā visus iepriekš izklāstītos apsvērumus, uz uzdoto jautājumu jāatbild, ka Asociācijas nolīguma 65. panta 1. punkta pirmā daļa interpretējama tā, ka tā neļauj uzņemošajai dalībvalstij atteikt piešķirt tiesību aktos paredzēto ienākumu garantiju vecāka gadagājuma cilvēkam – Marokas pilsonei, kas sasniegusi 65 gadu vecumu un likumīgi uzturas minētās valsts teritorijā, ja šī persona ietilpst minētās tiesību normas piemērošanas jomā:

• tāpēc, ka tā pati attiecinīgajā dalībvalstī strādājusi algotu darbu, vai

• tāpēc, ka tā ir darba ņēmēja ar Marokas pilsonību, kas ir vai ir bijis nodarbināts attiecīgajā dalībvalstī, ģimenes locekle.

Šīs interpretācijas sekas izklāstītas 75. punktā, un, lai gan var uzstāt, ka šī lieta attiecas uz Asociācijas protokola piemērošanu, un tādejādi tas atšķiras no lietas Nr. C-571/10 *Kamberaj*, šo argumentu būs grūti uzturēt, jo nevar sagaidīt, ka Asociācijas nolīgumos cilvēktiesības būs spēcīgāk aizsargātas nekā ES līgumos. 75. punktā norādīts:

• Tā kā šajā rīkojumā sniegtā Asociācijas nolīguma 65. panta 1. punkta pirmās daļas interpretācija atbilst

prasībām, kas izriet no ECTK 14. panta un Papildprotokola 1. panta, kā ECT tos interpretējusi 1996. gada 16. septembra spriedumā lietā *Gaygusuz pret Austriju* ECHR 1996-IV, 1129. lpp.),

• Tiesa iesniedzējtiesai ir sniegusi visus interpretācijas elementus, kas nepieciešami, lai vērtētu attiecīgā pamatlietā izskatāmā valsts tiesiskā regulējuma atbilstību pamattiesību normām, kuru ievērošanu Tiesa nodrošina atbilstoši ECTK un Papildprotokolam.

PERSONVĀRDU UN DATU AIZSARDZĪBA

Jautājums par personvārdiem, to pareizrakstību un valodnieciskajām atšķirībām jau vairākas reizes ticis skatīts saistībā ar ES brīvās pārvietošanās tiesībām un valstu valodas un kultūras politiku apsvērumiem.

Lietā Nr. C-391/09 *Vardyn*²⁹ apskatītais jautājums bija diakritiskās zīmes lietošana, un EST par savu izejas pozīciju izvēlējās ECTK principus, kā izklāstīts 66. punktā:

• Vispirms ir jāatzīmē, ka personas vārds un uzvārds ir viņa identitāti un privāto dzīvi, kuras aizsardzība ir nostiprināta Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 7. pantā, kā arī Romā 1950. gada 4. novembrī parakstītās ECTK 8. pantā, veidojošs elements. Pat ja šīs konvencijas 8. pantā tas nav skaidri pieminēts, personas vārds un uzvārds kā personīgas identifikācijas līdzeklis un kā līdzeklis, kas nodrošina saikni ar ģimeni, tomēr attiecas uz tās privāto un ģimenes dzīvi.

Taču šo privātās un ģimenes dzīves aizsardzību ierobežo samērīguma princips, kuru piemēro gan ES tiesību, gan ECTK ietvaros, un tā piemērošana šai lietai izskaidrota 78. punktā:

• Tādējādi iesniedzējtiesai ir jānosaka, vai dalībvalsts kompetento iestāžu atbilstoši valsts tiesību aktiem izteiktais atteikums grozīt Savienības pilsoņu laulātā pāra laulības apliecību, lai abu laulāto kopīgais uzvārds tiktu rakstīts, pirmkārt, vienotā veidā un, otrkārt, formā, kas atbilstu laulātā, par kura uzvārdu ir runa, izcelsmes valsts rakstības noteikumiem, pēc sava rakstura ir tāds, kas ieinteresētajām personām var radīt nopietnas neērtības administratīvā, profesionālā un privātā jomā. Ja tas tā ir, runa ir par ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. pantu ikvienam Savienības pilsonim atzīto brīvību ierobežojumu.

Izvērtējot nopietnās neērtības jautājumu, EST veica praktisku un tehnisku analīzi, 81. punktā izklāstot ierobežojumus, kas jāpieņem, ievērojot minēto praktisko un tehnisko perspektīvu:

• Veicot vairākas ikdienas dzīves darbības, diakritiskās zīmes bieži vien tiek izlaistas tehnisku iemeslu, tādu kā dažām informātikas sistēmām piemēroti objektīvi ierobežojumi, dēļ. Turklāt personai, kura nepārvalda svešvalodu, diakritisko zīmju nozīme bieži vien nav zināma, un šī persona tās pat nepamana. Tādējādi ir maz iespējams, ka šādu zīmju izlaišana pati par sevi attiecīgajai personai varētu radīt tādas reālas un nopietnas neērtības iepriekš minētās judikatūras izpratnē, kuras būtu pamats šaubām saistībā ar identitāti, kā arī tās iesniegto dokumentu autentiskumu vai tajos iekļauto datu pareizību.

Izmantojot to par pamatu, EST atzīst, ka privātās un ģimenes dzīves aizsardzības princips nepaplašinās tik tālu, lai radītu tiesības apstrīdēt diakritiskās zīmes valodnieciskos lietošanas noteikumus uzņēmējā valstī. Kā norādīts sprieduma 87. punktā:

• Tādu valsts tiesību aktu, kādi tiek aplūkoti pamata lietā, mērķis, kas ir vērsts uz valsts oficiālās valodas aizsardzību,

²⁹ ECR 2011, vēl nepaziņots.

¹⁹ ECR 2008, i-6. lpp.

²⁰ ECR 2008, i-136. lpp.

²¹ ECR 2011, vēl nepaziņots.

²² ECR 2011, vēl nepaziņots.

²³ OJ 2011, C 232, 23. lpp.

²⁴ ECR 2011, vēl nepaziņots.

²⁵ ECR 2011, vēl nepaziņots.

²⁶ ECR 2011, vēl nepaziņots.

²⁷ ECR 2007, 5305. lpp.

²⁸ ECR 2007, i-2851. lpp.

paredzot piemērot šīs valodas rakstības noteikumus, principā ir legītims mērķis, ar ko var attaisnot Līgumā par Eiropas Savienības darbību 21. pantā paredzēto tiesību uz brīvu pārvietošanos un uzturēšanos ierobežojumus, un to var ņemt vērā, izvērtējot likumīgās intereses attiecībā pret minētajām Savienības tiesību aktos atzītajām tiesībām.

Samērīguma principa piemērošana ir acīmredzama arī datu aizsardzības lietā Nr.C-92/09 un C-93/09 *Schecke*³⁰. EST 52. punktā skaidri atsaucas uz ECT jurisprudenci:

- Šajos apstākļos ir jāuzskata, ka tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību attiecībā uz personas datu apstrādi, kas atzītas Hartas 7. un 8. pantā, attiecas uz visu informāciju, kas skar identificētu vai identificējamu fizisku personu (skat. it īpaši ECT 2000. gada 16. februāra spriedumu lietā Nr.27798/95 *Amann pret Šveici* [Lielā palāta], 65. punkts, ECHR 2000-II, kā arī 2000. gada 4. maija spriedumu lietā Nr. 28341/95, *Rotaru pret Rumāniju* [Lielā palāta], 43. punkts, ECHR 2000-V), un kā ierobežojumi, kas varētu tikt likumīgi noteikti personas datu aizsardzībai, atbilst Konvencijas 8. pantā pieļautajiem.

Tomēr šajā lietā nav pamata ierobežojošajai privātās dzīves aizsardzības interpretācijai, lai izslēgtu no aizsardzības profesionālo dzīvi, kā norādīts 59. punktā:

- Šajā sakarā nav nozīmes faktam, ka publicētās ziņas attiecas uz profesionālo darbību (skat. spriedumu lietā *Österreichischer Rundfunk u.c.*, 73. un 74. punkts). Saistībā ar Konvencijas 8. panta interpretāciju ECT tiesa šajā sakarā ir nospriedusi, ka jēdziens „privātā dzīve” nav tulkojams sašaurināti un ka pamatā netiek pieļauta iespēja profesionālo darbību „izņemt no privātās dzīves” jēdziena [...] (skat. it īpaši iepriekš minētos spriedumus lietās *Amann pret Šveici*, 65. punkts, kā arī *Rotaru pret Rumāniju*, 43. punkts).

Tā ES sekundāro tiesību normas, ar kurām tika pārkāpta minētā privātās dzīves aizsardzība, to nepaplašinot, lai ietvertu profesionālo dzīvi, ir atceļamas, jo tās pārkāpj vispārīgos ES tiesību principus, kas iestrādāti no ECTK, izklāstīts 92. punktā:

- Padomes 2005. gada 21. jūnija Regulas (EK) Nr. 1290/2005 par kopējās lauksaimniecības politikas finansēšanu 42. panta 8.b punkts un 44.a pants nav spēkā, ciktāl attiecībā uz fiziskām personām – Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonda un Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai atbalsta saņēmējiem – šajos noteikumos ir noteikts publicēt visu saņēmēju personas datus, nenoskaidrojot tos atbilstoši tādiem pienācīgiem kritērijiem kā laikposmi, kuros viņi ir saņēmuši šādu atbalstu, tā biežums vai arī tā veids un apmērs.

PIEKĻUVE TIESĪBU AIZSARDZĪBAS IESTĀDĒM

Pēdējais jautājums, ko izklāsta šīs jaunākās EST tiesu prakses apskats saistībā ar ECTK principu piemērošanu, ir par piekļuvi tiesību aizsardzības iestādēm, tika apskatīts lietā Nr. C-279/09 *DEB*³¹, kuras 31. punkts nosaka:

- Hartas 47. panta pirmajā daļā ir paredzēts, ka ikvienai personai, kuras tiesības un brīvības, kas garantētas Savienības tiesībās, tikušas pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā, ievērojot nosacījumus, kuri paredzēti šajā pantā.

- 47. panta trešajā daļā ir īpaši noteikts, ka juridiskā palīdzība tiek sniegta tiem, kam nav pietiekamu līdzekļu, ciktāl šī palīdzība ir nepieciešama, lai nodrošinātu efektīvu tiesiskuma īstenošanu [lietas efektīvu izskatīšanu tiesā].

³⁰ ECR 2010, vēl nepazīnots.

³¹ ECR 2010, vēl nepazīnots.

Līdzīgi kā iepriekš minētajos piemēros, šajā lietā EST atkal ļoti skaidri atsaucas uz ECT jurisprudenci, kā norādīts 45. punktā:

- ECT judikatūras pārbaude parāda, ka šī tiesa vairākkārt ir atgādinājusi, ka tiesības uz lietas izskatīšanu tiesā ir elements, kas ir raksturīgs tiesībām uz taisnīgu tiesvedību, kas paredzētas ECTK 6. panta 1. punktā (it īpaši skat. ECT 2002. gada 7. maija spriedumu lietā *McVicar pret Apvienoto Karalisti*, 46. punkts, ECHR 2002-III). Šajā ziņā svarīgi ir tas, ka prasītājam ir iespēja faktiski aizstāvēt savas tiesības tiesā (ECT 2005. gada 15. februāra spriedums lietā *Steel un Morris pret Apvienoto Karalisti*, 59. punkts, ECHR 2005-II). Tomēr tiesības uz lietas izskatīšanu tiesā nav absolūtas.

Pamatojoties uz minēto, EST, līdzīgi kā lietā Nr.C-92/09 un C-93/09 *Schecke*, konstatē, ka šajā saistībā nav pamata privātās un profesionālās dzīves nodalīšanai, kā norādīts 59. punktā:

- Ņemot vērā visus šos apstākļus, uz uzdoto jautājumu ir jāatbild, ka efektīvas tiesību aizsardzības tiesā princips, kas ir noteikts Hartas 47. pantā, ir jāinterpretē tādejādi, ka uz to var atsaukties juridiskās personas un ka palīdzība, kas piešķirta, piemērojot šo principu, var ietvert it īpaši atbrīvojumu no iepriekšējās tiesāšanās un/vai advokāta piedalīšanās izdevumu samaksas.

Taču te joprojām pastāv plaša robežzona, kuru var izmantot valsts tiesa, piemērojot šo principu, jo tai ir jānosaka, vai juridiskās palīdzības pieejamības ierobežojums ir saskaņā ar samērīguma principu, kā norādīts 60. punktā:

- Šajā ziņā valsts tiesai ir jāpārbauda, vai juridiskās palīdzības piešķiršanas noteikumi ierobežo tiesības uz lietas izskatīšanu tiesā tādā veidā, kas ietekmē šo tiesību būtību, vai tie ir vērsti uz legitīmu mērķi un vai izmantotie līdzekļi ir samērīgi ar paredzēto mērķi.

SECINĀJUMI

Šīs prezentācijas mērķis bija pārskatīt gan cilvēktiesību principu, un it īpaši ECTK principu, piemērošanas pamatu, gan to jaunākās attīstības tendences EST.

Lai gan ECT jurisprudences atzišana ir kļuvusi daudz skaidrāk izteikta EST spriedumu tekstos, šī tiesa vēl joprojām saglabā sev interpretācijas tiesības un tiesības noteikt šo principu piemērošanu ES tiesību ietvaros. Šo tendenci papildus atbalsta Hartas kā pilnībā saistošas ES līgumu daļas integrācija tajos.

Ievērojot minēto, grūti risināms ir jautājums par to, kā labāk veikt iecerēto ES pievienošanas ECTK un kā praksē nodrošināt efektīvu sadarbību starp šo abu sistēmu tiesām, tas ir, EST un ECT.

EST jurisprudences pārmaiņas saistībā ar ECTK interpretāciju un tās principu piemērojamības pakāpi tikai papildinās jau šķietami pastāvošās grūtības abu tiesu institucionālajās attiecībās.

Solis uz priekšu būtu prejudiciālo nolēmumu sniegšanas sistēmas izveidošana ECTK ietvaros, kas būtu atvērta gan dalībvalstu tiesām, gan EST ar paātrinātā procesa iespēju pēc nepieciešamības.

Taču, pat ja šis priekšlikums tiktu apspriests, ārkārtīgi jūtīgs būtu jautājums par prejudiciālo nolēmumu sniegšanas pieejamības līdzsvarošanu ar ECT kā ārkārtas apelācijas instances funkciju. Atšķirīgs, taču tikpat sarežģīts jautājums ES sistēmas ietvaros par iespējamo prejudiciālo nolēmumu sniegšanu EST Vispārējā tiesā, vēl nav atrisināts.

2. DAĻA AUGSTĀKO TIESU UN EIROPAS CILVĒKTIESĪBU KONVENCIJAS MIJIEDARBĪBA

MODERATORE INETA ZIEMELE

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs (no kreisās) kopā ar konferences 2. daļas lektoriem Ēriku Kergandbergu (Eerik Kergandberg), Tadeušu Erecinski (Tadeusz Ereciński), moderatori Inetu Ziemeli un lektoru Gintaru Križevičius (Gintaras Kryževičius)

Konferences klausītāji

Gintars KRIŽEVIČIUS (*Gintaras Kryževičius*)
Lietuvas Augstākās tiesas priekšsēdētājs

IZAICINĀJUMI EIROPAS CILVĒKTIESĪBU UN PAMATBRĪVĪBU AIZSARDZĪBAS KONVENCIJAS IEVIEŠANĀ UN TIEŠĀ PIEMĒROŠANĀ LIETUVAS AUGSTĀKĀS TIESAS JUDIKATŪRĀ

Cilvēktiesības un to aizsardzība parasti tiek uzskatīta par prioritāti gan demokrātiskās valsts iekšējās lietās, gan arī tās ārpolitikā.

Mūsdienu tiesību doktrīnā dominē uzskats, ka cilvēktiesības nevar uztvert no šaura nacionāla redzesleņķa; tās ir universālas ne vien to deklarēšanas ziņā, bet arī to piemērošanā. No otras puses, nav iespējams neņemt vērā arī zināmas specifiskas īpašības un aspektus, ko jau sākotnēji nosaka vēsturiskais periods, valsti dominējošās morāles normas, tiesiskā apziņa un, visbeidzot, zinātnes un tehnikas attīstība, kas savukārt izraisa izmaiņas morālē un attiecīgi – arī izmaiņas cilvēktiesību sistēmā.

Šāds universāls cilvēktiesību aizsardzības mehānisms, kas vienlaikus atzīst arī nacionālās īpatnības, ir iemiesots Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā (turpmāk – Konvencija).

Neapšaubāmi, tas, cik sekmīgi notiek Konvencijas īstenošana nacionālajā līmenī, ir atkarīgs no valsts tiesu attieksmes un aktivitātes. Jo īpaši tāpēc, ka, piemēram, Lietuvā pēdējos gados visvairāk problēmu ir radījušas nepilnības iekšzemes tiesu praksē (gan tāpēc, ka šādas prakses nav bijis, gan arī tās trūkumu dēļ) un daudz retāk – trūkumi tiesiskajā regulējumā Konvencijas izpratnē. Turklāt pat tad, ja iekšzemes tiesiskajā regulējumā tiek identificēti gadījumi, kas neatbilst Konvencijas normām, atsevišķos gadījumos šos trūkumus iespējams labot, attīstot atbilstošu tiesu praksi.

Par atskaites punktu pieņemot jautājumu par attiecībām starp valsts tiesām un Eiropas Cilvēktiesību tiesu (turpmāk – ECT), šajā ziņojumā apskatīta Lietuvas Augstākās tiesas (turpmāk – LAT) prakses efektivitāte, Lietuvas valstij risinot tās identificētās vai apjaušamās iekšējās problēmas, kas saistītas ar cilvēktiesībām, kā arī LAT ieguldījumu efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekļu piemērošanā.

I. PAR KONVENCIJAS SAISTĪBU AR VALSTS IEKŠĒJO TIESĪBU SISTĒMU; ATTIECĪBAS STARP VALSTS TIESU UN ECT JURISDIKCIJU

Savā izvērtējumā par saistību starp Konvenciju un Lietuvas valsts iekšējo tiesību sistēmu Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa ir minējusi, ka ratificētajai Konvencijai ir paredzēts kļūt par valsts tiesību aktu sistēmas daļu; ratificējot Konvenciju, Lietuva vienlaikus ir apņēmusies

garantēt Konstitūcijā nostiprinātās cilvēktiesības un brīvības katrai personai savā jurisdikcijā, līdz ar to Konvencija ir Lietuvas tiesību sistēmas dabiska sastāvdaļa.

Gan no Konvencijas, gan arī no ECT prakses attiecībā uz tās normu interpretāciju ir skaidri noprotams, ka galvenais pienākums īstenot un nodrošināt Konvencijā garantētās tiesības un brīvības piekrist valsts iekšējai tiesību sistēmai, proti, valsts iestādēm. Starptautisko Konvencijā paredzēto cilvēktiesību aizsardzības līdzekļu (tostarp lūgumraksti ECT) ietekme ir pakārtota valsts iekšējai tiesību sistēmai. ECT jurisdikcijas subsidiārais raksturs un tās kompetences ierobežojumi, kas paredzēti Konvencijā, nosaka, ka ECT nevar uzskatīt par valsts tiesu instanču turpinājumu – par *suprakasācijas* vai *ceturtā* instanci, kas izskatītu valsts tiesu lēmumus vai būtu pilnvarota tos atcelt. Būtibā ECT būtu jāuzskata par *papildu kontroles mehānismu*, kas pamatojas uz valsts tiesu veikto faktisko apstākļu izvērtējumu un sagatavotajiem tiesību aktiem (izņemot gadījumos, kad Konvencijas pārkāpumi ir acīmredzami). Jānorāda, ka, pamatojoties uz minētajiem argumentiem, Lietuva gatavo savu aizstāvību vairākās Tiesai iesniegtajās lietās.

Tāpat jāņem vērā, ka diskusijās par ECT nākotni, kas patlaban norisinās starptautiskā līmenī, galvenie aspekti ir subsidiaritātes principa nostiprināšana un plašākas rīcības brīvības piešķiršana valsts tiesām. Šajā kontekstā nepieciešams pieminēt Braitonas deklarāciju, kura, domājams, būs par pamudinājumu grozījumu veikšanai pašā Konvencijā.

II. KONKRĒTI PROBLEMĀTISKIE (POZITĪVIE UN NEGATĪVIE) ASPEKTI KONVENCIJAS IEVIEŠANĀ JEB JAUNAS UN ATKĀRTOTI SASTOPAMAS PROBLĒMAS SAISTĪBĀ AR KONVENCIJAS IEVIEŠANU LIETUVĀ; IEVIEŠANAS REZULTĀTI

1. Šobrīd Lietuvā ir radusies neviennozīmīga situācija saistībā ar tiesību uz taisnīgu lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā, ko garantē Konvencijas 6. panta pirmā daļa, ieviešanu: problēma, kas saistīta ar nepamatoti ilgu tiesas procesu un efektīviem tiesību aizsardzības līdzekļiem, lai par to sūdzētos 6. panta pirmās daļas un 13. panta kontekstā.

Starp ECT izskatītajām lietām pret Lietuvu pēdējo gadu laikā izteikti dominē sūdzības saistībā ar 6. panta pirmo daļu, jo īpaši attiecībā uz tiesībām uz taisnīgu lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā; piemēram, no pagājušajā gadā pieņemtajiem desmit spriedumiem piecos tika konstatēti pārkāpumi sakarā ar pārmērīgu procesa ilgumu.

ECT vēl nav nepārprotami atzinusi, ka Lietuvas tiesību aktos būtu paredzēts efektīvs tiesiskās aizsardzības līdzeklis attiecībā uz nepamatotu procesu ilgumu, kas varbūt pat ļautu domāt, ka ir atzīta sistēmiskas problēmas esamība Lietuvā. Valdība turpina noraidīt kā neefektīvus ECT ieteiktos pasākumus tiesību piemērošanas prakses un tiesiskā regulējuma pilnveidošanai, kaut gan kopš 2007. gada LAT ir konsekventi attīstījusi savu praksi, saskaņā ar kuru tiek piešķirta kompensācija no valsts par kaitējumu, ko nodara nepamatoti ilga tiesvedība, pamatojoties uz ECT formulētiem kritērijiem, t.i., tieši piemērojot Konvenciju. Protams, pastāv arī izņēmumi. Lietās *Giedriķas* (2010. gada 14. decembra spriedums) un *Beržinis* (2011. gada 13. decembra spriedums), kaut arī netieši, šāda efektīva tiesiskās aizsardzības līdzekļa esamība tika atzīta – kad Lietuvas tiesa piešķīra atlīdzinājumu pieteikuma iesniedzējiem, ECT paziņoja, ka „cietušo vairs nav”. Turklāt papildus jau pastāvošajām tiesību normām, kuras ne vien deklaratīvi ir vērstas uz lietu izskatīšanu īsākajā iespējamajā termiņā (piemēram, Tiesu likuma 5. panta otrā daļa un 34. panta pirmā daļa, Kriminālprocesa kodeksa (KPK) 44. pants, Civilprocesa kodeksa (CPK) 7. pants, kuros minēta tiesvedības koncentrēšana, operativitāte un procesuālā ekonomija), bet arī nosaka konkrētus laika ierobežojumus procesuālo darbību veikšanai (īpaši KPK 176. pants (laika ierobežojumi pirmstiesas izmeklēšanai), 215. pants (tiesības iesniegt sūdzību par pirmstiesas izmeklēšanas ilgumu uzreiz pēc sešu mēnešu termiņa iestāšanās) utt.), ir īstenoti jauni preventīvie pasākumi tiesvedības paātrināšanai (piemēram, CPK 72. pants ar grozījumiem, kuros ietverts skaidrāks regulējums laika ierobežojumiem lietu izskatīšanā); ekspertu līmenī notiek diskusija par nepieciešamību šādiem papildus grozījumiem kriminālprocesā un administratīvajā procesā. Tādējādi šāda ECT pozīcija varētu būt pamats diskusijai.

Mēs uzskatām, ka faktiskā situācija Lietuvā būtībā atbilst ECT kritērijiem attiecībā uz efektīvu tiesisko līdzekļu esamību. Lietuvas Republikas likumā – Civilkodeksa (CK) 6.272.pantā – ir noteikts tiesiskais pamats zaudējumu atlīdzinājumam. Tātad formāla tiesiskā bāze eksistē (kaut arī ne *expressis verbis* formā), un tās saturs, kā jau tika minēts, ir interpretējusi un tās piemērošanas kārtību ir noteikusi kasācijas instances tiesa savā pietiekami apjomīgajā un aizvien pieaugošajā (un attiecīgi – konsekventajā) praksē, kas tiek pilnveidota kopš 2007. gada un ir vērsta uz Konvencijas kritērijiem, un būtībā pielīdzināta vispārīgajiem (kompensējošajiem) pasākumiem.

Tāpat attiecībā uz faktu, ka 2011. gadā ECT sāka izskatīt šīs kategorijas sūdzības (*Maneikis*, pieteikums Nr.21987/2007; *UAB RIKOMA*, pieteikums Nr.9668/2008), kas tika iesniegtas pēc jau pieminētajiem LAT nolēmumiem, problēma ir tā, ka ECT turpina neatzīt, ka laikā, kad attiecīgie pieteikumi tika iesniegti Tiesai, Lietuvā varēja būt efektīvs tiesiskais līdzeklis attiecībā uz nepamatoti ilgu tiesvedību, t. i., izvērtē situāciju bez jebkādas diferenciācijas atkarībā no tā, kad pieteikumi tika iesniegti – pirms 2007. gada kasācijas instances tiesas nolēmumiem vai pēc šā un citiem analogiem nolēmumiem. Turklāt varētu arī pieņemt, ka

ECT attiecīgos vērtējumus tieši ar procesa ilgumu saistīta pārkāpuma kontekstā nosaka specifiska, izņēmuma vai vērtību nostāja par esošā tiesiskā regulējuma skaidrību un tā piemērojamības robežām. Var rasties iespaids, ka šā pārkāpuma un pieejamo tiesisko līdzekļu kontekstā ECT piemēro stingrākus kritērijus, pieprasot ne vien Konvencijas izpratnē progresīvu *tiesu praksi* aspektu, bet arī konkrēta un saprotama tiesiskā regulējuma noteikšanu.

Kaut pilnībā atbalstām viedokli, ka ir jātiecas uz lielākām garantijām jebkuru tiesību efektīvai īstenošanai, mēs vienlaikus uzskatām, ka šobrīd pastāvošā minēto tiesību īstenošana Lietuvā nodrošina pietiekamas garantijas, lai tās tiktu atzītas un novērtētas kā efektīvas. Tomēr nav šaubu, ka varētu būt vēl vairāk un citādas garantijas, t. i., vienmēr ir iespējams virzīties uz ideālu, paturot prātā, ka samērā dinamiskā ECT prakse turpina prasīt jaunas apņemšanās no Konvencijas dalībvalstīm. Papildus tam arī valstu tiesiskā doktrīna turpina attīstīties.

2. Problēma saistībā ar kasācijas sūdzības iesniegšanu pienācīgā un pareizā veidā

Viens no pienākumiem, kas izriet no Konvencijas (6. panta pirmā daļa), ir nodrošināt personai reālu un efektīvu piekļuvi tiesai. Šis aspekts zināmā mērā ir problemātisks kasācijas stadijā, jo iesniedzēji bieži apgalvo, ka, piemēram, lēmumā nepieņemt viņu kasācijas sūdzību par tiesību jautājumiem, tiesa nav izskaidrojusi, kāpēc tajās minētie jautājumi būtiski neietekmētu tiesību aktu vienveidīgu piemērošanu utt. Tātad rodas problēma saistībā ar kasācijas sūdzību iesniegšanas tiesību efektīvu, pareizu un pienācīgu izmantošanu, un tā ir lielā mērā saistīta ar *tiesas rīcības brīvības, izvērtēšanas jautājumiem*, kad vienveidīga pieeja ir patiešām sarežģīta. Atbilstoši ECT judikatūrai *tiesības uz tiesu*, kur viens no aspektiem ir tiesības uz piekļuvi tiesai, nav absolūtas; tās pieļaujams pakļaut ierobežojumiem, jo īpaši gadījumos, kad runa ir par sūdzības pieļaujamības nosacījumiem, tā kā jau pēc sava rakstura tās rada nepieciešamību pēc valsts noteikta regulējuma un valstij attiecībā uz to ir zināma rīcības brīvība. ECT jau ir konstatējusi, ka pieļaujamības prasību ieviešana un piemērošana attiecībā uz sūdzībām par tiesību jautājumiem, kas ir iesniegtas kasācijas instances tiesā, bija vērsta uz leģitīma mērķa sasniegšanu labas tiesvedības interesēs, un šajā procesa stadijā pienākums detalizēti motivēt lēmumu ir ierobežots. Tomēr šādi ierobežojumi nedrīkst ierobežot vai mazināt personas piekļuvi tiesai tādā veidā vai tādā apmērā, ka šīs tiesības tiek liegtas pēc būtības. Tāpēc valsts tiesnesim vienmēr ir jāatrod līdzsvars starp ierobežojumiem uz personu pieeju tiesai un mērķi nodrošināt pienācīgu tiesvedību. Piemēram, 2005. gada 3. novembra spriedumā lietā Nr.6788/02 *Lenkauskienē pret Lietuvu* Tiesa konstatēja, ka iesniedzēja sūdzība saskaņā ar Konvencijas 6. pantu (piekļuve kasācijas instances tiesai) ietvēra sarežģītus faktu un tiesību jautājumus, kuru konstatēšana būtu atkarīga no lietas izskatīšanas pēc būtības. Otrajā lēmumā ECT ir pārliecinājies valdības arguments, ka iesniedzēja neizsmēla savas kasācijas sūdzības iesniegšanas iespēju efektīvi, pienācīgā un pareizā formā. Viņas kasācijas sūdzības argumenti bija vērsti pret viņas notiesāšanas faktu bāzi un nesaturēja skaidrus tiesību jautājumus par kriminālu darbību simulācijas modeļa izmantošanu vai paļaušanos uz pamudinājumu vai provokācijām no slepeno aģentu puses. Tāpēc tikai vienīgi viņa bija atbildīga par viņas lietas izskatīšanas ierobežošanu

Augstākajā tiesā un attiecīgi nevarēja iesniegt sūdzību par to, ka viņai tika liegta piekļuve tiesai.

3. Rīcībnespējīgu personu tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšana (Konvencijas 6. panta pirmā daļa), tiesību uz brīvību un drošību (5. panta ceturrtā daļa), tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību (8. pants), tiesību uz efektīvu aizsardzības nodrošinājumu (13. pants) un citu Konvencijā noteikto tiesību nodrošināšana.

Attīstot savu praksi lietās par personu atzīšanu par rīcībnespējīgām, LAT pēdējo gadu laikā ir veikusi nozīmīgu darbu, lai garantētu, ka tādas personas, attiecībā uz kuru tiesā tiek lemts jautājums par viņas pamattiesību iespējamu ierobežošanu, tiesības uz taisnīgu tiesu nav tikai ilūzija un personas atzīšana par rīcībnespējīgu tiek izmantota kā līdzeklis personas tiesību un interešu patiesai aizsargāšanai (un tikai kā *ultima ratio*), nevis kā apspiešanas un vajāšanas instruments. Jāatzīmē, ka šī prakse pastāvēja jau pirms tam, kad valdība tika informēta par lietu *D. D. pret Lietuvu* (ECT spriedums šajā lietā pieņemts 2012. gada 14. februārī), kurā tiesa nolēma, ka lietas izskatīšana par lūgumu nomainīt rīcībnespējīgā iesniedzēja aizgādni bija netaisnīga, ņemot vērā, ka iesniedzējam nebija piešķirts advokāts, tika pārkāpts sacīkstes princips; vēl tika pārkāptas tiesības uz brīvību un drošību, jo iesniedzējs, kurš piespiedu kārtā bija ievietots sociālās aprūpes iestādē, nevarēja patstāvīgi vērsties tiesā.

Atklāti sakot, Lietuvā joprojām pastāv no padomju laikiem mantots institūts, kura ietvaros tiek izlemts par rīcībnespēju un kas šajā jutīgajā jomā balstās uz nepamatoti neelastīgu principu – *visu vai neko* (saskaņā ar pastāvošo tiesisko regulējumu tikai personas, kuras cieš no atkarībām, var tikt atzītas par daļēji rīcībnespējīgām; ierosināto grozījumu pieņemšana virzās ar grūtībām). Tāpat jānorāda, ka aizgādības mehānisms ir definēts un noteikts Civilt kodeksā un Civilprocesa kodeksā, taču nav citu tiesību aktu, piemēram, noteikumu, lai nodrošinātu, ka aizgādība tiek uzraudzīta un kontrolēta. Kontroles funkcija ir piešķirta pašvaldību sociālās aprūpes institūcijām. Tomēr praksē tās pilda šo funkciju tikai tad, kad tām šim nolūkam ir laiks un cilvēkresursi. Tādējādi dažkārt valsts tiesai nākas risināt likumdevēja darba nepilnības.

Visprogresīvākie LAT prakses aspekti, kas tiek pilnveidoti kopš 2007. gada, ir šādi:

- Rīcībnespējas noteikšana kā *ultima ratio*; nepieciešamie būtiskie argumenti šā procesa uzsākšanā; neaizsargātu grupu aizstāvības atzīšana par prioritāti. Cilvēku ar garīgu invaliditāti tiesības var ierobežot tikai un vienīgi apjomā, ko pieļauj Konstitūcija, starptautiskie un nacionālie tiesību akti. Gadījumos, kad tiesību akti neparedz konkrētu regulējumu, neaizsargātu cilvēku tiesību ierobežošanas jautājumus var izlemt, tieši piemērojot Lietuvas Republikas Konstitūciju, starptautiskos tiesību aktus vai līdzīgus institūtus, kas ir paredzēti valsts tiesību aktos, piemēram, aprūpes institūtu;

- Personu procesuālā statusa noteikšana lietās par viņu rīcībnespējas ierobežošanu (dalību procesā) ar uzsvāru uz viņu tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanas nozīmīgumu un nepieciešamību: ir svarīgi garantēt lietas taisnīgu izskatīšanu (pienācīgu informēšanu par procesu, procesu saskaņā ar sacīkstes principu, mutvārdu procesu, personas, kurai it kā nav rīcībnespējas, piedalīšanos procesā *in persona* vai pienācīgas pārstāvības nodrošināšanu, garantiju vērsties augstākā instancē utt.). Pieprasot personisku līdzdalību, tiek mēģināts

sasniegt vismaz divus mērķus: nodrošināt personas, kurai it kā nav rīcībnespējas, procesuālo tiesību realizāciju un radīt apstākļus tiesnesim objektīva viedokļa veidošanai tiešā veidā par attiecīgās personas garīgo stāvokli, lai noskaidrotu tās spēju apzināties savu darbību nozīmi vai kontrolēt tās, tādējādi pārbaudot lietas materiālu, tostarp tiesu psihiatra slēdziena patiesīgumu, kas tiesai nav obligāts, un veikt pienācīgu izvērtējumu par personas rīcībnespējas tiesisko kritēriju.

- Abu kritēriju – medicīniskā un juridiskā – skaidra identificēšana un pielietošana rīcībnespējas noteikšanai. Ir uzsvērts, ka tikai medicīniskais kritērijs vien, t. i., konkrēta garīgas saslimšanas diagnoze, nav pietiekams; tiesai, kurai nodota lieta, ir pienākums piemērot arī tā saukto juridisko kritēriju, izvērtējot, tieši kā un cik lielā mērā izpaužas personas nespēja saprast un kontrolēt savas darbības, t. i., tiesai ir pienākums noteikt personas faktisko spēju apjaust apkārt notiekošo, patstāvīgi pieņemt noteiktus lēmumus utt. Tikai persona, kurai tiek konstatēti ļoti smagi un nepārejoši garīgās veselības traucējumi, kuras rīcībnespēja ir pastāvīga un pilnībā traucē tās spēju orientēties apkārtējā vidē, strādāt, integrēties, būt ekonomiski patstāvīgai, patstāvīgi pieņemt lēmumus un uzņemties atbildību par tiem, var tikt atzīta par rīcībnespējīgu un ar nepieciešamību pēc aizgādņa.

- Uzsvārs uz pierādījumu pieļaujamību un to izvērtēšanas specifika. Saskaņā ar pierādīšanas līdzekļu pieļaujamību (177. panta ceturrtā daļa un 466. pants) personas garīgā stāvokļa noteikšanai ir nepieciešams psihiatriskās ekspertīzes slēdziens, tomēr jautājums par rīcībnespējas noteikšanu nedrīkst tikt izlemts pārāk formāli vai pamatojoties tikai un vienīgi uz ekspertu slēdzienā konstatēto medicīnisko kritēriju un uzskatot to par pietiekamu pamatu, lai pasludinātu personas rīcībnespēju. *Iespējamības izsvēršanas* princips šīs kategorijas lietās nevarētu būt piemērojams. Pierādījumu kopumam ir jāveido noteikts (nevis prezumējoss) secinājums, ka personai, kuras rīcībnespējas atzīšana pieprasīta, ir tādi garīgi traucējumi (medicīniskais kritērijs), kas atņem viņai spēju saprast savu darbību nozīmi un kontrolēt tās tādā mērā, ka viņai ir nepieciešama aizgādība (juridiskais kritērijs). Tāpēc pierādījumu pietiekamības jautājumi šīs kategorijas lietā ir jāvērtē, piemērojot stingrus kritērijus, kas ir raksturīgi lietām, kas saistītas ar sabiedrības interešu aizsardzību.

4. Tiesības uz piekļuvi tiesai un valsts imunitāte; tiesību uz piekļuvi tiesai nesamērīga ierobežošana, atsaucoties uz valsts imunitāti (6. panta pirmā daļa); (ECT Lielās palātas 2010. gada 23. marta spriedums lietā Nr.15869/02 *Cudak pret Lietuvu*; lieta *Naku pret Lietuvu un Zviedriju*, pieteikums Nr.26126/07).

Problēmas rodas saistībā ar to, ka Lietuvas tiesību doktrīnas pārstāvji joprojām uzskata, ka nav iespējams atrast viennozīmīgu atbildi uz jautājumu, kura valsts imunitātes doktrīna – absolūtās vai ierobežotās – ir spēkā Lietuvā lietās, kas saistītas ar darba tiesiskajām attiecībām. Nepastāvot precīzam tiesiskajam regulējumam, imunitātes doktrīnas interpretāciju un piemērošanu šajā jomā nosaka Lietuvas tiesu prakse.

LAT prakse vedina domāt, ka, pat nepastāvot skaidrai normai par valsts imunitātes raksturu Lietuvas tiesībās, valsts tiesas *expressis verbis* atzīst ierobežotas imunitātes doktrīnu, kaut gan realitātē tiesu praksē (jo īpaši pēc ECT sprieduma *Cudak* lietā) diemžēl neapstiprinās, ka Lietuva to tiešām ievēro – vismaz ar darba tiesībām saistītos strīdos. Lai arī nav iespējams

nepamanīt acīmredzamo nodomu šo praksi pilnveidot, vismaz pagaidām tā nav vienveidīga, tāpēc *acta jure imperii* interpretācija Lietuvas tiesās rada problēmas, un nesamērīga piekļuves tiesai ierobežošana dažkārt izraisa Konvencijā paredzēto tiesību uz piekļuvi tiesai pārkāpumus (kopš 1998. gada precedenta lietā *V. Stukonis pret ASV vēstniecību LAT* ir attīstījusi praksi, ka Lietuvas valsts izmanto ierobežotu imunitāti, un imunitāte tiek piemērota tikai un vienīgi *acta jure imperii* gadījumos (ASV vēstniecības dārznieka piekļuves tiesības Lietuvas tiesai netika ierobežotas)). Savukārt lietā *Cudak pret Polijas vēstniecību* – kaut arī LAT centās formulēt jaunus kritērijus tādu problēmu risināšanai, kas saistītas ar valsts imunitātes piemērošanu darba strīdu gadījumos, tā vienalga pieļāva kļūdas, kā rezultātā ECT piemēroja parastās starptautiskās tiesību normas un lietā *Cudak pret Lietuvu* lēma, ka LAT, piemērojot valsts imunitātes doktrīnu, nepierādīja, ka iesniedzēja funkcijās (kā sekretāra un telefoncentrāles operatora) ietilpst konkrētu ar valsts pilnvaru realizāciju saistītu uzdevumu pildīšana, t. i., Tiesa paziņoja, ka, apmierinot Polijas valdības lūgumu atsaukties uz valsts imunitāti un atsakoties no jurisdikcijas iesniedzēja prasības izskatīšanas, Lietuvas tiesas pārkāpa savu rīcības brīvību un tādejādi nesamērīgi ierobežoja iesniedzēja tiesības, līdz ar to pēc būtības ierobežojot tiesības uz piekļuvi tiesai. 2010. gadā valdībā nonāca vēl viena līdzīga lieta – *Naku pret Lietuvu un Zviedriju* (Naku strādāja Zviedrijas vēstniecībā par projektu vadītāju). Jauns aspekts, ko LAT uzsvēra lietā *Naku pret Zviedrijas vēstniecību*, bija tas, ka „starptautiskajā praksē nav vienprātības attiecībā uz jautājumu par to, kuras ārvalstu diplomātiskajās pārstāvniecībās nodarbinātās personas veic pārstāvētās valsts iestāžu funkcijas, tādejādi atrodoties pārstāvētās valsts dienestā [...], un, tā kā nav attiecīgu saistošu starptautisko tiesību normu, to, kuras diplomātiskajā dienestā nodarbinātās personas būtu uzskatāmas par attiecīgās valsts dienestā strādājošām, nosaka katra valsts atsevišķi”. Tas var izsaukt kritiku.

Nav šaubu, ka LAT tuvākais mērķis ir pilnveidot savu praksi šajā jomā. Skaidrību palielinātu arī ECT sprieduma *Cudak* lietā izpilde, kas papildus tiesu prakses modificēšanai – skaidras prakses attīstīšanai – prasa domāt arī par alternatīviem vispārīga rakstura pasākumiem, tostarp pievienošanas 1972. gada Eiropas Konvencijai par valstu imunitāti, 2004. gada ANO Konvencijai par valstu un to īpašumu imunitāti vai CPK ieviešot atsevišķu normu par valsts imunitātes formu, t. i., ierobežotu imunitāti.

5. Īpaši nozīmīgs jautājums ir saistīts ar administratīvo aktu atcelšanu un turpmākajām darbībām lietās, ko prokurori ir ierosinājuši sabiedrības interešu aizsardzībai (LAT 2012. gada 26. janvāra nolēmums Nr.3K-3-4/2012 un 2012. gada 12. aprīļa nolēmums Nr.3K-7-165/2012).

Šogad LAT ir daļēji mainījusi praksi, kas saistīta ar īpašuma tiesību atjaunošanu uz nekustamo īpašumu lietās, kuras ir ierosinājuši prokurori sabiedrības interešu aizsargāšanai, cenšoties apstrīdēt pašvaldību lēmumus. Saskaņā ar iepriekšējo tiesu praksi, atzīstot par spēkā neesošu administratīvo aktu par īpašumtiesību atjaunošanu uz nekustamo īpašumu, kas paturams valsts ekskluzīvā īpašumā, kā arī darījumus par attiecīgā nekustamā īpašuma tālāku atsavināšanu, visām darījumos iesaistītajām pusēm bija tiesības uz restitūciju materiālā nozīmē. Tas ir, zeme tika atgriezta valstij, bet visām darījumos iesaistītajām pusēm radās apgrūtināšas savstarpējas prasījuma tiesības par darījumos samaksātās

naudas atgūšanu. Savukārt attiecībā uz administratīvā akta adresātu administratīvā akta anulēšanas sekas bija tādas, ka īpašumtiesību atjaunošanas procedūra palikta nepabeigta. Tāpēc Zemkopības ministrijas Valsts zemes padomei bija pienākums pieņemt lēmumu par īpašumtiesību atjaunošanu saskaņā ar Restitūcijas likumu sešu mēnešu laikā no tiesas nolēmuma dienas. LAT prakse bija balstīta uz nacionālo doktrīnu – Lietuvas Republikas Konstitūcijas 47. panta pirmo daļu un to interpretējošo oficiālo konstitucionālo doktrīnu, kā arī speciālo likumu sistēmisku interpretāciju (Mežu likums, Pilsoņu īpašumtiesību uz esošu nekustamo īpašumu atjaunošanas likums). Laika gaitā uzmanība tika pievērsta šīs prakses problemātiskajam aspektam Konvencijas Pirmā protokola 1. panta un tās 6. panta kontekstā.

Saskaņā ar jaunāko tiesu praksi, atbilstoši kurai administratīvais akts un turpmākā darbība tiek atcelta, restitūcija ir saistoša tikai attiecībā uz pēdējo īpašnieku un valsti. Tas nozīmē, ka nekustamais īpašums tiek valstij, savukārt pēdējais īpašnieks (pircējs) saņem naudas summu, kuru viņš samaksāja par īpašumu. Atzinums, ka īpašumtiesību atjaunošanas process ir pabeigts, ir ļoti svarīgs. To pamato divi argumenti, kas izriet no ECT prakses: tiesību atjaunošanas process nedrīkst būt pārāk ilgs; pastāv valsts atbildība par prettiesisku administratīvo aktu izdošanu. Šāds viedoklis, pirmkārt, atbilstu Konvencijas Pirmā protokola 1. pantam, jo personai vairs nebūtu jāpieprasa kompensācija no valsts par zaudējumiem, rodoties atšķirībai starp personas prasīto summu un tai izmaksātās kompensācijas apmēru; otrkārt, tas atbilstu Konvencijas 6. pantam, jo tiktu izstrādāti acīmredzami centieni nodrošināt ātru procedūru.

Tādejādi LAT savā 2012. gada 12. aprīļa nolēmumā Nr. 3K-7-165/2012 paplašinātā tiesnešu sastāvā uzsvēra nozīmīgu valsts atbildības aspektu – pamatatbildības sloga uzņemšanos par tās īpašuma administrēšanas funkcijas neatbilstošu izpildi. Tiesa norādīja, ka vispirmām kārtām tieši restitūcija ir piemērojama sakarā ar valsts pilnvarotu amatpersonu pieņemtajiem administratīvajiem aktiem attiecībā uz īpašumtiesību atjaunošanas prettiesiskumu. Valstij ir pienākums uzņemties atbildību par negatīvajām sekām saistībā ar restitūcijas piemērošanu. Savukārt attiecībā uz atbildētajiem – fiziskām personām – piemērojamas minimāli negatīvas sekas, kas saistītas ar īpašumu atjaunošanu valsts īpašumā. Izskatāmajā lietā tika konstatēts, ka personas, kuru īpašuma tiesības uz valsts nozīmes mežiem tika atjaunotas ar prettiesiskiem administratīvajiem aktiem, pirkšanas-pārdošanas darījumu rezultātā nodevušas šo īpašumu citām personām, t. i., paudušas savu gribu mainīt īpašuma veidu bez intereses rīkoties ar to. Ņemot vērā šo un citus nolēmumā minētos argumentus (netika atspēkota iesniedzēju labticība utt.), paplašinātā kolēģija paziņoja, ka attiecībā uz šīm personām restitūcija nav piemērojama – tām nevar uzlikt par pienākumu atdot naudu, kas saņemta no darījumiem ar īpašuma pircējiem, un viņu īpašumtiesību atjaunošanas process tika atzīts par pabeigtu. Attiecībā uz pircējiem restitūcija ir piemērojama valstij un pēdējam īpašuma pircējam, no kura īpašums tika atdots valstij. Valstij ir pienākums kompensēt pēdējā pircēja izdevumus, kas saistīti ar īpašuma iegādi, kas nedrīkst pārsniegt īpašuma cenu darījuma noslēgšanas brīdī. (Būtu jāizvirza hipotētisks jautājums par īpašuma vērtības piesaistes darījuma noslēgšanas brīdī atbilstību Konvencijas prasībai ņemt vērā vērtības izmaiņas, atgūstot īpašumu; tomēr, no otras puses, pircēji šādu jautājumu nav izvirzījuši.)

Jautājums par izdevumiem, kas saistīti ar atdodamo īpašumu (piemēram, saistībā ar īpašuma uzraudzību vai labiekārtošanu), tika atstāts papildu procedūrai. (Vēlreiz rodas jautājums, vai tas Konvencijas izpratnē nevarētu tikt interpretēts kā nesamērīgs papildu slogs; no otras puses, procesa laikā tika norādīts, ka iesniegtā pretpasība neatbilst procesuālajām prasībām, tās pieņemšana konkrētā procesa posmā būtu aizkavējusi procesu, bet, ņemot vērā šajā stadijā panākto vispārīgo rezultātu – īpašuma restitūcijas utt. procesa atzišanu par pabeigtu, iespējams, Konvencijas kontekstā problēmas neradīsies.)

Attiecībā uz restitūcijas piemērošanas specifiku šāda veida lietās LAT norādīja uz nozīmīgu aspektu, ka gadījumos, kad administratīvais akts, ar kuru tiek piešķirtas īpašumtiesības, tiek anulēts tāpēc, ka tas ir pretrunā ar imperatīvajām normām, un visi līgumi minētā īpašuma nodošanā tiek pasludināti par spēkā neesošiem, tiek lemts par restitūciju starp uz šā akta un darījumu pamata izveidoto tiesisko attiecību dalībniekiem, kā arī par attaisnojumu un labticīgu iegādi.

6. Konvencija jāpiemēro, lemjot arī par kompensāciju par nemantisku kaitējumu mirušas personas radniekiem neatkarīgi no viņu darbības, īpašu uzmanību vēršot uz faktiskās saistības noteikšanu starp mirušo personu un personu, kura prasa atlīdzinājumu par nemantisko kaitējumu (LAT 2007. gada 26. septembra nolēmums Nr.3K-3-3-351/2007)

LAT ir sniegusi šādus skaidrojumus:

• Par valsts tiesību normu interpretāciju starptautisko tiesību avotu kontekstā. Nekādas pilsoniskās tiesības nevar tikt ierobežotas, izņemot gadījumos, kas noteikti likumā, vai pamatojoties uz tiesas spriedumu, kas atbilst likumam, ja šāds ierobežojums ir nepieciešams nozīmīgu vērtību aizsardzībai (CK 1. 2. panta otrā daļa). Likumam, kas ierobežo pilsoniskās tiesības, jābūt nepārprotami skaidram. Gadījumā, ja valsts tiesību normas ir neviennozīmīgas, tās var interpretēt, ņemot vērā starptautisko tiesību normas;

• Par personām, kurām ir tiesības uz nemantiskā kaitējuma atlīdzinājumu fiziskas personas dzīvības zaudēšanas gadījumā. Nemantiskā kaitējuma izpausmes, tā atlīdzināšanas gadījumi un atlīdzinājuma apmēra noteikšanas kritēriji noteikti CK 6.250. pantā. Tajā iekļauts atvērts gadījumu uzskaitījums, uz kuriem attiecas nemantiskā kaitējuma atlīdzināšana, taču tas nenosaka konkrētu personu loku, kurām ir tiesības uz atlīdzinājumu.

Tiesu atziņa, ka mirušā pieaugušie bērni nav tiesīgi saņemt atlīdzinājumu par nemantisko kaitējumu, ir pamatota ar valsts regulējumu – CK 6.284. panta pirmo daļu, kurā ietvertas normas nepamatoti tiek uzskatītas par tādām, kas ierobežo citu personu tiesības uz nemantiskā kaitējuma atlīdzinājumu. Tiesas nepareizi izvērtēja Eiropas Padomes Ministru komitejas 1975. gada 14. marta rezolūcijas Nr.(75)7 nozīmi attiecībā uz valsts tiesībām. Lai gan minētā rezolūcija nav saistoša likumdevējam, tās normas var tikt ņemtas vērā, tiesām interpretējot valsts normas (CPK 3. panta piektā un sestā daļa).

• 6.284. panta pirmajā daļā ir uzskaitītas personas, kurām ir tiesības uz nemantiskā kaitējuma atlīdzinājumu fiziskas personas dzīvības zaudēšanas gadījumā. Tās ir: nepilngadīgi bērni, laulātie, darbnespējīgi vecāki vai citi faktiskie apgādājamie, tāpat arī mirušā bērni, kuri dzimuši pēc viņa nāves, vai arī jebkuras citas personas, kuras atbilst

šajā pantā noteiktajiem kritērijiem (personas, kuras bija viņa apgādībā vai viņa nāves brīdī bija tiesīgas būt viņa apgādībā). Šī norma skaidri neformulē tiesību uz nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu ierobežojumu attiecībā uz cilvēkiem, kuri nav iekļauti minētajā normā. Tāpēc normā ietvertais personu uzskaitījums un tam piemērojamie kritēriji nebūtu jāuztver kā personu tiesību uz nemantiskā kaitējuma atlīdzinājumu ierobežojums;

• Par kritērijiem, kas piemērojami tiesībām uz atlīdzinājumu par nemantisko kaitējumu. Ņemot vērā kritēriju attiecībā uz nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu, kas noteikts ar Eiropas Padomes Ministru komitejas 1975. gada 14. marta rezolūciju Nr.(75)7, attiecībām starp atlīdzinājuma prasītāju un mirušo personu jābūt stabilām līdz pat tās nāves brīdim. LAT veido praksi, ka tiesības uz nemantiskā kaitējuma atlīdzinājumu var baudīt arī pieaugušie bērni neatkarīgi no viņu darbības, ja viņu attiecības ar mirušo ir bijušas tuvas un stabilas.¹ Lai atbilstu šim kritērijam, attiecībām ir jābūt pastāvīgām, emocionāli spēcīgām, patiesām un tuvām. Šī prakse atbilst ECT praksei lietās, kas saistītas ar kompensāciju par nemantisko kaitējumu, kas radies personas dzīvības zaudēšanas rezultātā.²

LAT ir uzsverusi, ka, lemjot par nemantiska kaitējuma kompensēšanu, ir jāiesniedz pierādījumi par to, vai attiecības starp māti un viņas pieaugušajiem bērniem bija tuvas un stabilas līdz pašam nāves brīdim, tādējādi ļaujot secināt, ka iesaistītajām personām ir radies nemantisks kaitējums. Šā fakta pierādīšanā pieņemams, ka attiecības starp bērniem un viņu vecākiem, tā kā tās ir asinsradniecības attiecības, atbilst *tuvuma* kritērijam. Personām, kas strīda izskatīšanas laikā apgalvo pretējo, attiecīgais apstāklis ir jāpierāda (CPK 178. pants).

7. Atlīdzinājums par kaitējumu, kas nodarīts, prettiesiski piemērojot drošības līdzekļus, kas saistīti ar brīvības atņemšanu, un citus piespiedu līdzekļus kriminālprocesā

Lietuvas tiesu prakses attīstība saistībā ar kaitējuma atlīdzināšanu par prettiesisku apcietinājuma un citu procesuālo piespiedu līdzekļu piemērošanu kriminālprocesā liecina, ka tiesu praksei ir būtiska nozīme *expressis verbis* juridiskajos formulējumos konkrētās lietās. CK 6.272. pants nosaka, ka kaitējums, kas radīts pirmstiesas izmeklēšanas iestāžu amatpersonu, prokuroru, tiesnešu vai tiesas prettiesiskas rīcības rezultātā pirmstiesas izmeklēšanas procesā, tostarp prettiesiska apcietinājuma vai citu piespiedu līdzekļu piemērošanas rezultātā, ir pilnībā jākompensē valstij, neatkarīgi no tā, vai vainīgas ir bijušas amatpersonas vai tiesa. Tomēr šo normu piemērošana tiesu praksē sākotnējā posmā bieži tika saistīta tikai ar vienīgi ar valsts nacionālo tiesību aktu pārkāpumiem. Tā kā tiesiskums valsts nacionālo tiesību kontekstā bieži vien nenozīmē tiesiskumu Konvencijas izpratnē, šāda attieksme būtībā var sašaurināt Konvencijā noteikto tiesību aizsardzību. Tomēr LAT savā 2003. gada 1. oktobra nolēmumā skaidri formulēja kritērijus tiesiskuma izvērtēšanai CK 6.272. panta kontekstā, starp tiem ietverot arī tiesiskuma pārbaudi Konvencijas izpratnē. Vēlāk šos pamatnoteikumus turpināja attīstīt. Šim precedentam bija fundamentāla nozīme tiesu

¹ Sk., piem., LAT 2005.gada 14.februāra nolēmumu civillietā Nr.3K-3-86/2005.

² Sk. ECT 2007.gada 12.janvāra spriedumu lietā *E un citi pret Krieviju* (iesnieguma Nr. 60272/00), kur pieaugušam dēlam tika piešķirta mantiska kompensācija par nemantisku kaitējumu, kas radās sakarā ar viņa tēva un citu ģimenes locekļu nāvi.

prakses attīstībā saistībā ar Konvencijas piemērošanu ne vien šīs kategorijas lietās, bet arī citās lietās.

Šobrīd LAT praksē ir atzīts, ka:

- Konvencijas normām dodama priekšroka gadījumos, kad valsts tiesiskais regulējums atšķiras no Konvencijas; saskaņā ar Konvencijas 5. panta piekto daļu tiesām ir jālemj par kaitējuma atlīdzinājuma prasījumiem saistībā ar prettiesisku apcietināšanu/aizturēšanu, pamatojoties ne tikai uz valsts tiesību aktiem, bet arī uz Konvencijas normām un ECT praksi. Apcietināšanas/aizturēšanas tiesiskums saskaņā ar valsts tiesībām automātiski nenozīmē apcietināšanas/aizturēšanas tiesiskumu Konvencijas 5. panta kontekstā; apcietināšanu/aizturēšanu var atzīt par tiesisku tikai gadījumos, kad tā ir bijusi tiesiska saskaņā ar valsts tiesībām un Konvenciju. Ja tiek konstatēts, ka apcietināšana ir bijusi tiesiska atbilstoši valsts tiesībām, bet prettiesiska atbilstoši Konvencijai, attiecīgā persona ir tiesīga saņemt kaitējuma atlīdzinājumu saskaņā ar Konvencijas 5. panta piekto daļu;

- Apcietināšanas/aizturēšanas tiesiskums Konvencijas 5. panta kontekstā būtu jāizvērtē no vairākiem aspektiem: tai jābūt tiesiskai tās veikšanas laikā, t.i., jāpastāv vismaz vienam apcietināšanas/aizturēšanas pamatam, kas ir noteikts Konvencijas 5. panta pirmajā daļā; apcietināšanas/aizturēšanas procedūrai ir jāatbilst 5. panta otrajā un ceturtajā daļā noteiktajām prasībām; apcietināšanas/aizturēšanas termiņš nedrīkst būt nepamatoti ilgs;

- Konvencijas 5. panta trešās daļas izpratnē apcietināšanai/aizturēšanai ir jābūt tiesiskai visā tās laikā. Ja persona sākotnēji ir aizturēta/apcietināta tiesiski, bet vēlāk tiesiskums ir zudis nepamatoti ilga aizturēšanas/apcietinājuma termiņa dēļ, attiecīgā persona ir tiesīga saņemt kaitējuma atlīdzinājumu saskaņā ar Konvencijas 5. panta piekto daļu;

- Lemjot par to, kāds apcietinājuma termiņš varētu tikt atzīts par pieņemamu (saprātīgu), ir nepieciešams ņemt vērā, ka tas attiecas uz vienu no cilvēka pamattiesību – tiesību uz brīvību – ierobežošanu; katrā lietā ir jāmeklē saprātīgs līdzsvars starp personas tiesībām un sabiedrības interesēm. Nosakot apcietinājuma termiņu, ir nepieciešams vadīties pēc ECT formulētajiem kritērijiem (faktiskais apcietinājuma termiņš, saistība starp apcietinājuma termiņu, nodarījuma raksturu un par to piemērojamo sodu, apcietinājuma sekas attiecībā uz apcietināto, apcietinātā uzvedība, izmeklēšanas gaita, apcietināšanu izmeklējošo institūciju rīcība, lietas sarežģītība, liecinieku skaits, lietas iznākums un citi nozīmīgi apstākļi). Jāuzsver, ka nepietiek ar pamatotām aizdomām, lai piemērotu vismagākos procesuālos piespiedu līdzekļus – ir jāpastāv arī citiem iemesliem (riskam, ka aizdomās turētais varētu izbēgt no tiesas; ka, paliekot brīvībā, viņš varētu likt šķēršļus tiesvedībai; viņš varētu izdarīt jaunus noziegumus vai arī traucēt sabiedrisko kārtību);

- Apcietināšanas pamatojumam un tās ilgumam ir jābūt nozīmīgam un pietiekamam, nevis tikai vispārīgam un abstraktam, savukārt tiesas lēmumiem šajā jautājumā ir jābūt visaptveroši motivētiem un pamatotiem ar konkrētiem argumentiem, kas saistīti ar lietas apstākļiem. Lemjot par apcietinājuma termiņa pagarināšanu, jāizvairās no formālas pieejas – ir nepieciešams garantēt personas procesuālās tiesības (sacīkstes principu, tiesības uz efektīvu juridisko aizstāvību);

- CK noteikumi par valsts atbildību par prettiesiskām darbībām kriminālprocesa laikā tiek piemēroti tieši, proti, tiesa, kas izskata civillietu, pieņem lēmumu neatkarīgi no

tā, vai procesuālā darbība, kuras dēļ tiek prasīts kaitējuma atlīdzinājums, ir vai nav apstrīdēta kriminālprocesa ietvaros. Ja tas ir izdarīts un attiecīgās darbības tiesiskums ir pārbaudīts kriminālprocesa ietvaros, civillietu izskatošajai tiesai ir pienākums norādīt un izvērtēt šo apstākli savā lēmumā. Ja tiesa konstatē citus būtiskus apstākļus civillietā, tā var izdarīt citu secinājumu nekā to, kas izdarīts kriminālprocesā. Savukārt attaisnojošs spriedums krimināllietā pats par sevi nav pamats, lai civillietā pasludinātu, ka kriminālprocesa ierosināšana un visi procesuālie līdzekļi saistībā ar konkrētajām apsūdzībām, kā arī piemērotie piespiedu līdzekļi ir bijuši prettiesiski;

- Lemjot par kaitējuma atlīdzinājuma apmēru, it īpaši jāņem vērā kritēriji, kas ir formulēti ECT praksē, un tajā piešķirtās summas;

- Līdzīgi principi ir piemērojami arī tad, kad tiek lemts par kaitējumu, kas radies sakarā ar citu procesuālo piespiedu līdzekļu prettiesisku piemērošanu. Piemēram, izvērtējot atbrīvošanas pret galvojumu piemērošanas tiesiskumu, īpaši jāvadās tieši pēc Konvencijas Ceturtais protokola 2. panta un ECT prakses par tā piemērošanu; nosakot kratišanas vai personas attēla radišanas un izmantošanas tiesiskumu Kriminālprocesa kodeksa kontekstā, ir nepieciešams vadīties pēc Konvencijas 8. panta un attiecīgās ECT prakses utt.

Kopš Lietuvā atcelts vecais Kriminālprocesa kodekss, kura normas mēdza radīt visvairāk problēmu saistībā ar atbilstību Konvencijas 5. pantam, un stājās spēkā jaunais Kriminālprocesa kodekss, kas tika sagatavots, ņemot vērā Konvencijas prasības un pastāvot iespējai pieprasīt kaitējuma atlīdzinājumu civilprocesuālā kārtībā, Lietuva vairs nesastopas ar daudzajām problēmām saistībā ar Konvencijas 5. pantu (ciktāl tas ir saistīts ar kriminālprocesu). Zūdot ar veco kodeksu saistītajām problēmām, 5. panta pārkāpums ir konstatēts tikai vienā lietā: 2010. gada 20. jūlija spriedumā lietā *Balčiūnas pret Lietuvu* (pieteikums Nr.17095/02) par pārmērīgi ilgu aizturēšanas laiku. Šajā lietā ECT atzina minētā LAT 2003. gada nolēmuma pozitīvo raksturu, lai gan tā norādīja, ka pieteikums iesniegts gadu pirms tam, kad attiecīgais civiltiesiskās aizsardzības līdzeklis vēl nebija uzskatāms par efektīvu. Tomēr savā 2011. gada 13. decembra spriedumā lietā *Beržinis pret Lietuvu* (pieteikuma Nr.20508/08) ECT norādīja, ka iesniedzējs, kurš sūdzējās par mājas aresta un aizturēšanas neatbilstību Konvencijas 5. pantam, bija iesniedzis prasību par pārkāpumu rezultātā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanu, tomēr viņš atbilstoši neizsmēla valsti pieejamos tiesiskās aizsardzības līdzekļus, tā kā viņš neiesniedza kasācijas sūdzību civillietā. Tāpēc ECT atzina pieteikumu par nepieļaujamu.

Tomēr ECT ir informējusi Lietuvas Republikas valdību par dažām jaunām Lietuvas lietām, kas saistītas ar procesuālajiem piespiedu līdzekļiem (*Venskutē pret Lietuvu* (pieteikums Nr.10645/08), *Varnas pret Lietuvu* (pieteikums Nr.42615/06)), kas varētu vai nu atklāt zināmas nepilnības dialogā ar šo starptautisko tiesu, vai tieši otrādi – apstiprināt, ka pārsūdzētajās lietās tas bija atbilstošs.

8. Ar noziedzīga nodarījuma provocēšanu saistītās problēmas: tiesības uz taisnīgu tiesu cīņā ar noziedzību

Vairākās lietās pret Lietuvu radās problēma, kas saistīta ar noziedzīgu nodarījumu provocēšanu, visbiežāk – sakarā ar kriminālo darbību simulācijas modeļa (KDSM) izmantošanu. ECT ir konstatējusi tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumus

trijās Lietuvas lietās. Tā 2008. gada 5. februāra spriedumā lietā *Ramanauskas pret Lietuvu* (pieteikums Nr.74420/01) ECT Lielā palāta atzina, ka prokurors tika pamudināts pieņemt kukuli, savukārt vietējās institūcijas nacionālajā procesā to noliedza, un sēdes laikā netika pienācīgi izskatīti argumenti par pierādījumiem. Spriedumos lietās *Malininas pret Lietuvu* (pieteikums Nr.10071/04; 2008. gada 1.jūlija spriedums) un *Lalas pret Lietuvu* (pieteikums Nr. 13109/04; 2011.gada 1.marta spriedums) (tās ir saistītas ar vienu un to pašu krimināllietu) tika konstatēts, ka iesniedzēji tika pamudināti pārdot ievērojamu daudzumu psihotropas vielas tiesībsargājošo iestāžu amatpersonām; turklāt, valsts procesā pārbaudot nozīmīgus pierādījumus, netika ievērots sacīkstes princips. Lietā *Miliniēnē pret Lietuvu* (pieteikums Nr.743551/01; 2008.gada 24. jūnija spriedums) par iespējamu pamudinājumu tiesnesim pieņemt kukuli netika konstatēti pārkāpumi. Vēl daži pieteikumi tika izņemti no lietu saraksta sakarā ar to, ka iesniedzēji vai nu tos nebija spējuši pamatot, vai arī nebija izsmēlušī vietējos tiesiskās aizsardzības līdzekļus.

Īpašo procesuālo piespiedu līdzekļu piemērošana ir saistīta ar būtisku problēmu par līdzsvaru starp pienācīgu tiesiskuma nodrošināšanu un sabiedrības interešu aizsardzību cīņā pret noziedzību. Lietuvas tiesneši ir pazīstami ar kritērijiem, ko ECT izstrādāja lietā *Teixeira de Castro pret Portugāli* (pieteikums Nr.25829/94; 1994. gada 9. jūnija spriedums). Tomēr, kā redzams no ECT spriedumiem, šo kritēriju interpretācija un piemērošana nacionālajā līmenī ne vienmēr ir bijusi atbilstoša.

Aizliegums izmantot noziedzīga nodarījuma provocēšanu, piemērojot KDSM, tika uzsvērts jau 2000. gadā Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas lēmumā; šī pieeja ir attīstīta arī krimināltiesu praksē. Tomēr nodarījuma provocēšana ilgu laiku tika saistīta ar intensīva spiediena izdarīšanu uz personu, t.i., tā tika apskatīta šaurākā nozīmē, nekā to darīja ECT. Ir bijuši arī citi gadījumi, kuros slepeno aģentu darbības robežu traktējums ir bijis nepieņemams Konvencijas 6. panta kontekstā. Vēl viena problēma ir, ka saskaņā ar Lietuvas tiesībām KDSM materiāli, tostarp informācija par to, kāds ir bijis pamats lēmumiem par KDSM izmantošanu, bieži vien ir konfidenciali un attiecīgi krimināllietas izskatīšanā galvenokārt pieejami tikai tām personām, kuras ir pilnvarotas strādāt ar klasificētu informāciju, labākajā gadījumā – pašiem tiesnešiem. Tas, ka šī situācija, visticamāk, radīs problēmas saistībā ar Konvencijas 6. pantu, Lietuvas tiesību zinātniekiem un praktizētājiem īpaši kļuva skaidrs pēc ECT sprieduma lietā *Edwards and Lewis pret Apvienoto Karalisti*.³

Pagrieziena punkts Lietuvas tiesu praksē attiecībā uz KDSM notika vēl pirms tam, kad tika pasludināti ECT spriedumi pret Lietuvu. Protams, pats paziņojums valsts valdībai par attiecīgo pieteikumu varētu būt kalpojis kā impulss šādi notikumam attīstībai.

Jau savā 2006. gada 28. marta lēmumā krimināllietā par cilvēku tirdzniecību LAT norādīja, ka dati, uz kuru pamata Apelācijas tiesa noraidījusi versiju par nodarījuma provocēšanu, bija jāpārbauda atklātā sēdē uz sacīkstes principu balstīta procesa ietvaros, kas netika darīts. LAT uzsvēra, ka tiesas rīcībā, kas izskata lietu, nevar būt vairāk informācijas nekā procesa dalībniekiem (izņemot vienīgi anonīma cietušā vai liecinieka personas datus). Spriedums nevar tikt balstīts uz argumentiem, kurus puses nav

varējušas apstrīdēt. Tāpat LAT norādīja, ka, noraidot versiju par provocēšanu, Apelācijas tiesa atsaukā uz ECT spriedumu lietā *Teixeira de Castro pret Portugāli*, bet nepārbaudīja visus tajā norādītos kritērijus. Mēģinot apstiprināt vai atspēkot versiju par provocāciju, ir jāpārbauda viss nozīmīgo apstākļu kopums, īpaši svarīgi ir noteikt, kādēļ un sakarā ar kādiem apstākļiem tika nolemts izmantot KDSM attiecībā uz it kā vainīgo personu. Notiesājošais spriedums tika atcelts, un lieta tika nodota atkārtotai izskatīšanai Apelācijas tiesā, kas apsūdzēto attaisnoja.

Tādējādi ECT spriedumi Lietuvas lietās nebija neparedzami un pilnīgs jaunums. Tomēr tie ieviesa lielāku skaidrību konkrētajā valsts kontekstā un noteica tiesu prakses turpmāko attīstību. Lietā *Ramanauskas*, kas tika atjaunota pēc ECT sprieduma, LAT 2008. gada nogalē formulēja (jeb drīzāk pielāgoja un atkārtoja) vispārīgos kritērijus pieļaujamo izmeklēšanas darbību atšķiršanai no nodarījuma provocēšanas (sk. tālāk minēto par procesu uzsākšanu no jauna kā efektīvu līdzekli ECT spriedumu īstenošanā). LAT it īpaši sniedza šādus skaidrojumus:

- par KDSM sankcionēšanu un tā īstenošanu

Šādas darbības drīkst izmantot pret personu tikai tad, ja ir pieejami dati par tās iespējamo noziedzīgo nodarījumu (baumas vai cita nepārbaudīta informācija nav pietiekams pamats), tā kā tikai šādā gadījumā ir iespējams *iesaistīties* veicamajās noziedzīgajās darbībās, nevis pamudināt uz jauna nodarījuma izdarīšanu. Nodarījuma izprovocēšanu var konstatēt arī gadījumā, ja pamudinājums no valsts amatpersonu puses veikt noteiktas darbības nav īpaši intensīvs vai neatlaidīgs. Privātpersonas var pildīt no amatpersonām saņemtus uzdevumus saskaņā ar likumā noteiktu kārtību; šādā gadījumā uz tām attiecas tas pats regulējums, kas aizliedz nodarījumu provocēšanu. Tiesībsargājošo iestāžu amatpersonas nevar ignorēt šo aizliegumu, šķietami rīkojoties kā *privātpersonas*;

- par citām procesuālajām prasībām lietās, kurās izmantots KDSM

Lietas izskatīšanā tiesā argumentu atspēkošanas pienākums ir tiesībsargājošajām iestādēm (ja vien argumenti nav pilnībā nepamatoti); tas ir izdarāms tikai tad, ja pierādījumi par apsūdzētā rīcību, pirms tika sankcionēta īpašo darbību veikšana, ir tikuši izskatīti uz sacīkstes principa balstītā procesā; pārbaudot, vai persona tika provocēta izdarīt noziedzīgu nodarījumu, ir nepieciešams noskaidrot iemeslus operācijas veikšanai, amatpersonu līdzdalības pakāpi noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kā arī provocācijas raksturu vai spiedienu, kāds ir ticis izdarīts pret apsūdzēto. Konstatējot provocēšanas faktu, visi provocēšanas laikā iegūtie pierādījumi ir jāatzīst par nepieņemamiem; apsūdzētā atzīšanās neatspēko provocēšanas faktu un tās sekas un nevar tikt uzskatīta par pienācīgu pierādījumu vainas pierādīšanai.

Tādējādi Lietuvas tiesu praksē nevarētu būt gaidāmas nekādas problēmas attiecībā uz KDSM vai līdzīgu metožu izmantošanu, par kurām ECT ir paudusi skaidru nostāju. Tomēr vēl uz visiem jautājumiem nav atbildēts. Nepastāvot ECT precedentiem noteiktos aspektos, valstu tiesām ir jāvadās pēc Konvencijas gara un ECT judikatūras. Viens no piemēriem, kā līdzīga rakstura problēma – KDSM izvērsšanās par provocēšanu – tika atrisināta, ir lietā *K* sniegtā interpretācija.⁴ Saskaņā ar to nepamatoti ilga amatpersonu darbību veikšana, kas iesākās kā KDSM bez provocēšanas, ilgākā periodā sāka atgādināt

³ [GC], Nr. 39647/98 un 40461/98, 46.-48. punkts, ECT 2004-X.

⁴ LAT 2011. gada 22. februāra nolēmums civilīetā Nr. 2K-7-86/2011.

provocēšanu un kļuva prettiesiska (sākotnēji amatpersonas izmantoja KDSM likumīgi – piegādāja neīstus grāmatvedības dokumentus personai, kuru turēja aizdomās par krāpšanu ar PVN, lai noskaidrotu tās līdzzinātājus. Tomēr amatpersonas ilgstoši atbalstīja tās noziedzīgu darbību, to neizbeidzot, un attiecīgā persona savā noziedzīgajā darbībā iesaistīja citu uzņēmumu, kura vadībai pirms iepazīšanās ar to nebija nodoma izdarīt noziedzīgu nodarījumu. Tāpēc notiesājošais spriedums attiecībā uz minētajām epizodēm tika atcelts un kriminālieta izbeigta).

Tiesību speciālistu lokā diskusijas rodas arī par, mūsdiā, pietiekami skaidriem ECT prakses aspektiem. Tā dažkārt ECT tiek kritizēta par tās it kā pārāk formālo attieksmi pret slepeno aģentu darbības robežām. Tiek apšaubīts, vai visās lietās, kad, aģentiem demonstrējot pat minimālu iniciatīvu, viņu redzeslokā esošā persona, parādot labas zināšanas attiecīgajā darbības jomā, cenšas iegūt un iegūst materiālus labumus no šādas darbības, provocēšana konstatēta pamatoti. Pati ECT ir norādījusi uz zināmu šādu apstākļu nozīmīgumu, kaut arī tā vēl nav centusies tos interpretēt par labu valstij (piemēram, 2010. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr.18757/06 *Bannikova pret Krieviju* 42. punkts). Tāpat tiek apgalvots, ka ECT vajadzētu sniegt visaptverošāku personas profesijas kritērija izvērtējumu. Tiek norādīts, ka valsts amatpersona varētu būt pakļauta stingrākām prasībām attiecībā uz „pretošanos nelabticīgiem piedāvājumiem” vai vismaz būtu jānorāda iemesli, kāpēc profesijai šajā gadījumā nav nozīmes. Tā, lietā *Ramanauskas* prokurors, no kura tika gaidīta noziedzības novēršana, vairāku mēnešu garumā bija pieļāvis kukuļu piedāvājumus, līdz beidzot viņš tiem pakļāvās. Plašākā izpratnē doktrīnas pārstāvji kopumā priecātos par jaunāku vai visaptverošāku ECT teoriju attiecībā uz slepeno aģentu līdzdalības robežām. Daži praktiķi pat pesimistiski apgalvo, ka, pastāvot šādām stingrām prasībām, visdrošāk būtu atteikties no KDSM izmantošanas vispār. Jebkurā gadījumā patiesība dzimst strīdos.

9. Procesa uzsākšana no jauna kā būtisks līdzeklis ECT spriedumu izpildē

CPK XVII nodaļa (366. panta pirmā daļa) un XXXV nodaļa (456.-461. pants) nosaka konkrētu pamatu procesa uzsākšanai no jauna, kam ir nepieciešams izvērtējums par saistību starp nacionālo tiesu un ECT jurisdikciju, ja ECT konstatē, ka Lietuvas tiesu nolēmumi civillietās un krimināllietās ir pretrunā Konvencijai un/vai tās papildprotokoliem, kuru dalībniece ir Lietuvas Republika.

Pamatu procesa uzsākšanai no jauna, lai pārskatītu spēkā stājušos tiesas spriedumus, var konstatēt, ja ECT atzīst, ka valsts tiesu pieņemtie lēmumi personas tiesību un brīvību aizsardzībā ir pretrunā Konvencijai, un, lai atjaunotu aizskartās tiesības, nepārkāpjot Konvencijā vai valsts iekšējos tiesību aktos noteiktās robežas, ir nepieciešams piemērot papildu valsts tiesiskās aizsardzības līdzekļus. LAT, izskatot lietas, pārbauda, vai ECT spriedumi, ar kuriem ir konstatēts pārkāpums, ir pamats lietā pieņemto nolēmumu grozīšanai un atbilstošu pasākumu veikšanai personas aizskarto tiesību aizsardzībai, tādējādi nodrošinot taisnīgumu.

Tāpēc, izskatot no jauna uzsāktās lietas, Lietuvas tiesu pieņemtie lēmumi ir jāmaina, ņemot vērā ECT secinājumus un interpretāciju. Tomēr tas ne vienmēr ir tik vienkārši.

Turpinot apskatīt ar KDSM saistītās problēmas, ECT

interpretācija lietās *Ramanauskas* un *Malininas* attiecībā uz pierādījumu pieļaujamību tikai daļēji bija skaidra un acīmredzama, proti: jebkuras instances tiesā no jauna uzsāktā procesā nevar tikt izmantoti pierādījumi, kas iegūti provocēšanas rezultātā; apsūdzētās personas atzīšanās nav izmantojama, lai uz to balstītu notiesājošu spriedumu. Tādējādi daļa no pierādījumiem, kas iepriekš tika izmantoti apsūdzētā vainas pierādīšanai, no jauna uzsāktajos procesos ir jāatzīst par nepieļaujamiem, kas nozīmē, ka jauni spriedumi ir jāgatavo, pamatojoties uz šaurāku pierādījumu klāstu.

Tomēr saglabājas fundamentāla problēma, par kuru vēl ir jālemj un uz kuru ECT vēl nav sniegusi atbildi: vai vispār ir iespējams piemērot kriminālatbildību par darbību, ko persona ir izdarījusi provocēšanas rezultātā. Arī tiesību doktrīnā nav vienprātības,⁵ un tas minēto problēmu tikai sarežģī.

LAT Kriminālietu palāta plenārsēdē, balstoties uz pirmo pieeju, lietās *Ramanauskas*⁶ un *Malininas*⁷, pieņēma dažādus lēmumus: lieta *Ramanauskas* tika izbeigta, savukārt lieta *Malininas* tika nodota atkārtotai izskatīšanai apelācijas kārtībā. Atšķirīgu LAT lēmumu pieņemšanu noteica dažādās iespējas ECT konstatēto pārkāpumu novēršanā:

- Atkārtoti uzsāktajā procesā lietā *Ramanauskas* plēnumā tika konstatēts, ka krimināltiesības nesasniedz savu mērķi, ja kriminālatbildība tiek piemērota par darbībām, kas veiktas pēc pašas valsts iniciatīvas. Turklāt šādas darbības valsts uzraudzības un iesaistīšanās dēļ nevar uzskatīt par bīstamām tiktāl, lai attaisnotu kriminālsoda piemērošanu. Saskaņā ar kriminālprocesa normām procesuālās darbības ir jāveic tad, kad kļūst redzamas noziedzīga nodarījuma pazīmes; tomēr kriminālvajāšanas darbības nav pieļaujamas ar nolūku mākslīgi konstruēt šādas pazīmes. Turklāt, atzīstot par nepieļaujamiem visus pierādījumus, ar kuriem bija pamatota notiesātā vaina, vairs nebija konstatējami inkriminējoši pierādījumi;

- Atkārtoti uzsāktajā procesā lietā *Malininas* LAT atkārtoti iepriekš formulētos pamatprincipus un nolēma, ka Konvencijas 6. panta pārkāpumu vēl ir iespējams novērst. LAT norādīja, ka procesuālā situācija, kas noteica ECT secinājumus lietā *Malininas pret Lietuvu*, būtībā varētu mainīties, ja tiktu novērsti tiesību uz aizstāvību pārkāpumi un pārbaudīti visi būtiskie apstākļi pamudinājuma izvērtēšanai saskaņā ar pienācīga tiesas procesa prasībām. Atkārtoti pārbaudot pierādījumus, apelācijas instances tiesai būtu jānosaka, vai KDSM dalībnieku darbības veidoja pamudinājumu attiecībā uz visām apsūdzībām norādītajām noziedzīgajām darbībām.

Tomēr, kamēr lieta vēl atradās izskatīšanā apelācijas instances tiesā, gan Maļiņinas (*Malininas*) (kurš jau bija

⁵ Papildus skatīt: Goda G. *Nusikalstamos veikos imitācijas modelio kaip teiseto tyrimo veiksmo atskyrimas nuo draudziamao provokavimo daryti nusikalstama veikā. Teisė. Mokslo darbai, 2009, No.73, VII, 20. lpp.* Raksta autors secina, ka divas visbiežāk piedāvātās pieejas ir: pirmkārt, kriminālatbildības piemērošana nav iespējama, jo tad valsts iestādes pārkāptu principu *contra factum proprium*, kas nozīmē, ka institūcijas nevar rīkoties pretrunīgi – vispirms pamudināt uz darbības veikšanu, tad sodīt par tās izdarīšanu. Šādā gadījumā sodīšana kropļotu principu *nulla poena sine iudicio*, tā kā procedūra, kas iesākas „nelabticīgi”, nevar tikt pārvērsta par lēģitimu – procedūru, kas veidota ar mērķi sodīt, pārvērstos par farsu. Neiespējama tiesāt var izrietēt arī no materiālajām tiesībām – jebkura valsts rīcība, kas ir pretrunā tiesiskās valsts principam, izslēdz valsts pretenzijas uz sodīšanu. Otrkārt, sodīšana ir iespējama, tā kā valsts aizsargātās intereses ir jāaizstāv, un aģenta provokatīva darbība nevar atbrīvot valsti no šā pienākuma. Kompensācijas vietā provocēšanai pakļautā persona varētu būt tiesīga saņemt mazāku sodu.

⁶ Nr. 2A-P-6/2008.

⁷ LAT 2009. gada 5. marta nolēmums, Nr. 2A-P-2/2009.

izcietis savu sodu, kas viņam nelabvēlīga iznākuma gadījumā teorētiski būtu kļuvis smagāks), gan prokuratūra atsauc savas sūdzības. Tādējādi process bija jāizbeidz, nesniedzot atbildes šajā strīdīgajā doktrīnas jautājumā par to, vai vispār ir iespējams piemērot kriminālatbildību par darbībām, ko veikusi persona, kura atbilstoši ECT secinātajam uz to ir tikusi pamudināta. ECT spriedumi šajā ziņā reizēm mēdz būt neviennozīmīgi – no vienas puses, piemēram, lietā *Malininas*, provocēšana tika konstatēta, no otras – ECT pati izdara šādu secinājumu, iespējams, nezinādama visu būtisko informāciju, kas nepieciešama, lai izvērtētu versiju par nodarījuma provocēšanu. Tādējādi kurš gan var noliegt, ka valsts tiesa, novērsusi visus tiesību uz aizstāvību pārkāpumus un trūkumus pierādījumu izskatīšanā, nepārkāps ECT sprieduma nosacījumus, izlemjot, ka galu galā nekādas provocēšanas nebija? Agrāk vai vēlāk uz šo jautājumu būs jāatbild valstu tiesām un varbūt beidzot arī pašai ECT. Tā, LAT 2011. gada nogalē nodeva atkārtotai izskatīšanai Apelācijas tiesā Maļiņina lietā līdzvainīgās personas lietu pēc tam, kad tika pieņemts ECT spriedums lietā *Lalas pret Lietuvu*. Lals (*Lalas*) vēl nav izcietis savu cietumsodu par nodarījumu, uz kura izdarīšanu viņš tika pamudināts, un šobrīd slēpjas. Turklāt lietā *Lalas* rodas vesela virkne jautājumu attiecībā uz situācijas izvērtējumu Konvencijas 6. panta pirmās daļas kontekstā saistībā ar trešajām personām, kas bija iesaistītas pamudinātās personas nodarījuma veikšanā. Šajā lietā ECT ir sniegusi vairākas būtiskas vadlīnijas, kaut gan daži tiesību praktizētāji tās uzskata par pārāk abstraktām.

Pēc ECT spriedumiem no jauna uzsāktajos procesos civilīetās LAT arī uzsvēra atsevišķas svarīgas atziņas, atbilstoši kurām:

- valsts nedrīkst sašaurināt Konvencijā garantēto cilvēktiesību aizsardzības robežas, lai gan vienlaikus tai nav liegts sniegt plašākas cilvēktiesību garantijas nekā Konvencijā nostiprinātās;

- ECT neizvērtē cilvēktiesību pārkāpumus no valstu tiesību viedokļa. Jautājums par to, vai ir tikušas pārkāptas nacionālajās tiesībās noteikti cilvēktiesību garantiju robežas, ir valstu tiesu kompetencē;

- *restitutio in integrum* ir vispārējs cilvēktiesību aizsardzības princips, kas raksturīgs gan valstu, gan starptautiskajām tiesībām. Šis princips nosaka valstu tiesu pienākumu nodrošināt pārkāpto cilvēktiesību aizsardzību visplašākajā veidā. Valstu tiesas nevar apstrīdēt ECT spriedumus, kas saistīti ar Konvencijas pārkāpumiem, lai arī tām nav liegts piemērot arī citus, plašākus līdzekļus cilvēktiesību aizsardzībai, nekā par vajadzīgu uzskata ECT, ja šādi tiesiskās aizsardzības līdzekļi ir noteikti valsts tiesību sistēmā.

Ir bijuši gadījumi, kad, balstoties uz minētajiem principiem, iesniedzēji papildus ECT piešķirtajai kompensācijai varēja saņemt summas arī valsts līmenī, piemēram, saistībā ar īpašuma tiesību aizsardzību. Gan ECT izskatītajā lietā *Jucys pret Lietuvu* (pieteikums Nr.5457/03), gan no jauna uzsāktajā lietā tika vērtēts viens un tas pats iesniedzēja īpašuma tiesību pārkāpums; tāpēc LAT norādīja, ka, nosakot iesniedzējam piešķiramo procentu apmēru, ir nepieciešams ņemt vērā ECT piemērotos tiesību aizsardzības līdzekļus – 25 000 eiro kā taisnīgu atlīdzību. Valstu tiesu kompetencē nav ECT spriedumu interpretācija, tāpēc, nepārkāpjot šo robežu, nav iespējams noteikt, kādu tieši summu ECT piesprieda par labu iesniedzējam, lai atlīdzinātu mantiskos zaudējumus, bet kādu – nemantiskā kaitējuma

kompensēšanai. LAT norādīja, ka, lemjot par brīdi, kad iesniedzējam radās tiesības uz procentiem, un šo tiesību apmēru, valsts tiesas, kas izskatīja šo lietu, bija kļūdaini interpretējušas un piemērojušas materiālo tiesību normas, tāpēc apstrīdētie lēmumi bija daļēji grozāmi. Vadoties pēc taisnīguma, samērīguma un labas ticības principa, kas noteikts CK 1.5. panta ceturtajā daļā, LAT nolēma, ka iesniedzēja aizskartās tiesības uz īpašumu būtu taisnīgi aizsargātas, ja tiktu piešķirta papildu procentu summa. Tādējādi ar iepriekšējiem tiesas lēmumiem valsts piešķirtā summa iesniedzējam tika palielināta līdz 100 000 litu.

10. Gaidāmie ECT spriedumi

10.1. Lietas, kas saistītas ar padomju okupācijas režīma noziegumiem Baltijas valstīs Otrā pasaules kara laikā un pēckara periodā; genocīda jēdziens

2009. gadā valdība tika informēta par lietu *Vasiliauskas pret Lietuvu*. Šajā lietā iesniedzējs, atsaucoties uz Konvencijas 7. pantu, sūdzas, ka genocīda definīcija, kas ir iekļauta ANO Konvencijā par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to, ir šaurāka nekā tā paredzēta Lietuvas krimināltiesību aktos, kam ir atpakaļejošs spēks, un tā neietver sevī politisku vai sociālu grupu daļēju vai pilnīgu iznīcināšanu. Tātad tiek izvirzīts jautājums par to, vai genocīda jēdziens starptautiskajās paražu tiesībās vai līgumtiesībās aptver genocīdu attiecībā uz politiskām grupām.

Neraugoties uz to, ka Lietuvas tiesām ir pazīstama ECT prakse līdzīgās lietās, kur apskatīts genocīda jēdziena tā plašākā izpratnē, un labi pazīstama ir arī ECT Lielajā palātā izskatītā lieta *Kononovs pret Latviju*, attiecībā uz kuru īpaši nozīmīgs bija Lietuvas Republikas (kas lietā piedalījās kā trešā persona) valdības 2009. gadā sniegtais komentārs par vēsturiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem Baltijas valstīs Otrā pasaules kara laikā un to ietekmi uz izskatāmo lietu, kā arī par padomju karavīru darbību, kas bija vērsta pret Baltijas valstu pilsoņiem, kvalificēšanu saskaņā ar starptautisko humanitāro un krimināltiesību normām, un tika piedāvāts apsvērt iespēju kvalificēt padomju varas represijas pret pretošanās kustības dalībniekiem kā noziegumus pret cilvēci, ir sagaidāms, ka spriedums lietā *Vasiliauskas* ieviesīs vēl lielāku skaidrību.

Kaut arī lietā *Vasiliauskas* pieteikums tika iesniegts un par to tika paziņots Lietuvas valdībai 2005. gadā, lieta joprojām atrodas izskatīšanā, tāpēc vēl aizvien pastāv zināma nenoteiktība attiecībā uz Lietuvas tiesu prakses atbilstību Konvencijas 7. pantam. Turklāt Konstitucionālajā tiesā ir iesniegti atsevišķi pieteikumi vairākās analogās lietās. Ņemot vērā šādu lietu morālo un juridisko nozīmi, kā arī apsūdzēto/notiesāto personu lielo vecumu, būtu vitāli nepieciešams drīzs ECT spriedums, kurā būtu iekļauta Tiesas nostāja tādos jautājumos, kā tas, vai darbības, par kuru veikšanu iesniedzējs ir notiesāts saskaņā ar Lietuvas un starptautiskajām tiesībām, bija uzskatāmas par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas brīdi un vai tās būtu arī uzskatāmas par noziegumu saskaņā ar vispārpieņemtiem tiesību principiem civilizētās valstīs, kā arī vai, ņemot vērā genocīda definīciju starptautiskajās tiesībās, valsts tiesas nepārkāpa principu *nullum crimen sine lege*.

10.2. Par it kā mazo atlīdzinājuma apmēru par kaitējumu, kas radies informācijas atklātības ļaunprātīgas izmantošanas rezultātā, pārkāpjot tiesības

uz privāto dzīvi Konvencijas 8. panta kontekstā un tiesības uz efektīvu aizsardzību saskaņā ar Konvencijas 13. pantu (lieta *Mertinas un Martinienē pret Lietuvu* (ieteikums Nr.43579/09) un *Žvagulis pret Lietuvu* (ieteikums Nr.8619/09); (lietas vēl atrodas izskatīšanā).

Iesniedzēji minētajās lietās apgalvo, ka tikušas pārkāptas viņu tiesības uz efektīvu aizsardzību, vietējām tiesām piešķirot nepamatoti mazu atlīdzinājumu lietās par pazemojošas informācijas publiskošanu saistībā ar privāto dzīvi.

Lietuvas tiesas šajās lietās atzina, ka tika pārkāptas Mertinu (*Mertinai*) un Žvaguļa (*Žvagulis*) tiesības uz privātumu, tomēr abās lietās LAT, ievērojot savu praksi līdzīgās lietās, samazināja zemākās tiesu instances piešķirtās summas par nemantisko kaitējumu no LTL 75 000 līdz LTL 15 000 abiem iesniedzējiem pirmajā lietā, kā arī no LTL 25 000 līdz LTL 10 000 otrajā lietā.

Abas lietas faktiski apstākļu ziņā ir līdzīgas, abas ir tieši saistītas ar LAT judikatūru, un abās novērojama subsidiaritātes principa dominēšana; tāpēc pat atsevišķas sākotnējas atziņas šajā ziņojumā saistībā ar minēto problēmu varētu rosināt interesantu diskusiju, gaidot ECT interpretāciju, kura šajā jomā Lietuvai būs īpaši interesanta. Tālāk minēti galvenie argumenti, analizējot abas lietas, kas varētu ļaut prognozēt ECT nostāju:

- Par cietušā statusu. Gan tiesību doktrīna (autoritatīvais viedoklis), gan ECT prakse apstiprina, ka, apsverot iesniedzēja kā cietušā statusu, ir ļoti svarīgi ievērot valstu rīcības brīvības principu un Tiesas kompetences subsidiaritātes principu. ECT jurisdikcijas ietvaros uz personu vairs netiek attiecināts cietušā statuss, ja vien valsts iestādes tieši vai pēc būtības ir atzinušas Konvencijas pārkāpumu un piešķirušas kompensāciju (sk. 1996. gada 25. jūnija sprieduma lietā Nr.19776/92 *Amuur pret Franciju* 36. punktu un 1999. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr.28114/95 *Dalban pret Rumāniju* 44. punktu). Domājams, ka vairs nepastāv šaubas par to, ka cietušā statuss ir zudis, ja to skaidri atzinušas trīs tiesu instances, un par cieto kaitējumu ir piešķirts atlīdzinājums;

- Par atlīdzinājuma apmēra apšaubīšanu. ECT diez vai apšaubīs LAT noteikto atlīdzinājuma apmēru, atzīstot to par acimredzami kļūdainu vai neadekvātu, kas prasītu ECT iejaukšanos. ECT ir nepārprotami norādījusi, ka galvenokārt valstu iestāžu, jo īpaši tiesu, kompetencē ir interpretēt un piemērot vietējās tiesību normas (sk. *Jahn un citi pret Vāciju* [Lielā palāta], ieteikums Nr.46720/99, 72203/01 un 72552/01, 86. punkts, ECT 2005-VI); valstīm jādod plaša rīcības brīvība gadījumos, kad pastāv tiesiskās aizsardzības līdzekļi valsts limenī (sk. 2006. gada 29. marta ECT Lielās palātas sprieduma lietā Nr.64886/01 *Cocchiarella pret Itāliju* 80. punktu). ECT norāda, ka gadījumos, kad ir ieviests tiesiskās aizsardzības līdzeklis vietējā limenī, valstij ir jāļauj to organizēt tā, lai tas atbilstu valsts tiesību sistēmai un tradīcijām, kā arī attiecīgajā valstī esošajam dzīves limenim. Tāpēc, nosakot atlīdzinājuma lielumu, šie faktori ir jāņem vērā un nav obligāti jāpielāgojas summām, kādas ECT būtu piešķirusi saskaņā ar Konvencijas 47. pantu. Pat zemāks valsts tiesu piešķirtā atlīdzinājuma apmērs varētu tikt atzīts par pamatotu, tā kā valsts sistēmā atlīdzinājumu parasti piešķir un izmaksā ātrāk nekā tad, ja lieta būtu jāizlemj starptautiskajā tiesā (2005. gada 15. marta spriedums lietā Nr.60227/00 *Bako pret Slovākiju*, 2010. gada 14. decembra spriedums lietā Nr.51392/07 *Giedrikas pret Lietuvu*. Var uzskatīt, ka šajā gadījumā subsidiaritātes principam būtu jābūt

noteicošajam, jo, ja ECT sāktu izvērtēt valsts tiesas noteiktā nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma lielumu (kas acimredzot nav daudz mazāks par ECT standartiem), tas būtībā nozīmētu subsidiaritātes principa, kuru atklājusi pati ECT, pārkāpšanu. Tas arī varētu būt kā pamudinājums personām, kuras uzskata, ka viņām piešķirtais atlīdzinājums par nemantisko kaitējumu ir pārāk mazs, vērsties ECT (turklāt tām ir šādas tiesības⁸), lai gan kopumā atlīdzinājums atbilstu dzīves limenim valstī;

- Par kritērijiem nemantiskā kaitējuma apmēra noteikšanā. Neraugoties uz zināmu tendenci lietās par privātuma pārkāpšanu nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma apmēra noteikšanā balstīties uz vispārīgu izpratni par atlīdzinājuma kompensējošo raksturu un diskriminācijas aizlieguma, vienlīdzības un paredzamības principu, Lietuvas tiesas bauda neierobežotu (valsts tiesību izpratnē, nevis starptautisko saistību kontekstā) rīcības brīvību atlīdzinājuma piešķiršanā par nemantisko kaitējumu, tostarp nosakot atlīdzinājuma apmēru individuāli, atkarībā no lietas apstākļiem.

Kaitējuma apmēra noteikšana ir jautājums par faktiskajiem apstākļiem un attiecīgi – valsts tiesas prerogativa. Nemantiskais kaitējums ir specifisks kaitējuma veids; nepastāv objektīvi kritēriji, ko varētu piemērot, nosakot tā apmēru, tāpēc tas tiek atstāts valsts tiesas ziņā, kura ir labākā pozīcijā, lai analizētu būtiskos faktus un citus svarīgus apstākļus, kas atbilst attiecīgās valsts specifikai/videi. Atbilstoši ECT atziņām kaitējuma lielums būtu jāsaista ar pārkāpuma veidu un pārkāptās vērtības raksturu (sk. piemēram, 2011. gada 14. jūnija spriedumu lietā Nr.44704/98 *Normann pret Dāniju* (sūdzība attiecībā uz 6. panta pārkāpumu), vai 2003. gada 20. marta spriedumu lietā Nr.52620/99 *Jensen un Rasmussen pret Dāniju* (sūdzība attiecībā uz 11. panta pārkāpumu)). Arī LAT savu novērtējumu pamatoja, ņemot vērā šos aspektus.

Minētajās lietās ir jāatrod līdzsvars starp divām konfliktējošām vērtībām (konstitucionālām un konvencionālām, Konvencijas 8. un 10. pants) – pārlieku liels atlīdzinājuma apmērs var novest pie izpaušmes brīvības pārkāpuma (10. pants), proti, ir jāmeklē samērīga (saprātīga un taisnīga) šo vērtību aizsardzība, ko ECT apstiprina savos spriedumos (sk. iepriekš minētā sprieduma lietā *Tolstoy Miloslavsky pret Apvienoto Karalisti* 50. un 51. punktu un 2005. gada 15. februāra sprieduma lietā *Steel un Morris pret Apvienoto Karalisti* 96. punktu). Tāpat nesen izskatītās lietas pret Somiju parāda šādas Tiesas pieejas turpināšanu (sk. 2010. gada 6. aprīļa spriedumu lietā Nr.25576/04 *Flinkkilä u.c. pret Somiju*, 2010. gada 6. aprīļa spriedumu lietā Nr.43349/05 *Jokitaipale u.c. pret Somiju*, 2010. gada 6. aprīļa spriedumu lietā Nr.6372/06 *Iltalehti un Karhuvaara pret Somiju*, 2010. gada 6. aprīļa spriedumu lietā Nr.6806/06 *Soila pret Somiju*, 2010. gada 6. aprīļa spriedumu lietā Nr.25711/04 *Tuomela u.c. pret Somiju*). Tā, Žvaguļa gadījumā tiesas ir atzinušas, ka konkrētās lietas apstākļos tiesībām uz privātumu dodama priekšroka attiecībā pret tiesībām uz izpaušmes brīvību, tāpēc tika atzīts tiesību uz privātumu pārkāpums, tomēr neatkarīgi no tā, piešķirot atlīdzinājumu par nemantisko kaitējumu, ir jāatrod atbilstošs līdzsvars starp šīm vienlīdz lielā mērā kā konstitucionāli, tā konvencionāli aizsargātajām vērtībām.

Pamatojot atlīdzinājuma apmēru, LAT ņēma vērā visus objektīvos un subjektīvos kritērijus, kas noteikti CK 6.250. pantā. Turklāt valsts tiesas ir analizējušas argumentus, kāpēc piešķiramā atlīdzinājuma apmērs varētu būt mazāks vai lielāks. **Tiesas atzina, ka ir jāņem vērā pārkāptās vērtības (interese)**

⁸ Skatīt *Scordino un citi pret Itāliju* (Nr. 1), Nr. 36813/97, (lēm.) 27.03.2003.

raksturs, šā pārkāpuma sekas, kaitējumu izraisījušās personas vainas pakāpe, tās mantiskais stāvoklis, valsts saimnieciskie rādītāji, vispārējais dzīves līmenis, kā arī labticīguma, taisnīguma un saprātīguma principi. Tāpat tiesas salīdzinot ņēma vērā citās, līdzīgās lietās piešķirtā atlīdzinājuma apmēru (2006. gada 29. marta sprieduma lietā Nr.64886/01 *Cocchiarella pret Itāliju* 67. punkts). ECT atzīst, ka ir nepieciešams „noteikt kritērijus attiecībā uz taisnīga atlīdzinājuma piešķiršanu par nemantisko kaitējumu saskaņā ar 41. pantu, lai iegūtu līdzvērtīgus rezultātus līdzīgās lietās”. LAT, izvērtējot lietā *Mertinai* abiem iesniedzējiem zemāku instanču tiesu piešķirtās summas, norādīja, ka tiesas ir ņēmušas vērā likumus un tiesu praksē noteiktos kritērijus nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma aprēķināšanai, tomēr LAT ir novirzījusies no savas judikatūras, atbilstoši kurai konkrēts atlīdzinājuma apmērs ir jāaprēķina, ņemot vērā ne vien līdzīgās lietās piešķirtās summas, bet arī aizsargājamās tiesiskās vērtības (interesu) raksturu. Lietā *Žvagulis* LAT secināja, ka pirmās instances tiesa bija pareizi piemērojusi materiālo tiesību normas, un Apelācijas tiesa nebija konstatējusi nekādus citus kritērijus, ar kuriem varētu pamatot atlīdzinājuma palielināšanu, tāpēc nepamatoti grozīja pirmās instances tiesas lēmumu;

• Par LAT prakses konsekvenci, paredzamību un atsevišķu lietu nozīmi kā precedentiem. Lietas *Biriuk pret Lietuvu* (2008. gada 25. novembra sprieduma 32. un 46. punkts; pieteikums Nr.23373/03) un *Armonienē pret Lietuvu* (2008. gada 25. novembra sprieduma 33. un 47. punkts; pieteikums Nr.36919/02) faktiski apstākļu ziņā būtībā atšķiras no lietām *Mertinai* un *Žvagulis*. Iesniedzēji pirmajās

lietās bija parasti cilvēki, kuri nekad nebija atradušies mediju uzmanības centrā, un par viņiem atklātā informācija bija medicīniska rakstura ziņas ar norādi uz neārstējamām slimībām, kas būtībā nozīmē neatgriezeniskas sekas.

Savukārt *Žvagulis* un *Mertini* ir sabiedrībā labi pazīstamas personas, tās bieži tiek atspoguļotas plašsaziņas līdzekļos, piedalās publiskos pasākumos; *Mertini* nekad nebija izvairījušies runāt par savu personisko dzīvi, tostarp par savas veselības aspektiem; par viņiem izplatītā informācija neradīja nekāda veida neatgriezeniskas sekas iesniedzējiem. Jācer, ka šo apsvērumu dēļ minētajās lietās netiks konstatēti pārkāpumi no Lietuvas puses.

SECINĀJUMI

Valsts tiesu pozitīvā un negatīvā pieredze arvien no jauna apliecina, ka no valstu tiesām tiek gaidīts, ka tās tiešā veidā atsauksies uz Konvencijas normām jau savās iekšējās tiesībās. Nav šaubu, ka šis nepavisam ne vienkāršais process būtu jāsekmē ar savstarpējiem centieniem sadarboties. Ir jāturpina nepārtraukts dialogs starp valstu un starptautiskajām tiesām – gan neformāli, kā šodien, gan arī, jo īpaši, dialoga veidā, kas notiek ar spriedumu starpniecību. Izvērtējot visjaunākās pārmaiņu tendences pašā ECT, kam seko daudz diskusiju dažādos līmeņos, pastāv cerība pēc Braitonas deklarācijas pieņemšanas sagaidīt racionālu transformāciju, kas it īpaši iekļautu vairāk produktīva un radoša dialoga – kā horizontālā, tā vertikālā līmenī – starp valstu un starptautisko tiesu tiesnešiem, vairāk dialoga starp dažādu valstu tiesnešiem, vairāk subsidiaritātes, vairāk skaidru spriedumu.

Dr.hab.iur. prof. Tadeušs ERECINSKIS (*Tadeusz Ereciński*)

Polijas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētājs

EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS SPRIEDUMU IETEKME UZ POLIJAS LIKUMDOŠANU UN AUGSTĀKĀS TIESAS NOLĒMUMIEM CIVILLIETĀS

Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk ECT vai Strasbūras tiesas) lēmumu ietekme uz likumdošanu un Augstākās tiesas lēmumiem civillietās ir fundamentāls jautājums, un tā nozīmi mūsdienu pasaulē nav iespējams novērtēt par augstu. No starptautiskā viedokļa indivīda iespējas, piešķirot viņam spēcīgu ieroci – neatņemamas tiesības, kas katram piešķirtas vienādā mērā un uz kurām ikviens var atsaukties attiecībās ar valsti, – kopumā mainījušās personas statusu pakļautības attiecībās ar valsti un ainu uz Eiropas valstu tiesību sistēmām.

Atsaucoties uz viedokli, ko pārstāv viena no vadošajām Polijas tiesību zinātniecēm Eva Letovska (*Ewa Łętowska*), vēlos atzīmēt, ka Polijas tiesību sistēma ir kļuvusi multicentriska. Pastāv vairāki tiesību aktu radīšanas un piemērošanas centri,

kur normatīvajiem rīkojumiem, gan iekšējiem, gan uz Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju (turpmāk – Konvenciju) balstītajiem, ir raksturīgs „kopējas pārvaldības aspekts”. Tomēr ECT cilvēktiesību aizsardzības sistēma nenosaka skaidrus juridiskos risinājumus valsts līmenī. Tiesas sprieduma rezultātā piemērotie tiesiskās aizsardzības līdzekļi paliek valsts pārziņā un prasa pienācīgu sadarbību starp likumdevēju, izpildvaras un tiesu varas institūtu (*E. Łętowska „Multicentryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje”, „Państwo i Prawo” 2005/4, p. 6–7*). Augstākā tiesa savos lēmumos jau ilgu laiku ir uzsērpusi tiesnešu pienākumu ievērot Konvenciju (Augstākās tiesas 2007. gada 24. oktobra lēmums I PZ 21/07, OSNP 2008/23–

24, 351. punkts). Tādēļ tiesām primāri ir pienākums: 1) izmantot ECT veidoto pamattiesību aizsardzības standartu, uz kuru atsaucas iesaistītās puses; 2) ņemt vērā tiesas lēmumus, interpretējot un piemērojot tiesību normas ar mērķi īstenot tiesas spriedumus un 3) nodrošināt ECT spriedumu efektīvu īstenošanu piemērojamā regulējuma ietvaros.

Vispārīgi var runāt par Konvencijas savdabīgu konstitucionalizāciju. Tomēr, ņemot vērā Konvencijas 13. panta nosacījumu, ka Konvencijā noteiktajām tiesībām jābūt reālām un efektīvām, sasniegt vēlamo rezultātu joprojām ir sarežģīti.

1. Strasbūras tiesas lēmumu milzīgajai ietekmei uz tiesu varu un likumdevēja varu neapšaubāms piemērs ir valsts īstenotas efektīvas tiesiskās aizsardzības nodrošināšanas jautājums nacionālajā līmenī, pamatojoties uz Konvencijas 13. pantu attiecībā uz tiesībām lietas izskatīšanai tiesā, ko garantē Konvencijas 6. panta pirmās daļas pirmais teikums. Vēl pirms diviem gadiem minēto tiesību pārkāpumu skaita ziņā Polija bija starp necienīgākajiem lideriem no Konvencijas dalībvalstīm. 60 procenti no sūdzībām pret Poliju bija saistītas ar iespējamajiem 6. panta pirmās daļas pārkāpumiem.

Strasbūras tiesas nolēmumos vairākkārt uzsvērts, ka tikai tiesisko aizsardzības līdzekļu pastāvēšana cilvēktiesību aizsardzībai, piemēram, iespēja vērsties ECT, vēl pietiekami negarantē Konvencijas nosacījumu ievērošanu. Šī atziņa vislabāk ir analizēta un pamatota 2000. gada 26. oktobra spriedumā lietā Nr.30210/96 *Kudła v. Poland*. Lieta bija saistīta ar pirmstiesas apcietinātā sūdzību par tiesvedības ilgumu. Pieņemot sūdzību, tiesa norādīja, ka Polijā nav iestādes, kas izvērtētu pārkāpumus, kas saistīti ar tiesībām uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā. Tika uzsvērts, ka Konvencijas dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt tādus tiesiskās aizsardzības līdzekļus, lai cilvēki varētu saņemt palīdzību valsts līmenī, nevērsoties tiesā. Tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā būs **mazāk efektīvas**, ja sūdzības, kas saistītas ar Konvencijas ievērošanu, nebūs iespējams iesniegt nacionālajās iestādēs. 13. pantā ietvertā norma drīzāk jāuztver kā Konvencijas 6. pantā ietvertu normu atbalstoša. Tiesa norādīja, ka tiesiskās aizsardzības līdzekļiem jābūt “efektīviem kā tiesību aktos, tā praksē”. Ieviešot šos līdzekļus, jāparedz kontroles mehānisms un jāizvairās no ilgas tiesvedības.

Šī argumentācija kļuva par paraugu līdzīgās ECT lietās, tostarp arī citās lietās pret Poliju (sk., piem., Tiesas spriedumu lietā 13557/02 *D. M. v. Poland*, un 15479/02 *Jarzyński v. Poland*), kuru rezultātā tika pieņemts 2004. gada 17. jūnija likums attiecībā uz sūdzībām par pārkāptām tiesībām uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā (*Journal of Laws*, Nr.179, 1843. punkts ar grozījumiem). Ar to Polijā tika ieviests īpašs tiesiskās aizsardzības līdzeklis, tā saucamā *sūdzība par [tiesvedības] ilgumu*. Šādas sūdzības izskata tās pašas tiesvedības ietvaros nākamā augstākās instances tiesa (likuma 4. panta pirmā daļa), savukārt par tiesvedības ilgumu apelācijas instances tiesā un Augstākajā tiesā ir atbildīga Augstākā tiesa. Lēmums par sūdzību ir jāpieņem divu mēnešu laikā no sūdzības iesniegšanas brīža (11. pants).

Atzīstot sūdzību par pamatotu, tiesa atzīst Konvencijas 6. panta pirmajā daļā un Polijas Republikas Konstitūcijas 45. panta pirmajā daļā personai garantēto tiesību pārkāpumu.

Turklāt Valsts kase pēc prasītāja iesnieguma piešķir (likuma sākotnējā redakcijā: var piešķirt) ievērojamu naudas summu. Šobrīd summa ir ierobežota līdz PLN 20 000, t. i., mazāk nekā EUR 5000. Tas radija bažas, vai attiecīgās naudas summas piešķiršana izslēdz prasījumu par mantisko zaudējumu un personiskā kaitējuma atlīdzināšanu. Neraugoties uz to, ka minētajai naudas summai ir atlīdzinājuma nozīme (Augstākās tiesas 2006. gada 6. janvāra rezolūcija, III SPP 154/05, OSNPUSiSP 2006 Nr. 21–22, 342. punkts), Augstākā tiesa savā lēmumā 2008. gada 27. jūnijā III CZP 25/08 (OSNC 2009 Nr.9, 127. punkts) noteica, ka puse, kurai raditi zaudējumi sakarā ar ilgu tiesvedību, var pieprasīt atlīdzinājumu par mantiskajiem zaudējumiem un personisko kaitējumu civilprocesuālā kārtībā neatkarīgi no tā, kurai iestādei ir piekritīga minētā sūdzība. Piespriežot izmaksāt atlīdzinājumu par mantiskajiem zaudējumiem, vispārējās jurisdikcijas tiesai jāpārlicinās, vai atbilstošo valsts tiesību normu, t. i., Polijas Civill kodeksa 445. un 448. panta, interpretācija atbilst ECT lēmumiem par taisnīgu atlīdzinājumu. Tas bija kā pamudinājums zināmā mērā atvieglot Polijas Civill kodeksā noteiktos ierobežojumus attiecībā uz prasību par zaudējumu atlīdzinājumu, lai mazinātu lietu skaitu, kurās iesaistītās personas ir spiestas vērsties ar sūdzību Cilvēktiesību tiesā tādēļ, ka trūkst iespējas saņemt mantisku kompensāciju par sekām, kas radušās ilgas tiesvedības rezultātā.

2. Atlīdzinājums kā Konvencijā garantēto tiesību pārkāpuma obligātas sekas figurē arī pēdējā laika rezolūcijās attiecībā uz valsts atbildību par kaitējumu saistībā ar pārapdzīvotību soda izciešanas iestādēs. Tā pamatā ir Soda izpildes kodeksa noteikums, kas līdz tā izvērtēšanai Konstitucionālajā tiesā atsevišķos gadījumos ļāva samazināt platības normu uz vienu ieslodzīto. Augstākās tiesas septiņu tiesnešu sastāvā 2011. gada 18. oktobrī pieņemtā rezolūcija III CZP 25/11 (līdz šim nepublicēta) izšķīra tiesas spriedumos apskatīto strīdīgo jautājumu, norādot, ka personas, kurai atņemta brīvība, ievietošana kamerā, kur platība uz vienu ieslodzīto ir mazāka par 3 kvadrātmetriem, var būt pietiekams priekšnoteikums, lai atzītu par pamatotu personīgo interešu pārkāpumu, ievērojot to, ka Civill kodeksa 448. pantā paredzētā Valsts kases atbildība par kaitējumu, kas radies šāda pārkāpuma rezultātā, nav atkarīga no vainas. Augstākā tiesa pamatojumā cita starpā atsaucās uz Konvencijas 3. pantu un virkni [Strasbūras] tiesas lēmumu attiecībā uz priekšnoteikumiem, kas jāņem vērā, izvērtējot necilvēcīgu izturēšanos pret ieslodzītajiem. Būtiska nozīme tika piešķirta divām lietām pret Poliju, t. i., ECT 2009. gada 22. oktobra spriedumam lietā Nr.17885/04 *Orchowski v. Poland* un Nr.17599/05 *Sikorski v. Poland*. Atsaucoties uz [Strasbūras] tiesu, Augstākā tiesa norādīja, ka izvērtējot, vai izturēšanās ir pazemojoša saskaņā ar Konvencijas 3. pantu, jāņem vērā sekas, t. i., vai uz ieslodzītā personību bijusi negatīva ietekme, kas ir pretrunā Konvencijas noteikumiem. Augstākās tiesas lēmums savā ziņā atvieglot atlīdzinājuma pieprasīšanu, kas neapšaubāmi ir svarīgi, lai apliecinātu efektīva tiesiskās aizsardzības līdzekļa pastāvēšanu. Tomēr tas nenodrošina sistēmisku risinājumu pārkāpumu cēloņiem, kuri izriet no atbilstošu standartu un cietumu trūkuma Polijā, un, iespējams, arī no Polijas Soda izpildes kodeksa un valsts sodu politikas pārlietu lielās represivitātes.

3. Vēl viens piemērs ECT lēmumu nopietnājam un vērā ņemamajam ietekmei uz Polijas civiltiesību sistēmu neapšaubāmi ir jautājums par tādu prasību apmierināšanu, kas saņemtas no Polijas pilsoņiem, kuri pameta īpašumus Padomju Savienības teritorijā pēc Polijas robežu maiņas. Noslēdzot virkni starptautiskulīgumu ar padomju republikām (tā sauktie *republiku līgumi*) Otrā pasaules kara beigās, tā laika Polijas varas iestādes uzņēmās saistības kompensēt cilvēkiem šos īpašumus. Attiecīgie juridiskie risinājumi pēc 1989. gada izrādījās nepilnīgi. Nebija noteikumu, kas paredzētu zaudējumu atlīdzinājumu natūrā vai naudā, bet bija atļauts samazināt no Valsts kases iegūstamā nekustamā īpašuma pirkuma cenu, aprēķinot zaudētā īpašuma vērtību pret pirkuma cenu. Kompensācija bija ierobežota līdz noteiktai summai, jo nebija pieejams atbilstošs valsts īpašumā esošu nekustamo īpašumu daudzums, pretendenti nebija priekšrocību iepirkumos, un papildus arī administratīvo procedūru ilgums noveda pie tā, ka tikai neliels skaits cilvēku bija apmierināti. Pamatojoties uz minēto, Augstākā tiesa vairākkārt atzina, ka pastāv priekšnoteikumi Valsts kases atbildībai par kaitējumu (cita starpā, 2003. gada 21. novembra spriedums, I CK 323/02, OSNC 2004 Nr.6, 90. punkts, un 2004. gada 30. jūnija, IV CK 491/03, nav oficiāli publicēts).

Šī situācija mainījās ne tikai Polijas Konstitucionālās tiesas lēmumu rezultātā, bet arī ECT 2004. gada 22. jūnija pilotsprieduma lietā Nr.31443/96 *Broniowski v. Poland* rezultātā, kurā īpašumu kompensācijas sistēma, apskatīta caur tiesību uz īpašumu prizmu, tika kritizēta. Interesants pavērsiens spriedumā ir Strasbūras tiesas *ratione temporis* kompetences noteikšana, kas balstīta uz pieņēmumu, ka esošais nefunkcionējošais kompensācijas mehānisms attiecībā uz Polijas bijušās austrumu teritorijas iedzīvotāju īpašuma zaudējumu, ir bijis pamats ilgstošai Konvencijas Pirmā protokola 1. pantā garantēto tiesību pārkāpšanai. Polijai bija pienākums nodrošināt pienācīgu tiesību uz īpašumu īstenošanu visām personām, kas bija tiesīgas saņemt aiz Bugas upes atstātajam īpašumam līdzvērtīgu īpašumu.

Polijas likumdevējs savu pienākumu izpildīja un 2005. gada 8. jūlijā pieņēma likumu par kompensācijas piešķiršanu attiecībā uz nekustamajiem īpašumiem, kas palika aiz tagadējām Polijas Republikas robežām (*Journal of Laws* Nr.169, 1418. punkts ar grozījumiem), kas aizstāja tiesību uz zaudētā īpašuma vērtības aprēķināšanu attiecībā pret īpašuma iegādes cenu ar jaunu tiesību institūtu – kompensāciju. Tas nozīmē iespēju kompensēt īpašuma zaudējumu dažādos veidos, tostarp izmaksājot naudu no speciāli izveidotā Kompensācijas fonda. Kompensāciju piešķir administratīvā procesa kārtībā, kas saskaņā ar Augstākās tiesas lēmumos pausto pašreizējo nostāju izslēdz iespēju pretendentiem aizsargāt savas tiesības civilprocesuālā kārtībā (jo īpaši sk. Augstākās tiesas 2008. gada 12. marta spriedumu, I CSK 430/07, OSNC 2009 Nr.5, 75. punkts). Šķiet, šādā veidā beidzot tika pieņemami atrisinātas problēmas, kas saistītas ar Polijas pilsoņu prasībām attiecībā uz Padomju Savienībā palikušo īpašumu.

4. Citā ECT pilotspriedumā (2005. gada 22. februāra spriedums lietā Nr.35014/97 *Hutten-Czapska v. Poland*) tiesa nosprieda, ka, ierobežojot tiesības saņemt nomas maksu no nomniekiem, ir pārkāptas Konvencijas

Pirmā protokola 1. pantā noteiktās tiesības uz īpašumu. Tiesas ieskatā, pārkāpums bija radies tiesību aktu sistēmā – nacionālie tiesību akti neļāva zemes īpašniekiem saņemt nomas maksu, kas būtu saprātīgi proporcionāla nekustamā īpašuma uzturēšanas izmaksām. Polijai bija pienākums nodrošināt saprātīgu nomas maksu, kas maksājama prasītājam un citām iesaistītajām personām, kas atradās tādā pašā situācijā, vai nodrošināt mehānismu, kas mazinātu valsts kontroles sekas pār nomas maksas pieaugumu. Šo lēmumu apstiprināja ECT Lielā palāta 2006. gada 19. jūnija spriedumā. Tā kā jautājums beidzot tika atrisināts, 2008. gada 28. aprīlī ECT uzdeva izslēgt lietu no izskatāmo lietu saraksta, lai gan tā norādīja, ka situācija joprojām neatbilst Konvencijas noteikumiem. Jautājums ir, vai šī piezīme joprojām ir aktuāla, jo pēdējā piec gadē Polijā noteikumi par dzīvojamo platību nomas maksas noteikšanu nav būtiski mainīti. Doktrīnā pastāv dažādi viedokļi attiecībā uz šā sprieduma izpildes turpināšanu (sal.: *J. Jaskiernia. Wpływ orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na ustawodawstwo w państwach członkowskich Rady Europy ze szczególnym uwzględnieniem Polski*; A. Wróbel (red.), op. cit., 359. lpp; A. Bodnar. *Skuteczność Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Polsce*, T. Giaro (red.); *Skuteczność prawa. Materiały konferencyjne*, Varšava, 2010., p. 207).

5. Ņemot vērā faktu, ka Polijā (izņemot soda procedūru, kas paredzēta Soda izpildes kodeksa 540. panta trešajā daļā) nav vispārēja institūta tiesvedības atsākšanai, pamatojoties uz [Strasbūras] tiesas lēmumiem, kuros atzīti Konvencijas pārkāpumi, pieaug bažas par nepieciešamību likumdevējam pienācīgi rīkoties. Diskusijas par šo jautājumu aizsākās līdz ar septiņu tiesnešu sastāvā 2010. gada 30. novembrī pieņemto rezolūciju III CZP 16/10 (OSNC 2011 Nr.4, 38. punkts). Tajā Augstākā tiesa norādīja, ka pēdējais ECT spriedums, kurā atzīts, ka pārkāptas tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu saskaņā ar Konvencijas 6. panta pirmo daļu, nenodrošina pamatu tiesvedības atsākšanai civillietā.

Tas izraisa kritiku zinātniskajās publikācijās. Augstākajai tiesai pārmeta, ka tā noliedz Strasbūras tiesas lēmumu evolūciju un piešķir lielu nozīmi lietas civiltiesiskā un soda rakstura nošķiršanai, kaut gan Tiesai nav tādu pilnvaru. Šķiet, šī kritika nav pilnībā pamatota. Strasbūras tiesas lēmumos jēdziena *tiesvedības atsākšana* nozīme ir plaša, un ar to saprot zināmu vispārēju rezultātu, kas panākams, izmantojot tiesiskās aizsardzības līdzekļus. Tomēr Augstākās tiesas lēmums attiecās uz konkrētu Polijas civilprocesā zināmu tiesiskās aizsardzības līdzekli – uz lūgumrakstu par tiesvedības uzsākšanu no jauna – un principā tikai uz vienu no uzskaitītajiem pamatiem. Tas, ka lūgumrakstā kā pamatu tiesvedības atsākšanai nevar norādīt tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumu, nenozīmē, ka personai labvēlīga ECT sprieduma rezultātā process nevar tikt atsākts uz cita pamata, jo īpaši, ja prasītājam ir bijusi liegta iespēja aizstāvēt savas tiesības, ja šādu apstākli ir norādījusi [Strasbūras] tiesa. Ja piemērojama regulējums, to pienācīgi interpretējot, ļauj nodrošināt ECT lēmumu efektivitāti, Augstākā tiesa dod priekšroku interpretācijai, kas mudina Polijas tiesas pildīt savus pienākumus kā valsts institūcijām, kurām ir saistoši Konvencijas noteikumi. Piemēram, Augstākās tiesas lēmumā 2007. gada 24. oktobra lietā I PZ 21/07 (OSNP 2008, Nr.23–24, 351. punkts), kas sekoja ECT 2006. gada 27. jūnija spriedumam lietā *Tabor*

v. *Poland*, norādīts, ka “ECT lēmums, kurā atzīts, ka Polijas tiesa pārkāpusi tiesības uz taisnīgu tiesu, dod pamatu atjaunot termiņu kasācijas sūdzības iesniegšanai”.

Rezolūcijas kritiķi ignorē arī faktu, ka Augstākajai tiesai, tāpat kā pārējām tiesām, ir saistošas tiesību normas. Šā noteikuma interpretācija nepadara iespējamu Kodeksa satura papildināšanu ar dažu autoru skatījumā, neesošiem tiesvedības atsākšanas pamatojumiem. Tas ir vienīgi likumdevēja kompetencē. Nesen Polijas Republikas Senāts ierosināja Civilprocesa kodeksu papildināt ar 401.² pantu, kas ļautu atsākt tiesvedību, pat ja tā oficiāli ir izbeigta (ar lēmumu), ja tāda nepieciešamība izriet no tādas starptautiskas iestādes lēmuma, kas rīkojas saskaņā ar starptautisku līgumu, ko Polija ir ratificējusi (projekts Senāta parlamenta izdevumā parlamentārajā 8. sesijas 2012. gada 17. februāra izdevumā Nr.62).

6. Augstākā tiesa lēmumos konsekventi atzīst, ka, interpretējot tiesību normas, kuras likumdevējs pieņēmis, pildot Konvencijā paredzētos pienākumus, jāņem vērā ECT skaidrojums par attiecīgajiem Konvencijas noteikumiem. Šī pieeja ir skaidri formulēta iepriekš pieminētajās lietās par sūdzībām attiecībā uz tiesvedības ilgumu. Iepriekš minētajā Augstākās tiesas 2006. gada 6. janvāra lēmumā III SPP 154/05 (OSNP 2006, Nr. 21–22, 342. punkts) Augstākā tiesa ņēma vērā ECT tiesas lēmumu, skaidrojot priekšnoteikumus, lai konstatētu personas tiesību uz lietas izskatīšanu bez liekas kavēšanās pārkāpumus, strīda būtības nozīmības novērtēšanu attiecībā uz prasītāju un tiesvedības ilguma seku ietekmi uz citu tiesvedību, kurās prasītājs ir iesaistīts un kura attiecas uz lietas, par kuru ir iesniegta sūdzība, ilgumu.

Vēl viens piemērs šādai ECT lēmumu ietekmei uz Augstākās tiesas judikatūru ir 2008. gada 9. janvāra rezolūcija III SPZP 1/07 (OSNP 2008, Nr.13–14, 205. punkts). Tajā atzīts, ka sūdzība par tiesvedības ilgumu, kas iesniegta tiesvedības laikā pirmās instances tiesā, jāizskata pēc būtības arī pēc tiesvedības pabeigšanas šajā tiesā. Minētā rezolūcija atrisināja pretrunas Augstākās tiesas lēmumos attiecībā uz to, vai tiesvedības ilguma izvērtēšana ir pieļaujama pēc tam, kad jau ir pieņemts lēmums par lietas izskatīšanu pēc būtības. Pieņemot šo rezolūciju, Augstākā tiesa ņēma vērā ECT nostāju attiecībā uz prasībām, kādas jāievēro, lai sūdzību par tiesvedības ilgumu varētu uzskatīt par efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli Konvencijas 13. panta izpratnē. Analizējot ECT spriedumus šajā jautājumā, Augstākā tiesa secināja tālāk minēto. Polija ir ieviesusi tiesiskās aizsardzības līdzekļus, kam piemīt ne vien preventīvs raksturs, bet kas pilda arī kompensējošu lomu. Tomēr Polijas tiesību aktos iekļautais risinājums var kļūt neefektīvs, ja tiesa neizskatītu sūdzību par tiesvedības ilgumu tikai tāpēc, ka ir sasniegts viens no sūdzības iesniegšanas mērķiem – lietas virzība turpinās. Tiesai ir jāskata sūdzība, lai izlemtu jautājumu par kompensācijas piešķiršanu.

7. Augstākās tiesas izskatītajās sūdzībās dažkārt ir skaidri izteikts apgalvojums par Konvencijas tiesību normu pārkāpumiem. Tādā gadījumā lēmumā jābūt atsaucēi uz ECT spriedumiem, lai noteiktu, vai konkrētās lietas faktiskajos apstākļos ir tikušas pārkāptas cilvēktiesības. Šādas ECT tiesas lēmumu piemērošanas piemērs ir Augstākās tiesas 2010. gada 14. janvāra spriedums III

SK 15/09, LEX Nr.578152 lietā attiecībā uz televīzijas raidorganizācijas finansiālo atbildību par raidījumu, kurā bija iekļauta lūgšanas parodija katoļu radio žurnālista izpildījumā un paziņojumi, kas norādīja uz vērtību novirzēm un padarīja tās sabiedrisko darbību smieklīgu. Neatzīstot Konvencijas 10. panta pārkāpumu, Augstākā tiesa atsauca uz ECT tiesas lēmumu, kurā norādīts, ka par paziņojumiem ārpus publiskām debatēm ar mērķi aizvainot cilvēkus var piemērot smagāku sodu nekā par tiem, kas saistīti ar informācijas sniegšanu (ECT spriedums 2000. gada 28. septembrī *Lopez Gomes da Silva v. Portugal*, 34. punkts), un mākslinieciskie paziņojumi nevar būt nepelnīti aizskaroši citiem (ECT 1994. gada 20. septembra spriedums lietā *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, 49. punkts), un secināja, ka naudas soda piemērošana raidorganizācijai par paziņojumiem, kurus Augstākā tiesa izskata šajā lietā, nav pretrunā ar Konvencijas prasībām.

Vēl viens piemērs ECT tiesas lēmumu tiešai ietekmei uz Augstākās tiesas lēmumiem ir lietas, kurās ECT tiesas spriedums jau ir pasludināts citā prasītāja lietā tajā pašā jautājumā. Piemēram, Augstākās tiesas 2007. gada 14. februāra lēmumā III SK 20/06 (OSNP of 2008, Nr.3–4, 54. punkts) attiecībā uz atteikumu reģistrēt biedrību ar nosaukumu *Union of People of Silesian Nationality – the Association of People Declaring Silesian Nationality* tiesa atsauca uz iepriekšēja reģistrācijas procesa juridisko izvērtējumu, kas tika veikts ECT Lielās palātas 2004. gada 17. februāra spriedumā. Augstākā tiesa uzsvēra, ka jau iepriekšējo ECT tiesvedību laikā veiktajā izvērtējumā par biedrības reģistrēšanas tiesiskumu netika konstatēts Konvencijas 11. panta pārkāpums attiecībā uz pieņemumu, ka sakarā ar reģistrējamās nacionālās minoritātes biedrības īpašajām vēlēšanu tiesībām atteikums to reģistrēt norāda uz valsts iejaukšanos biedrošanās brīvībā saskaņā ar Konvencijas 11. pantu.

Apkopojot šo apskatu par jomām, kurās ECT lēmumi ietekmē Augstākās tiesas lēmumus, un veidiem, kādos tas notiek, jāsaņem, ka to ietekme dažādā apjomā izpaužas atsevišķās civiltiesību kā plaša jēdziena apakšnozarēs.

Lietās, kuras reglamentē Polijas tiesību normas, kas ieviestas nacionālajā tiesību sistēmā ar mērķi pildīt Polijas Republikai uzliktās saistības, kas noteiktas Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā, Augstākā tiesa atsauca tieši uz ECT lēmumiem, kuros noteikts konvencijas standarts, kam būtu jāatbilst Polijas tiesību normu interpretācijai un piemērošanas praksei. Labākais piemērs ir lietas, kas saistītas ar tiesvedības ilgumu. Līdzīga ietekme var parādīties, interpretējot civiltiesību vispārējās normas, tostarp lietā par kompensācijas prasību saistībā ar pārapdzīvotību soda izciešanas iestādēs.

Augstākā tiesa neapšaubāmi atsauca uz ECT lēmumiem, izvērtējot tādu sūdzību pamatotību, kas saistītas ar apgalvojumiem par Konvencijas noteikumos aizsargāto cilvēka pamattiesību pārkāpumu. Tas atklājas lietā par nacionālās minoritātes biedrības reģistrāciju un soda piemērošanu televīzijas raidorganizācijai.

ECT lēmumu ietekme tikai uz valsts likumdošanu pirmšķietami ir mazāk manāma, lai arī tā nešaubīgi pastāv. Ir vērts atzīmēt, ka, pateicoties Augstākās tiesas lēmumiem, kuros tiesa cenšas ievērot un plaši citēt Strasbūras spriedumus, Polijas sabiedrībai ir iespēja novērtēt cilvēktiesību prestižu un nozīmi Polijas tiesību sistēmā.

Ph.D. Ēriks KERGANDBERGS (*Eerik Kergandberg*)

Igaunijas Augstākās tiesas tiesnesis, viesprofessors Tartu Universitātē

VAI EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESA IR CETURTĀ TIESU INSTANCE IGAUNIJĀ?

1. Saskaņā ar Igaunijas Republikas Konstitūcijas 148. pantu Igaunijas tiesu sistēma sastāv no trim instancēm – apriņķu un administratīvajām tiesām, apgabaltiesām un Augstākās tiesas, kas pilda arī Konstitucionālās tiesas funkcijas. Šis pants arī nosaka, ka ir aizliegts veidot ārkārtas tiesas, taču var veidot specializētās tiesas. Ārkārtas tiesas, par laimi, bet specializētās tiesas par nožēlu, Igaunijā līdz šim nav izveidotas. Taču no 1993. līdz 2010. gadam Augstākajai tiesai un tās darbiniekiem, kā arī citiem Tartu iedzīvotājiem bija pazīstams nosaukums *Ceturtā instance*. Tas bija restorāns Augstākās tiesas ēkā. Šobrīd restorāns vairs nedarbojas, un tā telpas ēkas pagrabā stāv tukšas. Taču jautājums paliek: vai Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk ECT) ir Igaunijas ceturrtā tiesu instance? Diplomātiska atbilde būtu – gan jā, gan nē. Atsevišķas jautājuma nianšes tiks apskatītas turpmākajā ziņojumā.

1.1. Pastāv nedaudz atšķirīgas pieejas – no vienas puses, tiesnešiem (un arī dažiem citiem juristiem), no otras puses – tiem, kuri vērsās ECT (tas ir, tiem, kuri zaudējuši Igaunijas tiesās): starp juristiem dzirdamas arī kritiskas (un acīmredzot pamatotas) piezīmes par ECT nolēmumiem;

1.2. Vienlaikus var teikt, ka juristu sabiedrības, tostarp vecākās paaudzes juristu, attieksme pret ECT nolēmumiem gadu gaitā ir mainījusies. Nevar noliegt, ka pirmajos gados pēc neatkarības atjaunošanas zināma skepse pret ECT bija pamatota, no vienas puses, ar zināšanu trūkumu, no otras puses – ar nevēlēšanos pakļauties *svešai tiesai*. Taču šobrīd, pirmkārt, ir kļuvuši pieejami pietiekami labi un regulāri ECT prakses apskati. Otrkārt, būsim godīgi: Strasbūras (kur atrodas ECT) iejaukšanās Igaunijas suverenitātē nav salīdzināma ar Briseles un Luksemburgas (tas ir, Eiropas Savienības institūciju) iejaukšanos;

1.3. Ja runā par Augstākās tiesas un ECT savstarpējām attiecībām, atzīmējams ir fakts, ka abi bijušie Igaunijas Augstākās tiesas priekšsēdētāji – Raits Maruste un Uno Lihmuss – bija ECT tiesneši, un arī tagadējā Igaunijas pārstāve ECT Jūlija Laffranka ir bijusi Igaunijas Augstākās tiesas tiesnese;

1.4. Analizējot Augstākās tiesas un ECT savstarpējās attiecības, var pieminēt, ka kopš 2006. gada Augstākās tiesas analītiķi ir veikuši 66 tiesu prakses apkopojumus. No tiem nepastarpināti ar ECT praksi ir saistīti tikai trīs (tātad mazāk kā pieci procenti): *Ievietošana slēgtajā iestādē Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē* (2007), *Pieeja tiesai Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē* (2010) un *Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse Igaunijas Augstākās tiesas nolēmumos* (2012).

Ņemot vērā, ka tiesu prakses apkopojumi tiek veikti par Igaunijas tiesu prakses aktuālākajiem jautājumiem, var teikt, ka ECT prakse neietilpst šo jautājumu lokā. Viens no Igaunijas vadošajiem ECT prakses pētniekiem, zvērināts advokāts Marts Susi 2009. gadā norādījis, ka atsaucies uz Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju (turpmāk Konvencija) un ECT spriedumiem Augstākās tiesas nolēmumos ir pamanāmas, bet ne noteicošas.

2. Neraugoties uz dažām iekšpolitiskām diskusijām, var apgalvot, ka jau uzreiz pēc Konvencijas ratificēšanas ECT nolēmumiem Konvencijas piemērošanā bija tikpat liela loma kā Konvencijas tekstam. Daži mūsu juristi, baidoties no precedentu tiesībām, tos uztvēra vienīgi kā interpretācijas palīgīdzekli, taču tie arvien biežāk un drosmīgāk tiek uztverti kā precedenti. Iespējams, bailes no ECT precedentu tiesībām palīdzēja mazināt apstākļi, ka Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 2. panta ceturtajā daļā tieši ierakstīts, ka kriminālprocesa tiesību avoti ir arī Augstākās tiesas nolēmumi jautājumos, kas nav regulēti citos tiesību avotos, bet radušies, piemērojot likumu.

3. Līdz 2011. gada beigām kopumā tikai 173 Augstākās tiesas nolēmumos tika ietverta atsaucē uz ECT un/vai Konvencijas piemērošanas praksi. No 2009. līdz 2011. gadam atsaucē uz ECT praksi vairumā gadījumu tika ietvertas krimināllietu nolēmumos – kopumā 21 nolēmumā (krimināltiesvedība kā seismogrāfs cilvēktiesību un pamatbrīvību nodrošināšanā). Konstitucionālās uzraudzības lietās šādas atsaucē izdarītas 19 nolēmumos, administratīvajās lietās – 8 nolēmumos, civilīstās – 2 nolēmumos.

4. Patiesībā Augstākā tiesa ir izmantojusi ECT praksi, veicot pavisam dažādas funkcijas: interpretējot Konstitūciju un likumus; atzīstot, ka normatīvo aktu noteikumi ir pretrunā ar Konstitūciju; minot ilustratīvus piemērus, kā arī papildinot tiesas nolēmumus *obiter dictum* kārtībā.

5. Augstākās tiesas praksē visbiežāk minētie ECT spriedumi:

5.1. *Pélissier un Sassi pret Franciju* (minēts astoņos nolēmumos);

5.2. *Kudla pret Poliju* (sešos nolēmumos);

5.3. *Konashevskaya un citi pret Krieviju* (piecos nolēmumos);

5.4. *Reinhardt un Slimane*—*Kaid pret Franciju* (četros nolēmumos);

5.5. *Kangasluoma pret Somiju* (četros nolēmumos);

5.6. *Sunday Times pret Lielbritāniju* (No 1) (četros nolēmumos).

6. Augstākā tiesa visbiežāk ir piemērojusi ECT praksi, izskatot sūdzības par saprātīgiem lietu izskatīšanas termiņiem. Kopumā Augstākās tiesas Krimināllietu kolēģijas lēmumā Nr.3-1-1-43-10 ir minētas 20 atsauces uz ECT spriedumiem par šādām sūdzībām. Rezultātā prasības par saprātīgiem lietu izskatīšanas termiņiem iespējams skatīt, balstoties uz pamatīgu teorētisko un sistēmisko pamatojumu. Tāpat, pamatojoties uz ECT praksi, Augstākās tiesas Krimināllietu kolēģija savā lēmumā Nr.3-1-1-110-10 izskaidroja arī jautājumus par saprātīgu termiņu ievērošanu attiecībā uz apsūdzētā turēšanu apcietinājumā. Ar Augstākās tiesas plēnuma lēmumu lietā Nr.3-3-1-85-09 par Konstitūcijai neatbilstošu atzīts tiesiskā regulējuma trūkums, kas liedz kompensēt nemateriālus zaudējumus, kas radušies nesamērīgi ilgā pirmstiesas izmeklēšanas kriminālprocesa dēļ. Acīmredzot tieši uz ECT praksi balstīto Augstākās tiesas lēmumu ietekmē 2011. gada 1. septembrī stājās spēkā Kriminālprocesa kodeksa grozījumi, kas nosaka virkni pasākumu, lai nodrošinātu saprātīgus lietu izskatīšanas termiņus. Diemžēl daži no šiem pasākumiem nav saprātīgi: piemēram, procesa dalībnieki var lūgt paātrināt tiesvedību un pārsūdzēt šāda lūguma atstāšanu bez izskatīšanas. Tādējādi Konvencijas 13. panta prasības formāli tiek izpildītas, tomēr šī pasākuma efektivitāte ir apšaubāma.

7. Igaunijā privātpersona nevar iesniegt konstitucionālo sūdzību, jo to neparedz likums un tiesību sistēma (*de lege lata*), līdz ar to nav arī Konstitucionālās tiesas. Tomēr lietā Nr.3-1-3-10-02 Augstākās tiesas plēnums akceptēja konstitucionālās sūdzības pieņemšanu no privātpersonas, motivējot šādu rīcību ar ECT praksi. Tiesa savu rīcību pamatoja ar apstākli, ka konstitucionālā sūdzība ir pieļaujama, kad personai nav citu efektīvu līdzekļu, lai aizsargātu savas tiesības. Ar šo lēmumu Augstākā tiesa ar atpakaļejošu datumu attiecināja sodu mikstinošu likumu arī uz personām, kuras notiesātas pirms šā likuma stāšanās spēkā. Tomēr pēc šādas *aktivitātes* Augstākās tiesas plēnums, šķiet, pats nobijās no savas drosmes un vairs nav izskatījis nevienu citu privātpersonas konstitucionālo sūdzību. Tomēr līdz 2011. gada beigām Augstākajā tiesā kopumā tika saņemtas 22 šādas sūdzības. *Aizsardzības mehānisma* piemērs no Augstākās tiesas Konstitucionālo lietu kolēģijas sprieduma lietā Nr.3-4-1-15-10: “Saskaņā ar Konvenciju nav iespējams vērsties ECT ar *actio popularis* sūdzību, lai interpretētu Konvencijā paredzētās tiesības. Konvencija arī nepiešķir personām tiesības apstrīdēt jebkādus noteikumus, līdzekļus vai, konkrētajā gadījumā, piemērotos tiesību aktus tikai tāpēc, ka tām var šķist, ka šie noteikumi pārkāpj Konvenciju, bet no tiem izrietošās sekas nav tieši ar tām saistītas. Augstākās tiesas kolēģija uzskata, ka šie secinājumi var tikt piemēroti arī valsts tiesiskās aizsardzības līdzekļu sistēmai.” Situācija ir savdabīga un mulsinoša. No vienas puses, Augstākā tiesa būtībā pretēji likumam (*contra legem*), bet, atsaucoties uz cilvēktiesībām, radīja konstitucionālās sūdzības tiesvedību un līdz ar to izraisīja arī procesa dalībnieku cerības, ka šāda tiesvedība pastāvēs. No otras puses, Augstākā tiesa turpmāk nav vēlējusi izmantot pašas radīto tiesvedību. Savukārt likumdevējs klusē.

8. Kopš 2004. gada 1. jūlija spēkā esošajā jaunajā Kriminālprocesa kodeksā cita starpā ir ietverts sacikstes princips. Sākotnēji daudzi praktiķi cerēja, ka tas neradīs būtiskas izmaiņas pierādīšanas procesā. Augstākā tiesa šādai pozīcijai nepiekrīta. Augstākās tiesas Krimināllietu kolēģija

virknē nolēmumu (3-1-1-48-11; 3-1-1-119-09; 3-1-1-84-09; 3-1-1-37-09; 3-1-1-80-08) atsauca uz ECT nolēmumos pausto Konvencijas 6. panta tulkojumu un pamatoja, ka sacikstes princips ietver citastarp apsūdzētā un viņa aizstāvja tiesības noprināt apsūdzības lieciniekus, kā arī to, ka pirmstiesas izmeklēšanā un tiesā iegūtajām ziņām *à priori* nav vienāds spēks. Pirmstiesas izmeklēšanā iegūtās ziņas izmantojamas kā pierādījums vienīgi, ja ir izpildīti vairāki nosacījumi. Šāda Augstākās tiesas pozīcija radīja patiesi revolucionāru situāciju izmeklēšanas iestāžu un prokuratūras praksē. Augstāko tiesu apvainoja, ka tā ir *svētāka par Romas pāvestu*, tas ir, prasa vairāk nekā ECT. Var piebilst, ka minētā revolucionārā situācija izraisīja vairākus likuma grozījumus, kas stājās spēkā 2011. gada 1. septembrī. Šie grozījumi gan zināmā mērā paplašināja pirmstiesas izmeklēšanā iegūto ziņu pieļaujamību, taču kopumā apstiprināja pieturēšanos pie sacikstes tiesvedības.

9. Jāpiemin, ka pastāv viena joma, kurā, kā Augstākā tiesa burtiski ierakstīja nolēmumā lietā Nr.3-4-1-5-10, Igaunijas Konstitūcija paredz plašākas garantijas kā Konvencija. Šī joma ir tiesības uz pārsūdzību. Kopumā Igaunijas juristiem nav šaubu, ka Konstitūcijas 24. panta piektā daļa attiecībā uz krimināllietām nodrošina plašākas pārsūdzības tiesības nekā Konvencijas 7. papildprotokols un tā 2. pants. Tomēr jāatzīmē, ka Augstākās tiesas iekšējos strīdos pārsvaru guva viedoklis, ka minētā Konstitūcijas norma atsauca uz likumu, tādēļ tā nevar tikt uzskatīta par pamattiesību pati par sevi bez likuma atrunas.

10. Nevar teikt, ka Augstākā tiesa būtu norobežota no sabiedrībā, sevišķi ekonomikā, notiekošā un neizrādītu empātiju. Un konkrēti – Augstākā tiesa, atsaucoties tostarp uz ECT pozīciju jautājumā par pieeju tiesai, ar izbili konstatēja, ka Igaunija ir pasaules rekordiste valsts nodevu apmēra ziņā. Augstākā tiesa deva likumdevējam skaidru signālu, ka tik augstām valsts nodevām nav leģitīma mērķa un tās ir pretrunā ar Konstitūciju.

11. Augstākās tiesas Administratīvo lietu kolēģija uz ECT praksi visvairāk ir atsaukusies lietās par ieslodzīto (un citu aizturēto) sūdzībām. Šī joma tiesiskā valstī prasa īpašu uzmanību. Tāpēc nav jābrīnās, ka pat vairāki kolēģi Augstākajā tiesā uzskata, ka Administratīvo lietu kolēģija ieslodzīto tiesībām ir veltījusi neproporcionāli lielu uzmanību un iztērējusi ievērojamus valsts resursus. Piemēram, var strīdēties, vai bija nepieciešams iesaistīt Augstākās tiesas Administratīvo lietu kolēģiju, lai, balstoties uz ECT praksi, atzītu, ka tualete bez durvīm nav ieslodzītā pazemošana, ja persona kamerā atrodas viena pati (lieta Nr.3-3-1-95-09).

12. Atsevišķa tēma ir attiecībā uz Igauniju pieņemto ECT nolēmumu loma turpmākajā Augstākās tiesas praksē: ir iemesls diskutēt, cik *spējīga mācīties* ir valsts un kādus secinājumus tā izdara no ECT nolēmumiem, kuros tiek izklāstīti konstatētie pārkāpumi. Līdz 2011. gada beigām ECT ir taisījusi 25 spriedumus pēc būtības attiecībā uz Igauniju. Kontekstā ar ECT tiesu praksi četri šādi spriedumi tiek uzskatīti par svarīgiem (Importance Level 1): 2001. gada 6. februāra spriedums lietā *Tammer pret Igauniju*; 2003. gada 21. janvāra spriedums lietā *Veeber pret Igauniju* (Nr. 2); 2006. gada 11. jūlija spriedums lietā *Harkmann pret Igauniju* un

2009. gada 25. jūnija spriedums lietā *Liivik pret Igauniju*. Nevar nepieminēt, ka ECT spriedumā *Tammer* lietā, kas ir saistīts ar cieņas un goda aizskārumu, nav konstatēta Igaunijas valsts vaina cilvēktiesību pārkāpumos, bet būtībā tiesa konstatē pārkāpumus žurnālista darbībā.

Pirms pāris gadiem publicētajā rakstā bijušais Igaunijas tiesnesis Eiropas Cilvēktiesību tiesā Raits Maruste konstatēja, ka Igaunijas lietās ECT nav notikusi neviena publiska tiesas sēde, tātad nav bijusi neviena tik nopietna lieta, lai būtu nepieciešams šādu sēdi rīkot. Tāpat nav bijusi neviena lieta, kas būtu izpelnījies ECT Lielās palātas ievēribu. Tāpat Igaunijas lietās nav konstatēts neviens *nopietno* Konvencijas pantu (2., 3. un 9.-11.pants) pārkāpums. Jo vairāk, attiecībā uz Igauniju nevar atrast nevienu nopietnu, sistēmisku vai hronisku problēmu, kas būtu saistīta ar tiesu darbu. Augstākā tiesa atsaukusies uz Igaunijas lietās taisītiem ECT nolēmumiem tikai deviņos savos nolēmumos. Ir svarīgi, ka ECT spriedumi attiecībā uz Igauniju nav noklusēti – tie tiek apskatīti turpmākajā tiesu praksē, un tiek darīts viss iespējams, lai ņemtu vērā tajos paustos viedokļus. Vienlaikus nav jaunums, ka ne visi ECT nolēmumi valsti tiek uztverti ar sajūsmu, un atsevišķu ECT nolēmumu izpilde izraisa nopietnus pārpratumus. Piemēram, Igaunijā nav isti saprotams, kā izpildīt no ECT 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā *Andrejevs pret Igauniju* izrietošo priekšrakstu, ka valsts nedrīkst atstāt bez ievēribas aizstāvja kasācijas sūdzību, kas ir iesniegta ievērojamu laiku pēc tās iesniegšanas termiņa beigām...

13. Nobeigumā dažas problēmas, kuras ir uzmanības vērtas kontekstā ar manu šodienas uzstāšanās tēmu – vai Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir ceturtā instance Igaunijā?

13.1. Kā zināms, ECT uzņēmusies tiesības praktizēt ar taisnīgu tiesu saistīto lietu izskatīšanu, pamatojoties uz tā saucamo visaptverošo novērtējumu. Piemēram, konstatējot pārkāpumu prasījumā par saprātīgiem lietu izskatīšanas termiņiem, vienlaikus tiek konstatēts arī lietas taisnīgas izskatīšanas principa pārkāpums, bet citi sūdzībā par 6. panta pārkāpumu ietvertie argumenti (piemēram, par nevainīguma prezumpcijas pārkāpumu) vispār netiek pārbaudīti. Varētu jautāt, vai šādi rīkojoties – neatbildot uz visiem sūdzības iesniedzēja argumentiem un vienlaicīgi nereaģējot uz iespējamiem cilvēktiesību pārkāpumiem mūsu juridiskajā telpā – ECT pati nepārkāpj taisnīgas iztiesāšanas principu. Diemžēl izvirzīt tādu pārmetumu ECT nav iespējams. Kā jau bija gaidāms, ECT paziņojusi, ka attiecībā uz to taisnīgas tiesvedības princips nedarbojas. Taču neiespējamība apstrīdēt ECT nolēmumus valsts līmenī nav aktuālākā problēma. Vienlaikus ECT īstenotā visaptverošā novērtējuma pieeja Igaunijā ir radījusi grūtības attiecībā uz iespēju reaģēt uz ECT nolēmumiem. Vai valsts likumdevējam ir jāievieš valsts līmenī tā saucamie minimālie standarti, kas izriet no ECT prakses, vai arī katram gadījumam jāievieš augstāki

cilvēktiesību aizsardzības standarti? Nevar nepieminēt, ka pēc vairāku Eiropas vadošo kriminālprocesa speciālistu domām, ja neņem vērā atsevišķus izņēmuma gadījumus, ECT iestājas par apsūdzētā tiesību aizstāvību pārāk uzmanīgi, kamēr dalībvalstu augstākās tiesas ir bijušas prasīgākas jautājumā par taisnīgas tiesas principa ievērošanu.¹ Igaunijas Augstākā tiesa, tiecoties nodrošināt taisnīgu tiesu vismaz kriminālprocesa tiesvedībā, pamatoti rīkojās tāpat.

13.2. Nav nekā pārsteidzoša, ka saskaņā ar Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 366. panta 7. punktu kā jaunatklāts apstāklis, uz kura pamata atjauno tiesvedību, ir paredzēts ECT nolēmums par Konvencijas vai tās papildprotokolu pārkāpumu, ja šajā nolēmumā paustais būtu varējis ietekmēt tiesvedību Igaunijas tiesā, un ja šo pārkāpumu nav iespējams novērst vai kompensēt tā izraisīto kaitējumu citādi, kā tikai atjaunojot tiesvedību sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Augstākā tiesa pāris reizes ir atjaunojusi tiesvedību uz minētā noteikuma pamata. Taču Augstākā tiesa atteicās atjaunot tiesvedību, pamatojoties uz ECT nolēmumu, kurā bija teikts, ka tiesvedība Igaunijas lietā nav bijusi negodīga t.s. materiālajā nozīmē, taču ir tāda izskatījusies (lieta Nr.3-1-2-2-08). Šajā lietā Augstākā tiesa apstiprināja, ka senais aforisms – *Justice must not only be done, it must be seen to be done* – pats par sevi ir ļoti skaists. Tomēr taisnīga tiesa un tās šķietamība nav viens un tas pats, un nav pamata atjaunot tiesvedību tikai tāpēc, lai process labi izskatītos. Galvenā tiesiskā problēma, kas izriet no iepriekš minētā tiesvedības atjaunošanas pamata, ir tāda, ka saskaņā ar Kriminālprocesa kodeksa 367. panta otro daļu lūgumu par tiesvedības atjaunošanu var iesniegt arī šīs personas aizstāvis, kas uzskata, ka ECT līdzīgā lietā un ar tādu pašu juridisko pamatojumu ir pasludinājusi pārkāpumu konstatējošu spriedumu. Acīmredzot šāda bezprecedenta izņēmuma mērķis ir samazināt lietu skaitu pārslogotajā ECT. Bet Augstākajai tiesai tas rada papildus problēmas kaut vai ar interpretāciju – nav skaidrs, kā faktiski piemērot minēto noteikumu valsts līmenī. Šobrīd tomēr var sliekties uz pozīciju, ka par „līdzīgu lietu un tādu pašu juridisko pamatojumu” var runāt vienīgi Igaunijas tiesību, nevis citu Konvencijas dalībvalstu tiesību kontekstā, proti, pārkāpumam ir jābūt konstatētam Igaunijas lietā.

13.3. Noslēgumā var teikt, ka speciālajā juridiskajā literatūrā Igaunijā (un, iespējams, arī citās valstīs) notiek diskusijas par to, kāda ir tā saucamo ECT pilotspriedumu (*pilot-judgement*) juridiskā nozīme un kas pilnvaro ECT pieņemt šādus spriedumus, kā arī par to, kā ECT tiesu praksē nošķirt *strukturālu problēmu* no *sistēmas problēmas*.

¹ Cm. R. Bahrenberg Diskussionsbericht über die III Arbeitssitzung, Strafsjustiz in Spannungsfeld von Effizienz und Fairness. Konvergente und divergente Entwicklungen im Strafprozessrecht. Berlin: Duncker & Humblot 2004, crp. 282.

3. DAĻA LATVIJAS TIESU CILVĒKTIESĪBU DIALOGS

MODERATORE VERONIKA KRŪMIŅA

3.daļas referenti (no kreisās) Gunārs Kūtris, Pēteris Dzalbe, Kalvis Torgāns, moderatore Veronika Krūmiņa, Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs un referente Dace Mita

Konferences klausītāji

Dr. habil.iur. Kalvis TORGĀNS

Latvijas Universitātes profesors, Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta senators

CILVĒKTIESĪBU AIZSARDZĪBA CIVILTIESISKU STRĪDU IZSPRIEŠANAS KONTEKSTĀ

Kopš starptautiskās konferences *Nacionālo augstāko tiesu loma cilvēktiesību aizsardzībā* 2012. gada 2. maijā līdz atreferējumiem kārtējā *Augstākās Tiesas Biļetenā* aizritējis gandrīz pusgads, kas iezīmējies ne tikai ar karstām diskusijām par cilvēktiesību jautājumiem Augstākās tiesas nolēmumos, bet arī plašāku analīzi par cilvēktiesību aizskārumus izraisošiem apstākļiem, veicamajiem likumu pilnveidojumiem, tiesību aizsardzības sistēmas visu posmu darba pārkārtošanu, pat mediķu iesaistīšanu tiesas sežu dalībnieku disciplinēšanā. Rakstā, kas bija publicēts *Jurista Vārdā*¹, pamatojoties uz konferencē nolasītajiem referātiem un neilgi pirms konferences publicēto Ārlietu ministrijas informatīvo ziņojumu *Par Eiropas Cilvēktiesību tiesas izskatītajām lietām, kurās iesniedzēju sūdzību pamatā bijušas nacionālo tiesu darbības nepilnības*², jau tika vēsta uzmanība uz to, ka cilvēktiesību ievērošanas nodrošināšana ir skatāma plašā, daudzus faktorus aptverošā aspektā un ka tiesu praksē atspoguļojas arī izmeklēšanas iestāžu, ieslodzījumu vietu administrācijas un citu iestāžu darba nepilnības. Konferencē izskanēja aicinājumi visiem tiesnešiem pētīt Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) spriedumus sīkāk, kā arī konferencē pārstāvēto valstu Augstākajām tiesām attīstīt dialogu ar ECT savstarpējas sapratnes labākai attīstīšanai. Dialoga juridiskais formāts nav visai skaidrs. Domājams, ka tam nevajadzētu veidoties tā, kā savā interesantajā referātā stāstīja ECT tiesnese profesore Ineta Ziemeļe, proti, Vācijas Konstitucionālā tiesa 2004. gadā diezgan asi reaģēja uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā, kas ieguvusi apzīmējumu *Von Hannover Nr.1*, un kas būtībā gan sākās kā neliels konflikts starp abām tiesām un tikai vēlāk pārtapa par dialogu. Dialogam vajadzētu būt tādā, kurā nacionālo tiesu pārstāvji ne tikai izsaka uzslavas ECT spriedumiem, bet norāda arī uz neskaidriem jautājumiem un izsaka apsvērumus par to risināšanu, cerībā, ka teiktais nonāks arī līdz ECT Strasbūrā.

Tāpēc pievērsīsimies Ārlietu ministrijas informatīvajā ziņojumā (turpmāk – Ziņojums) aprakstītajiem spriedumiem, cenšoties tos dziļāk izprast, lai tiesu praksi pilnveidotu, kā arī apskatīsim dažus dialoga vērtus jautājumus.

TIESU KLŪDAS VAI LATVIJAS LIKUMU NEPILNĪBAS?

ECT, protams, ir īpaša tiesa. Tās augsto mērķu dēļ ir saprotamas un pieļaujamas dažas īpatnības, kas nav raksturīgas citām tiesām, piemēram, tiesības konstatēt cilvēktiesību pārkāpumus pat tādos gadījumos, kad valsts institūcijas vai amatpersonas nav pārkāpušas nekādus

nacionālo tiesību priekšrakstus. Tādos gadījumos var atklāties nepilnības likumos, par ko tiesu instances nav atbildīgas. Ir arī tādas lietas, kurās nacionālo tiesu instances ir izspriedzi jautājumi par noziedzīgu nodarījumu konstatēšanu un attiecīgu sodu vai civiltiesisku strīdu izšķiršanu, piemēram, zaudējumu atlīdzību, taču pieteikumi ECT iesniegti par kaut ko citu, kas nav bijis Latvijas tiesu izskatīšanas priekšmets, proti, par kompensāciju sakarā ar pārkāptām tiesībām uz pieeju tiesai, lietas savlaicīgu izskatīšanu, liecinieka nenopratināšanu, prokurora lēmumu, apstākļiem ieslodzījuma vietā u.c. Latvijā patiešām nav īpašas tiesas, kurā vērsties ar prasījumiem cilvēktiesību istenošanas sakarā, taču Latvijas tiesām ir jāpieņem un jāizskata mantiski prasījumi par morālā un mantiskā kaitējuma atlīdzību. Taču iesniedzēji dod priekšroku ECT, kura vairumā gadījumu arī atzīst, ka iesniedzējam nav bijušas iespējas panākt viņu pretenziju sākotnējo izskatīšanu nacionālajās tiesās. Par lietu šķirošanu ECT nedaudz vēlāk. Turpināsim par gadījumiem, kad tiesa vai cita valsts institūcija isteno likumā skaidri noteikto. Vairākās ECT lietās izskan secinājumi, ka tiesa, vadoties no likuma normām, nav pietiekami enerģiski rūpējies par cilvēktiesību aizsardzību. Tādās situācijās var tikt skarti fundamentāli principi, piemēram, sacīkstes princips, uz kura balstās visa civilprocesuālā tiesvedība.

Latvijas tiesneši ir ilgstoši radināti nepaust nekādā veidā labvēlību vienai pusei, nedot padomus, kā veiksmīgāk virzīt savu prasību. Neitralitātes neievērošana draud ar iespēju otrai pusei apsūdzēt tiesnesi korupcijā un citos grēkos. Tiesnešiem gan ir pienākums lietas sagatavošanas un izskatīšanas laikā izskaidrot pusēm viņu tiesības, taču ne jau separātās sarunās. Kādā no ECT spriedumiem ir pārmetums, ka tiesa nav devusi padomu samazināt prasījumu apmēru, kura ievērošana mazinātu arī valsts nodevu, un tādējādi novērstu valsts nodevas lielo apmēru kā šķērslī tiesvedības uzsākšanai. Ja prasība tiktu apmierināta, tad ļoti iespējams, ka pēc uzvaras prasītājs rakstītu sūdzību, ka viņam pienācās vairāk, bet tiesnesis pierunāja neprasīt visu summu. ECT tiesneši ir no dažādām valstīm, iespējams, ka citās valstīs tiesnešiem ļauts jau pirms prasības pieņemšanas aprunāties ar pieteicēju par prasības būtību, izredzēm, labākiem risinājumiem. Pie mums tas kategoriski aizliegts.

Valsts nodevas maksāšanas pienākumu vispārīgi nevar uzskatīt par prettiesisku šķērslī, kas kavē pieeju tiesai. *Latvijas Civilprocesa likuma* (CPL) 43. pantā likumdevējs ir noteicis diezgan daudz izņēmumus, kad prasītājs atbrīvots no tiesas izdevumiem, tostarp valsts nodevas (darba strīdi, miesas bojājumi, uzturlīdzekļi u.c.). Citus izņēmumus, kaut arī panta trešā un ceturtā daļa paredz, bieži taisīt ir bīstami: atkal draud apvainojumi līdz pat ECT par labvēlību pret vienu un citu diskrimināciju. Sevišķos izņēmuma gadījumos konstatēt vajadzētu uzticēt nacionālajām tiesām, kas labi

¹ Torgāns K., Gruzīņš P. Vai tiesnešu klūdas ir visu nelaimju cēlonis. *Jurista Vārds*, 05.06.2012/ Nr.23(722), 7.- 13. lpp.

² Ministru kabineta 2012. gada 27. marta sēdes darba kārtības 4.3. punkts, Dokuments Nr.TA-515. Publicēts www.mk.gov.lv: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40244800&mode=nk&date=2012-03-27>

pārziņa vietējo situāciju. Šādu apsvērumu gaismā aplūkosim Ziņojumā valdībai atreferēto ECT lietu *M-na pret Latviju*³.

M-na vērsās ECT ar iesniegumu piespriest no Latvijas valsts kompensāciju par morālo kaitējumu sakarā ar tiesības uz pieeju tiesai pārkāpumu. Viņa bija centusies iesniegt Latvijas tiesā prasības pieteikumu par Ls 171 110 piedziņu sakarā ar būvju nopostīšanu viņas *civilvīra* mazdārziņā, bet tas viņai neizdevās. Uzrādot savu maznodrošinātas personas dokumentu, viņa lūdza, lai tiesa atbrīvo no valsts nodevas Ls 1503,33, t.i., likumā noteiktā šāda apmēra prasībai. Tiesa, ievērojot prasītājas mantisko stāvokli, gan samazināja valsts nodevu uz Ls 100, tas ir piecpadsmit reizes, bet pilnībā atbrīvot atteicās, cita starpā paskaidrojot, ka viņa varētu lūgt arī sadalīt nodevas maksājumu pa daļām, kā arī to, ka viņai pēc būtības nav bijušas ne lietošanas, ne īpašuma, ne mantošanas tiesības uz nopostītajām būvēm, tātad nav prasījuma tiesību.

Atteikumu viņa vairākkārtīgi pārsūdzēja visās iespējamajās tiesu instancēs. Tiesas pacietīgi savos lēmumos skaidroja atteikuma iemeslus. Saņēmusi piecpadsmit noraidošus lēmumus, M-na iesniedz ECT iesniegumu par pārkāpuma konstatēšanu, kas izpaužies vairākkārtējā atteikumā pilnībā atbrīvot iesniedzēju no valsts nodevas Ls 100 apmērā par prasības iesniegšanu civilīetā. Simt latu nebūtu liela problēma gadījumos, kad to lūdž prasītājs, kas neiesniedz, lietojot lietas atreferējuma formulējumu, „acīmredzami nepamatotu (prasījuma tiesības neesamības dēļ) pieteikumu”. Taču šajā gadījumā jāņem vērā, ka tiesa jau bija samazinājusi valsts nodevas apmēru par 1403,33 latiem, kā arī skaidrojusi prasības pieteikšanas priekšnoteikumus. Tomēr ECT konstatēja divas kļūdas, par kuru esamību var diskutēt.

Pirmā kļūda esot tāda, ka tiesai vajadzējis jau sākotnēji, pirms valsts nodevas iekasēšanas (?) novērtēt prasību kā acīm redzami nepamatotu vai norādīt uz vajadzību samazināt prasības apmēru. Tas nozīmē, ka tiesnesim jāklūst par advokātu un pretēji civilprocesa principam saglabāt neitrālu pozīciju divu pušu strīdā tam vēl pirms lietas ierosināšanas jākonsultē prasītājs, kā labāk cīnīties pret atbildētāju. Tas būtu nelikumīgi. Arī pretēji dispozitivitātes principam, kas prasītājam pašam ļauj izlemt, par cik lielu summu tiesāties.

Otra lielā kļūda esot tāda, ka nacionālā tiesa, plaši interpretējot *Civillikuma* normas, esot nepārprotami pateikusi, ka tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību ir patstāvīga tiesība. Jā, tāda tiesība ir ietverta *Civillikumā* (CL). CL 1775. pants nosaka, ka katrs zaudējums, kas nav nejaušs, ir jāatlīdzina, bet 1779. pants pasludina, ka katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību vai bezdarbību nodarījis. Formāli tas nozīmētu, ka ikviena, pat visabsurdākā prasība ir tiesā jāizskata un tikai pēc visu pārsūdzības instanču nolēmumiem tiktu apstiprināts fakts, ka *Civillikumā* ir visai plaši regulēti arī precizējumi, no kuriem izriet, ka ne jau ikvienam, kurš tikai iedomājas, ka viņa tiesības ir aizskartas, ir dota tiesas aizsardzība. Kā jau teikts, M-nai nebija ne lietošanas, ne īpašuma, ne mantošanas tiesību uz nopostīto siltumnicu, viņa nebija mirušā īpašnieka tiesību pārnēmēja, bet gan cilvēks no malas. Vārdu sakot, bija sagaidāma bezjēdzīga tiesāšanās, iespējams, trīs instancēs. Šādiem gadījumiem ir *Civilprocesa likuma* 132. pants, kurā teikts, ka tiesnesis atsakās pieņemt prasības pieteikumu, ja prasību cēlusi persona, kurai nav prasības tiesību. Šis pants

ir spēkā, nav apstrīdēts Satversmes tiesā, taču ECT paudusi atziņu, ka tiesām nav skaidrības par Latvijas likumiem attiecībā uz zaudējumu atlīdzību, to interpretāciju.

Taču ECT atrada vēl vienu argumentu par labu enerģiskajai sūdzētājai. Atsaucoties uz *Civilprocesa likuma* 43. panta trešās daļas sliktu interpretāciju („Puses atbrīvojamas no tiesas izdevumiem arī citos likumā paredzētos gadījumos”), ECT atzina, ka noticis Konvencijas 6. panta 1. punkta (tiesības uz pieeju tiesai) pārkāpums, un piesprieda par labu M-nai 1000 eiro. Šī summa runā pati par sevi, ja salīdzina ar citās lietās piespriestajām ievērojami lielākām summām. Taču ECT spriedums iezīmējas vēl ar vienu īpatnību un savdabīgām iesniedzējai pozitīvā sprieduma sekām. Īpatnība ir tāda, ka spriedumā nav norādīts, kurš no „citiem likumā paredzētiem gadījumiem” nav ņemts vērā. Sprieduma sekām vajadzētu būt tādām, ka, saņēmusi ECT spriedumu, ka iesniedzējai nepamatoti liegta iespēja tiesāties par pienākošos Ls 171 110 piedziņu, viņa tagad šo iespēju izmantos. Nekas tamlīdzīgs nenotika. Acīmredzot iesniedzēja jau bija sapratusi savas prasības bezcerību un vairs necentās izmantot ECT pavērto pieeju tiesai.

Cits piemērs – lieta *B-ga pret Latviju*⁴ (spriedums ietverts Ziņojumā). B-ga 2001. gada 19. aprīlī vērsās Rīgas apgabaltiesā ar prasību pret Valsts policiju un tās priekšnieku ar prasību par zaudējumu Ls 250 000 un morālā kaitējuma Ls 60 000 atlīdzību sakarā ar to, ka Jelgavas policistu bezdarbības dēļ viņai apzagtas dzīvojamās mājas un kafējnicā Jelgavā un Dobeļē. Tas noticis laikā, kad viņa 1995. gada aprīlī – jūnijā bija apcietināta (apcietināšanas likumā netiek apstrīdēta). Sakarā ar zādzībām tika ierosināti divi kriminālprocesi, kuros B-ga, balstoties uz viņas apgalvojumiem par zādzības apmēriem, tika atzīta par civilprasītāju teju Ls 40 000 apmērā. Kriminālprocesa ietvaros tika aizturētas četras personas, kuras atzina, ka iekļuvušas telpās, nozagušas pārtiku, alkoholu, virtuves piederumus un naudu, bet apmēru ziņā stipri mazāk par civilprasībā uzrādīto. Cietušās apgalvojumi bija aptuveni un mainīgi, citus pierādījumus par nozagtās mantas vērtību iegūt neizdevās.

Prokurors nolēma civilprasību daļā noraidīt un daļēji izbeigt kriminālprocesa pierādījumu (par zādzības apmēru) trūkuma dēļ. Tad radās jau minētais prasības pieteikums, kas vērstis nevis pret četriem aizturētajiem, bet gan pret Valsts policiju un tās priekšnieku. Turklāt arī ar lūgumu atbrīvot no valsts nodevas samaksas. Tiesu instances pretojās šādas prasības pieņemšanai un izskatīšanai. ECT, izskatījusi B-as iesniegumu (spriedums stājās spēkā gandrīz astoņus gadus pēc iesnieguma saņemšanas), nesaskatīja pamatu prasībai par zaudējumu atlīdzību, noraidīja prasījumu par tiesāšanās izdevumu atlīdzību, atzina par pārmērīgu prasījumu par morālā kaitējuma atlīdzību. Tomēr piesprieda atlīdzību 8000 eiro apmērā.

Šis spriedums Latvijā ir rūpīgi pētīts, mēģinot saprast, kāpēc apstākļos, kad pat ECT nesaskatīja pamatu zaudējuma atlīdzībai, tomēr bija jāļauj B-ai bez valsts nodevas maksāšanas tiesāties par vienīgi uz viņas apgalvojumiem balstītu prasību par zaudējumu piedziņu no atbildētājiem, kuri saskaņā ar likumu šādā prasībā nevar būt atbildētāji, respektīvi, no Valsts policijas un atsevišķas tās amatpersonas. Nekādā ziņā netiek noraidīti pārmetumi Latvijai par kriminālnoziedzumu izmeklēšanas nepietiekamu efektivitāti. Jāpiekrit daudziem ECT spriedumā izteiktiem secinājumiem. Gribas pat izteikt

³ Latvijas Vēstnesis, 27.09.2011, Nr.152 (4550).

⁴ Latvijas Vēstnesis, 12.02.2009, Nr 24 (4010).

pateicību par ECT skaidrojumu, ka ierobežotu resursu apstākļos valstij galvenā uzmanība jāpievērš sabiedriski sevišķi bīstamo noziegumu izmeklēšanai un tā nevar visus spēkus virzīt privātā īpašuma aizsardzībai. Māju un dzīvokļu apzagšana diemžēl notiek bieži un skar ne tikai tos īpašniekus, kas atrodas apcietinājumā, bet arī tos, kas no rīta dodas uz darbu un vakarā ar bažām atgriežas mājvietā. Taču divus pārmērus, kas izcelti Ziņojumā valdībai, pieņemt ir grūti.

Pirmkārt, pārmēru, ka tiesa, saņemusi izziņu par prasītājas nelielo pensiju, tomēr nav atzinusi par trūcīgu personu, kurai pieder lielas vērtības – divas mājas un kafejnīca (tātad nekustamo īpašumu īpašniece, bet tomēr trūcīga). Otrkārt, pārmēru, ka tiesa nav izskaidrojusi, kādi pierādījumi par nozagtās mantas vērtību vēl jāiesniedz, lai lietu vinnētu jeb, kā formulē ECT, lai prasītāja iegūtu pamatotas izredzes. Pamatotas izredzes apstākļos, kad prasītāja nemitīgi maina prasījumu apmērus, pinas savos apgalvojumos, uzrāda lieciniekus, kas neizraisa uzticību? Vai tiešām ECT uzskata, ka katram, kurš griežas tiesā, ir pamatotas izredzes panākt prasījumu apmierināšanu? Jāatkārto, ka tiesas skaidrojumi par to, kā ticami pamatot pašai prasītājai nemitīgi mainīgos, voluntāri izvīzītos prasījumus, būtu pretrunā likumā nostiprinātajam sacikstes un tiesas neitralitātes principam.

Šādi spriedumi mudina aizvien vairāk cilvēkiem izmēģināt laimi. Tas novedis pie situācijas, ka ECT uzkrājušās neizskatītas 150 000 lietas un jādoma, kā tiesu pārorganizēt. Sūdzētāju ir nesalīdzināmi vairāk kā ar ECT spriedumiem aplaimoto. ECT, saskatot, ka ne katram iesniedzējam ir *pamatotas izredzes*, ieviesusi īpašu šķirošanas procesu, kurā jau sākotnēji daudzi iesniegumi atkrīt. No Latvijas saņemtās sūdzības sadalās šādi: 97% sūdzību par Latviju tiek noraidītas, lietu nemaz neierosinot, kas ir labāks rādītājs nekā visā Eiropā kopumā. No atlikušajiem trīs procentiem sūdzību aptuveni puse tiek atmestas pēc padziļinātas iepazīšanās ar tām, bet no pārējiem 1,5% aptuveni trešdaļa līdz tiesas spriedumam nenonāk izlīguma dēļ⁵.

Ar visu to lietu izskatīšana ECT kļūst aizvien garāka. Jau pieminēts, ka B-as lietā spriedums stājās spēkā pēc astoņiem gadiem, skaitot no pieteikuma iesniegšanas. Vispārināti dati rāda, ka Latvijas lietās spriedums tiek gaidīts piecus, citreiz pat divpadsmit gadus, nu jau esot lieta, kurā spriedums gaidāms ne ātrāk kā 12-13 gadus pēc lietas iesniegšanas Strasbūrā.⁶ Tas atspoguļo vēl vienu īpatnību: kas atļauts ECT, nav atļauts nacionālajām tiesām! Tieši par lietu ilgo virzību Latvijas tiesas tiek bārtas un Latvija sodīta visbiežāk.

VAI LIETU LĒNĀ VIRZĪBA IR TIESNEŠU BIKLUMA SEKAS?

Tiesu lietu lēna virzība, bez šaubām, ir Latvijas, un ne tikai Latvijas, tiesu darba trūkums. Tam ir daudz cēloņu, kurus uzskaitīt šoreiz nebūtu jēgas. Taču nevar nepateikt, ka lietu savlaicīgu izskatīšanu biežāk kavē paši procesa dalībnieki, nevis tiesnešu vēlme vai bezatbildība. Liekas, kas nu tur daudz mainīsies, ja nenopratinās vienu liecinieku vai noturēs tiesas sēdi bez paša atbildētāja, ja klāt ir viņa advokāts. It kā sīki procesuāli pārkāpumi ļoti bieži atbaidīs un kļūst par kasācijas sūdzības argumentiem. Te nav tiesnešu bīklums, bet likuma prasību ievērošana. Sūdzību gadījumā

ECT neinteresē, ko svarīgu būtu pateicis atbildētājs lietā par kredīta piedziņu, kurā nav apšaubāms ne kredīta ņēmēja paraksts par aizdevuma saņemšanu, ne parāda summa, kuras sakarā parādnieks paskaidrojumos pažēlojies par krīzi un neparedzētām grūtībām. Tiesības tikt uzklautam tiesā ir svētas! Taču situācija varētu mainīties, ja nacionālās tiesas konsekvēnti prasītu, lai apelācijas vai kasācijas sūdzības iesniedzējs norāda ne tikai uz procesuālo tiesību pārkāpumu (liecinieka nenopratināšanu), bet arī kādus lietā svarīgus un jau ar citiem līdzekļiem nekonstatētus faktus šis liecinieks būtu sniedzis, kādā veidā viņa nenopratināšana novedusi līdz nepareizam spriedumam. (Šeit ir runa par civillietām, krimināllietā liecinieks, iespējams, spētu kādu svarīgu niansi sniegt).

Biezākie pārkāpumi no Konvencijas 6. panta ievērošanas viedokļa tiesu darbā izpaužas pārkāpumos attiecībā uz lietas savlaicīgu izskatīšanu un tiesību tikt informētam par procesa virzību.

Ir veikti vairāki svarīgi civilprocesa pārkārtojumi, kas paātrinās vienkāršāko lietu izskatīšanu, kasācijas tiesvedību. Galvenie pasākumi tiesu atslogošanai un darba paātrināšanai ir šādi:

1. Īpašas procedūras ieviešana maza apmēra prasībām (CPL 33³. nodaļa).
2. Dažādu būtībā bezstrīdus lietu nodošana notariāta un zemesgrāmatu lietvedībā.
3. Sakārtotas CPL normas par tiesas dokumentu piegādi.
4. Noteiktas plašas tiesības kasācijas tiesvedību īstenot rakstveida procesā.
5. Noteikts, ka Senāta rīcības sēžu lēmumi var būt rezolūcijas veidā.

CPL normas par tiesas paziņojumu, izsaukumu piegādāšanu un izsniegšanu tagad skaidrāk, precīzāk nosaka lietas dalībnieku pienākumus un ļauj tiesai rīkoties bargāk pret tiem, kas, aizbildinoties ar pavēstes nesaņemšanu, nenāk uz tiesas sēdēm. Tiek veikti pasākumi, lai izskaustu viltus slimības lapas un simulētas slimošanas. Risināms būtu jautājums par to, kā lietu virzību varētu paātrināt gadījumos, kad kādu divām vai vairāk dienām ieplānotu lietu nākas atlikt. Radušos *logu* nevar aizpildīt, piezvanot citas lietas dalībniekiem un piedāvājot izskatīt lietu ārpus kārtas. Protams, tiesnešiem ir daudz darba arī ārpus tiesas sēdēm, taču zināmas rezerves te ir, kas izmantojamas pēc attiecīga normatīvā noregulējuma.

Samērā droši var prognozēt, ka civilprocesa vienkāršošanas pasākumi izsauks pieteikumu skaita pieaugumu ECT, atsaucoties uz to, ka strīda pusei nav izsniegts dokuments, kurā sīki izklāstīts, kāpēc viņu neaicināja uz rakstisko procesu, neierosināja kasācijas tiesvedību, atcelta kasācijas tiesvedība maza apmēra prasību lietās. Vainot tiesas te nu atkal nez vai būtu pamats.

PAR MORĀLĀ KAITĒJUMA ATLĪDZĪBAS KRITĒRIJIEM

Lielu daļu pieteikumu par cilvēktiesību pārkāpumiem ECT saņem tieši no notiesātajām personām. Un ne jau par to, ka viņas nepamatoti notiesātas (iespējas pārsūdzēt ECT spriedumu krimināllietā ir ierobežotas). Nē! Personas, kas nesen enerģiski un pat izmisīgi centās pierādīt savu nevainību izmeklēšanas gaitā un tiesā, nonākušas ieslodzījumā par slepkavību, izvarošanu vai laupīšanu, pēkšņi atceras, ka uz

⁵ Fakti par Latviju un ECT. – Diena, 18. maijs, 2012, 6.lpp.

⁶ Reine: Latvijas lietas ECT tiek skatītas ilgāk. Leta, 12.04.2012.

viņām attiecas arī Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija un itin bieži pievēršas cīņai par tās ievērošanu. Gari pieteikumi ceļo uz Strasbūru ne jau par nepatiesu notiesāšanu, bet gan par apstākļiem soda izciešanas vietā – nepietiekamu uzturu, negaršīgu ūdeni, mitrumu kamerā, ziepju nepietiekamību un citu.

Cietumu stāvoklis un pārapdzīvotība ir smaga Latvijas problēma, ko tiesas var ietekmēt vienīgi ar mazāku notiesāto skaitu un isākiem cietumsodiem, kas, protams, nebūtu labākais ceļš. Valdība un Tieslietu ministrija veic pasākumus stāvokļa labošanai cietumos budžeta iespēju robežās, kā arī ar organizatoriskiem pasākumiem. Pakļaujoties ES prasībām un Satversmes tiesas spriedumiem, Ministru kabinets ir apstiprinājis *Noteikumus par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām* (MK noteikumi Nr.1022, 19.12.2006. ar grozījumiem), kas nosaka attiecīgi rudzu un kviešu maizes, putraimu, gaļas, zivju, tauku, eļļas, olu, piena, cukura, dārzeņu u.c. produktu devas, apģērbus un apavu normas utt. Tiek gādāts arī par vitamīniem, minerālvielām, medikamentiem. Iepazīstoties ar šīm normām, rodas iespaids, ka tās dažos rādītājos ir lielākas nekā var atļauties tūkstošiem pensionāru un daudz bērnu ģimeņu, kas nepārkāpj likumus un tāpēc nav *valsts maizē*. Bet notiesātie ir cilvēktiesību subjekti un var pagērēt, bet ja nesaņem, prasīt atlīdzināt par morālo kaitējumu, ciešanām. Priekšplānā tiek izvirzīts: „Aizmirstiet, ka es esmu slepkava vai izvarotājs, es esmu cilvēks!”

Raksturīgs šai aspektā ir ECT spriedums lietā *B-ks pret Latviju*⁷, kuru pazīstamais kriminoloģijas speciālists Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes dekāns Andrejs Vilks tā daudznozīmīgi un rezervēti minējis kā interesantāko tiesas nolēmumu, kādu ir lasījis.⁸

B-ks notiesāts par nepilngadīgas meitenes izvarošanu atbildību pastiprinošos apstākļos uz 10 gadiem ieslodzījumā. Cietušajai tiesa piesprieda kompensāciju par kaitējumu Ls 4000. Izmeklēšanas laikā un pēc notiesāšanas B-ks nepakļāvās ieslodzījuma vietas režīmam, uzvedās agresīvi, trīsdesmit divas reizes tika sodīts par dažādiem režīma pārkāpumiem. Viņš rakstīja daudzas sūdzības dažādām valsts iestādēm, bet, nepadoties savai, iesniedza ECT pieteikumu par vairāku Konvencijas pantu pārkāpumiem – brīvā stilā un bez jebkādiem pierādījumiem aprakstīja, cik slikti pret viņu izturējušies trijos cietumos, kur kameras netīras, dzeramajam ūdenim balināšanas līdzekļa piegārša, trūkst higiēnas līdzekļu, telpas pārapdzīvotas, kas viss kopumā viņam radot ciešanas, kas pārsniedz nenovēršamās ciešanas, kādas raksturīgas ieslodzītajam.

Notiesātais un ieslodzījuma režīma sistemātiskais pārkāpējs B-ks tagad ir slimīgs un jūtīgs un izvirza iespējamas prasības – vienu miljonu eiro par iespējamiem ārstniecības izdevumiem nākotnē un divus miljonus eiro par morālo kaitējumu. Plašā 37 lapaspušu spriedumā ECT vispusīgi analizē lietas apstākļus, atzīst par nepamatotiem vairumu prasījumu, taču beigās, atsaucoties uz valdības trūcīgo paskaidrojumu („valdība nav pierādījusi, ka vispārējās jurisdikcijas tiesa būtu pieņēmusi izskatīšanai ieslodzītā prasības par jebkādiem zaudējumiem, nav iesniegusi tiesu prakses piemērus”), Latvijas cietumu vispārēju pārzināšanu pēc speciālas komisijas nesenās vizītes tajos („valdība nenoliedz, ka D. cietums bija pārapdzīvots”) un to, ka pieteicēja

rakstītais, lai gan nav pamatots ar jebkādiem pierādījumiem, „šķiet skaidrs un saskanīgs”, un ņemot vērā visu faktoru kumulatīvo efektu (savdabīga pierādījumu vākšanas un vērtēšanas metode, ko nedrīkst atļauties Latvijas tiesneši), tomēr piešķir 11 700 eiro kompensāciju sakarā ar B-ka turēšanas apstākļiem D. cietumā. Vai šāds spriedums būtu uzskatāms par spožu Konvencijas triumfu? Vienpadsmit tūkstoši eiro izvarotājam pret četriem tūkstošiem latu, ko Latvijas tiesa piesprieda upurim! Turklāt pirmais šo naudu no Latvijas valsts saņems bez šaubām, bet cik un vai vispār kaut cik no notiesātā saņems upuris, to zināt nevar. Šis spriedums provocē rakstīt pieteikumus un sūdzības vēl un vēl, jo rada cerības, ka varbūt kaut tūkstoti izdosies dabūt. Tas palielina tiesu jau tā nenormālo noslogotību un ved pie Konvencijas jauniem pārkāpumiem, proti, lietu ilgstošas nenobeigšanas.

Diskutējams ir cits jautājums, proti, par mērauklām, kādas morālā kaitējuma kompensēšanai pielieto Latvijas tiesas un ECT. Latvijas tiesas, balstoties uz profesora V. Sinaiska atziņām par kompensāciju kā gandarījuma došanas un samierināšanas līdzekli, cenšas vispusīgi apsvērt dažādus faktorus tā, lai piespriedtā summa būtu saprātīga, samērojama ar citos gadījumos piespriedto, piemēram, smaga sakropļojuma vai tuvinieka nonāvēšanas gadījumos. Dažos likumos ir norādes par to, kādi apstākļi ņemami vērā. Piemēram, *Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma* 14. pantā noteikts, ka „morālo kaitējumu nosaka atbilstoši aizskarto tiesību un ar likumu aizsargāto interešu nozīmīgumam un konkrētā aizskāruma smagumam, ņemot vērā iestādes rīcības tiesisko un faktisko pamatojumu un motīvus, cietušā rīcību un līdzatbildību, kā arī citus konkrētajā gadījumā būtiskus apstākļus”. Tātad jāsniedz izvērsts pamatojums, un nav viegli detaļās aprakstīt visus tos apsvērumus, kas tiesai uzkrājas, ilgi un pacietīgi uzklausot puses, vērtējot citus lietas materiālus. Domājot par iepriekš aprakstītās izvarošanas lietas apstākļiem, Latvijas tiesai būtu jāizvērtē visai pretrunīgi rādītāji par notiesātā dzīves veidu un limeni pirms notiesāšanas, apstākļiem, kādi izraisīja slimības, samērīgas atlīdzības apmēru, kas atbilstu prof. V. Sinaiska formulētajiem atlīdzības mērķiem. Par ECT tiesas noteiktās kompensācijas apmēra kritērijiem Latvijas tiesnešiem nav ne skaidrības, ne informācijas. Atliek vienīgi teikt: no Strasbūras labāk redzams. Latvijas tiesneši priecātos gūt kādu plašāku informāciju par to, kā pareizāk noteikt kompensācijas. Tā vietā pagaidām lasām spriedumos formulējumus bez apsvērumu izklāsta: „Ņemot vērā visus būtiskos faktorus, tiesa iesniedzējam piešķir kompensāciju par morālo kaitējumu EUR ..”.

PRINCESE KAROLĪNA UN CIVILTIESISKIE STRĪDI LATVIJĀ

Ziņojumā valdībai ietvertas divas lietas, kas saistītas ar vārda brīvības aizskārumiem. Pirmā no tām ir *S-is pret Latviju*, ko Latvijā sāka izskatīt 1998. gadā, iesniegumu ECT saņēma 2004. gadā un savu vērtējumu par 1998.-2004. gada nolēmumiem deva 2010. gadā. Otrajā lietā *A/S „Diena” un O-ņš pret Latviju* iesniegums ECT saņemts jau tālajā 2000. gadā, vērtējums taisīts 2007. gadā. Nav ziņu, ka kopš 2004. gada ECT būtu saņēmusi no Latvijas un izskatījusi jaunus iesniegumus šajā jomā. Tas nav kavējis I. Reines kundzi 2012. gadā pasludināt, ka izpratne par vārda brīvības aizsardzību Latvijā vēl ir bērnu autiņos, vēl neprotam atšķirt ziņu no

⁷ Latvijas Vēstnesis. 27.09.2011. Nr.152 (4450).

⁸ Jurista Vārds, 17.04.2012. Nr. 16, 2.lpp.

viedokļa⁹. Korekcijas šādā vērtējumā izteikusi ECT tiesnese profesore I. Ziemeļe, kas, stiprinot dialoga veidošanos, šā gada 6. augustā tikās ar Augstākās tiesas tiesnešiem. I. Ziemeļe izteicās, ka Latvijas tiesu darbs ECT skatījumā ir manāmi uzlabojies un nebūtu pareizi Latvijas tiesām un tiesnešiem pārmest par zināšanu nepilnībām pirms 10-20 gadiem, jo visa valsts sistēma tad vēl tikai mācījās demokrātijas un tiesiskas valsts pamatus¹⁰.

Kā 2. maija konferencē norādīja prof. I. Ziemeļe, jautājums par fundamentālu tiesību principu līdzsvarotu piemērošanu ir viens no sarežģītākajiem ECT praksē. To rāda arī tas, ka pēc viena sprieduma (*Von Hannover* Nr.1) ir tapis otrs spriedums par Monako princeses Karolīnas von Hannover privātuma aizskaršanu (*Von Hannover* Nr.2). ECT ir nonākusi pie zināma kompromisa jautājumā par to, kurš tiesību postulāts ir svarīgāks – tiesības uz vārda brīvību (masu mediju tiesības informēt sabiedrību) vai personas tiesības uz privātumu, aizsargātu privāto dzīvi: privātuma tiesībām un vārda brīvībai ir vienāds svars. Un tiesa sniegusi apsvērumus, kādi apstākļi ļauj taisīt juridiski pamatotu galīgo spriedumu. Liekas, nebūs kļūda, ja apgalvosim, ka vienāds

⁹ Inga Reine intervijā Intai Lasei: „Citur sacer romānus, mēs vēl mācāmies lasīt”. Žurnāls „Ir”, Nr.14 (104). 05.-11.04.2012, 10.lpp.

¹⁰ ECT tiesnese: ar kvalitatīviem spriedumiem tiesas var kļūt par nopietniem spēlētājiem valsts varas laukumā. <http://www.at.gov.lv/lv/information/about-notable-events/2012/201208/20120806-1/> (aplūkots 08.08.2012.)

svars ir arī personas goda un cieņas aizsardzības un preses brīvības nodrošināšanas prasībām. Tas mudina turpmākajā praksē domāt, vai šādā vienāda svara aspektā nav skatāmi arī strīdi, kuros saduras postulāti “īpašuma tiesības ir svētas” un “īpašuma labticīgs ieguvējs un civiltiesiskās apgrozības stabilitāte ir ne mazāk aizsargājama”. Tas nozīmē, ka atkarībā no dažādu faktoru vispusīgas analīzes rezultātiem, vienā gadījumā tiesas spriedums ir par labu vienai pusei, bet citā var būt par labu otrai pusei, un tāda judikatūra nav uzskatāma par nekonsekventu vai kļūdainu. Nav šaubu, ka šādu ECT spriedumu detalizēta izpēte ir vajadzīga un veicina juridiskās argumentācijas izkopšanu arī cita satura strīdos.

Noslēgumā gribas teikt paldies ECT tiesnesei prof. I. Ziemeļei par uzmundrinošu Latvijas tiesu darbības vērtējumu *skatījumā no Strasbūras*. Tiekoties ar Augstākās tiesas tiesnešiem 6. augustā, viņa izteicās, ka ir pagājis tiesiskās bāzes un elementāro zināšanu apgušanas laiks un tagad, kad pamatlietas ir sakārtotas un nostabilizējušās, ir laiks tiesām pievērsties spriedumu kvalitātei un kļūt par nopietniem spēlētājiem valsts varas laukumā, dodot domu virzību arī citiem varas atzariem. Tiesām ir iespēja jaunam, kvalitatīvam lēcienam, un to no Latvijas tiesām gaida gan pašu valsti, gan ECT¹¹. Strādāsim, lai šo uzdevumu īstenotu!

¹¹ Turpat.

Pēteris DZALBE

Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta priekšsēdētājs

CILVĒKTIESĪBAS UN KRIMINĀLPROCESS LATVIJĀ

Šogad apīt 15 gadi, kopš Latvijā darbojas Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija¹ (turpmāk tekstā – Konvencija).

Līdz Konvencijas darbībai jautājumus par cilvēka pamattiesībām ietvēra 1992. gada likums *Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi*², 1993. gada likums *Par tiesu varu*³, kā arī citi likumi, piemēram, 1993. gada *Latvijas Republikas Advokātūras likums*⁴.

Ar 1998. gada 15. oktobra likumu *Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē*⁵ Satversme tika papildināta ar 8. nodaļu *Cilvēka pamattiesības*. Starp cilvēka pamattiesībām, ko garantē *Satversme*, saistībā ar kriminālprocesu, atzīmējamās tiesības uz taisnīgu tiesu, uz advokāta palīdzību, tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību,

¹ Latvijas Vēstnesis, 1997.gada 13.jūnijs, Nr. 143/144 (858/859).

² Ziņotājs, 1992.gada 30.janvāris, Nr. 4.

³ Ziņotājs, 1993.gada 14.janvāris, Nr. 1.

⁴ Ziņotājs, 1993.gada 19.augusts, Nr. 28.

⁵ Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 23.oktobris, Nr. 308/312 (1369/1373).

spīdzināšanas, citādas cietsirdīgas vai cieņu pazemojošas izturēšanās pret cilvēku aizliegums.

Līdz 2005. gada 1. oktobrim Latvijā spēkā bija *Latvijas PSR kriminālprocesa kodekss*⁶, ko ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991. gada 22. augusta likumu *Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas PSR kriminālkodeksā un kriminālprocesa kodeksā*⁷ nosauca par *Latvijas kriminālprocesa kodeksu*.

Latvijas kriminālprocesa kodeksa atsevišķos pantos bija ietverti pamatnoteikumi par personas neaizskaramības, dzīvokļa neaizskaramības, personiskās dzīves un korespondences noslēpuma aizsardzību, diskriminācijas aizliegums, tiesības pārsūdzēt tiesneša lēmumu par apcietinājuma vai mājas aresta piemērošanu. Ar 2002. gada 20. jūnija likumu *Latvijas kriminālprocesa kodekss*⁸ tika

⁶ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1961.gads, Nr.3.

⁷ Ziņotājs, 1991.gada 29.augusts, Nr. 33.

⁸ Latvijas Vēstnesis, 2002.gada 10.jūlijs, Nr. 104 (2679).

papildināts ar jaunām tiesību normām, kurās cita starpā bija noteikts, ka jebkuru likumīgā spēkā stājušos spriedumu vai lēmumu var izskatīt no jauna, ja starptautiska tiesas institūcija tiesas nolēmumu atzinusi par neatbilstošu Latvijas Republikai saistošiem starptautiskiem līgumiem.

LAVENTA LIETA

2002. gada 28. novembrī Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk arī Cilvēktiesību tiesa) pirmā nodaļa taisīja spriedumu lietā *Lavents pret Latviju*⁹, kaut arī krimināllietā vēl nebija iztiesāta visās Latvijas Republikas tiesu instancēs un pirmās instances tiesas spriedums nebija stājies spēkā. Cilvēktiesību tiesa atzina, ka krimināllietā pirmstiesas izmeklēšanā un lietas izskatīšanā pirmās instances tiesā ir noticis Konvencijas 5. panta 3. punkta, 5. panta 4. punkta, 6. panta 1. punkta, 6. panta 2. punkta, 8. panta pārkāpums.

Daži vārdi saistībā ar šo lietu, kas nākotnē ietekmēja politiku un tiesnešu rīcības modeli, sniedzot komentārus par iztiesāšanu esošo lietu.

Iesniedzējs apgalvoja, ka viņam inkriminētā apsūdzība tika izskatīta tiesā, kurai trūka neatkarības un objektivitātes garantiju un kuras izveidošanā pārkāptas *Kriminālprocesa kodeksa* normas. Viņš tāpat sūdzējās par viņa atrašanās apcietinājumā ilgumu, par tiesas procesa ilgumu, kuru viņš uzskatīja par pārmērīgu, par efektīvas tiesas kontroles, izlemjot jautājumu par viņa atrašanās apcietinājumā, likumību, par viņa tiesības uz nevainīguma prezumpciju iespējamo pārkāpumu, par ievaiļāšanu viņa ģimenes dzīvē un par aresta uzlikšanu viņa korespondencei un tās izņemšanu.

Lietas apstākļi īsumā bija šādi.

1995. gada 31. maijā ierosināta krimināllietā par nozieguma pazīmēm, kas paredzētas *Latvijas Kriminālkodeksa* 64. pantā (kaitniecība). Par šo noziegumu likumā bija paredzēts sods brīvības atņemšana uz laiku no pieciem gadiem līdz divpadsmit gadiem, konfiscējot mantu. 1995. gada 1. jūnijā iesniedzējs bija atzīts par aizdomās turēto un 1995. gada 28. jūnijā uzsākta kriminālvajāšana pret iesniedzēju, apsūdzot viņu kaitniecībā. Šajā dienā ar tiesneša lēmumu iesniedzējam kā drošības līdzeklis piemērots apcietinājums, kurš vairākkārt tika pagarināts līdz 1996. gada 28. novembrim. Šie lēmumi bija pamatoti ar aizdomām, ka, atrazdamies brīvībā, apsūdzētais varētu traucēt lietas izmeklēšanu. Apsūdzētā sūdzības par apcietinājuma termiņa pagarināšanu tika noraidītas. 1996. gada 30. oktobrī tika sastādīts apsūdzības raksts un līdz 1997. gada 29. aprīlim apsūdzētais un viņa aizstāvji iepazinās ar lietas materiāliem, kas bija apkopoti 69 sējumos. 1997. gada 12. jūnijā krimināllietā tika nosūtīta izskatīšanai tiesā. 1997. gada 13. oktobrī pirmās instances tiesa sāka lietas iztiesāšanu. Sakarā ar apsūdzētā veselības stāvokli 1997. gada 14. oktobrī iesniedzējam drošības līdzeklis – apcietinājums, tika grozīts uz mājas arestu. Mājas aresta termiņš tika pagarināts līdz 1998. gada 25. septembrim.

1997. gada 15. oktobrī laikraksts *Diena* publicēja informāciju par oficiālu Ministru prezidenta un tieslietu ministra kopīgu paziņojumu, kurā viņi izteica savu nepieņemamu drošības līdzekļa grozīšanai. Pilns šā paziņojuma teksts tika publicēts oficiālajā laikrakstā *Latvijas Vēstnesis*. Tajā bija teikts: „Piemērotā drošības

līdzekļa maiņa bijušajam *Bankas Baltija* uzraudzības padomes priekšsēdētājam Aleksandram Laventam šajā gadījumā uzskatāma par nepieņemamu Latvijas sabiedrībai. Pamatojoties uz šo un līdzīgiem gadījumiem, uzskatām par nepieciešamu ierosināt pārskatīt tiesnešu atbildības principus, kas noteikti likumā *Par tiesu varu* un likumā *Par tiesnešu disciplināro atbildību*”.

1997. gada 16. oktobrī tiesas sastāvs atstādināja sevi no lietas izskatīšanas, pamatojoties uz to, ka spiediens no *valdības un sabiedrības puses* tam neļauj objektīvi iztiesāt lietu. Lieta tika nodota izskatīšanai citam tiesas sastāvam.

1997. gada 22. oktobrī tiesnesis pieņēma lēmumu par aresta uzlikšanu iesniedzēja korespondencei, tajā skaitā viņa sarakstei ar advokātiem.

Tiesa lietas iztiesāšanu atsāka 1998. gada 14. septembrī un ar 25. septembra lēmumu tiesa pēc savas iniciatīvas grozīja apsūdzētajam drošības līdzekli no mājas aresta uz apcietinājumu. Iesniedzēja lūgumi par apcietinājuma atcelšanu tika noraidīti. Sakarā ar veselības stāvokļa pasliktināšanos iesniedzējs vairākkārt tika ievietots slimnīcā, kas atradās ārpus cietuma teritorijas. Tiesnesei un visam tiesas sastāvam vairākkārt tika pieteikti noraidījumi.

1999. gada 4. un 5. novembrī divi laikraksti – *Lauku Avīze* un *Respublika* – publicēja tiesneses izteikumus, kas, atbildot uz žurnālista jautājumiem, cita starpā bija paziņojusi: „Aizstāvībai ir tiesības pieteikt noraidījumu. Man jau tas ir piektais noraidījums. Es pie noraidījumiem jau esmu pieradusi ... advokāti meklēja jebkuru iemeslu, lai mani noraidītu. Un es nesaprotu, kāpēc. Bezgalīgi lietu stiept garumā nevar. Var sarīkot pārtraukumu, ja tam ir objektīvi iemesli. Darba likumdošanā ir noteikts, ka mums ir tiesības uz atvaļinājumu un slimību. Ja advokāti patiesi būtu ieinteresēti izskatīt lietu ātri, to varētu izdarīt sešos, septiņos mēnešos. Tā būtu tad, ja viņi par varēm negribētu tikt no manis vaļā. Kāpēc? Tāpēc, ka mani nevar ne nopirkt, ne iebiedēt. Starp citu, ja viņi būtu patiesi gudri cilvēki, viņi varētu diskutēt par pierādījumiem, kas ir šajā lietā. Debatēs savas iebildes un prokuratūras kļūdas viņi varētu celt priekšā. Ja nepatīktu tiesas spriedums, viņi to varētu pārsūdzēt Augstākajā tiesā. Taču aizstāvība stingri nolēmusi no manis tikt vaļā jebkuriem līdzekļiem, un protesti sekoja cits citam. Viņi uzskata, ka apsūdzētie nav vainīgi, apsūdzība ir nepareizi sastādīta. Es šobrīd nevaru pateikt, vai tiesas spriedums būs apsūdzošs vai daļēji attaisnojošs.”

1999. gada 7. decembrī laikraksts *Komersant Baltic* publicēja jaunu tiesneses paziņojumu, kur viņa teica: „Godīgi sakot, es nesaprotu aizstāvību un apsūdzētos. Viņi taču sevi neatzīst par vainīgiem. Piemēram, noliedz pat apsūdzības punktu par ieroču glabāšanu. Nu tad vienkārši pierādiet savu nevainīgumu, un viss.”

Cilvēktiesību tiesa atzina, ka tiesneses paziņojumi nav vienkāršs iesniedzēja *lietas negatīvs vērtējums*, bet skaidras nostājas ieņemšana par labu apsūdzētā vainas konstatācijai. Lai arī kādi iemesli būtu mudinājuši tiesnesi šādi izteikties, viņas paziņojumi nevar nekādā gadījumā tikt uzskatīti kā atbilstoši Konvencijas 6. panta 1. punktam. Iesniedzējam bija vispamatotākie iemesli uzskatīt, ka tiesnese bija neobjektīva. Turklāt tiesa uzskatīja, ka šādi izteikumi pielīdzināmi iesniedzēja vainas atzīšanai un ir pretrunā nevainīguma prezumpcijas principam, kas ir viens no demokrātiskas valsts pamatprincipiem.

Ar Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2003. gada

⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Spriedumi un lēmumi lietās pret Latviju ar Egila Levita komentāriem. Rīga: Eiropas Padomes Informācijas birojs. 2004, 17.-22.; Latvijas Vēstnesis. 2003. gada 12. februāris, Nr. 23 (2788)

13. februāra lēmumu¹⁰ tika atzīts, ka no visiem Cilvēktiesību tiesas konstatētajiem Konvencijas pārkāpumiem Konvencijas 6. panta 1. punkta (daļas) pārkāpums par tiesībām izskatīt lietu objektīvā, ar likumu noteiktā tiesā, ir tāds, kurš ir par pamatu pirmās instances tiesas sprieduma atcelšanai. Pārējie Cilvēktiesību tiesas konstatētie pārkāpumi ir vēra ņemami, bet tie nevar būt par pamatu sprieduma atcelšanai.

CILVĒKTIESĪBAS KRIMINĀLPROCESA LIKUMĀ

Kopš 2005. gada 1. oktobra spēkā ir *Kriminālprocesa likums*¹¹. Šajā likumā atsevišķā nodaļā ir apvienoti kriminālprocesa pamatprincipi, tostarp, vienlīdzības princips, kriminālprocesuālās imunitātes princips, cilvēktiesību garantēšanas princips, spīdzināšanas un pazemošanas aizliegums, tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, tiesības uz lietas izskatīšanu taisnīgā, objektīvā un neatkarīgā tiesā, tiesības uz objektīvu kriminālprocesa norisi, procesuālo funkciju nodalīšanas un līdzvērtības princips, nevainīguma prezumpcija, tiesības uz aizstāvību, sadarbību, uz kompensāciju par radīto kaitējumu, dubultās sodīšanas nepieļaujamība un citi principi, tostarp ar brīvības atņemšanu saistīto drošības līdzekļu pārsūdzība un piemērošanas kontrole.

Kriminālprocesa likumā ir noteikts, ka viens no pamatiem atjaunot kriminālprocesu, kurā stājies spēkā tiesas spriedums vai lēmums, ir starptautiskas tiesu institūcijas atzinums par to, ka Latvijas tiesas nolēmums, kas stājies spēkā, neatbilst Latvijai saistošajiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem.

PACULAS LIETA

Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2009. gada 15. septembra spriedumā lietā *Pacula pret Latviju*¹² atzina, ka krimināllietā, notiesājot E. Paculu pēc *Latvijas kriminālkodeksa* 141. panta trešās daļas (atkārtota laupīšana personu grupā, iekļūstot telpā), ir noticis Konvencijas 6. panta pirmās daļas un trešās daļas 3. punkta pārkāpums. Jāpiebilst, ka pirmstiesas izmeklēšana un iztiesāšana lietā visās trijās tiesu instancēs notika laikā, kad spēkā bija *Latvijas kriminālprocesa kodekss*, tas ir, 1998.-2000. gadā. Pārkāpuma būtība bija tāda, ka tiesājamajam nebija dota iespēja tieši uzdot jautājumus cietušajai tiesas sēdes laikā. Tiesa, ņemot vērā cietušās slikto veselības stāvokli, bija nolasījusi viņas liecības, kas bija apsūdzības pamatpierādījums. Cietusi sirmgalve bija mirusi jau 2001. gadā. Augstākās tiesas Senāts¹³ atteica apmierināt Ģenerālprokuratūras departamenta nodaļas virsprokurora atzinumu, kurā viņš, pamatojies uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu, bija lūdzis atcelt visu triju tiesu instanču nolēmumus un nodot lietu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā. Senāts atzīmēja, ka cilvēktiesības kriminālprocesā vienādā mērā ir attiecināmas kā uz tiesājamo, tā uz cietušo.

Nozieguma rezultātā cietušajai tika nodarīts ne tikai mantisks zaudējums, bet arī fiziskas un garīgas ciešanas, pie kam, vairākkārt. Cietušajai kā cienījamā vecumā esošam

cilvēkam atkārtota vardarbības un ciešanu atsaukšana atmiņā, sastapšanās ar apsūdzēto (tiesājamo) vēl vairāk padziļinātu garīgās ciešanas un līdz ar to arī atstātu negatīvu iespaidu uz vispārējo veselības stāvokli. Turklāt nav nepieciešams un iespējams piemērot *restitutio in integrum*, tas ir, izskatīt no jauna krimināllietu tiesā ar cietušās nopratināšanu.

Jāatzīmē, ka kopš notikumiem jeb iespējamajiem pārkāpumiem līdz Cilvēktiesību tiesas spriedumam, mierizligumam vai vienpusējai deklarācijai paiet ilgs laiks, vairāki gadi. Pa šo laiku jau ir mainījusies juridiskā domāšana, tiesu prakse, pieņemti grozījumi, papildinājumi likumos. Turklāt arī Cilvēktiesību tiesas prakse uz atziņas attīstās ar katru gadu.

Atbilstoši *Kriminālprocesa likumam* un tiesu praksei kriminālprocesa pamatprincipu pārkāpums lietas iztiesāšanā tiek atzīts par būtisku likuma pārkāpumu un ir pamats tiesas nolēmuma atcelšanai.

NOBEIGUMS

Latvijas tiesas seko līdz Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksei un nolēmumos, motivējot atzinumus, izmanto šīs tiesas spriedumos paustās atziņas. Tā, piemēram, lietā SKK-532/11¹⁴ Senāts ir izmantojis atziņas, kas izteiktas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 21. maija spriedumā lietā *Jokela pret Somiju*¹⁵ un 2010. gada 4. novembra spriedumā lietā *Bannikovs pret Krieviju*¹⁶ jautājumā par operatīvā eksperimenta norobežošanu no provokācijas, kas nav vienkāršs jautājums.

Turklāt Cilvēktiesību tiesas tiesnese Ineta Ziemeļe regulāri tiekas ar Latvijas tiesnešiem un apspriež aktuālos jautājumus. Pagājušajā gadā mums bija gods tikties arī ar tiesnesi no Lietuvas Danuti Jočieni.

Nobeigumā vēlos atzīmēt, ka vispārējās cilvēktiesības, Konvencija, Cilvēktiesību tiesas augsti autoritatīvās atziņas ir Latvijas tiesnešu pastāvīgas uzmanības centrā un mums nepieciešams pilnīgāk izmantot tās kriminālprocesā.

¹⁰ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2003.gada 13.februāra lēmums lietā Nr. SKK-J-15/03.

¹¹ Latvijas Vēstnesis. 2005.gada 11.maijs, Nr. 74 (3232).; Ziņotājs, 2005.gada 9.jūnijs, Nr.11.

¹² Latvijas Vēstnesis. 2010.gada 28.aprīlis, Nr. 67 (4259).

¹³ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011.gada 28.aprīļa lēmums lietā Nr. SKK-J-1/11.

¹⁴ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011.gada 8.novembra lēmums lietā Nr. SKK-532/11.

¹⁵ *Jokela v.Finland*, 28856/95.

¹⁶ *Bannikova v.Russia*, 18757/06.

Dace MITA

Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta senatore

AKTUĀLIE CILVĒKTIESĪBU JAUTĀJUMI AUGSTĀKĀS TIESAS SENĀTA ADMINISTRATĪVO LIETU DEPARTAMENTA JUDIKATŪRĀ

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 89. pants noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Interpretējot šo konstitucionālo normu, Satversmes tiesa konsekventi ir norādījusi, ka likumdevēja mērķis nav bijis pretstatīt Satversmē ietvertās cilvēktiesību normas starptautiskajām cilvēktiesību normām, bet bijis gluži pretējs – panākt šo normu savstarpēju harmoniju. Gadījumos, kad ir šaubas par Satversmē ietverto cilvēktiesību normu saturu, tās tulkojamas pēc iespējas atbilstoši interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē. Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse ir obligāta attiecībā uz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Eiropas Cilvēktiesību konvencija) normu interpretāciju, un šī prakse izmantojama arī attiecīgo Satversmes normu tulkošanai.¹

Satversmes tiesas atziņas precīzi atspoguļojas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta (turpmāk – Senāts) praksē. Pirmkārt, kopumā nacionālo cilvēktiesību normas tiek piemērotas atbilstoši starptautiskos cilvēktiesību izpratnei. Otrkārt, ir vērojama Eiropas Cilvēktiesību konvencijas dominēšana, salīdzinot ar citiem starptautiskajiem cilvēktiesību līgumiem. Attiecībā uz pēdējo secinājumu jāpiebilst, ka Eiropas Cilvēktiesību konvencija tiek piemērota, ņemot vērā, vai citos starptautiskajos cilvēktiesību līgumos nav ietverts augstāks, t.i., personai labvēlīgāks cilvēktiesību aizsardzības standarts. Kā piemēru var minēt tiesības uz informāciju, kuras Senāta praksē tiek piemērotas atbilstoši Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 19. panta izpratnei, kas ir plašāka un personai labvēlīgāka, nekā Eiropas Cilvēktiesību tiesas līdz šim sniegtā Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 10. panta interpretācija.²

Šajā rakstā tiks aplūkotas trīs tēmas, kuras cilvēktiesību jomā šobrīd ir aktuālas Senāta dienaskārtībā. Vispirms tiks izvērtēta prakse attiecībā uz ieslodzīto personu tiesībām. Tam sekos gan ar ieslodzīto personu tiesībām, gan jebkuru citu lietu kategoriju saistītais jautājums par atlīdzinājumu. Visbeidzot tiks pievērsta uzmanība konferences norises laikā aktuālam jautājumam par personvārdu rakstību Latvijas oficiālajos dokumentos. Minētās tēmas tiks aplūkotas ar mērķi sniegt īsu pārskatu par galvenajiem secinājumiem, kādi izdarāmi, analizējot Senāta judikatūru.

IESLODZĪTO PERSONU TIESĪBAS

Lietas, kurās ir risināmi cilvēktiesību jautājumi saistībā ar ieslodzīto personu tiesībām, ir gan diezgan lielā skaitā, gan arī pēc būtības tās bieži ir pietiekami komplicētas. Ieslodzīto personu tiesību sakarā jārunā no diviem aspektiem – pieteikuma pieļaujamības un lietas izskatīšanas pēc būtības.

Administratīvā procesa likuma 1. panta trešā daļa paredz, ka administratīvais akts ir arī lēmums, ja tas būtiski ierobežo iestādei īpaši pakļautas personas cilvēktiesības. Ieslodzītās personas ir īpaši pakļautas personas. Savukārt cilvēktiesību būtiska ierobežojuma kritērijs tiek piemērots arī gadījumā, ja pieteikums iesniegts par iestādes faktisko rīcību. Iepriekš teiktais nozīmē, ka, lai administratīvā procesa kārtībā tiktu pieņemts ieslodzītās personas pieteikums, tiesa katrā gadījumā izvērtē, vai pieteikumā norādītie apstākļi ir tādi, kas liecina par būtisku cilvēktiesību aizskārumu.

Senāta judikatūrā var konstatēt divu veidu pieejas, kuras nosacīti var nosaukt par objektīvo un subjektīvo pieeju.

Pirmajā gadījumā tiek konstatēts aizskarto tiesību objektīvais nozīmīgums. Piemēram, ja pieteikumā norādītie apstākļi skar Satversmes 95. pantā un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3. pantā noteikto spīdzināšanas, necilvēcīgas un pazemojošas izturēšanās aizliegumu, šāds pieteikums ir atzīstams par pieļaujamu. Tādējādi šīs tiesības absolūtais raksturs un tās nozīmīgums demokrātiskā sabiedrībā pats par sevi norāda uz būtisku cilvēktiesību aizskārumu. Savukārt, ja pieteikumā ieslodzītais, kurš vairs nav skolas vecuma jauniets, lūdz viņu nodrošināt ar izglītību, šādu pieteikumu atsaka pieņemt. Šāda secinājuma pamatā ir apsvērums, ka arī ārpus ieslodzījuma vietas valstij nav pozitīva pienākuma nodrošināt pieaugušos ar izglītību.

Otrajā gadījumā, izmantojot subjektīvo pieeju, tiesa pieteikuma pieļaujamības stadijā apsver konkrētos faktiskos apstākļus, lai secinātu, vai ir konstatējams būtisks cilvēktiesību aizskārumš. Piemēram, kad ieslodzītais ir sūdzējies par skaļu radio, tiesa nolēma pieņemt pieteikumu, lai pārbaudītu, kāda ir šā apstākļa ietekme tieši uz pieteicēju. Savukārt, kad ieslodzītais ir sūdzējies par vitamīnu un olbaltumvielu trūkumu, tiesa ir izvērtējusi piedāvāto uzturu ieslodzījuma vietā un atzinusi, ka tas ir pietiekams un sabalansēts.

No Senāta nolēmumiem var secināt, ka praksē biežāk tiek piemērota subjektīvā jeb konkrēto apstākļu izvērtēšanas pieeja. Papildus tiek veikta arī piemērojamo normu satversmības pārbaude. Kā atzinis Senāts, apstākļi,

ka personas tiesību ierobežojums izriet no tiesību normas, pats par sevi nepierāda, ka šis ierobežojums ir nebūtisks. Nevar izslēgt gadījumu, kad likumdevējs nav apsvēris kādu netipisku dzīves gadījumu, kurā konkrētais ierobežojums varētu būt nesamērīgs, vai arī ir izdarījis kļūdainus apsvērumus samērīguma izvērtējumā.³

No Senāta judikatūras arī izriet, ka gadījumā, ja aizskārums būtiskums uzreiz nav konstatējams, bet to arī ar pietiekamu pārliecību nevar izslēgt, tad pieteikumu nosūta izskatīšanai pēc būtības vispusīgākai apstākļu izvērtēšanai. Savukārt, ja pieteikuma pieņemšanas stadijā tiek secināts, ka ierobežojums acīmredzami nesasniedz robežu, lai varētu runāt par būtisku cilvēktiesību aizskārums, tiek nolemts pieteikumu nepieņemt.

Senāta piemērotais būtiska cilvēktiesību pārkāpuma kritērijs formāli atšķiras no Eiropas Cilvēktiesību tiesas piemērotā acīmredzami nepamatotā iesnieguma kritērija. Būtiski, vai kritēriji savstarpēji atšķiras arī pēc būtības. Šāda situācija nebūtu pieļaujama, jo tā novestu pie Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta pārkāpuma konstatēšanas. Uz šo brīdi Eiropas Cilvēktiesību tiesa vēl nav sniegusi savu vērtējumu šajā sakarā, kas gan, visticamāk, ir tikai laika jautājums.

Aplūkojot izskatītās lietas par ieslodzīto personu tiesībām pēc būtības, secināms, ka pamatā Senāts izskata divu kategoriju lietas – par apstākļiem ieslodzījuma vietā un piemērotos disciplinārsodus.

Apstākļi ieslodzījuma vietās no tiesību viedokļa parasti tiek izvērtēti spīdzināšanas un cietsirdīgas un cieņu pazemojošas izturēšanās aizlieguma kontekstā. Savā judikatūrā Senāts pastāvīgi uzsver Eiropas Cilvēktiesību tiesas pausto, ka šis aizliegums atspoguļo vienu no demokrātiskas sabiedrības pamatvērtībām.⁴

Kā pierādījumi tiek izmantota ne tikai lietā esošā informācija. Ņemot vērā, ka ieslodzījumā esošai personai var būt objektīvas grūtības sagādāt lietā pierādījumus, Senāts ir norādījis, ka ir iegūstama informācija no tiesībsarga un nevalstiskajām cilvēktiesību organizācijām. Aizvien biežāk tiek izvērtēti Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda noveršanai ziņojumi, it īpaši tie, kuri ir sastādīti pēc Latvijas apmeklējumiem. No šiem ziņojumiem var secināt gan vispārējo situāciju attiecībā uz apstākļiem ieslodzījuma vietās, gan arī valsts attieksmi pret šiem jautājumiem kopumā, par ko var spriest pēc komitejas iepriekš izteikto ieteikumu īstenošanas. Pēdējais ir būtisks aspekts, jo, konstatējot, ka Ieslodzījuma vietu pārvaldes vispārēja prakse ir noraidīt ieslodzīto personu apstrīdēšanas iesniegumus par apstākļiem ieslodzījuma vietās, Senāts atzina, ka Latvijā lielāku nozīmi atlidzinājuma apmēra noteikšanā iegūst preventīvā funkcija, lai valsts pēc iespējas drīzāk novērstu līdzīgu gadījumu atkārtanos.⁵ Faktiski tas nozīmē augstāku piešķiramā atlidzinājuma summu.

Lietās par uzturēšanās apstākļiem ieslodzījuma vietās pārkāpums parasti tiek konstatēts. Šajā sakarā jāsaņem, ka Senāta kompetencē ir konkrētās lietas izspriešana, nevis valsts problēmu sistēmiska risināšana. Tomēr gan apstākļi, ka pārkāpums parasti tiek konstatēts, gan arī pārkāpumi pēc būtības, to smagums, liek domāt par iemesliem. Rodas jautājums, vai valsti ir pienācīga sapratne, ka spīdzināšanas un cietsirdīgas un cieņu pazemojošas izturēšanās aizliegums ir absolūta tiesība. Ka ikviena cilvēka cieņa ir pamatvērtība,

kas demokrātiskā un tiesiskā valstī netiek apšaubīta. Tiesai nākas atkārtot, ka valsts finansiālajām iespējām nav nozīmes, izskatot šīs kategorijas lietas. Turklāt no lietām arī secināms, ka ne vienmēr pārkāpuma pamatā ir finanšu trūkums. It īpaši tas redzams lietās, kurās ir piemēroti disciplinārsodi. Piemēram, Senāts vairākkārt ir izskatījis ieslodzījuma vietās noteikto absolūto aizliegumu dienas laikā atrasties gultā, par ko personām tiek piemēroti disciplinārsodi. Šādam aizliegumam iestāde nespēj nosaukt leģitīmu mērķi, tajā pašā laikā piemērojot bargus disciplinārsodus.

ATLIDZINĀJUMS PAR MORĀLO KAITĒJUMU

Satversmes 92. pants noteic, ka nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlidzinājumu. *Administratīvā procesa likuma* 92. pants cita starpā noteic, ka ikviens ir tiesīgs prasīt atbilstīgu atlidzinājumu par morālo kaitējumu, kas viņam nodarīts ar administratīvo aktu vai iestādes faktisko rīcību. Šīs normas vienveidīgai piemērošanai pieņemts *Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlidzināšanas likums*.

Senāts ir attīstījis virkni principu, kas ir jāievēro atlidzinājuma noteikšanā. Lai atlidzinājums būtu atbilstīgs Satversmes 92. panta izpratnē, tam ir jābūt efektīvam tiesiskās aizsardzības līdzeklim. Jēdziens *atbilstīgs atlidzinājums* nozīmē, ka atlidzinājumam ir jābūt taisnīgam. Atlidzinājumam ir jāsniedz gandarījums personai, kuras tiesības ir tikušas aizskartas. Ar atlidzinājumu var arī atturēt iestādi no līdzīgu aizskārums izdarīšanas atkārtot. Jāņem vērā, ka, nosakot atlidzinājumu, tiesa pauž valsts nostāju par aizskarto tiesību un paša tiesību aizskārums nozīmīgumu. Tādējādi atlidzinājums demokrātiskā un tiesiskā valstī nedrīkst būt nesamērīgi mazs.⁶

Senāts ir atzinis, ka atlidzinājuma noteikšanai ir jāņem vērā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas secinājums, ka, pat ja valsts ir atzinusi cilvēktiesību pārkāpumu, bet noteikusi atlidzinājumu, kas ir ievērojami zemāks par minimumu, kādu Eiropas Cilvēktiesību tiesa parasti piešķir par attiecīgu pārkāpumu, persona saglabā upura statusu Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 34. panta izpratnē. Līdz ar to, nosakot atlidzinājumu, tiesai jāsalīdzina Eiropas Cilvēktiesību tiesas noteiktais atlidzinājums līdzīgās lietās un jāņem vērā ne tikai Latvijas ekonomiskās iespējas, bet arī tas, ka atlidzinājums par morālo kaitējumu nedrīkst būt ievērojami zemāks par minimumu, kādu noteikusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa salīdzināmās lietās.⁷

Likumdevējs ir noteicis iespējamās morālā kaitējuma atlidzinājuma apmērus. Saskaņā ar *Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlidzināšanas likuma* 14. panta trešo daļu morālā kaitējuma atlidzinājumu nosaka apmērā līdz 3000 latu. Ja nodarīts smags morālais kaitējums, atlidzinājumu var noteikt apmērā līdz 5000 latu, bet, ja nodarīts kaitējums dzīvībai vai sevišķi smags kaitējums veselībai, maksimālais atlidzinājuma apmērs var būt līdz 20 000 latu. No likumā ietvertās kaitējumu gradācijas un attiecīgajam kaitējuma veidam noteiktā maksimālā apmēra summas Senāts ir secinājis, ka vienlaikus ir noteikts arī minimālais apmērs. Proti, ja tiek konstatēts smags kaitējums, likumā noteiktā atlidzinājuma amplitūda ir no 3000 līdz 5000 latu. Savukārt, ja tiek konstatēts kaitējums dzīvībai vai sevišķi smags kaitējums veselībai, minimālais apmērs ir 5000 latu.⁸

Tiesas pienākums ir pārbaudīt piemērojamo tiesību normu atbilstību Satversmei. Tāpēc Senāts attiecībā uz likumā

noteiktajiem morālā kaitējuma atlīdzinājuma apmēriem ir atzinis, ka zemākas instances tiesai ir jāpatur prātā, ka katrs gadījums ir izvērtējams individuāli un ka nevar izslēgt tādas gadījumus, kad tiesību normā paredzētais maksimāli iespējamais atlīdzinājuma apmērs ir pretrunā Satversmē noteiktajām tiesībām uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Līdz ar to atlīdzinājuma apmēra noteikšana, iekļaujoties likumā noteiktajos apmēros, nav pašmērķis. Būtiski ir iepriekš minētie principi atbilstīga atlīdzinājuma noteikšanā.⁹ Galvenā tiesiskā vadlīnija ir Satversmes 92. panta trešajā teikumā minētā tiesība, ka nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Katrā lietā Senāts izvērtē, vai zemākas instances tiesas piešķirtais atlīdzinājums uzskatāms par atbilstīgu minētās konstitucionālās normas izpratnē.

Var teikt, ka, kopš administratīvās tiesas, arī Senāts, uzsāka darbu 2004. gada 1. februārī, Senāts ir izveidojis stabilu judikatūru attiecībā uz principiem, kas ņemami vērā, nosakot atlīdzinājumu par morālo kaitējumu. Šā brīža aktualitāte ir atlīdzinājuma apmērs. Šobrīd vēl tiek veidota judikatūra attiecībā uz nosakāmā atlīdzinājuma veidu, īpaši apmēru, ja nolemts piešķirt atlīdzinājumu naudā. Zemāku instanču tiesu nolēmumi tiek atcelti, lai tiesas vēlreiz izvērtētu jautājumu par atlīdzinājumu atbilstoši iepriekš minētajiem principiem. Visbiežāk tas notiek lietās, kurās redzams, ka salīdzināmās lietās Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā ir daudz lielākas piešķirtā atlīdzinājuma summas.

PERSONVĀRDU RAKSTĪBA

Valsts valodas likuma 19. panta pirmā daļa noteic, ka personvārdus atveido saskaņā ar latviešu valodas tradīcijām un raksta atbilstoši spēkā esošajām literārās valodas normām. Ministru kabineta 2004. gada 2. marta noteikumu Nr.114 *Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju* 8. punkts noteic, ka latviešu valodā ir divi galvenie personvārdu lietošanas un rakstības principi: 1) personvārda īpašnieka dzimumu gan latviskas cilmes, gan citvalodu cilmes personvārdos (izņemot nelokāmos personvārdus) norāda vīriešu dzimtes vai sieviešu dzimtes lokāmās galotnes; 2) citvalodu personvārdus latviešu valodā atveido atbilstoši to izrunai oriģinālvalodā (valoda, kurā ir uzrakstīts kāda teksta oriģināls) un iekļauj latviešu valodas gramatiskajā sistēmā.

Tas nozīmē, ka personas, kurām ir citvalodu personvārds (piemēram, sievietei iegūst vīra uzvārdu vai bērns iegūst vecāka uzvārdu), Latvijā to nevar reģistrēt atbilstoši rakstībai oriģinālvalodā. Personvārds tiks atveidots atbilstoši tam, kā to izrunā oriģinālvalodā un pievienota attiecīga galotne. Līdz ar to vienā ģimenē, piemēram, vīra un sievas uzvārds oficiālajos dokumentos atšķiras.

Senātā personvārdu rakstības jautājums nonāca saistībā ar lietu, kurā vecāki pārsūdzēja valsts atteikumu reģistrēt bērna vārdu un uzvārdu atbilstoši tam, kā tas bija reģistrēts citas valsts izdotajā dzimšanas apliecībā.

Latvijā tiesiski šis jautājums ticis izvērtēts Satversmes tiesā, kas 2001. gada 21. decembra spriedumā atzina, ka minētais personas tiesību ierobežojums nav pretrunā Satversmes 96. pantam, kas garantē personas privātās dzīves neaizskaramību.¹⁰ Tomēr kopš šā sprieduma ir notikusi attīstība starptautiskajās cilvēktiesībās un Eiropas tiesībās.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka rīcības brīvība, ko valsts iestādes bauda uzvārdu un vārdu piešķiršanas, atzīšanas un lietošanas jomā, ir jo īpaši liela. Tas pats, kā secinājusi tiesa, ir sakāms attiecībā uz citvalodu izcelsmes uzvārdu un vārdu norādīšanu oficiālajos dokumentos.¹¹ Tajā pašā laikā, izvērtējot konkrētos iesniegumus, tiesa apsvēra attiecīgos faktiskos apstākļus un nekonstatēja, ka grūtības ir pietiekami nopietnas, lai radītu nesamērīgu iejaukšanos privātajā vai ģimenes dzīvē.

Eiropas Savienības Tiesa personvārdu rakstības jautājumus ir aplūkojusi Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. panta kontekstā, saskaņā ar kuru ikvienam Savienības pilsonim ir tiesības brīvi pārvietoties un dzīvot dalībvalstīs, ievērojot šajā līgumā un Līgumā par Eiropas Savienību noteiktos ierobežojumus un nosacījumus, kā arī to īstenošanai paredzētos pasākumus. Saskaņā ar Eiropas Savienības Tiesas judikatūru, lai pastāvētu ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. pantu atzīto brīvību ierobežojums, atbilstoši attiecīgajiem valsts tiesību aktiem izteiktajam atteikumam pēc rakstura jābūt tādam, lai tas ieinteresētajām personām varētu radīt nopietnas neērtības administratīvā, profesionālā un privātā jomā.¹² Minētais nozīmē, ka ne katra personvārda atveide, kas nesakrīt ar tā pašā citā valstī reģistrētā personvārda rakstību, noved pie pārvietošanās brīvības pārkāpuma. Katrā gadījumā ir jāpārbauda ierobežojuma samērīgums.

ANO Cilvēktiesību komiteja atzinusi, ka personvārda atveidošana dokumentos atbilstoši latviešu valodas prasībām bez personas piekrišanas ir Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 17. panta, kas garantē tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību, pārkāpums.¹³ Kā jau ievadā teikts, Satversmes tiesa konsekvēnti ir atzinusi, ka Satversme ir piemērojama savstarpējā harmonijā ar starptautiskajām cilvēktiesību normām. Lai arī ANO Cilvēktiesību komitejas apsvērumi tieši nav juridiski saistoši, tie norāda uz pakta ietvertu cilvēktiesību normu tvērumu. Savukārt pakta ietvertās cilvēktiesību normas (ņemot vērā komitejas sniegto interpretāciju) kā starptautisko tiesību normas ir Latvijai saistošas.

Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka no Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. panta un Līguma par Eiropas Savienības darbību 21. panta viedokļa ierobežojums pats par sevi nav uzskatāms par pārkāpumu, tomēr tiesai ir jāizvērtē, vai konkrētajā gadījumā noteiktais ierobežojums ir samērīgs. Savukārt no ANO Cilvēktiesību komitejas teiktā var secināt, ka ierobežojums ir nesamērīgs pats par sevi.

ANO Cilvēktiesību komitejas apsvērumi par valsts izdarītu pakta ietvertu cilvēktiesību pārkāpumu ir ņemami vērā pakta interpretēšanā un piemērošanā. Ievērojot, ka Latvijai saistošā starptautisko tiesību līgumā ietverts augstāks cilvēktiesību standarts nekā nacionālajās normās, Senāts uzskatīja šo par būtisku apstākli, kas liedz administratīvajai tiesai konkrētās lietas izskatīšanā automātiski atsaukties uz Satversmes tiesas sniegto interpretāciju 2001. gada 21. decembra spriedumā. Tāpēc Senāts nolēma apturēt tiesvedību un vērsties ar pieteikumu Satversmes tiesā.¹⁴

NOBEIGUMS

Cilvēktiesību ievērošana ir jebkuras demokrātiskas un tiesiskas valsts pamats. Administratīvo tiesu darbībā cilvēktiesību nozīme ir īpaši uzsvēta, *Administratīvā*

procesa likuma 2. pantā kā vienu no administratīvo tiesu pamatmērķiem nosakot pienākumu nodrošināt demokrātiskas, tiesiskas valsts pamatprincipu, it sevišķi cilvēktiesību, ievērošanu publiski tiesiskajās attiecībās starp valsti un personu.

No šajā rakstā aplūkotās Senāta judikatūras nepārprotami secināms cilvēktiesību nozīmīgums dažādu administratīvi tiesisko jautājumu risināšanā. Senāts gan pārbauda nacionālās zemāka juridiskā spēka tiesību normas attiecībā pret Satversmē nostiprinātajām cilvēktiesību normām, gan arī ņem vērā starptautiskajos cilvēktiesību instrumentos ietverto cilvēktiesību tvērumu. Eiropas Cilvēktiesību konvencija ir visbiežāk piemērotais starptautiskais cilvēktiesību līgums. Eiropas Cilvēktiesību tiesas secinājumi ir nozīmīgi, gan, izskatot ieslodzīto personu pieteikumus, gan arī ir būtiskas vadlīnijas atlīdzinājuma noteikšanā. Tajā pašā laikā, kā tas ir redzams personvārdu rakstības jautājumā, tiek ņemts vērā arī citos cilvēktiesību instrumentos garantētais cilvēktiesību apjoms.

Pilnā mērā var teikt, ka Latvijā administratīvi tiesisko attiecību kontrolei ir izveidots un darbojas efektīvs cilvēktiesību aizsardzības mehānisms, un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos vairākkārt izteiktajām šaubām par šāda mehānisma esību vairs nav pamata.

¹ Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta sprieduma lietā Nr.2000-03-01 5.punkts.

² Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007.gada 8.jūnija sprieduma lietā Nr.194/2008 14.punkts.

³ Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011.gada 18.februāra lēmuma lietā Nr.374/2011 9.punkts.

⁴ Sk., piemēram, Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 9.jūlija sprieduma lietā Nr.SKA-124/2010 14.punktu.

⁵ Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 11.maija sprieduma lietā Nr.120/2012 13.punkts.

⁶ Sk. Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 20.aprīļa sprieduma lietā Nr.92/2012 9.punktu un tur minētās atsaucis uz Senāta judikatūru.

⁷ Sk. turpat 9.punktu un tur minētās atsaucis uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru.

⁸ Turpat, 13.punkts.

⁹ Turpat.

¹⁰ Satversmes tiesas 2001.gada 21.decembra spriedums lietā Nr.2001-04-0103.

¹¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004.gada 7.decembra lēmumi lietās *Juta Mentzen alias Mencena pret Latviju* un *Lidija Kuharec alias Kuhareca pret Latviju*, ar kuriem atteikts pieņemt iesniegumus izskatīšanai.

¹² Sk. Eiropas Savienības Tiesas 2011.gada 12.maija sprieduma lietā Nr.C-391/09 76.punktu un tur minētās atsaucis uz Tiesas judikatūru.

¹³ ANO Cilvēktiesību komitejas 2010.gada 28.oktobra apsvērumi lietā *Raihan pret Latviju*.

¹⁴ Šī raksta tapšanas laikā jau pēc Augstākās tiesas konferences, kurai tika gatavota runa, ir zināms, ka Satversmes tiesas kolēģija ar 2012.gada 30.maija lēmumu atteicās ierosināt lietu. Kolēģija atzina, ka ANO Cilvēktiesību komitejas apsvērumi nav juridiski saistoši. Līdz ar to komitejas apsvērumi *Raihan* lietā ir uzskatāmi par pietiekami autoritatīvu viedokli attiecībā uz Pakta ietverto cilvēktiesību normu interpretāciju, tomēr tie attiecināmi tikai uz konkrēto gadījumu un vērtējami, ņemot vērā šā gadījuma faktisko apstākļu kopumu. Vienīgais ieteikums, kas Latvijai, balstoties uz apsvērumiem minētajā lietā, jāņem vērā, ir šāds: nodrošināt personai tiesisku līdzekli savas situācijas atrisināšanai un gādāt, lai konkrētajam gadījumam līdzīgas situācijas vairs neatkārtotos, piemēram, izdarot grozījumus normatīvajos aktos. Papildus norādīts, ka Senāts, konstatējot, ka situācijas izskatāmajā lietā un ANO Cilvēktiesību komitejas izskatītajā lietā ir identiskas, var interpretēt un piemērot tiesību normas, ievērojot samērīguma principu.

Gunārs KŪTRIS

Latvijas Republikas Satversmes tiesas priekšsēdētājs

KONSTITUCIONĀLĀS TIESAS UN AUGSTĀKĀS TIESAS DIALOGS KĀ LĪDZEKLIS CILVĒKTIESĪBU AIZSARDZĪBĀ

Tiesiskas valsts darbībai būtu jābūt organizētai tā, lai cilvēktiesības īstenotos pašas. Tomēr strīdi saistībā ar cilvēktiesību ievērošanu (*respect*), aizsargāšanu (*protect*) un nodrošināšanu (*fulfil*) vienmēr ir bijuši un, visticamāk, arī neizbeigsies. Savukārt tiesu uzdevums ir nodrošināt šo strīdu taisnīgu izšķiršanu. Šajā auditorijā būtu lieki klāstīt teorētiskās atziņas par Augstākās tiesas un Satversmes tiesas neatsveramo nozīmi tiesiskas valsts nostiprināšanā. Es izvēlējos runāt par tiesu sadarbību un komunikāciju, proti, par tiesu *dialogu*, kas vērsts uz vienotu mērķi – pēc iespējas labāk aizsargāt cilvēktiesības.

Šis dialogs jeb savstarpējā komunikācija var izpausties dažādos veidos. Aplūkošu trīs.

[1] **Pirmais** sadarbības veids ir informācijas apmaiņa starp tiesnešiem un tiesu darbiniekiem par dažādiem tiesību jautājumiem (neoficiālā jeb neprocesuālā sadarbība).

Šodienas konference ir viens no šāda dialoga piemēriem.

Par tiesu sadarbību diskutējām gan 2002. gadā, gan 2010. gadā Satversmes tiesa organizētajās konferencēs *Tiesas pieteikums Satversmes tiesā*.

[2] **Otrais** sadarbības veids ir abpusēja tiesu prakses izmantošana.

Neatkarīgi no pieteikuma iesniedzēja Satversmes tiesa, gatavojot lietu, citastarp pēta arī Augstākās tiesas praksi. Un

ne vienā vien Satversmes tiesas spriedumā iespējams atrast atsauci uz konkrētiem nolēmumiem (*Lietā par notiesāto saraksti ar valsts institūcijām, Lietā par notiesāto atrašanos gultā dienas laikā, Lietā par nekustamā īpašuma atsavināšanu Terehovas robežkontroles punkta vajadzībām, Lietā par priekšvēlēšanu aģitācijas ierobežojumiem*).

Savukārt Augstākajai tiesai tāpat kā pārējām valsts institūcijām un amatpersonām (arī fiziskajām un juridiskajām personām) ir obligāti Satversmes tiesas spriedumi un tajos sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija.¹ Tāpat saistoša ir arī lēmumos par tiesvedības izbeigšanu sniegtā tiesību normas interpretācija.²

[3] Savukārt **trešais** un, iespējams, visvairāk diskusijas raisošais dialoga veids ir tiesu nolēmumos sniegtā sava viedokļa argumentācija Satversmes tiesas procesa ietvaros.

Šo veidu centīšos analizēt nedaudz dziļāk, aplūkojot gan statistiku, gan normu interpretācijas iespējas, gan juridiskā pamatojuma prasību.

STATISTIKA

[4] Saeima 2000. gada 30. novembrī pieņēma likumu *Grozījumi Satversmes tiesas likumā*. Tie piešķīra Satversmes tiesai tiesības līdzās abstraktai normu kontrolei veikt arī konkrēto normu kontroli, savukārt tiesām pienākumu vērsties Satversmes tiesā, ja tās konstatē piemērojamās normas neatbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām. Minētās normas stājās spēkā līdz ar grozījumiem procesuālajos likumos.

Pirmais tiesas pieteikums Satversmes tiesā saņemts 2003. gada 10. aprīlī. Laika posmā no 2003. gada līdz 2012. gada 1. maijam Satversmes tiesas kolēģijas ir izskatījušas 61 pieteikumu par lietas ierosināšanu, kas saņemti no tiesām. Pamatojoties uz šiem pieteikumiem, ierosinātas 36 lietas (pēc AT pieteikumiem – 15 lietas) un pieņemti 24 lēmumi par atteikšanos ierosināt lietu.

Līdz šim brīdim, ievērojot to, ka vairākas lietas ir bijušas apvienotas un dažas lietas vēl nav izskatītas, nolēmumi ir pieņemti 29 lietās: 15 spriedumi (pēc AT pieteikumiem – 6 spriedumi) un 14 lēmumi par tiesvedības izbeigšanu (pēc AT pieteikumiem – 6 lēmumi).

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Pieteikumi no tiesām	2	10	5	4	3	2	5	11	16	4
Atteikts ierosināt	2	1	3	--	2	--	1	3	12	
Ierosinātas lietas	--	9(7)	2	4(3)	1	2	4	8	4	3
Izbeigta tiesvedība	--	3	--	1	--	1	2	6	1	
Spriedumi	--	4	2	2	1	1	2	2	1	

[5] Statistika liecina, ka salīdzinoši liels skaits tiesas pieteikumu Satversmes tiesā nenonāk līdz izskatīšanai pēc būtības (spriedumam).

¹ Satversmes tiesas likuma 32.panta otrā daļa.

² Satversmes tiesas likuma 29.panta otrā prim daļa.

Gandrīz 40% no pieteikumiem tiek *atsijāti*, jau kolēģijā lemjot par lietas ierosināšanu. Kolēģijas atteikumiem ir bijuši dažādi iemesli, bet es šajā jautājumā analizēšu vienu no tiem – **juridisko pamatojumu** tiesas pieteikumā Satversmes tiesai.

Otrs jautājums, par ko runāšu, ir konstitucionālās kontroles nošķiršana no jautājuma par apstrīdētās normas **interpretāciju un piemērošanu**. Tiesvedības izbeigšana Satversmes tiesā lietās, kas ierosinātas pēc tiesas pieteikuma, pārsvarā gadījumu saistīta ar normas interpretāciju. Proti, konkrētajos gadījumos tiesa pati varēja interpretēt normu atbilstoši Satversmei vai arī tiesa nebija pilnībā noskaidrojusi apstrīdētās normas saturu.

INTERPRETĀCIJA

[6] Interpretējot un piemērojot tiesību normas atbilstoši Satversmei, tiek novērsts pamats apšaubīt apstrīdētās normas konstitucionalitāti.³ Ja Satversmes tiesā ierosinātā lieta attiecas uz apstrīdētās normas piemērošanu un interpretāciju atbilstoši Satversmei, Satversmes tiesa tiesvedību lietā izbeidz, jo nav pamata turpināt lietas izskatīšanu un vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmei.⁴ Šis ir visbiežākais iemesls tiesvedības izbeigšanai, kad Satversmes tiesa izvērtē lietas, kas ierosinātas pēc tiesas pieteikuma.

Visās šajās lietās Satversmes tiesas kolēģija, ierosinot lietu, lēmumā ir atsaukusies uz Satversmes tiesas likuma 16. panta pirmo punktu (Satversmes tiesa izskata lietas par likumu atbilstību Satversmei) un norādījusi, ka prasījums ir piekritīgs Satversmes tiesai. Līdz ar to var secināt, ka bez padziļinātas apstākļu izpētes ne tikai tiesai (kas iesniegusi pieteikumu Satversmes tiesā), bet arī Satversmes tiesas kolēģijai šajā procesa stadijā nav bijis iespējams konstatēt, ka lietā jautājums nav par normas atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normai, bet gan par normas interpretāciju.

Dažkārt Satversmes tiesa tikai pēc iepazīšanās ar papildu informāciju (tai skaitā ar institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, atbildes rakstu) var konstatēt, ka tiesas iesniegtajā pieteikumā identificētā situācija ir tiesību normas piemērošanas jautājums. Piemēram, lēmumā par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-47-01 (*Lietā par nepilsoņu tiesībām zemes reformas ietvaros*) Satversmes tiesa ir tieši norādījusi, ka „apstrīdētās normas patiesās jēgas un mērķa noskaidrošana bija iespējama tikai Satversmes tiesas procesa ietvaros, uzklusot gan apstrīdētās normas pieņēmēja – Saeimas, gan apstrīdētās normas izstrādātāja un ierosinātāja – Ministru prezidenta viedokli”⁵.

Tādējādi Satversmes tiesas lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā nebūtu jāuztver kā pārmetums tiesai, kas iesniegusi pieteikumu Satversmes tiesā.

Vienlaikus vēlos vērst tiesu (arī Augstākās tiesas) uzmanību uz vairākām Satversmes tiesas lēmumos par tiesvedības izbeigšanu ietvertām atziņām.

[7] Tiesu varas uzdevums ir gādāt, lai, izskatot katru konkrēto lietu, tiktu garantēta Satversmes normu, likumu un citu normatīvo aktu īstenošana, vispārējo tiesību principu ievērošana, kā arī aizsargātas cilvēka tiesības un brīvības. Tiesiskā valstī tieši vispārējās jurisdikcijas tiesas ir atzīstamas par efektīvāko mehānismu, kas, izvērtējot katru gadījumu individuāli, var konstatēt, vai ir ievērots saprātīgs

³ Lēmuma lietā Nr. 2010-11-01 9.punkts.

⁴ Sk. lietas Nr. 2009-14-01; 2010-11-01; 2010-09-01; 2010-47-01; 2010-52-03; 2011-15-01.

⁵ Lēmuma 13.punkts.

līdzsvars starp konkrētās personas tiesībām un sabiedrības interesēm. Tiesas tiesības vērsties konstitucionālajā tiesā, ja lietas izskatīšanas gaitā rodas pamatotas šaubas par lietā piemērojamās tiesību normas atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām, jeb tā sauktā konkrētā kontrole nav prejudiciālais jautājums par lietā piemērojamās tiesību normas interpretāciju. Līdz ar to gadījumā, kad lieta attiecas uz apstrīdētās normas piemērošanu un interpretāciju, Satversmes tiesai nav pamata turpināt lietas izskatīšanu.⁶

[8] Principiālus tiesību normu interpretācijas jautājumus izlemj kasācijas instances tiesa, kas arī nodrošina tiesību normu vienveidīgu piemērošanu. Satversmes tiesa, īstenojot normas konstitucionālo kontroli, var iesaistīties tad, ja nepastāv vai jau ir pilnībā izmantoti **visi citi pieejamie līdzekļi**, lai atrisinātu konkrētu tiesisko strīdu.

Par minētajiem līdzekļiem ir uzskatāma arī tāda **tiesību normu interpretācija un piemērošana**, kas novērš radušos vai iespējamo kādas tiesību normas neatbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām.⁷ Satversmei atbilstoša tiesību normu piemērošana ietver sevī pareizās tiesību normas atrašanu un atbilstošu interpretēšanu, intertemporālās un hierarhiskās piemērojamības izvērtēšanu, atbilstošās judikatūras izmantošanu, kā arī tiesību tālākveidošanu.⁸

[9] Satversmes tiesa vairākkārt ir norādījusi, ka jautājumi, kas attiecas uz konkrētu likuma normu piemērošanu un interpretāciju, pamatā ir vispārējās jurisdikcijas tiesu, kā arī administratīvo tiesu kompetencē.⁹

Turklāt tiesību normu piemērošanas neatņemama sastāvdaļa ir arī tiesisko seku konkretizēšana. Šajā posmā tiesību piemērotājam, izmantojot tiesību normas iztulkošanas metodes, jāapsver tiesiskās sekas un jāizvēlas tās, kuras sakrīt ar tiesību normas mērķi, neatkarīgi no šīs tiesību normas gramatiskā formulējuma.¹⁰

[10] Ja, piemērojot visas iztulkošanas metodes, apstrīdēto normu ir iespējams iztulkot tādā veidā, kas atbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normai, tad Satversmes tiesai nav pamata veikt apstrīdētās normas [hierarhijas] konkrēto kontroli.¹¹

Tādējādi pirms konkrētās tiesību normas kontroles ietvaros vērsties Satversmes tiesā, ir jāpārlicinās, vai ar tiesību normu iztulkošanas metožu palīdzību nav iespējams atspēkot radušās šaubas par šīs tiesību normas neatbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām.¹²

JURIDISKAIS PAMATOJUMS TIESAS PIETEIKUMĀ

[11] Satversmes tiesas likuma 18. panta pirmās daļas 4. punkts citastarp ietver prasību pieteikumā norādīt tā juridisko pamatojumu. Savukārt likuma 19.¹ panta otrās daļas pirmais teikums paredz, ka tiesas pieteikums formulējams motivēta lēmuma veidā.

[12] Kas būtu ietverams juridiskajā pamatojumā?

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka „par pieteikuma juridisko pamatojumu ir uzskatāma apstrīdētās normas satura analīze, paskaidrojumi, kādā veidā apstrīdētā norma ierobežo [personas] pamattiesības, apstrīdētās normas pieņemšanas procedūras tiesiskuma izvērtējums, kā arī apstrīdētās normas legītimā mērķa un pamattiesību ierobežojuma samērīguma izvērtējums”¹³.

Tomēr dažādos tiesību jautājumos analīzes metodika var atšķirties.

[13] Tiesas praksē ir izstrādātas skaidras prasības tam, kas būtu ietverams juridiskajā pamatojumā, ja jautājums ir par apstrīdētās normas atbilstību **vienlīdzīgas attieksmes** prasībai.

Nepietiek tikai ar pantu citēšanu, atšķirīga tiesiskā regulējuma un atšķirīgas attieksmes kritērija konstatēšanu.¹⁴ Lai Satversmes tiesa varētu izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. panta pirmajā teikumā ietvertajam vienlīdzības principam, pieteikumā ir jāpamato:

- 1) kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;
- 2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;
- 3) ka šādai attieksmei nav objektīva un saprātīga pamata, proti, tai nav legītima mērķa vai nav ievērots samērīguma princips.¹⁵

[14] Līdzīgi Satversmes tiesa ir norādījusi, kas būtu ietverams juridiskajā pamatojumā, ja jautājums ir par **pamattiesību ierobežojumu**.¹⁶

Lai pamatotu apgalvojumu, ka ierobežojums nav attaisnojams, nepieciešams sniegt analīzi:

- 1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu;
- 2) vai šim ierobežojumam ir legītimš mērķis;
- 3) vai ierobežojums ir samērīgs ar legītimo mērķi.

Pieteikumā ir jāizvērtē apstrīdētās normas legītimais mērķis, pamattiesību ierobežojuma atbilstība samērīguma principam, kā arī jāsniedz attiecīgā Satversmes panta satura izvērtējums un jānorāda, kādā veidā apstrīdētā norma ierobežo šīs tiesības.¹⁷

Par pieteikuma juridisko pamatojumu Satversmes tiesas likuma izpratnē nav uzskatāms arī pieteikuma iesniedzēja apgalvojums, ka apstrīdētās normas legītimo mērķi būtu iespējams sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, ja nav norādīts, kas būtu uzskatāms par saudzējošāku līdzekli apstrīdētās normas legītimā mērķa sasniegšanai. Pieteikumā ir nepieciešams pierādīt šādu alternatīvu līdzekļu pastāvēšanu un pamatot, ka tie ir atbilstoši apstrīdētās normas legītimā mērķa sasniegšanai.¹⁸

Satversmes tiesa, vērtējot, vai legītimo mērķi var sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, ir norādījusi, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet

⁶ Lēmuma lietā Nr. 2010-09-01 12.punkts.

⁷ Lēmuma lietā Nr. 2010-11-01 6.punkts.

⁸ Sprieduma lietā Nr. 2004-16-01 17.punkts.

⁹ Sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 18.punkts.

¹⁰ Lēmumu lietā Nr. 2010-09-01 11.punkts un lietā Nr. 2009-115-01 9.1.punkts.

¹¹ Lēmums lietā Nr. 2009-14-01 (lieta ierosināta pēc AT Senāta Administratīvo lietu departamenta pieteikuma).

¹² Lēmuma lietā Nr. 2010-11-01 6.punkts un sprieduma lietā Nr. 2010-40-01 6.punkts.

¹³ Kolēģijas 2012.gada 20.janvāra lēmums (Administratīvās rajona tiesas pieteikums Nr. 185/2011).

¹⁴ Kolēģijas 2010.gada 6.maija lēmums (AT Senāta Administratīvo lietu departamenta pieteikums Nr. 106/2010).

¹⁵ Kolēģijas 2011.gada 16.marta lēmums (Administratīvās rajona tiesas pieteikums Nr. 28/2011).

¹⁶ Kolēģijas 2011.gada 21.decembra lēmums (Administratīvās apgabaltiesas pieteikums Nr. 176/2011).

¹⁷ Kolēģijas 2012.gada 20.janvāra lēmums (Administratīvās rajona tiesas pieteikums Nr. 185/2011).

¹⁸ Kolēģijas 2011.gada 5.februāra lēmums (Administratīvās apgabaltiesas pieteikums Nr. 7/2012).

tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē.¹⁹

[15] Likumdevējs ir paredzējis, ka pieteikumā jābūt ietvertam juridiskajam pamatojumam. Protams, **var diskutēt**, vai attiecībā uz tiesas pieteikumu nevarētu izdarīt atkāpes. It īpaši ņemot vērā procesuālās ekonomijas principu un Satversmes tiesas procesā piemēroto objektīvās izmeklēšanas principu. Tomēr šeit būtu nepieciešams norādīt uz diviem būtiskiem apstākļiem.

Pirmkārt, procesuālās ekonomijas principu nevajadzētu aplūkot šauri vienas tiesas ietvaros. Šajā gadījumā procesuālās ekonomijas princips ir jānodrošina kopējā procedūrā, proti, tiesu varas īstenotajā tiesvedības procesā. Tas ir svarīgi gan tiesām kopumā, gan valstij, gan individam.

Otrkārt, likumdevējs prasību par juridisko pamatojumu ir ietvēris ar zināmu mērķi. Proti, institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, ir jāgatavo atbildes raksts, un, lai pamatotu likumdevēja pozīcijas, ir būtiski zināt iemeslus un juridiskos argumentus, kāpēc norma tiek uzskatīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Līdz ar to likumā ietvertā prasība pēc juridiskā pamatojuma ir saprātīga un tiesiskā valsti tā ir jāņem vērā gan tiesai, gatavojot pieteikumu, gan Satversmes tiesas kolēģijai, lemjot par lietas ierosināšanu.

NOBEIGUMS

[16] Latvijā pašlaik ir aktualizējies jautājums par konstitucionālās tiesas pilnvaru paplašināšanu, proti, par pilnās konstitucionālās sūdzības ieviešanu (Satversmes tiesa vērtētu ne tikai normatīvos tiesību aktus, bet arī tiesu nolēmumus). Šādā gadījumā dialoga iespējas starp Augstāko tiesu un Satversmes tiesu vēl vairāk paplašinātos.

To valstu kolēģi, kurās darbojas pilnā konstitucionālā sūdzība, norāda, ka tā ir ierasta lieta, ka izskan pārmetumi ne tikai par konstitucionālās tiesas *iejaukšanos* politikā un likumdevēja kompetencē, bet arī par tās *iejaukšanos* tiesu spriešanas kompetencē. Līdz šim Satversmes tiesa ir labākā situācijā – tai var pārņemt tikai vienu *iejaukšanos*.

Juristi atzīst, ka konstitucionālo tiesu kompetence izvērtēt pārējo tiesu nolēmumus rada zināmu spriedzi šo tiesu starpā. Ir pat norādes uz *tiesu kariem* (Slovākija, Beļģija) valsts augstāko tiesu starpā. Iemesls, protams, ir skaidrs – vispārējās tiesas pašas jūtas kā pilnvērtīgi tiesiskuma un vienlaicīgi arī konstitucionalitātes sargātāji.

[17] Neskatoties uz to, cik plašas valsts augstāko tiesu sadarbības iespējas ir paredzējis likumdevējs, tomēr viedokļu atšķirības un diskusijas par tiem (neatkarīgi no tā, vai tās ir iekļautas tiesu nolēmumos vai tiesnešu rakstos) ir vēlams un pat nepieciešams *dialoga* veids, kas vērsti uz vienu mērķi – tiesiskās valsts stiprināšanu un indivīda tiesību aizsargāšanu efektīvā, neatkarīgā un objektīvā tiesā.

Dialogs ietvert arī motivētu tiesas spriedumu analīzi un konstruktīvu kritiku. Demokrātiskā un tiesiskā valsti tā ir ne tikai pieļaujama, bet pat vēlama, jo stimulē un veicina kvalitātes uzlabošanu, kā arī nodrošina tiesnešu atbildību.

¹⁹ Sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 19.punkts.

KONFERENCES DISKUSIJU APKOPOJUMS

Konferences atklāšana dalībniekus sveica un uzrunāja Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs, kā arī Rīgas Juridiskās augstskolas prorektors Mārtiņš Mits, uzrunā īpaši uzsverot tiesu sadarbības nepieciešamību cilvēktiesību nodrošināšanā.

Noslēdzoties konferences pirmajai daļai, kurā ar referātu lasījumiem uzstājās Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnese Ineta Ziemele un Danute Jočiene (*Danutē Jočienē*), kā arī Rīgas Juridiskās augstskolas Programmu direktors, asociētais profesors Pīters Gjortlers (*Peter Gjortler*), raisījās diskusija par dialoga attīstību starp abām Eiropas tiesām – Eiropas Savienības Tiesu (EST) un Eiropas Cilvēktiesību tiesu (ECT). P.Gjortlers, aplūkojot tiesu sadarbības attīstību, atzina, ka, no vienas puses, EST ir akceptējusi nepieciešamību ņemt vērā Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju (turpmāk – Konvencija) un tās tulkojumu ECT judikatūrā. Šajā sakarā būtiska nozīme ir arī tam, ka stājusies spēkā Eiropas Savienības Pamattiesību harta (turpmāk – Harta). Savukārt, no otras puses, ECT respektē EST lomu Eiropas Savienības tiesību interpretācijā un ievēro tās sniegto Eiropas Savienības tiesību normu interpretāciju, taču patur pēdējo vārdu Konvencijas piemērošanā.

Apstiprinot abu tiesu dialoga mērķtiecīgu veidošanu, I.Ziemele, norādīja, ka ik gadu Luksemburgā notiek abu tiesu tiesnešu kopīga sanāksme. Vienlaikus starp abām tiesām ir domstarpības par vairākiem jautājumiem. Piemēram, ECT pagaidām (kamēr Eiropas Savienība nav pievienojusies Konvencijai) nevar pārskatīt EST secinājumu, ka Konvencija neattiecas uz Eiropas Savienības institūciju darbību konkurences tiesību jomā. Problemātisks ir arī jautājums par to, cik tālu Konvencija attiecas uz Eiropas aresta orderi. Katrā ziņā ECT skatījums, interpretējot Konvencijā ietverto cilvēktiesību normu saturu, ir plašs, ņemot vērā arī Eiropas Savienības regulas, starptautiskās konvencijas un citus materiālus, kas attiecas uz apspējamā jautājumu.

Diskusijas ietvaros kā pozitīvs piemērs abu tiesu dialogam tika minēta šo tiesu atziņa, ka Konvencija un Eiropas Savienības tiesības vienādā mērā aizsargā īpašuma tiesības. Vienlaikus D.Jočiene uzmanību vērta arī uz kādu gadījumu, kad EST tiesneši apšaubījuši ECT kompetenci vērtēt nacionālās tiesas nevēršanos EST ar prejudiciālu jautājumu argumentācijas pietiekamību.

Diskusijā pēc konferences otrās daļas (referēja Lietuvas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Gintars

STARPTAUTISKA KONFERENCE „NACIONĀLO AUGSTĀKO TIESU LOMA CILVĒKTIESĪBU AIZSARDZĪBĀ”

Križevičius (*Gintaras Kryževičius*), Polijas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētājs Tadeušs Erecinskis (*Tadeusz Ereciński*) un Igaunijas Republikas Augstākās tiesas tiesnesis Ēriks Kerganbergs (*Erik Kergandberg*) moderatore Ineta Ziemeļe kā interesantu faktu atzīmēja to, ka Igaunijā tieši krimināltiesību tiesneši aktīvi reaģē uz ECT spriedumiem; Latvija tā neesot.

Ē.Kerganbergs, atbildot uz konferences dalībnieku jautājumiem, pauda, ka kā kompensācija par nesamērīgi garu lietas izskatīšanas termiņu Igaunijā notiesātajam tiek saisināts cietumsods. Savukārt atbildot uz jautājumu, kā Igaunija plāno izpildīt ECT spriedumu, ar kuru konstatēts pārkāpums Igaunijas tiesas rīcībā – pēc kasācijas sūdzības iesniegšanas termiņa beigām iesniegtas aizstāvja kasācijas sūdzības nepieņemšanā –, viņš atzina, ka Igaunijas tiesību sistēmā nav paredzēts atlīdzinājums par šādu Konvencijas pārkāpumu.

Diskusijai skarot ECT spriedumu izpildes jautājumus, T.Erecinskis atzina, ka Polijā šajā jomā pastāv problēmas. ECT mēdzot konstatēt pārkāpumus saistībā ar īpašuma tiesību jautājumiem. Taču civilīetās, kurās Polijas tiesas risina īpašuma strīdus, otra puse ir privātpersona, kura nepiedalās tiesvedībā ECT un līdz tās spriedumam nereti jau ir pārdevusi īpašumu. Tāpēc Polijas tiesas faktiski vairs nevar izpildīt ECT spriedumus par pārkāpumu konstatēšanu šādās civilīetās un atgriezt īpašumu. Savukārt lietuviešu kolēģis G. Križevičius norādīja, ka Lietuvā, reaģējot uz ECT spriedumiem, ir grozīts *Civilprocesa likums*, lai ieviestu efektīvākus tiesiskās aizsardzības līdzekļus.

I.Ziemeļe apkopojot secināja, ka diskusija skārusi sistēmisku un strukturālu problēmu tematiku. Tās risināt palīdz pilotsprieduma procedūra, un to var attiecināt uz līdzīgām situācijām dažādās valstīs. Jebkurā gadījumā cilvēktiesību aizsardzība primāri ir nacionālo tiesu uzdevums, un ECT nevar aizstāt valsts tiesas. Arī procesa ilgums nav neatrisināma problēma. Katram tiesnesim jābūt drosmīgam neatlikt lietu, ja nav ieradies uz tiesas sēdi aicināts procesa dalībnieks, pieņemt nolēmumu tagad, nevis atliekot to uz vēlāku laiku. ECT nekonstatē pārkāpumu, ja nacionālā tiesa izskatījusi lietu bez uzaicināta procesa dalībnieka klātbūtnes, gluži pretēji – pārkāpums ir konstatējams, ja nacionālā tiesa ļāvusi procesa dalībniekiem ar neierašanos uz tiesas sēdēm panākt lietas izskatīšanas novilcināšanu.

Lietuvas kolēģis vēl piebilda, ka ECT praksē nav skaidri pateikts, kādus tiesiskās aizsardzības līdzekļus ECT uzskata par atbilstošiem dažādās situācijās, tāpēc nacionālā tiesa nereti

nezinot, kā rīkoties, lai nepieļautu Konvencijas pārkāpumu. Igaunijas kolēģis savukārt pauda, ka Igaunijas civilīetu tiesneši ierosinot kā kompensāciju par pārāk garu tiesvedības procesu samazināt valsts nodevas apmēru. Ja procesa dalībnieki apzināti vilcinājuši lietu, Igaunijas tiesas to norādot spriedumā, lai ECT šo faktu redzētu, ja tajā tiks iesniegta sūdzība par pārāk ilgu tiesvedību.

Konferences trešā daļa bija veltīta pašmāju aktualitātēm. Tajā referēja Augstākās tiesas senatori Kalvis Torgāns, Dace Mita un Pēteris Dzalbe, kā arī Satversmes tiesas priekšsēdētājs Gunārs Kūtris.

Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa, komentējot dialogu starp Augstāko tiesu un Satversmes tiesu, pauda viedokli, ka dialogā Satversmes tiesai būtu jāatbild uz tai iesniegtajām pieteikumiem izvirzītajiem jautājumiem.

Konferences noslēgumā, atbildot uz dalībnieku jautājumiem, Ineta Ziemeļe atklāja, ka ECT patiešām esot izstrādāta kompensācijas apmēru tabula, kurā katra valsts izvietota pēc Pasaules Bankas datiem par pirktspēju. Valsts izmaksātās kompensācijas par Konvencijas pārkāpumu apmēra pieteikamības noteikšanā ECT tiesnešu vidū konkurējot divas pieejas: 1) neatkarīgi no tā, cik valsts ir izmaksājusi, ir labi; 2) ECT patstāvīgi jāvērtē, cik liela kompensācija pienākas par Konvencijas pārkāpumu. Jebkurā gadījumā nevajadzētu būt nesamērīgai atšķirībai starp ECT un valsts tiesu noteikto kompensācijas apmēru.

Viņa arī norādīja, ka ECT nepieņem apmēram 95-96 procentus pieteikumu. Savukārt no Latvijas pieņem 60 procentus lietu, un tās ir sarežģītas, jo skar ļoti daudzveidīgus nestandarta jautājumus. Lietu izskatīšanas ilgums ECT ir atšķirīgs – svarīgākās lietas tiek izskatītas ātrāk, nesvarīgās uzkrājas. Pret Latviju lietas tiek izskatītas vidēji divu, divarpus gadu laikā, kas ir ļoti ātri.

Noslēdzot šo diskusiju, Ineta Ziemeļe pauda, ka ir atvērta turpmākai diskusijai ar Augstāko tiesu.

Konferences diskusiju apkopojumu sagatavoja Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta senatoru palīgi Agris DREIMANIS un Līva SKUJĪŅA

TIESNEŠU PAŠPĀRVALDES INSTITŪCIJAS

TIESNEŠU DISCIPLINĀRKOLĒGIJA (Kolēģijas priekšsēdētājs Pēteris Dzalbe, vietniece Edīte Knēgere)

Ievēlēts Tiesnešu konferencē 2011. gada 25. novembrī
(pilnvaru termiņš 4 gadi):

Pēteris DZALBE, Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieks,
Senāta Krimināllietu departamenta priekšsēdētājs

Ievēlēti Tiesnešu konferencē 2010. gada 3. septembrī
(pilnvaru termiņš 4 gadi):

Artūrs FREIBERGS, Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu
departamenta senators

Valerijans JONIKĀNS, Augstākās tiesas Senāta Civillietu
departamenta senators

Raimonds GRĀVELSINŠ, Augstākās tiesas Civillietu tiesu
palātas tiesnesis

Anita POĻAKOVA, Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu
palātas tiesnese

Edīte KNĒGERE, Vidzemes apgabaltiesas priekšsēdētāja

Ingūna PREISA, Zemgales apgabaltiesas priekšsēdētāja

Ilgvars JAUNĢELŽE, Liepājas rajona tiesas priekšsēdētājs

Iveta KRĒVICA, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas
priekšsēdētāja

Inese KIRŠTEINE, Cēsu Zemesgrāmatu nodaļas priekšniece

Gunārs SILIŅŠ, Rēzeknes Zemesgrāmatu nodaļas priekšnieks

Tiesnešu disciplinārkolēģija 2012. gada 21. septembrī:

no kreisās Artūrs Freibergs, Inese Kiršteine, Iveta Krēvica, Anita Poļakova,
Edīte Knēgere, Pēteris Dzalbe, Valerijans Jonikāns, Ilgvars Jaunģelže,
Gunārs Siliņš, Ingūna Preisa, Raimonds Grāvelsiņš;
kreisajā pusē aizmugurē kolēģijas sekretāre Sanita Jefimova

TIESNEŠU ĒTIKAS KOMISIJA (Komisijas priekšsēdētājs Visvaldis Sprudzāns, vietniece Dzintra Balta)

Augstākās tiesas priekšsēdētājs 2012. gada 22. jūnijā sasaucis pirmo
jaunievēlētās Tiesnešu ētikas komisijas sēdi. No kreisās Marika Senkāne,
Jānis Grinbergs, Anita Kovaļevska, Dace Mīta, Visvaldis Sprudzāns, Augstākās
tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs, komisijas sekretāre Indra Kārklīņa,
Dzintra Balta, Iveta Andžāne, Lolita Marovska, Agnese Skulme

Ievēlēti Tiesnešu e-konferencē 2012. gada 24. maijā
(pilnvaru termiņš 4 gadi):

Dace MITA, Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu
departamenta senatore

Marika SENKĀNE, Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas
tiesnese

Dzintra BALTA, Rīgas apgabaltiesas tiesnese

Visvaldis SPRUDZĀNS, Zemgales apgabaltiesas
priekšsēdētāja vietnieks

Alla ŠILOVA, Latgales apgabaltiesas tiesnese

Iveta ANDŽĀNE, Bauskas rajona tiesas priekšsēdētāja

Jānis GRĪNBERGS, Valmieras rajona tiesas tiesnesis

Lolita MAROVSKA, Valmieras rajona tiesas Zemesgrāmatu
nodaļas priekšniece

Agnese SKULME, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas
tiesas Zemesgrāmatu nodaļas tiesnese

Ievēlēta Tiesnešu konferencē 2010. gada 3. septembrī
(pilnvaru termiņš 4 gadi):

Anita KOVAĻEVSKA, Administratīvās rajona tiesas
Rīgas tiesu nama tiesnese

TIESNEŠU KVALIFIKĀCIJAS KOLĒGIJA

Ievēlēti Tiesnešu e-konferencē 2012. gada 21. septembrī
(pilnvaru termiņš 4 gadi)

Gunārs AIGARS, Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas
priekšsēdētājs

Ervins KUŠKIS, Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu
palātas priekšsēdētājs

Veronika KRŪMIŅA, Augstākās tiesas Senāta Administratīvo
lietu departamenta priekšsēdētāja

Anna BIKSINIECE, Latgales apgabaltiesas Civillietu tiesas
kolēģijas priekšsēdētāja

Silva REINHOLDE, Kurzemes apgabaltiesas priekšsēdētāja

Zita KUPCE, Administratīvās apgabaltiesas priekšsēdētāja

Gunita GALIŅA, Saldus rajona tiesas priekšsēdētāja

Kristīne ZDANOVSKA, Rīgas pilsētas Vidzemes
priekšpilsētas tiesas tiesnese

Ināra ZARIŅA, Rīgas rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļas
priekšniece

DISCIPLINĀRTIESA (Priekšsēdētāja Mārite Zāgere)

Disciplinārtiesa 2012. gada 6. septembrī. No kreisās: senatori Andris Gulāns,
Vēsma Kakste, Inguna Radzeviča, Mārite Zāgere, Anita Nusberga, Aldis Laviņš

Plašu informāciju par Augstākās tiesas darbu var atrast mājaslapā

www.at.gov.lv